

germán arcinlegas

biografia caraibelor

★ ★

cultură generală

Ilustrația copertei : *Francisc Kalab*

germán arciniegas

biografia caraibelor

★★

TRADUCERE DE PAUL ALEXANDRU GEORGESCU
ȘI DE RUXANDRA GEORGESCU

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1978
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

Cartea a doua

SECOLUL DE ARGINT

(Continuare)

sformă în locul universal de lupte de cocoși. Fiecare insulă se îmbracă în culori proprii și multe își schimbă culorile după norocul jocului. Când nu se văd pintenii în aer înseamnă că de fapt crescătorii de cocoși îi ascut pentru luptă. Acolo, în occidentul îndepărtat, în Anglia, Franța, Olanda, jucătorii asistă la luptă prin corespondență, schimbă pariuri, stimulează încăierările ca niște cartofori vicioși. Aici, în arena pe care o formează coloniile de pe Pământul Ferm, Spania asistă la încăierări cu bucuria naturală a spectatorului care nu plătește bilet de intrare, deși riscă, fără îndoială, ca vechii camarazi să-și amintească pe neașteptate de el, ca să-i pună în spinare cheltuielile întregului spectacol. Uneori e invitată să dea drumul propriului ei cocoș și să arunce cartea ei în joc. Este firesc ca, măcar în această ocazie, singele să curgă pe seama celorlalți.

În 1665 : război între Olanda și Anglia ; 1667 : război între Franța și Anglia ; 1667 : pace între Anglia, Olanda și Franța ; 1670 : pace între Anglia și Spania ; 1672 : războiul Olandei împotriva Franței și Angliei ; 1673 : război între Franța și Spania ; 1673 : pace între Olanda și Anglia ; 1678 : pace între Franța și Olanda ; 1689 : războiul Angliei, Olandei și Spaniei contra Franței ; 1697 : pace ; 1702 : război purtat de Anglia și Olanda împotriva Franței și Spaniei... Etc.

Evident, războaiele sînt purtate pe mare și marea aceasta e Caraibe. În Caraibe veștile ajung tîrziu : cînd sosesc curierii cu știrea de pace, flota a și plecat să atace pe dușmanul din ajun, și cînd aduc vestea că e război, presentimentul i-a îndemnat pe aventurieri să și pornească, anticipînd atacul. Deviza războinicului din Caraibe e următoarea : „Gata întotdeauna și mai bine cu un ceas mai devreme decît cu un minut mai tîrziu.“ Regii joacă uneori comedia de a dojeni aceste excese de grabă, dar, întotdeauna, după dojană urmează recompensa. Știm

cu toții că pentru a fi promovat cavaler trebuie să treci prin Turnul Londrei, ca sală de așteptare.

La început, hughenoți, puritani, evrei, luterani, calviști luptau împotriva spaniolilor pentru că aceștia erau catolici. Aurul și argintul le dădeau curaj în ofensivă. Acesta nu mai este însă secolul aurului, ci al pieilor. Pieile, zahărul, negrul, tutunul valorează tot cât aurul de odinioară și devine tot atât de interesant să capturezi un vas olandez cât și unul spaniol. Francezii catolici îi atacă pe englezii protestanți, englezii protestanți pe olandezii evrei, olandezii evrei pe francezii catolici, luteranii pe papistași, papistașii pe evreii convertiți, evreii pe călugării ignoranți, călugării pe cîinii de protestanți, punînd fiecare în strigătul de luptă ceea ce găsește mai bun în dicționarul său de adjective.

Lupta însă nu rămîne redusă la inițiativa particulară. În prima jumătate a secolului, lucrurile se petreceau altfel : pe atunci, guvernele din Europa nu erau decît umbre chinezești a ceea ce făcea piratul din Caraibe cu mîinile lui. Cîinele de mare din Devon ataca în Panamă și, docil, regina îi urma pașii. Insulele erau un fel de proprietate personală a șefului de bandă. Cînd s-au constituit primele companii din Franța, regele le-a binecuvîntat, a devenit asociatul lor, însă compania era aceea care îi numea pe guvernatori. După cîtiva ani, companiile se dizolvă, pentru că nu era nimeni în stare să-i facă pe guvernatori să dea socoteală. În cele din urmă însă, statul, care treptat s-a dezvoltat ca noua mașină a lumii politice europene, hotărăște să intervină. Insulele devin provincii plutitoare ale patriei mame. Regele îi numește pe guvernatori, și în Caraibe sosesc flote oficiale, pe care le comandă funcționari ai coroanei și poartă cu adevărat steagul Franței. Tot așa fac și Olanda și Anglia. Uneori se luptă în stil grecesc, adică neluîndu-se în considerație mijloacele de a-l înșela pe dușman. Lordul Willoughby, pentru a-i ataca pe francezi la San

Cristóbal, pune la navele sale pavilioane franceze. Faptul fundamental este însă că nu se mai trăiește în Caraibe în formă de societate anonimă, ci în forma care se obișnuiește să fie numită, cu multă ironie, societatea națiunilor, unde personajele surdă numai ca să-și arate dinții și dau mâna ca să li se vadă unghiile.

Războaiele se înnoadă și se deznoadă în Europa, din motive pe care pot să le înțeleagă numai europenii. Întotdeauna e ceva de nepătruns în jocul politic, neînțeles de cel ce trăiește în Caraibe. Pentru acesta, posibilitatea de a asalta niște vase olandeze constituie, în mod evident, un motiv suficient pentru a se război, și nu-și explică de ce, pentru ca Wilhelm de Orania să se căsătorească cu o nepoată a lui Carol al II-lea, trebuie să înceteze războiul dintre Olanda și Anglia. Francezii, bunăoară, săvârșesc adevărate minuni pentru a-i alunga pe englezi din insulele pe care le ocupaseră de zeci de ani, dar se semnează pacea de la Breda și trebuie să se restituie învinșilor tot ce le fusese smuls, cinstit, în război. Un istoric spune despre pacea de la Ryswick : „Fuseseră trimise mari expediții navale, debărcate armate, date bătălii și asedii, invazii respinse, și când, în sfârșit, s-a terminat războiul, nici una dintre națiuni nu a reținut nici măcar o palmă din teritoriul celeilalte.“ Sînt mici detalii care crează un sentiment de lipsă de răspundere la soldatul din Antile. El știe că treaba lui e să lupte. Cum, de ce și alături de cine e un lucru care sfîrșește prin a-i fi indiferent. Spaniolii s-au luptat cu englezii timp de o sută cincizeci de ani. Într-o bună zi, unul din căpitanii lor le spune : „Acum sîntem aliați cu englezii și mîine vom porni la luptă, spanioli și englezi, ca frați de totdeauna, împotriva Franței.“ Și într-adevăr așa pornesc la atac împotriva acestora, la Haiti. Ceea ce nu împiedica deloc ca, abia terminată lupta, spaniolii să strige : „Ciîni de protestanți !“ Și englezii să le răspundă : „Papistași fricoși !“

Să vorbim mai întâi de francezi. Aceștia au un simț al statului mai puternic decât ceilalți. Regele Franței este, pe de-asupra, un monarh catolic și absolut. De când a binecuvîntat statutele primei companii, Richelieu a hotărît ca în Antilele franceze să nu poată veni decât francezi prin naștere, catolici, apostolici și romani. Biserica este însă în Franța flexibilă și lumească, așa cum nu e în Spania. Regele care a spus : „Tronul Franței valorează sigur o liturghie“, a schițat o atitudine care nu era în afară de spiritul general al țării. Pentru aceasta, în insule au existat mandatarî hughenoți, și hughenotă a fost colonia din Tortuga. Esențial nu este, deci, Biserica, precum în Spania, ci Statul. „Statul sînt eu“, spune regele, și în urma acestor trei cuvinte merge un regat strîns unit și orgolios, plin de funcționari și cu o formidabilă mașină, pe care o manevrează cardinali puternici, ca Richelieu și Mazarin, sau miniștri geniali, ca, de pildă, Colbert. Și în felul acesta, în timp ce în Antilele franceze se montează scena birocrăției, în cele engleze își înfig ghiarele stăpîinii de plantații. Imperiul englez este presărat pe capetele supușilor regelui, care acolo unde își duc barca, duc cu ei o fărîmă de suveranitate (în paranteză : cuvîntul *soberania* și cuvîntul *soberbia*¹ au aceeași rădăcină). La curtea Franței, regele spune : „Statul sînt eu“. În insula Jamaica, în insula Barbados, în insula Nevis, spune englezul : Imperiul sînt eu.

Regele Franței încredințează cavalerilor Ordinului de Malta guvernarea insulelor San Cristóbal și Santa Cruz. „Așa precum cavalerii — se spune într-un document lung și elaborat — au făcut din insula Malta în Mediterana o fortăreață împotriva necredinței, tot așa trebuie să faceți voi o operă asemănătoare în insulele din Caribee“. Al doilea guvernator trimis e chiar un nepot al lui Saint François de Sales. Domnul de Sales pleacă la război cu călugări iezuiți, care, în ajun de luptă, în loc

¹ *Soberania* — suveranitate ; *soberbia* — trufie (n. t.).

să permită ca soldații să se ocupe cu exerciții militare, îi prepară prin exerciții spirituale. Desigur, nu totul poate fi pietate și primul lucru pe care-l face domnul de Sales e să miște brațul justiției, tăind în sferturi pe un om numit Boisson, ins curajos, dar bețiv și cu mațe pestrițe, care cu perfidie îi ceruse suprimarea unor impozite. Subliniind cuvintele sale cu un foc de pistol, fusese cît pe-aci să-l omoare pe guvernator. Capul, brațele și picioarele îndrăznețului sînt expuse, conform obiceiului, în diferite localități ale insulei, pentru a pune capăt răzmerițelor. Guvernatorul se dedică războiului împotriva englezilor și pune în această îndeletnicire atîta entuziasm, încît sfîrșește prin a-și pierde viața în luptă.

Steagurile catolice ale Franței îi atrag pe irlandezi. Sînt mulți acei care fug din Jamaica și din Barbados și depun jurămînt de credință Franței. Formează o întreagă companie în armată, în fruntea cărei vine, nici mai mult nici mai puțin, decît M. Coulet, un tip ciudat, a cărui viață ar putea servi drept materie pentru o carte. S-a născut chiar în palatul regelui Franței : tatăl lui a fost comandantul regimentului de Navarra și mama sa, învățătoarea fiilor fratelui lui Ludovic al XIV-lea. Cînd Coulet a ajuns la vîrsta de a alege între Regele Soare și soarele din Caraibe, a optat pentru ultimul. Pentru că era vagabond și temerar. Sosit în Caraibe, își propune să ridice pe irlandezi sub steagul papei. Intrînd în insulă, francezii dau foc proprietăților englezilor și le respectă pe cele ale irlandezilor. Bisericele protestante trec în mîna preoților catolici. Irlandezii se pot ruga acum așa cum le cere conștiința și sînt foarte recunoscători Domnului Coulet. Acesta trece imediat în insulele unde sînt caraibi și negri răzvrățiți împotriva englezilor. Strigă negrii : Iată-l pe cumătrul Coulet. — „*Mi compá Culé*“... Același lucru intonează și caraibii. Omul devine popular pretutindeni. Cînd le vorbește caraibilor, se înfățișează în fața lor gol, cu trupul vopsit în roșu, întocmai ca ei :

pare un drac. Ca mărturie a victoriilor lor, caraibii îi aduc lui „*compá Culé*“ cite un picior de englez afumat, după sistemul piraților *bucaneros*.

Batalioanele de negri înaintează sub comanda propriilor lor căpitani, care cu puțin înainte încercaseră să provoace o rebeliune împotriva englezilor. Francezii îi dau celui mai important dintre ei uniformă de general, pălărie cu pene și spadă. Și promet că le vor da femei albe după victorie. Nicicînd tobele n-au chemat cu atîta entuziasm la sărbătoarea războinică.

„*Plesnește bombardă lui nenea Culé,
c tromba din Congo a lui nea Culé,
îl tună și-l sfarmă de tot pe englé.
Parșivă e rumba lui nenea Culé !*“

În Mexic și Quinto, în interior, în inima munților, clopotul care bate vestind rugăciunea *Angelus* continuă să vibreze într-un cerc aurit, ca aureola luminoasă de pe capul sfinților. Acolo, nici o gălăgie nu tulbură pacea rugăciunii. Aici însă insulele sînt cu foc, cu rachi și cu împușcături. Trecherile de la acțiune la meditație nu se petrec ca în blindele transpuneri ale vieții mistice. Aici *filibusterii* vin să caute pacea sufletelor lor după ce au trimis pe lumea cealaltă sufletele dușmanilor. „Într-o zi — povestește părintele dominican Jean Baptiste Labat — mă gîndeam să mă întorc în parohia mea, cînd sta-rețul nostru m-a reținut să asist la Liturghia Mare, pe care pirații *filibusteros* o ceruseră pentru ziua următoare și în cursul căreia urmau să se împărtășească pentru a ține o făgăduință solemnă făcută în timpul unei lupte în care au capturat două nave engleze. Toată dimineața de vineri am petrecut-o cu spovedania acestor *filibusteros*. S-a cîntat o liturghie în cinstea Fecioarei Maria, cu toată solemnitatea posibilă; eu am slujit și am binecuvîntat trei pîini mari, care mi-au fost prezentate de către căpitan, însoțit de ofițerii săi și cu muzică de tobe și cornuri. O corvetă și două vase capturate,

care erau ancorate în fața bisericii, au tras salve la începutul liturghiei, la înălțare, la binecuvîinare și la *Te Deum*, care s-a cîntat după liturghie. Fiecare pirat și-a dat obolul : cîte o lumîinare și un ban de treizeci de centime sau un escud. Cei care s-au împărtășit au făcut-o cu cea mai mare pietate și modestie. Cînd am vizitat corveta am vrut să cumpăr o cutie de untură și alta de lumînări. L-am întrebat pe contramaestru cît costă și mi-a răspuns : „Alege, părinte, ceea ce dorești că ne înțelegem noi“. Am luat ce doream și, cînd am vrut să-i plătesc, mi-a răspuns că prada a fost atît de mare că n-o să-mi ia el mie bani pentru aceste fleacuri și mi-a mai dat și cincizeci de sticle de bere și de cidru, spunîndu-mi că măcar atîta să-mi dăruiască pentru că venisem să cînt liturghia și că nădăjduia ca în rugăciunile mele să-i amintesc lui Dumnezeu de el.“ În continuare, părintele Labat adaugă că este inexactă ideea pe care o au europenii cum că pirații *filibusteros* nu ar fi pioși, căci ei opresc întotdeauna o parte din pradă pentru biserică și că atunci cînd, în asalturile pe care le dau, găsesc lucruri care ar putea să servească pentru slujba divină, le opresc întotdeauna ca să le ducă la parohia lor.

Părintele Labat, a cărei carte va fi una din cărțile clasice despre lumea Antilelor, în cele din urmă se adaptează atît de bine la viața piraților, încît în apropierea bisericii, ca s-o apere, construiește un turn și chiar el așează acolo un tun. Ochește atît de bine încît pirații îi cer concursul într-una din bătăliile cele mai crîncene. Înaintea părintelui Labat, alt dominican, părintele Du Tertre, a scris *Histoire generale des Antilles habitées par les français*¹. În cartea aceasta, care zugrăvește pe om în mijlocul naturii, Du Tertre, spune un istoric, anticipează cu o sută de ani pe Rousseau, și adaugă : „Du Tertre va fi una din sursele din care Rousseau se va

¹ Istoria generală a Antilelor, locuite de francezi (fr.) (n.t.).

documenta, și acesta este un lucru în afară de orice îndoială.“

Părintele Du Tertre spune că așa cum, Antilele au fost infernul indienelor și paradisul indienilor, ele sînt acum infern pentru francezi și paradis pentru franțu-zoaice. Afirmăția este hazardată. Fapt este că atît bărbatul cît și femeia participă în mod egal la riscurile și emoțiile vieții cotidiene. Și că în centrul vieții stă problema teribilă de a echilibra materialul uman care se aglomerează mereu și în care cele două jumătăți necesare echilibrului vieții, în uniunea celor două sexe, trebuie uneori potrivite prin amestecarea tuturor culorilor. În lupte, ardoarea femeilor nu rămîne niciodată în urma celei a bărbaților. Totdeauna a fost așa și dacă femeilor li s-ar încredința guvernarea lumii, războaiele ar fi mai frecvente, în pofida faptului că unii afirmă contrariul cu evidentă ușurătate. Ca o stampă tipică a acelor vremuri va rămîne amintirea Magdalenei Valence, fiica lui Wilhelm de Orania, care deservea unul din tunurile tatălui ei cu o ardoare și o eficiență neîntrecute de nici un alt artilerist.

La început, să menții ordinea internă în insule este o treabă serioasă. Guvernatorul din Martinica, Jean Charles de Bass, marchiz de Castelmor, pentru a stabili o oarecare poliție, dă un decret prin care sînt reglementate activităților protestanților, evreilor, cîrciumarilor, vagabonzilor și altor elemente indezirabile. Este ușor de închipuit cum îngrămădește guvernatorul grupuri atît de diverse și le reduce la un numitor comun. Trebuie să adăugăm că el e un adevărat cavaler și că fratele lui, domnul d'Artagnan-Montesquiou, va fi modelul autentic al unuia dintre cei trei mușchetari ai lui Dumas. Cînd vine apoi guvernatorul D'Ogeron, politica își schimbă direcția. Principiul pe care se întemeiază : ceea ce este dezirabil la indezirabile. Insulele nu pot fi stăpînite atîta timp cît bărbații umblă de capul lor, și se adresează superiorilor săi, în Franța, cerîndu-le tran-

sporturi de fete. Sosesc în port o sută cincizeci, la întoarcerea vasului. Istoricii se vor împărți ulterior în două școli, purtând discuții asupra calității fetelor. Este evident că nu vor fi fost dintre cele mai distinse. Ca rezultat final însă se știe că imediat dobîndesc „mulțe din virtuțile vieții la frontieră : se transformă în adevărate amazoane care pot să tragă cu pușca, să călărească și să vineze pe picior de egalitate cu soții lor“.

Problema constă în modul în care se vor combina culorile. Guvernul vede cu spaimă răspîndirea mulatrului. Mulatrul, neliniștit, susceptibil, versatil, guraliv, nu dă pace cîrmuitorilor. Se emit ordonanțe împotriva legăturilor de dragoste între albi și negrese. Dacă copilul unei negrese trage spre alb, trebuie să se cerceteze paternitatea pentru pedepsirea celui vinovat cu o amendă de 2 000 de livre de zahăr, iar negresa și micul mulatru devin proprietatea spitalului. Cum aceasta pare o mană căzută din cer pentru spital, oamenii bisericii care-l administrează depun strădanii de detectivi pentru a descoperi paternități. Unul dintre aceștia ajunge celebru prin descoperirile lui, care într-o zi îi fac pe judecători să izbucnească în hohote de rîs : trebuia să se dovedească faptul că un negru mititel este fiul unui cavaler francez. În fața judecătorilor se află călugărul cu pricina, expert în probleme de legături ilicite, cînd sosește negresa cu copilașul în brațe și, fără să aștepte să fie întrebată ceva, se apropie de călugăr și i-l arată negrișorului : „Privește-l pe tăticul tău...” În realitate, negresele sînt dracul împielit.

Părintele Labat are un întreg tratat în cartea sa asupra modului în care se poate descoperi dacă un copilaș e mulatru. Problema e complicată, pentru că în prima lună culoarea e vădită, dar el descoperă o metodă căutînd un anumit semn la rădăcina unghiilor și în părțile ascunse. Părintele Gumilla, la Orinoco, afirmă că semnul apare în alt loc. În realitate, această discuție rămîne în seama academiilor de antropologie. Partea grozavă o

constituie problemele morale. Părintelui Labat i se prezintă cazul unei fete albe care urmează să aibă un copil cu un negru, sclavul ei. Cînd tatăl fetei află, își pierde capul, cum e firesc. Labat nu găsește decît să-i dea un sfat : să-l vîndă imediat pe negru și să fie dus în altă insulă, iar pe fată să o trimeată în pădure, pentru ca nimenea să nu știe cînd va veni pe lume copilul. Din fericire, se prezintă un polonez care vrea să se căsătorească cu fata și să recunoască paternitatea. Labat conchide : „Să ne grăbim să-i căsătorim înainte ca polonezul să se răzgîndească...”.

Timp de mai bine de o jumătate de secol, cu foarte scurte întreruperi, Franța și Anglia continuă să se războiască, dar sînt perioade în care aceste două națiuni se unesc împotriva unui dușman comun : Olanda. Este interesant de văzut cum această minusculă națiune, ieșită din mîl, sfidează acum Anglia, Franța și Portugalia, cu aceeași îndrăzneală cu care mai înainte înfruntase Spania. Cum coloniile ei sînt împrăștiate în îndepărtatul Orient, și în Brazilia, în America de Nord, Guyana și Antile, pentru prima dată în istorie, zidul de catarge acoperă o linie de bătălie care înconjoară pămîntul. Brazilienii reușesc să-i alunge din Recife. Fugarii ajung în Martinica și Guadalupe, iar francezii îi primesc cordial. Constituie un grup de plantatori harnici, care aduc cu ei în aceste insule primele semințe de trestie de zahăr. Deși sînt evrei, se spune că autoritățile catolice ajung pînă a face aranjamente de calendar pentru ca noii frați să poată să-și sărbătorească sîmbăta.

În America de Nord, englezii îi combat cu aceeași eficiență ca și în Brazilia. Acolo olandezii cumpăraseră de la indieni insula Manhathan pe 600 de florini, care echivalau cu 24 de dolari. Au construit un oraș frumos cu case din cărămidă și lemn, acoperișuri în unghi și mori de vînt, reproducînd în Lumea Nouă stampa tipică

a porturilor olandeze. Au numit aşezarea Noul Amsterdam. Regele Carol al II-lea al Angliei plănuieşte să atace prin surprindere Noul Amsterdam. Ideea lui e să dea lovitura, să ia oraşul şi apoi n-are decît să vină războiul, căci el va avea prada în ghiare. În secret cumpără pretenţiile Lordului Stirling asupra Long Island-ului pe 3 500 de lire şi trece proprietatea fratelui său Iacob, care e pe atunci duce de York. Flota de asalt e pregătită în taină. În Noul Amsterdam coloniştii au o presimţire a ceea ce se va întîmpla; opresc vapoarele care trebuie să ridice ancora spre Curaçao şi se pregătesc de apărare. Este însă atît de neobişnuită bănuiala, şi asigurările primite din Olanda atît de categorice, încît, în cele din urmă, vapoarele pleacă şi Noul Amsterdam rămîne descoperit. Se iveşte tocmai atunci, în faţa portului, flota engleză. Comandantul cere predarea necondiţionată. Peter Stuyvesant, nefericitul, aleargă să facă baricade pe strada zidului — Wall Street — şi steagul Olandei filfiie pe fort. Aceasta e mîndrie, duioşie şi nimic altceva. Disproporţia e vădită. Locuitorii sînt unanimi în a crede că nu există decît o cale : să se predea. Numele Noul Amsterdam e şters de pe hartă şi apare altul : New York. Cînd se semnează pacea de la Breda, Olanda trebuie să se plece în faţa inevitabilului, recunoscînd dominaţia engleză asupra vechii sale colonii din America de Nord, acceptînd drept compensaţie colonia Surinam, adică Guayana Olandeză. Şi în felul acesta englezii plătesc, cu cîţiva stînji de pămînt sălbatic de o parte şi de alta a unui rîu virgin, la cinci grade de linia ecuatorială, aşezarea oraşului New York şi regiunile învecinate.

În Guayana, olandezii arată aceeaşi tenacitate ca şi în alte părţi. În plajele de aluviuni găsesc un motiv de luptă împotriva mării şi a naturii, care le aminteşte de înaintarea digurilor în Olanda. Aici vor vedea generaţiile viitoare alt Nou Amsterdam, care nu va fi decît un grup de case de lemn şi o grădină botanică. E ceva cam

de felul acesta în destinul Olandei : să înceapă cu imperii și să termine cu grădini. Nu e rău. Olandezii fac însă în Guayana și portul lor de trafic cu negri, iar în plantații introduc trestia de zahăr, cafeaua, tutunul : domnii cu pălării mari de pai, cu cămăși albe și cu cisme grele de piele beau cafea în ceșcuțe mici, multă bere și fumează propriul lor tutun, în frumoase pipe.

Lovitura pe care o primesc olandezii în Brazilia și în America de Nord e hotărîtoare. Marea continuă să fie a lor, iar Franța și Anglia se unesc să-i șteargă de pe hartă. Olandezii reacționează în primul rînd față de Anglia. Trădarea, a căror victimă au fost în Noul Amsterdam, le face să le clocotească sîngele. Atacă flota engleză în Canalul Mîneei și obțin victoria de la Tuxel, „care e cea mai dureroasă umilintă militară pe care a cunoscut-o Anglia din ziua în care William, Normandul, a debarcat în Sussex.“ Flota engleză pierе în flăcări la Chattham și Tamisa e blocată. Anglia semnează pacea. Rămîne acum problema Franței, și Franța trebuie atacată în Caraibe. Aici soarta e diferită. În Guayana se înaintează pînă la Cayena, însă francezii o recuceresc. Puțin a lipsit ca insula Curaçao să nu rămînă sub culorile Franței : numai febra galbenă i-a oprit pe soldații care înaintau asupra insulei. Mai trist e ce se întîmplă cu Martinica. De Ruyter, amiralul care contribuise la înfrîngerea englezilor în Canalul Mîneei, nu reușește să oblige să se predea capitala acestei insule de negri și de zahăr. Umilit, se retrage, bolnav de friguri și de dezintetrie. Lasă sute de morți, care continuă să plutească pînă vin peștii și-i devorează. În sfîrșit, în minuscula insulă Tobago, care este scena unde Daniel Defoe îl situează pe Robinson Crusoe, într-o zi, întreaga flotă a Olandei se găsește sub focul celei a Franței, și de data aceasta olandezii sînt distruși. O anumită împrejurare permite ca olandezii să se oprească pe această pantă a înfrîngerilor : căsătoria lui Wilhelm de Orania cu nepoata regelui Carol al II-lea. Astfel, pacea cu Anglia pare defini-

tivă, iar Franța singură nu îndrăznește să continue să țină piept dușmanului olandez. Pe de altă parte, flota victorioasă a Franței se sfărîmă de niște stînci în mijlocul mării, și în țândările care plutesc pe apele involburate se vede cum se învîrte roata soartei în Caraibe.

În războiul următor, de o parte apar englezii, olandezii și spaniolii. De cealaltă, francezii. Franța va ajunge la sorocul logic al acestor lupte. De ce să nu le poarte împotriva Spaniei? În primele acte ale dramei, norocul oscilează ca un pendul. Flota engleză — patru mii de oameni, patruzeci și patru de vele — atacă Martinica și dă greș. În schimb, englezii și spaniolii, uniți, triumfă în insula Santo Domingo. Francezii încep să vadă, cu o limpezime uimitoare. Iată Cartagena. Portobelo, Veracruz. Dușmanul, vechiul, adevăratul dușman, este spectatorul care a petrecut cîțiva ani, frecîndu-și mîinile și privind cocoșii de la balcon. L'Olonnais, un tip feroce, care în cărțile lui Esquemeling apare deschizînd cu propria lui sabie pieptul unui dușman pentru a-i scoate inima și a o mînca crudă, a dat exemplul, intrînd să jefuiască în Maracaibo. Un olandez și un francez — împotriva Spaniei toți sînt frați —, Van Horn și de Grammont, asaltează San Juan de Ulúa. În sfîrșit, regele Ludovic al XIV-lea primește o înștiințare providențială.

În închisoarea Bastiliei se găsește un hughenot care ispășește crima de a fi trăit în Olanda, bătîndu-și joc de biserica catolică. Încercînd să-și obțină libertatea, scrie un memoriu asupra unui posibil atac militar asupra Cartagenei, în urma căruia Ludovic al XIV-lea ar putea să bage niște ducați în buzunar. Planul îl seduce pe baronul de Pointis, comandant secund al flotei, și baronul îl seduce pe rege. Nu există decît un pericol: acela de a izbucni pacea între Spania și Franța — de n-ar îngădui-o Dumnezeu! Se accelerează planurile. De Pointis încearcă să-i intereseze pe bogătașii din Franța să sub-

scrie acțiuni. Deși nimeni nu știe ce fortăreață va fi atacată, apare iarăși mirajul galioanelor încărcate cu argint. Este vestit, prin scrisoare, Du Casse, căpetenia piraților *bucaneros* din Antile, să fie cu toții gata, cu pistoale și cuțite.

Cartagena, de la Drake încoace, și-a înmulțit forturile, dar totuși rolul Spaniei nu e atât de ușor ca cel al Angliei sau al Franței, care nu fac întărituri decât în insule minuscule, unde ajung pentru apărare unul sau două forturi. Spania trebuie să ridice ziduri de la strîmtoarea lui Magellan pînă pe coastele Mexicului, cu front spre două oceane. A fost o mare prevedere sau un mare noroc faptul de a fi înălțat orașele importante în inima munților, în locuri inaccesibile pentru pirați. Dar mai sînt și porturile, și fiecare port trebuie să fie o fortăreață. Cînd a venit Antonelli, încă în vremea lui Filip al II-lea, sarcina lui a fost să studieze apărarea pe continent și trebuia să înceapă prin a construi forturi în strîmtoarea Magellan. A alcătuit apoi un vast plan de fortificații, care vor rămîne timp de secole ca fragmente dintr-o centură de piatră care trebuia să păstreze America virgină, pe care le vedem aici în zidurile și forturile din Portobelo în Panamá. În cele din insula Puerto Rico, în cele de pe colina Morro la Havana, în San Juan de Ulúa în Mexic, la Cartagena în Nueva Granada. Și între acestea, Cartagena ocupă un loc de frunte cu fortul ei, cel mai mare de pe Pămîntul Ferm. Înălțîndu-l, regele Filip a cheltuit atât de mult, încît într-o zi un curtean ce se găsea acolo, vîzîndu-l pe rege înălțîndu-se ca și cum ar fi voit să zărească ceva la ferestrele Escorialului, îl întreabă : „Ce dorește să vadă majestatea voastră ?“ Și regele : „Zidurile Cartagenei“.

La drum, deci spre Cartagena, spune baronul De Poin-tis, pe care însă Du Casse, căpetenie a piraților *bucaneros*, vrea să-l facă să renunțe la această aventură temerară. De ce să nu meargă la Portobelo, Veracruz sau Havana ? Baronul, însă, misterios și orbit, cu cheia hu-

ghenotului în buzunar, nu discută. E un militar care îndeplinește o misiune dată de rege și asta-i tot. Lui Pointis îi face plăcere, când scrie, să acapareze glorie. Cui nu-i face plăcere? Du Casse se mărginește să-și pregătească pirații și semnează cu De Pointis o înțelegere asupra părții de pradă care va reveni oamenilor săi. *Filibusterii* n-au niciodată încredere în acești oameni de vază, de curînd sosiți din Franța.

În Cartagena, oamenii nu se grăbesc să se înroleze, căci nu cred în posibilitatea atacului. Cînd De Pointis se apropie cu 26 de nave, cu mai bine de 5 000 de oameni și 538 de tunuri, apărătorii orașului se mișcă între surpriză, improvizație și zăpăceală. *Don Sancho Jimeno* e surprins în fortul Bocachica, unde guvernatorul nu-i trimite întăririle indispensabile pentru a se apăra. Nu-i rămîne decît să se predea. O face sub presiunea ofițerilor săi, dar arătase atîta dîrzenie în luptă încît, se spune că francezul îi dăruiește spada ca un elegant omagiu adus bravurii lui. *Don Sancho* predă fortul cu lacrimi de rușine și de mînie. În fund se află fortăreața, învăluită în zidurile ei, fără oameni care s-o apere și fără cap care s-o guverneze. Francezii atacă pietrele. De Pointis debarcă tunurile, unul cîte unul, le plasează și începe un bombardament metodic în acel punct al zidurilor unde el crede că se poate deschide o breșă. Face un ponton în fața turnului mare de la Santo Domingo și de pe acesta bombardează în interiorul orașului. Două mii două sute de proiectile cad asupra bisericilor și edificiilor principale, ca o pedeapsă a cerului. Catedrala e distrusă; biserica parohială a Sfintei Treimi e ciuruită: în capela spitalului explodează o ghiulea cînd era expus Sfîntul Sacrament. Pe străzi aleargă și se îmbulzesc femei, tineri curajoși, tineri lași, toți la fel de înspăimîntați. Slujitorii Sfîntului Oficiu, care au făcut gardă în clădirea Inchiziției, văd că a sosit ceasul fugii: grăbiți, leagă cufere, lăzi, genți cu hîrțile cancelariei secrete, și lichidează în mare grabă procesele pendinte, ca nu carecumva să intre francezii fără ca ei să fi pus sambe-

nitul ¹ ereticilor. Fuge toată lumea pe drumurile ce duc în pădure, sub o ploaie torențială, „văzîndu-se mulți oameni înecați pe drumuri, alții îngropați în noroi, cei mai mulți pierînd de foame...“. În sfîrșit, De Pointis izbutește să deschidă spărtura la care lucra. Francezii intră, spaniolii capitulează. Condiția e să fie predate toate lucrurile de valoare : învingătorul permite ca cei învinși să-și păstreze hainele și mobilele. „În sfîrșit, s-a convenit să fie predată fortăreața, putînd să plece guvernatorul împreună cu companiile plătite și cu soldații, cu steagurile arborate și cu patru tunuri“. Asta se întîmplă în luna mai, de ziua Crucii. De Pointis poruncește să se cînte un *Te Deum* în catedrală, ca un act de recunoștință pentru triumful acordat de Dumnezeu trupelor franceze.

Slujitorii Inchiziției își fac cruce cînd văd că pirații, atît de catolici și acum soldați ai preacreștinului Ludovic al XIV-lea, omoară un călugăr franciscan pentru că imploră să nu i se ia Fecioarei coroana ei de aur ; și fac bucăți statuia Nuestra Señora del Rosario și acelea ale tuturor sfinților, „căci nu iartă slaba strălucire a aurului din podoabe“, și îmbracă, în chip batjocoritor, statuia lui San Miguel, o așează într-unul din balcoanele Tribunalului Inchiziției și trag în ea, amestecînd-o apoi cu grămada de gunoi. „Din casele Tribunalului Inchiziției au scos pe sambeniți și pe cei cu scufiile infamante ; unii dintre aceștia au ieșit în piață ca inculpați, iar alții, făcînd pe slujitorii Sfîntului Oficiu, imitînd procedurile folosite în cursul unui autodafeu, cu recitarea sentințelor cu voce tare, totul în derîdere și batjocură.“ Prizonierii erau păstrați în temnițele Inchiziției și inculpați de bigamie sînt scoși și îngroașă rîndurile atacatorilor. La jaf iau parte și elementele de jos ale populației cartageneze. Mormîntul de argint cizelat, care se păstra în mănăstirea San Au-

¹ *Sambenito*, giulgiu galben în care erau învăluiți cei condamnați de inchiziție (n.t.).

gustin pentru procesiunile din Săptămîna Patimilor, va forma parte din pradă. Oh ! Fecioară preacurată !

Este tipic pentru jaf acest scurt inventar a ceea ce se ia de la *don Pedro Calderón, alguacil* ¹ al Inchiziției : o ladă cu monede, în valoare le 32 894 de pesos, și apoi „șase ceșcuțe, o solniță, două cești, o oală mică cu diferite piese înăuntru, un taler, un coșuleț, o tavă, o căldărușă, două sfeșnice, o ulcică cu cioc, șase farfurii, două farfurii adînci, două farfurii mari de servit, două castroane de mărimi deosebite — totul de argint ; un colier cu 33 de mărgele, altul cu 36 — totul de aur ; un șirag cu 98 de perle ; două coliere de perle mărunte și potrivite, o brățară ; o cravată de aur cu o cruce de smaralde și 11 broșe ; un șirag de mătănii de aur, un ac de perle cu douăsprezece perle și un smarald în mijloc, niște cercei de aur cu smaralde cu trei pietre atîrnînd, în formă de pară, două inele de aur cu șapte diamante fiecare, cercei de aur lustruit...”

Cînd francezii se retrag din Cartagena, atacați mai mult de dezinterie decît de altceva, dar veșnic cu teamă că ar putea să vină împotriva lor flota regelui Spaniei, se pune problema împărțirii prăzii. Pirații iscă un scandal îndrăcit : li se pare că De Pointis îi fură. Tot ce li se dă sînt patruzeci de mii de coroane și se spune că jaful a adus o sută de milioane de pesos. De Pointis mărturisește opt milioane de coroane, și în memoriile lui scrie că s-a pierdut mult, deoarece locuitorii din Cartagena au reușit să scoată o sută douăzeci de catîri încărcăți cu aur. În orice caz, pirații *filibusteros*, plini de ciudă, se întorc la Cartagena să desăvîrșească devastarea. Aceasta se face cu violarea înțelegerii stabilite cu autoritățile, dar fapt e că, torturînd multe persoane și prădînd mînăstiri și edificii, mai scot, ca să-și rotunjească partea lor, un milion de coroane. Baronului de Pointis i se pare o lipsă de decență, și într-o cărticică pe care o scrie, povestind

¹ Agent de poliție (n.t.).

expediția, nu recunoaște nici un merit piraților *filibusteros*, spunind că întotdeauna au fost lași, că nu au făcut decît să creeze probleme în cursul atacului, că nu a văzut la ei nici umbră de îndrăzneală, ci numai lăcomie. Și totuși ceva or fi făcut acești bătrîni pirați care cunosc Caraibeles ca pe buzunarele lor. Și cînd Du Casse se prezintă la curtea regelui Ludovic al XIV-lea, regele îi recunoaște plusul de cereri pentru pirații lui, iar pe el îl face cavaler al Ordinului Sfîntului Ludovic și apoi amiral.

Lucrul cel mai curios și cel mai tipic pentru noutățile care se petrec în lumea politică este sfîrșitul carierei sale de căpetenie a piraților. Prin moartea smintitului rege al Spaniei, pe care istoria îl cunoaște sub numele de Carlos el Hechizado¹, domnia Casei de Austria se termină aici, fără glorie, și în locul ei vin Bourbonii. Curțile de la Madrid și Paris se împacă, și totul e cît se poate de bine. Filozofii și oamenii de stat din Franța revarsă lumina lor asupra celor întreprinse de Filip al V-lea. Și atunci, Ludovic al XIV-lea, dorind să dea o dovadă de deferență deosebită față de regele Spaniei, îi cedează serviciile amiralului Du Casse. Regele Spaniei îl copleșește cu onoruri și răspunderi. Du Casse veghează acum asupra flotelor ce vin din Mexic și Peru cu aur și argint. Nimeni, în realitate, nu poate, cu mai multă competență, să îndeplinească o asemenea sarcină. Regele Spaniei îl recompensează pe fostul pirat cu Ordinul Lîinii de Aur, pe care, la curtea lui, îl poartă nobilii cavaleri

¹ Carol cel Vrăjit (n.t.).

XIII

LA COPENHAGA, CA ȘI LA EDIMBURG, SÎNT OAMENI CARE VISEAZĂ LA ROZA MĂRILOR

„This door of the seas — El Darién — and the key of the universe, with anything of a sort of reasonable management, will course enable its proprietors to give laws to the booth oceans, and to become arbitrators of the commercial world, without being liable to the fatigues, expenses and dangers or contracting the guilt and blood of Alexander and Caesar.“¹

WILLIAM PATERSON

Pe țărmurile mării Baltice, ca și pe acelea ale mării Nordului, există regate pe care nu izbutim să le vedem cu precizia și claritatea unei Franțe, ale unei Anglii. Distanța ne face să-i vedem pe regiilor lor ca pe niște personaje pictate din poveștile pentru copii. Istoria Norvegiei e ca o lanternă magică : soarele de la miezul nopții, lampă care luminează un peisaj ireal. Dramele din palatul de la Stockholm par ramuri care se reînoiesc și

¹ „Această poartă a mărilor — Darienul — și această cheie a universului, deși nu în virtutea unei orînduiri raționale, va face ca stăpînii ei să poată porunci ambelor oceane și să devină arbitrii lumii comerciale, fără a fi supuși oboselilor, cheltuielilor și primejdiilor sau să cunoască vinovăția și sîngele unui Alexandru sau Cesar.“ (Engl.)

înmuguresc din vechiul trunchi al străvechilor legende. Danemarca ni se pare o poveste a castelului de la Elsinor. Edimburg, Dundee, Aberdeen, Inverness nu ne par nume de orașe, ci imagini minunate, crîmpeie de poeme. Europa noastră, la nord, se termină la Londra, la frontierele Franței. Cel mult dacă ajunge pînă în Olanda. Mai departe de aici, cu vraja impalpabilului, a imprecisului, a irealului, lumea nordică aparține dimensiunii imaginare a visului.

Nu este însă numai o idee a noastră că nordul este fruntea visătoare a chipului european. Iernile lungi, care adună pe aceste popoare de pescari în jurul jărăticului din cămin, verile lungi în care se doarme în pădurile aurite de un soare care nu se ascunde, aprind imaginația bătrînului care născocеște povești pentru copii, a poetului care-i face pe eroii săi să pășească pe poteca legendelor. Grieg aduce în orchestră o lume de pitici și de silfide. Andersen va scrie pagini care vor aprinde imaginația tuturor copiilor din lume. Stevenson va prefăce lumea din Marea Caraibelor în acea povestire despre Insula Comorii, unde Picior-de-Lemn, Morgan și Hawkins se vor preschimba în marile personaje ale comediei infantile.

Visul regatelor nordice pornește întotdeauna din munți către mare. Marea le-a pătruns pînă în adîncul sufletului. O vîd de pe culmea fiecărui munte. În Danemarca, marea a tăiat regatul într-o zăpăceală de insule. În Norvegia sînt niște văi înguste : în fund nu sînt cîmpii ca în toate văile de pe pămînt, ci degetele lungi ale mării care ajung pînă la piciorul muntelui ; sus, sus de tot, sprijinindu-se de nori, încununînd stîncile, armate de pini înfig în aer lăncile lor verzi. Sînt țări în care fiecare sat e un port, iar leagănul în care sînt legănați copiii, o barcă. Vikîngii au fost primii călăreți care și-au făcut cai de lemn și, săltînd pe cîmpiile mării, au intrat pe Rhin pînă în Pădurea Neagră și pe drumurile Oceanului Arctic au dat de nordul Americii.

Lucruri din alte vremi... Acum însă, de pe întreg continentul ajung în aceste regate vești despre alte mări : mări din Orient, mări din America. Le cuceresc națiuni de păstori și de țărani, ca cea din Castilia, sau republici fără istorie ca Olanda. Unii se înapoiază cu ouă de aur, ceilalți aduc corăbiile lor pline de cuișoare, zahăr, rom și piper. Scoțienii nu văd de ce ei ar trebui să fie mai prejos decât englezii și de ce Londra trebuie să aibă mai multă putere pe mări decât Edimburg. Tot așa gîndesc și cei din Copenhaga. Atunci cînd Danemarca, Norvegia și Suedia au fost cîrmuite de un singur suveran, Copenhaga a fost cheia Mării Baltice, iar Danemarca și, împreună cu ea, întreaga Scandinavie au ținut la respect pe principii din nordul Germaniei. Regele Hans, care a creat flota daneză, a avut satisfacția de a învinge Liga Hanseatică. Cristian al II-lea, ultimul dintre suveranii care au guvernat cele trei regate, a fundat o Companie Scandinavă a Indiilor și a pregătit marea expediție care trebuia să meargă să facă cuceriri în America și să exploreze drumul către India. Desmembrarea Suediei a lăsat în suspensie aceste întreprinderi. Danemarca s-a retras. Regele ei, umanist, prieten cu Erasm, a adus la curte literați, a introdus în regat tiparul, a dat avînt Universității, a transformat Copenhaga în cel mai cordial cămin pentru cei care dialoghează în cercul luminat de lampa înțelepciunii. Și imaginația s-a deșteptat iarăși. Danemarca s-a simțit renăscînd.

Se naște visul Caraibelor. Hans Nansen, din Islanda, care și-a petrecut tinerețea rătăcind prin Danzig, Amsterdam, Glückstadt, Hamburg, Copenhaga, și Erick Neilsen Schmidt, care cunoaște atît de bine Caraibe, de vreme ce două din navele lui au rămas în ghiarele corsarilor englezi, sosesc într-o bună zi la Copenhaga, cu tutun și rom din Antile. Asta mai lipsea. Entuziasmul cuprinde atît portul cît și curtea. De pe colinele Elsinorului se poate vedea vela aventurieră a unui vas care

pornește spre îndepărtata insulă Santo Tomás, în Marea Caraibelor. Este cea pe care regele a ales-o ca să înfigă în ea pavilionul său

Pe hărți, insula Santo Tomás are forma unui fierăstrău. Marea, jucîndu-se printre roci, formează mii de golfuri pe care ochii nu le pot cuprinde și vegheă, și ele sînt paradisul piraților. Compania Daneză a Indiilor Occidentale se înființează urmărind ideea de a pune un picior în Africa și altul în America. Pe de o parte, va vîna negri, pe de alta, va vinde sclavi, va coloniza insula, va face negoț cu pirații și contrabandă. Regele, regina, principele George sînt primii în a subscrie acțiuni.

Insula e aproape pustie. Cînd sosesc, danezii nu găsesc decît trei indieni și pentru ca unul din ei să nu fugă, guvernatorul îi taie un picior. Acest prim guvernator e George Iversen, fiul unui brutar, născut la Elsinor. Primii coloni sînt șaiszeci și unu de criminali, scoși din temnițe. Sosesc apoi treptat francezi, olandezi, germani, evrei, englezi. Într-un cuvînt: refugiați. Nefericiții guvernatori nu știu cum să procedeze ca să pună ordine într-o populație cu antecedente atît de dubioase, unde oamenii vorbesc toate limbile și au trecut sub toate steagurile. Pentru ca lucrurile să se complice și mai tare, cînd trestia crește și e măcinată, Santo Tomás devine celebru pentru romul denumit „Ucide dracul“. În pofida a ceea ce pare să însemne eticheta, romul îl bagă pe dracul viu în corpul bețivului. Cînd se bea la Santo Tomás, guvernatorul nu mai numără suflete pe stradă: vede numai draci.

La Copenhaga, regele face tot ce poate ca să-și apere întreprinderea. Fiecare funcționar public va trebui să cedeze zece la sută din salariul său pentru a cumpăra acțiuni ale Companiei. Problema e mai curînd omenească decît economică. Primii ani ai Companiei sînt ani de lupte

mari pe scene minuscule. Iversen, primul guvernator, trebuie să apere insula împotriva francezilor ; se îmbolnăvește. Cuprins de nostalgia Danemarcei, cere regelui să trimită un înlocuitor. Vine ca succesor Nicolas Smit, dar fratele său Adolphe Smit, prieten cu pirații, conspiră împotriva lui Nicloas și se face guvernator. Pentru a stabili ordinea, rege îl trimite din nou pe Iversen, care, vindecăt de nostalgiile lui, poate să se întoarcă la lupte. Iversen nu ajunge însă. Aduce cu el o colonie de pușcăriași care, pe drum, se răscoală și-l aruncă în mare. Regele trimite atunci pe un evreu convertit, Gabriel Milán, care vorbește patru limbi și are idei fantastice. În Santo Tomás acesta își scoate ghearele. Pe frații Smit îi zvîrle în temniță. Pe negri îi învață să asculte : pentru greșeli mici, pe unul îl trage în țeapă de viu, altuia îi retează piciorul cu o lovitură de secure. Plîngerile ajung pînă la Copenhaga. Sosește un nou guvernator care-l asediază pe Milán și-l întemnițează. După guvernator, sosește un investigator, domnul Mikkelsen, care limpezește situația, trimițîndu-i prizonieri, în Danemarca, pe Milán și pe frații Smit. Soarta acestor trei foști guvernatori constituie un apolog al vieții din acest secol. Adolf Smit înnebunește în închisoare. Nicolas Smit se întoarce în Antile, pentru că-i oferă regelui să scoată la suprafață tezaurul unei nave spaniole care a naufragiat, încărcată cu argint. Gabriel Milán este condamnat la moarte și cetățenii cumsecade din Copenhaga care se strîng în Piața Nouă ca să asiste la execuție, au plăcerea să vadă cum călăul majestății sale retează cu o lovitură capul fostului guvernator al insulei Santo Tomás din Antile.

În spatele Danemarcei și oarecum în umbra ei, începe să se ridice o națiune care va produce schimbări importante în lume : ducatul Prusiei. Deocamdată, de abia se insinuează în societatea națiunilor. Frederick Wilhelm de

Hohenzollern, elector de Brandenburg, duce de Prusia, e departe de a putea organiza și conduce el singur o întreprindere maritimă. Încearcă mai întâi să se alăture Danemarcei, apoi Austriei, în cele din urmă Spaniei, pentru a promova o companie a Indiilor Orientale din care familia Hohenzollern să tragă foloase. Nu reușește nimic. Într-o zi însă un anumit aventurier olandez, intrigant și viclean, care în patria lui nu izbutise să ridice capul, se apropie de duce. Se știe că a avut avere ca armator de vase, că s-a ruinat și că acum vrea să se refacă, asemenea multor alți nemulțumiți, pe seama Companiei Olandeze. El prezintă electorului de Brandenburg un plan vast pentru a aduna sclavi, a da atacuri piraterești, a face comerț în Antile și a duce mai departe cuceririle. Frederick Wilhelm îl ascultă încântat și-l numește director general al flotei proiectate.

În felul acesta se ridică Benjamin Raule și, la puțin timp după aceasta, pleacă spre Antile și spre coastele Guineei primele două expediții prusace. „Cînd în luna august 1680, flota formată din șase vase de război și un vas incendiator — Brenner — pleacă spre America prin portul Copenhaga, curioșii locuitori care o văd sînt departe de a-și da seama că privesc, în embrion, flota imperială a Germaniei, destinată să fie factorul dominant în Marea Baltică, timp de secole“.

Lacoma flotă face cîteva prăzi lipsite de importanță. Se ajunge la concluzia că atîta timp cît Prusia nu are în Antile un loc unde să ajungă și să-și adăpostească navele ca în casă proprie, e utopic să se gîndească la noi întreprinderi. Planul lui Benjamin Raule constă în a funda o stațiune de comerț cu negri și să intre în tovărășie cu danezii pentru a împărți cu ei privilegiile în insula Santo Tomás. Și astfel, în timp ce Prusia se sprijină pe un vecin puternic, cum e Danemarca, Raule izbutește să-și satisfacă dorința sa personală : să atace compania olandeză, dispunîndu-i piața de negri. „Toată lumea știe — explică Raule domnului de Hohenzollern — că acest comerț cu sclavi e

o sursă de bogăție pe care spaniolii o scot din Antile și că cel care poate să le furnizeze sclavi va împărți cu ei această bogăție.“ Frederick al Prusiei se lasă convins : devine traficant de negri. Compania la care se asociază Brandenburgul și Danemarca se face sub seducția magică a olandezului. Cele două țări își dau o îmbrățișare frățească. Vor funcționa două consilii directorale : unul la Copenhaga, altul la Emden. Guvernatorul va avea reședința la Copenhaga. Prusacii vor avea în insula Santo Tomás un spațiu pentru plantațiile și depozitele lor, plătind Danemarcei impozite. Suveranitatea insulei va aparține regelui Danemarcei. Vor avea liberă exercitare a cultului lor calvinistii și luteranii. Catolicii și evreii vor fi tolerați atît timp cît nu provoacă vreun scandal.

În Antile crește trestia de zahăr și asudă negrii domnului de Hohenzollern. La Brandenburg, electorul, irezistibil orbit de gloria lui Ludovic al XIV-lea, se gîndește să se încoroneze rege al Prusiei. La Santo Tomás, prusienii și danezii nu se înțeleg : la toate s-au gîndit prusacii în afară de a plăti impozitele ; se înfurie pentru că danezii vor să folosească cîntarele pentru a controla cît tutun și zahăr scot asociații lor. Directorul prusac concepe un mijloc de a deveni independent : să cucerească insula Cangrejo și să treacă în ea cu negri și cu depozite. Cînd sosește la Cangrejo găsește, fluturînd pe insulă, drapelul Danemarcei. Blestemați danezi care nu-l lasă să plece nici măcar la Cangrejo ! La rîndul lor, danezii își pierd răbdarea. Guvernatorul interzice colonilor săi să cumpere ceva de la germani. Germanii refuză să plătească în ziua în care trebuiau să facă plățile. Guvernatorul îi amenință în numele tratatelor, al regelui său, al onoarei lor. Inutil : prusacii, cu brațele încrucișate, rămîn neclintiți ca o stîncă. Guvernatorul îl cheamă pe fierar, merge la depozitele germanilor, descuie ușa și ia în posesie zahărul, tutunul, totul notat scrupulos în registre și cîntărit pe cîntarele daneze. Ciocnirile răsună de data aceasta la Copenhaga

și la Berlin. Directorul prusac îi scrie lui Frederich că danezii sînt niște bețivi, niște bestii feroce. Cu amabilitate curteană se semnează noi acorduri în Danemarca, prin care se fac unele facilități germanilor în privința plăților.

Și timpul își urmează cursul. Frederic vrea să fie încoronat. La Santo Tomás, guvernatorul danez e obligat din nou, să ia cu forța depozitele prusacilor. Frederic se joacă iarăși de-a imperiul : prin registrele companiei sale vede trecînd grupuri de negri, butoaie de rom. Sosește anul 1701. Frederic e rege. În orașul Koenigsberg, electorul de Brandenburg face deci din familia Hohenzollern o familie regală. Se lichidează compania cu danezii. Cu registrele de contabilitate în față, danezii reclamă de la regele Prusiei 1 028 729 de pesos. Este bilanțul tentativei prusace de a avea insule în Antile.

Danezii respiră. Și se luptă. Uneori, de teama atacurilor spaniole, insulele se golesc de locuitori. Apoi, coloniile se reîntorc. În războaie, Santo Tomás e un refugiu internațional, mai ales prin ironie, pentru olandezi. Iată un recensămînt al populației : sînt 148 de albi, astfel : 66 olandezi, 31 englezi, 17 danezi și norvegieni, 17 francezi, 4 irlandezi, 4 flamanzi, 3 germani, 3 suedezi, un scoțian, un brazilian, un portughez și în plus, majoritatea : negri. La început, instalațiile pentru producerea zahărului erau puse în mișcare cu mori de vînt. Apoi s-a trecut de la vînt la catir. Manipularea o fac negrii. Ei alimentează cilindrii acestor instalații. Uneori, vreun negru distrat întîrzie cu brațul printre trestii. Repede vine alt negru cu securea. Există întotdeauna o secure la îndemînă, pentru a evita ca instalația să înghită, împreună cu brațul, întreg trupul și să fie pierdută toată marfa. Ca un mare progres în contabilitate, partidele, care mai înainte erau trecute în livre de zahăr, încep să fie socotite în bani. Pe corăbiile daneze sosesc mărfuri din Antile la Copenhaga, Elsinor, Christian, Trondjem, Lubeck, Danzig, Stetin, Koenigsberg, Petersburg, Stockholm, Gotem-

borg... Compania daneză va dăinui 84 de ani. După aceea, insulele vor rămîne, sub steagul regelui, pînă în 1916 cînd vor fi cumpărate de Statele Unite în vederea apărării lor în Caraibe...

La Edimburg, scoțienii discută în taverne, iar cînd vorbesc despre lucrurile din Scoția și din Londra se vede cum li se urcă la cap singele și alcoolul. Poate înnebuni și omul cel mai liniștit cînd vede că Londra vrea să absoarbă toate piețele. Lumea e destul de mare pentru ca în ea să se reverse atît cei de la Londra, cît și cei din Edimburg sau Dundee, care sînt și ei oameni. Chiar și în City nu sînt puțini acei care se simt tot mai incomodați de privilegiile Companiei Indiilor Orientale. O companie scoțiană, bunăoară, care ar atrage un număr mai mare de persoane pentru întreprinderi pe mări, ar fi o soluție. Așa se vorbește în Scoția în ajunul reuniunii Parlamentului. Ar trebui aprobată o lege de autorizație și, pentru a o face să treacă, e nevoie să se asigure voturile parlamentarilor, iar pentru asigurarea voturilor, parlamentarilor ar trebui duși în taverne, unde să li se ofere mese ; poate, chiar, discret, sume de bani. Istoria ar putea fi reconstituită apoi cu toată precizia, pentru că, fiind scoțieni cei ce se ocupă de aceste treburi, în jurnalele lor vor nota în lire, șilingi și *penny* ceea ce îi costă fiecare ospăț și fiecare dar. Unul dintre cei care se ocupă mai intens de această afacere este James Balfour. Numele acesta trebuie reținut ; în cele din urmă scoțienii merg în Caraibe și Balfour va relua tradiția piraților, a tezaururilor fantastice, a insulelor miraculoase. Numai despre asta se va vorbi în casa sa. Descendent direct al lui va fi Robert Louis Stevenson și se vede clar cum trebuie să fi luat naștere *Insula Comorii* și alte narațiuni fantastice ale neîntrecutului povestitor de aventuri.

Fapt este că uneori în taverna lui William Ross, alteori în cea a lui Buque, sau în cafeneaua lui McLurg, sau

în hanul văduvei Graham, sau în cel al lui Patrick Steel, se întrunesc, la Edimburg, prietenii progresului, oarecum în felul conspiratorilor, pentru a plănui înființarea Companiei Scoțiene de Comerț cu Africa și cu Indiile. Se deschide Parlamentul Scoției. Treburile continentului nu i-au permis regelui să vină să-l instaleze, cum obișnuiește, dar marchizul de Tweeddale, la inaugurarea sesiunii, în scurtul său discurs declară că ar vedea cu plăcerea înființarea Companiei. Trei sau patru cuvinte, dar care deschid poarta pentru ceea ce au pus la cale burghezii din Edimburg.

E poate puțin vag ceea ce gîndesc James Balfour și prietenii săi. Ei știu doar că plecînd pe mare afli pămînturi neasemuit de bogate. Dar încotro să plece și cum să plece sînt lucruri la care nu s-au gîndit cu precizie. În Londra însă se găsește un alt scoțian care le spune : este William Paterson.

Asupra negustorilor din Edimburg, viața lui William Paterson produce o irezistibilă atracție. La 17 ani Paterson a plecat din Bristol la Amsterdam, fugind de persecuțiile religioase. La Amsterdam, ca bun scoțian, și-a petrecut timpul prin taverne și acolo a aflat de Antile și s-a imbarcat pentru aventură. S-a dus în Jamaica și în alte insule, a cunoscut și poate a și practicat puțin viața de corsar și în orice caz a legat prietenie cu doi pirați faimoși : William Dampier și Lionel Wafer. Aceștia, unul naturalist, altul chirurg, datorită unor împrejurări care numai în acele timpuri se puteau produce, au participat la cel mai grozave aventuri ale piraților, au trecut istmul Panamá, navigînd în Pacific, după ce au străbătut coastele Africii, și din toate aceste peregrinări a rezultat o carte celebră, al cărui original Dampier îl păstrează într-un tub de bambus, pentru a-l salva de naufragii și a-l apăra de ploile torențiale.

William Paterson a conceput lucrurile într-un chip diferit de cel al acestor doi aventurieri. S-a întors în

Europa, făurind în minte planul unei mari companii de comerț cu Antilele. Una din persoanele pe care le-a vizitat mai întâi a fost tocmai electorul de Brandenburg, care atunci nu a putut să-l folosească, așa cum îl va face mai târziu cu Raule ; astfel fiind, Paterson a oferit în altă parte proiectele sale pentru a fi transpuse în viață, și ele au fost utilizate la întemeierea Băncii Angliei care îl va face celebru. A mers la Londra, a deșteptat interesul bogătașilor de acolo, al regelui, și astfel a luat naștere această instituție care va dăinui secole întregi. A țîșnit din mintea unui scoțian care învățase arta afacerilor în taifasurile cu pirații din Caraibe. Și Paterson devine directorul Băncii Angliei. Nu este însă omul care să stea la un birou așteptînd să sosească clienții. Părăsind Banca, începe să făurească noi planuri cu privire la întreprinderile sale din Antile. Și tocmai cugeta asupra acestui punct cînd află de proiectul scoțienilor, concetățenii săi, și le scrie imediat, făcîndu-le cunoscute planurile sale. Paterson clarifică lucrurile. Nu trebuie să se gîndească la Orientul Îndepărtat : viitorul se află în Darién, chiar în istmul unde Dampier și Wafer și-au început cariera. Istmul este nodul central al lumii, pentru că aici trebuie să se încrucișeze drumurile din Orient cu cele din Occident. Cine va pune stăpînire pe Panamá, va dicta legile sale lumii. Cuvintele lui sînt atît de convingătoare încît se pare că aventurierul care a fundat Banca Angliei îi va determina acum pe cavalerii din Edimburg și din Londra să-și întindă mîinile avide asupra istmului Panamá.

Datorită scrisorilor lui Paterson, compania Scoției se transformă în ceea ce va fi compania Darienului. Așa cum Anglia întemeiază, în Nord, Noua Anglie, tot așa Scoția va funda, în istm, Noua Scoție. Proiectul e fantastic, căci dacă e cineva lipsit de drepturi asupra acestor pămînturi e Scoția. În Darién, Spania și-a înfipt steagurile sale încă de pe vremea lui Columb. De acolo a început cucerirea Pacificului și pe acolo au defilat toate marile figuri ale istoriei conchistei spaniole. Acestea sînt

amănunte care se risipesc ca fumul în aer în mintea unui pirat. Proiectul lui este acceptat, dar se păstrează secret scopul companiei. Prospectele spun numai că e vorba de compania „Africii și a Indiilor“. Înșiși colonii, la imbarcare, nu vor ști încotro se îndreaptă navele. Paterson ajunge să fie figura centrală a companiei. James Blafour vede cu surprindere și indignare că omul acesta atât de șiret va încasa o sumă exorbitantă ca indemnizație pentru cheltuielile pe care le-a făcut pentru a cunoaște așa cum cunoaște Darienul și că lui, în schimb, i se vor îneca lirele, șilingii și pennies pe care i-a cheltuit ca să cumpere voturile Parlamentului din Scoția. Pe Paterson nu-l interesează toate acestea. Renunță la acei bani. Proiectul e mai presus de o socoteală de șilingi și pleacă la Londra pentru ca și în City să se subscrie bani. City e centrul lui de acțiune.

Imediat însă ce compania Indiilor Orientale află de acestea, reacționează fără cruțare față de scoțieni. Bogații acționari nu vor permite niciodată ca niște improvizatori să vină să le dispute monopolul lor. Agită curtea și parlamentul, se adresează regelui și fac din această afacere un scandal monstru : să se cerceteze cum a trecut legea în Parlamentul din Scoția. Regele e de partea companiei Indiilor Orientale și-l scoate din postul său pe marchizul de Tweeddale, pentru că a făcut un prost serviciu când, în discursul său de la Edimburg, a autorizat înființarea companiei scoțiene. Lucrurile nu se opresc aici. Se spune că ducele de Leeds a fost cumpărat de scoțieni cu 5 000 de guinee. E oare cu puțință ? Cinci mii de guinee, scoțienii ? Compania Indiilor Orientale zugrăvește patetic ceea ce se va întâmpla cu Anglia dacă scoțienilor li se dau aripi : îi și vedem negustori ambulanti, cutreierînd insula, luînd locul cinstiților negustori englezi, pînă vor pune stăpînire chiar pe orașul Londra... În Camera Lorzilor se aprobă o rezoluție care le interzice englezilor să subscrie acțiuni ale companiei scoțiene, iar marinarilor și armatorilor din regat să lucreze, în vreo

formă oarecare, pentru ei. Compania Indilor primește noi puteri pentru a lupta împotriva dușmanului care e pe cale să se nască. La rîndul ei, Camera Comunelor cere cele mai severe sancțiuni împotriva a 23 de persoane, începînd cu Lord Belhaven, pentru faptul de a fi jurat să aducă la îndeplinire statutele companiei. Ca să-și salveze registrele companiei și să-și pună pielea la adăpost, scoțienii trebuie să părăsească Londra într-o fugă plină de peripeții.

Mîndria națională a Scoției e rănită. Dacă englezii vor să înăbușe dorința îndreptățită a regatului de a apărea în viața comercială internațională, scoțienii le vor dovedi că pot acționa ca niște adevărați nebuni. În cafenelele din Edimburg și Dundee se vorbește bătîndu-se în masă. Bogați și săraci, femei și bărbați, ducese și contese, cizmari și croitori, nu mai există nimeni în Scoția care să nu vrea acum să-și lege numele de companie. Cînd se deschide vînzarea de acțiuni, se iscă o mulțime care năvălește ca o furtună în birouri pentru ca fiecare să ofere contribuția sa patriotică și se lucrează pînă în noapte la lumina luminărilor. Ducesa de Hamilton e prima care subscrie trei mii de lire. Urmează apoi contesa Margarita, care notează o mie pe numele ei și o mie pe numele fiului său. Și Lady Margarita face acelaș lucru. Bunul oraș Edimburg subscrie trei mii de lire și micul sat Queensferry o sută. Se perindă prin fața registrelor farmaciști, medici, frizerul, morarul, bijuteri, cîrciumari, croitori, negustori, geamgiul, preoți, soldați, avocați, căpitani de vase, grefieri, pictori, colonelul regimentului, pălărierul, mînușierul, învățători, servitori, alămarul, curelarul, cizmari și James Gregoire, student, și Alexander Rule, profesor de limbi orientale la Colegiul din Edimburg.

Aspirațiile sînt de nestăpînit. Paterson, imediat, pentru a face să circule puțin banii, întemeiază o Bancă de emisie. Încep să circule prin Scoția bilete de 100, 50, 20,

10 și 5 lire, pe care le-a caligrafiat însuși Paterson. La Glasgow, Aberdeen, Dundee și Dumfries sînt agenți care distribuie biletele. Și pentru a completa campania, dacă Londra e ostilă, scoțienii vor merge pe continent. Și într-adevăr, Paterson și John Erskine se duc pe continent. Acolo vor trebui să cumpere navele pe care englezii refuză să le dea. John Erskine e un bărbat al cărui nume e legat de primele colonii scoțiene în America, atunci cînd, fiind urmărit din cauza religiei, unii scoțieni au plecat să populeze colonia Stuart în Carolina de Sud. Erskine e activ acum, ca nimeni altul, la subscrierea de acțiuni. Este tipul de om pe care patriotismul îl înflăcărează. Numele lui figurează în registru, ca al tuturor celor din familia sa, în repetate rînduri. Nu se limitează însă să dea bani. El vrea să acționeze. Și e demn de văzut cum se agită Paterson și Erskine pe continent. La Lubeck primesc tunurile fabricate în Suedia de către înșiși armurierii țarului Rusiei. La Amsterdam cumpără corăbii. Proiectează ca la Hamburg să deschidă un birou pentru vânzarea de acțiuni ale companiei.

Cînd se află, la Londra, de toate acestea, trufașii domni din City reacționează furios. Ministrul regelui se adresează printr-o elaborată scrisoare, compusă în latină, guvernului din Lubeck și senatului din Bremen și din Hamburg, explicîndu-le că ceea ce întreprind scoțienii este în contra dorințelor regelui. La Hamburg se dă bătălia cea mai importantă. Cum se știe că Paterson și Erskine urmează să deschidă biroul lor, cu licența Senatului și cu această inscripție pe ușă : „Aceasta este casa companiei scoțiene“, ministrul Angliei se adresează Senatului în forma aceasta : „Subscrisul ministru al majestății-sale regele Marei Britanii am arătat, în două ocazii, înălțimilor și domniilor-voastre, de la sosirea împuțerniciților unei Companii Scoțiene a Indiilor, că majestatea-sa regele, stăpînul meu, consideră că amintiții impuțerniciți pretind, din propria lor voință, să înceapă comerț și trafic cu aceste Părți, încheind convenții sau

tratate cu Orașul, și mi-a ordonat, în mod expres, să notific înălțimilor și domniilor-voastre că, dacă semnează astfel de convenții cu particulari, supuși de ai săi, care nu au nici scrisori de acreditare și nu sînt autorizați sub nici o altă formă de majestatea-sa, majestatea-sa va considera procedeele ca o ofensă adusă autorității sale regale și nu o va îngădui...”

Biroul lui Paterson și Erskine nu se deschide la Hamburg.

Se răspîndește brusc o știre la Londra, și anume că Paterson și ai săi au intenția să întemeieze o colonie la Darién. Secretul a fost dezvăluit și Dumnezeu știe cum a ajuns la urechile regelui. Ce este acest Darién ? Oamenii își aduc aminte de povestirile lui Drake, de cartea fostului călugăr Thomas Gage, de aventurile lui Morgan... Se publică însă tocmai acum o carte care aduce știri proaspete : e scrisă de William Dampier, piratul. Dampier, la Londra, nu mai e pirat, ci naturalist. Cartea este dedicată președintelui Societății Regale și în cercurile științifice paginile ei deșteaptă curiozitate și admirație. Dampier și Wafer se află la Londra și sînt chemați la Whitehall pentru a discuta la masa rotundă cu oameni de seamă din Anglia ; se găsesc acolo, ca să-i asculte, Sir Philip Meadows, camarad al lui Milton, și John Locke, filozoful. Cum se mai rotește lumea ! Cîțiva ani mai înainte, Dampier și Wafer, la lumina focului aprins de pirăți, într-o insulă în fața coastei Dariénului, dialogaseră cu toți bandiții din Caraibe, întruniți în adunare, asupra modului de a da o lovitură prin surprindere în Panamá. Acum, în centrul Londrei vorbesc cu crema științei și a nobilimii. Ceea ce spun pirății în mijlocul doctorilor este ceea ce Paterson a publicat : că Dariénul este cheia lumii americane. Și englezii gîndesc ceea ce gîndeau și mai înainte, dar acum cu mai mult temei : să fie lovită dur și în cap compania scoțiană.

În treacăt trebuie spus că succesul celor două călătorii pirateresti nu cunoaște limite. Vor lăsa urme chiar și pe culmile literaturii. Daniel Defoe află de la ei de un marinăr rebel, care, răzvrătindu-se împotriva căpitanului navei pe care Dampier și Wafer porniseră în aventură pe mările din sud, a rămas ca naufragiat pe insula Fernández, în apropiere de Chile și a trăit solitar pînă ce alt marinăr englez l-a luat cu el. De aici iese Robinson Crusoe, pe care Defoe l-a situat într-o insulă din Caraibe, în fața Orinocului. Așa cum au făcut englezii, scoțienii vor și ei să vorbească cu pirații. Pe drumuri tainice, noaptea, Wafer se îndreaptă spre o anume casă din împrejurimile orașului Edimburg. Cei ce-l ascultă de astă dată sînt burghezii din companie, care vor să facă chiar ei acum ceea ce făcuse cu ani în urmă Paterson : să culeagă informații directe. Pentru a triumfa în Caraibe cel mai bun mijloc e să-i spui frate piratului.

În Scoția, febra crește. Se înaintează un memoriu regelui cu un protest viguros împotriva campaniei duse împotriva lor în Hamburg. Se grăbește plecarea expediției și, dacă regelui nu-i place, n-are decît să scrișnească din dinți. Steagul e acum național. Paterson a suferit o eclipsă : un cunoscut de al lui a fugit cu fondurile companiei și deși el este prima victimă, prestigiul lui e la pămînt : e șters de pe lista directorilor și dacă vrea să plece la Darién, va merge, dar ca simplu colonist. Navele sînt încărcate în port. Destinația rămîne încă secretă pentru majoritatea oamenilor, dar un fel de presentiment face să tresară de bucurie sufletul acestor bieți creduli îndărătnici. În ziua de 26 iulie 1698, întregul oraș Edimburg a coborît pînă la Leith să asiste la plecarea coloniei, în mijlocul lacrimilor, al rugăciunilor și al urărilor rudelor, prietenilor și tuturor compatrioților lor. Mulți marinări și soldați care nu fuseseră acceptați, deoarece se oferiseră cu mult mai mulți decît era nevoie,

erau ascunși pe nave și cînd li s-a poruncit să debarce, se agățau de cabluri și de catarge, implorînd să fie admiși fără să primească plată. Cu cele patru nave plecau 1 200 de oameni.

Despre toate acestea rămîne, cum e firesc, o exaltată mărturie lirică : poemul *Caledonia Triumphans*. Paterson se imbarcă cu soția sa. Pe măsură ce trec zilele, serviciile sale devin tot mai prețioase. El e cel care a avut ideea, el știe încotro se îndreaptă. Între instrucțiunile care sînt deschise la fiecare escală a flotei, există una care prevede să i se dea un post de director lui Paterson. Visul bătrînului promotor se va îndeplini. Ochii lui privesc încă o dată marea tinereții sale : marea unde el a fost pirat și care a legănat imaginația ce a dat naștere Băncii Angliei. Această mare, crede el, va vedea răsărind ceva mult mai important.

De pe corăbii încep să se zărească insulele Americii. Acolo sînt danezii. Și apoi înălțimea care străjuiește golful Cartagenei. Și imediat, insula Dorada și coasta Dariénului. Colonia se va numi Noua Scoție. Capitala, Noul Edimburg. Steagul e unul dintre cele mai frumoase pe care timp de secole le va cunoaște America și pe el sînt unite, pentru prima oară, cele trei culori — galben, albastru și roșu — culori cu care, o sută de ani mai tîrziu, Miranda îi va chema pe oamenii liberi ai Americii ca să proclame independența. Pe steagul Scoției ele se găsesc astfel : Jos, albastru — sînt apele mării ; și, răsărind din ele, un soare de aur, pe cerul roșu.

Primele vești ce se trimit în Scoția sînt pline de entuziasmul inițial. Peisajul, populat de păsările care zboară printre ramurile unor frumoși copaci. Se redactează o constituție. Se guvernează cu seriozitate și prudență. Totul ca într-o republică, ca într-un regat. India-nul Andrés, *cacique* peste acele ținuturi, e copleșit de atenții. I se oferă o masă, e îmbătat, i se dă un pergament prin care-l investește cu titlul de împuțernicit al coloniei. Este aliatul căutat împotriva spaniolilor. Îmbră-

țișările dintre scoțieni și indieni dobîndesc pe hîrtie tonul tratatelor dintre împuterniciții europeni : „Tratat de prietenie, uniune și confederație perpetuă, adoptat și semnat de Onorabilul Consiliu al Caledoniei și de excelența-sa Diego Tuapantos și Estrada, Șef și Comandant Suprem al Indienilor, locuitori ai acestor ținuturi și posesiuni la rîurile Darién și San Matolome și în apropierea lor...”

Venirea scoțienilor îi alarmează pe toți. De la Cartagena la Panamá, spaniolii comunică între ei pentru a pune la cale acțiunea împotriva intrușilor. De la Londra sosesc scrisori către toți guvernatorii din Antile și din Noua Anglie cerînd să le fie refuzat orice sprijin. Aceste scrisori, semnate de secretarul Vernon, amintesc tonul implacabil al Mesajului către Senatul din Hamburg. Colonistii din Jamaica cer ca să fie eliminați acești neașteptați concurenți. Guvernatorul insulei adresează o notă de scuze guvernatorului spaniol din Cartagena, spunîndu-i că deși scoțienii îl recunosc pe regele Angliei ca pe suveranul lor, nu sînt englezi și nici englezii nu vor deveni complici la pretențiile acestora. Mai mult, redactează o proclamație care sună ca o declarație de război : scoțienii sînt moară de foame, deoarece în Jamaica nu li se va vinde nici o livră de făină. Încep mizeriile : o oarecare foamete și frigurile care decimează populația. Soția lui Paterson moare : cu cîteva salve de tun e dusă la ultimul lăcaș. Paterson cade bolnav. În Panamá spaniolii organizează o armată pentru a-i alunga pe invadatori.

Scoțienii sînt însă încăpățînați. Nu au pierdut credința. Se pregătesc pentru apărare și izbutesc. Armata din Panamá, în loc să atace, asediază și își face campamentul în pădurile învecinate. Să trăiești însă în pădurile de la Darién e un lucru pe care-l pot face numai păsările, indienii și năpîrcile. La foamea și frigurile care încep să subțieze liniile spaniole, se adaugă o furtună care distruge campamentul. Armata hotărăște să

se retragă în Panamá. Nu a fost decît o ciocnire, la Tubuvanti, mai bine spus, o încăerare, dar care, de la Noul Edimburg pînă la Vechiul Edimburg, e sărbătorită ca o victorie marțială. E poate singura amintire plăcută a aventurii. Aici norocul i-a ajutat, dar, în schimb, cînd una din corăbiile scoțiene se îndreaptă către Barbados, nădăjduind să găsească acolo ajutor, naufragiază în apropiere de Cartagena. Căpitanul și echipajul cad în mîna spaniolilor, care-i trimit prizonieri în Spania : în temnițele din Cádiz.

A insista înseamnă a lupta împotriva imposibilului. Moralul este la pămînt. Coloniștii trăiesc beți. Se hotărăște abandonarea coloniei. Paterson, bolnav, nu mai e omul care să se poată opune acestei intenții. Supraviețuitorii se îngrămădesc pe trei corăbii. Una dintre ele ajunge în Jamaica : cu spada în mînă, trebuie să-l silească pe guvernator să-i lase să debarce : pînă la acest grad a ajuns neomenia ; scoțienii sfîrșesc prin a se amesteca cu populația din Jamaica, formînd unul dintre cele mai bune grupuri ale coloniei. La New York, unde ajung celalalte nave, primirea e mai puțin agresivă : Colonia scoțiană e numeroasă și naufragiații destinului se refac pe jumătate pentru a se întoarce în patrie.

În timp ce se întîmplă aceste nenorociri, în Scoția, unde lucrurile nu se știu decît la mult timp după ce ele s-au întîmplat, se pregătește a doua expediție, cu un resentiment din ce în ce mai mare împotriva Londrei. Umblă zvonuri despre eșec, vapoarele pleacă însă fără să mai aștepte alte vești. Duc cu el ceea ce, după părerea unui scoțian care n-a plecat niciodată de acasă, necesită o colonie în Caraibe : bere, pesmeți, pulbere de pușcă, cuțite, pumnale, ace, 29 de butoaie cu pipe pentru tutun, 4 cutii cu pălării, 14 baloturi de hîrtie... Din echipaj face parte un tunar, un expert în topirea metalelor, altul care pretinde că știe să bată monedă, un evreu născut la Curaçao, care afirmă că vorbește spa-

niola, portugheza, italiana, franceza, olandeza, engleza și limbile indienilor de pe coasta Dariénului.

Cînd încep să sosească veștile proaste, la Edimburg frămîntarea e teribilă. Unii spun că întîrzierea cu care s-au trimis întăriri a fost din vina lui James Balfour și oamenii din popor se îndeamnă unii pe alții să arunce cu pietre în casa acestuia. Directorii companiei, care s-au învățat minte, prepară o altă ambarcațiune de ajutor pentru ca de data aceasta să nu existe plîngeri. Este însă limpede că dacă ostilitatea regelui continuă, compania nu va putea să lupte singură împotriva Angliei, Spaniei, frigurilor, foamei și bețivilor. Burghezii semnează o petiție adresată regelui : armistițiu față de companie și convocarea Parlamentului. Regele, imperturbabil, răspunde : se va convoca Parlamentul numai cînd nevoile regatului o cer. Compania insistă : deoarece necesitățile regatului o reclamă, cu umilință cerem să fie convocat. Un personaj pleacă cu acest memoriu să-l înmîneze regelui William al III-lea. Și regele, atunci cînd binevoiește să-l primească, îi răspunde cu aceste cuvinte tăioase : „Eu știu cînd îl voi convoca și cred că domnul delegat ar fi putut să-și evite oboseala de a veni pînă la Londra cu această hîrtie“. Dariénul începe să sape o prăpastie între Anglia și Scoția.

Într-o zi, la Londra, vine în Parlament lordul Peterborough cu o anumită cărticică, editată la Edimburg : sînt publicate acolo cauzele care au făcut să eșueze colonia scoțiană. Indignarea lorzilor nu cunoaște margini. Cartea e declarată mincinoasă, scandaloasă și trădătoare, atentatoare la onoarea regelui și a Camerelor și tînzînd să creeze gelozii și animozități între Anglia și Scoția. Se ordonă ca însuși călăul regal să ardă cartea „la ora douăsprezece dimineața, în curtea palatului, în prezența gărzilor din oraș“. Și să fie căutat autorul sau editorul pentru a fi întemnițat.

La Edimburg, agitația nu e mai mică. Regele cedează cu un pas și se oferă să intervină pe lîngă guvernul din

Spania pentru ca acesta să-i libereze pe prizonierii luați la Cartagena; acordă scoțienilor aceleași drepturi de care se bucură englezii în insulele Antile, anunță că Parlamentul Scoției se va întruni la 14 mai. În cafenelele din Edimburg se hotărăște că atîta vreme cît nu se va aproba expediția la Darién, regele nu va găsi sprijin în Parlament. Regele e însă la fel de încăpățînat ca un scoțian. Instrucțiunile pe care le dă mandatarului său sînt categorice împotriva companiei. Se deschide Parlamentul, și delegatul regelui nu spune nici un cuvînt despre Darién. Scoțienii aprobă o moțiune prin care se cere ca această problemă să fie luată în considerație înaintea oricărei alteia, ea fiind de interes național; se prezintă apoi o altă moțiune, în care se declară că este legitimă și corectă colonizarea Dariénului. Lucrările sesiunii din primele două zile nu trec mai departe. În cea de a treia zi, delegatul regelui declară că e răcit și răgușit, că nu poate vorbi și, cum sînt probleme urgente asupra cărora trebuie să se consulte cu regele, suspendă temporar sesiunea, pe durata șederii sale la Curte. Și astfel, acest faimos Parlament e redus la trei sesiuni. Delegatul nu mai revine.

Tocmai atunci sosesc la Edimburg — întotdeauna cu întîrziere — vești despre „victoria de la Tubaganti“. Joi dimineața se află știrea și în aceeași după-amiază adunarea care se reunește în taverna lui Steel decretează sărbătoriri și iluminatie. În toate casele celor leali companiei sînt puse lampioane și, cu litere mari, numele companiei... Pe străzi se face risipă de artificii. Tot Edinburgul se îmbată. La unele ferestre nu se văd lampioane: sînt — se spune — casele celor care nu sînt pentru companie. Cu pietre în ele! Nu mai rămîne nici un geam sănătos. În temniță zac un farmacist și un tipograf, care sînt închiși pentru broșurile cu Darién. Mulțimea merge deci la închisoare, sfărîmă porțile, îl scoate

pe farmacist, îl scoate pe tipograf. În zori încă se mai aude cum cîntă patrioții răgușiți. S-a sărbătorit o zi de independență.

În Edimburg autoritatea e la pămînt. Funcționarii încearcă s-o redreseze imediat ce bețivii încep să se culce. Trupele străbat străzile, păzesc porțile orașului. Se dă o ordonanță, interzicîndu-se iluminările și focurile de artificii. Cele patru căpetenii care au condus gloata la asaltul închisorii sînt amenințate cu exilarea din Scoția. Principalului vinovat, un măcelar, i se vor da două sute de lovituri de bici. Cînd sentința urmează să se execute, mulțimea merge cîntînd în urma măcelarului și a prietenilor săi. Îi acoperă cu o ploaie de flori. Cu muzică de flaute. Călăul lasă să cadă biciul atît de blind asupra victimei, încît nu face decît să-l mîngîie. Mulțimea strigă : Dă-i tare și te omorîm ! Călăul, ca orice călău, ține la propria lui viață ! Executarea acelei sentințe e unul din spectacolele cele mai amuzante care s-au văzut în Scoția. Din nou Edimburgul se îmbată. Din nou, pe străzi, cîntece.

În Darién nu sînt cîntece, nici flori, nici sunete de flaut. Bețivi, da ; scoțienii aceștia însă nu se îmbată de veselie, ci pentru a rămîne credincioși tradiției naționale. Întotdeauna a fost așa. La prima expediție, nu mult după plecare, imediat ce au atins țărmurile insulei, au schimbat îmbrăcămîntea și spadele pe vin. Răsplata în colonie pentru o faptă eroică era cîteva sticle de brandy. O navă ia foc, pentru că jos, lîngă butoi, dorm bețivii și lumînarea care a luminat ultimele ore ale vieții lor vesele alimentează flăcările care-i duc pe lumea cealaltă.

Poruncile regelui continuă să fie îndeplinite în ce privește colonia : cînd navele au trecut prin Monserrate nu li s-a permis să ia apă proaspătă.

Pe deasupra începe și războiul. De data aceasta spaniolii organizează o armată adevărată. Însuși guvernato-

rul Cartagenei pornește cu trei nave mai mari și unsprezece mai mici. Scoțienii nu au decît șase. Guvernatorul ordonă asedierea, li se închid toate drumurile. Dacă se încăpățînează, vor mânca șobolani și năpîrci. Sosește un crainic cu scrisoare de la guvernator : le spune că avînd corăbiile la Rancho Viejo și trupele la riul Matanzas poate să-i nimicească, dar îi somează să se predea, pentru a le salva viața. Răspunsul celor încercuiți este următorul : „Lipsa unui interpret ne face cu neputință să ne dăm seama de ceea ce spune domnul guvernator în scrisoarea sa, dar înțelegem că forțele pe care le-a adunat pe mare și pe pămînt sînt o amenințare contra noastră, amenințare care nu poate avea efect pentru oameni de onoare ; credem că avem dreptul de a fi aici, ne încredem în Dumnezeu care ne va ocroti.“

Se scurg una, două, trei, unsprezece zile, în care guvernatorul va strînge încercuirea, fără să tragă vreun foc. După douăsprezece zile, se apropie de corabia sa o șalupă a scoțienilor cu un mesager : „Prea ilustre senior : cînd acum cîteva zile am răspuns la scrisoarea pe care domnia-voastră ne-a trimis-o, v-am spus că din lipsă de interpret competent n-am putut să înțelegem exact sensul ei ; mai tîrziu însă am putut s-o înțelegem și am aflat că domnia-voastră ne cereți să părăsim aceste locuri. Considerînd gravul neajuns care poate să se ivească din cauza noastră pentru prietenia care există acum între regele Marei Britanii și majestatea-sa Catholică, ne-am gîndit că e mai bine să vă trimitem aceste rînduri pentru a ști care sînt condițiile pe care ni le oferiți. Așteptăm răspunsul dumneavoastră și pînă atunci rămînem, preailustre senior, devotații dumneavoastră...“

Ce s-a întîmplat cu evreul care vorbea șapte limbi ? L-au înghițit frigurile ? Războiul s-a transformat într-o problemă de limbi, pe care tocmai o rezolvă guvernatorul, scriindu-le celor asediați în latină și vorbindu-le în franceză. Guvernatorul, în fond, nu vrea măcel, le

permite scoțienilor să plece pe corăbiile lor, cu steagurile înălțate, bătînd tobele și cu munițiile necesare pentru fiecare soldat. Și în felul acesta, colonia trece în istorie. Navele pleacă și rătăcesc prin Marea Caraibelor. Unele se sfărîmă în bucăți, lovindu-se de stîncile din Cuba. Pe altele două, care au ancorat la Charles town, le nimicește uraganul. Dintre coloniști, foarte puțini se întorc în Scoția. Printre aceștia se află un pastor presbiterian care publică o cărțuție despre nenorocirile întîmplăte; termină cu o rugăciune chemînd ziua răzbunării împotriva spaniolilor pe care i-am lăsat cu viață numai din lipsă de muniții. „Datorită generozității spaniolilor — spune — am putut să ne imbarcăm, dar am ajuns la Jamaica atît de înghesuiți pe vapor încît păream niște porci într-o cocină.”

Și alt pastor se salvează : este Archibald Stobo, care se află printre cei ce debarcă la Charlestown. Acesta are de-a face mai mult cu istoria : un strănepot al lui va fi omul desemnat de soartă să taie nordul Dariénului : Theodor Roosevelt.

Luptele dintre Scoția și Anglia pentru chestiunea Dariénului se prelungesc ani de zile. Este moștenirea cea mai bogată în conflicte pe care regele William o lasă reginei Ana. La Londra se capturează un vas scoțian care se află pe Tamisa, bănuindu-se că ar porni spre Indii. Ca represalii, Scoția capturează echipajul unui vas englez care cade în mîinile sale, considerîndu-l pirat. Membrii echipajului sînt condamnați și doi dintre ei executați cu mare entuziasm. Parlamentul Scoției hotărăște să fie arse trei cărți care vorbesc despre chestiunea Dariénului în termeni ofensatori pentru onoarea națională. Fiînd blasfematoare, scandaloase și defăimătoare, călăul orașului le arde într-o luni, la douăsprezece fix, la piciorul crucii din piață. Se plătește totul cu aceeași monedă. Parlamentul, la Edimburg, devine atît de susceptibil în tot

ce se referă la Darién, încît cancelarul Angliei scrie într-o zi : Am exercitat în fața lui funcția cea mai dificilă și furtunoasă pe care o persoană a deținut-o în ultimul secol“. Au trecut ani și ani, iar problema Darienului va face aproape imposibilă unirea celor două regate. În Scoția va fi întotdeauna detestată amintirea regelui William al III-lea, care n-a permis să se înfăptuiască cea mai mare întreprindere din vremea sa. Aproape un veac mai târziu, cineva va propune să se înalțe la Edimburg o statuie a lui William al III-lea, pentru a aminti revoluția de la 1688 : un scriitor anonim va trimite o scrisoare unui jurnal, spunînd : „Mi se pare excelentă ideea, și statuia să aibă pe una din laturile pedestalului un basorelief care să simbolizeze colonia scoțiană din Darién“. Nimeni n-a mai vorbit vreodată despre monument.

Cit despre Paterson, cuvintele lui plutesc în istorie oarecum profetice, îmbibate de fantezia lui aventuroasă. Pentru el, deschiderea canalului sau alt mijloc de comunicare prin istm reprezenta soluția unei probleme universale. Dacă englezii și scoțienii, spunea, se dezbină în lupte interne, altă putere le va lua înainte. Darién, cu golful Urabá, unde ar putea să încapă o flotă de o mie de vase, continuă să fie pentru el un loc minunat. Dacă englezii nu vor ca scoțienii să aibă acest privilegiu, atunci să se înființeze o companie în care Londra să dețină două treimi din acțiuni... Paterson este un optimist ireductibil. „Darién — sînt cuvintele lui — e situat între Mexic și Perù, țările aurului ; se află la șase săptămîni de navigare cu vele de Europa, de India, de China, este inima Indiilor Occidentale, în apropiere de coloniile care se ridică în America de Nord. Cheltuiala și pericolele navigării pînă în Japonia, pînă în insulele cu mirodenii și în toată lumea orientală se vor reduce la jumătate ; consumul de produse și manufacturi europene în curînd se va dubla, comerțul stimulează comerțul ; banii vor face să

se nască alți bani ; negoțul lumii nu va mai avea nevoie de mai mult lucru pentru brațe, ci de mai multe brațe pentru lucru... Darienul are rezerve imense, pe care pînă astăzi nici o țară din Europa nu le reclamă ca ale sale... Rîurile lui cristaline se rostogolesc pe nisipuri de aur... Fundul mărilor este semănat cu perle... Va putea răsări acolo Noul Edimburg : bătrîna Alexandrie, pe un istm steril, s-a preschimbat într-un miracol de bogății și de putere, numai datorită comerțului cu Arabia și India : faima ei va fi învinsă de acest mare centru comercial al Lumii Noi...”

Cartea a treia
SECOLUL LUMINILOR

În amintirea lui Hernando de la Calle

PREFAȚĂ

Secolul al XVIII-lea e un secol revoluționar. Pentru cel care se apropie să-l privească are farmecul de a arăta cum se ivesc primele luminițe, flăcările izolate. La sfârșit e un rug gigantic. În Europa, cînd burghezii irup pentru a face revoluția franceză, întreaga ordine tradițională a puterilor se inversează. Biserica își pierde puterea politică; monarhia sau se scufundă sau cedează, întii împinsă în joacă, apoi violent, de către filozofii, economiștii, oratorii stării a treia, care arată o nouă direcție în viața lumii. Începătorii, în această privință, sînt oameni obișnuiți care prin efortul, inteligența și îndrăzneala lor au creat industrii, au lărgit orizonturile comerțului. Sînt cei de curînd îmbogățiți care-și cer locul lor, cu gălăgia, dreptatea și cutezanța care i-a caracterizat întotdeauna. În primul rînd invadează curțile regale, îi scot din încurcături pe marchizi, se îmbracă la fel cu nobilii. Apoi pun stăpînire pe treburile politice. Filozofii se complac să vadă cum se rostogolesc vechii stăpîni și sărbătorească poticneala acestora cu volume de sarcasm. Bieții regi nu știu ce se întîmplă, aplaudă îndrăznelile liberalismului, iar cînd își dau seama se și rostogolesc în valul de sînge. Voltaire nu e un filozof, nu se cufundă în nici o gîndire profundă, ci este un sardonice jurnalist, ușuratic și enciclopedic, care ciugulește în viața cotidiană cu veselă răutate, proprie epocii. Înotînd între două ape — monarhia

care se năruiește și burghezia care înaintează — paginile lui îi fac să ridă pe nobili, pentru că sînt proști, și pe revoluționari, pentru că sînt deștepți. Abil și malițios, el suride.

În America, de asemenea, adevăratul secol al revoluției este secolul al XVIII-lea. E veacul în care au loc, cel puțin, cele trei mari răcoale ale emisferei și cele decisive : cea a coloniilor engleze, în nord ; cea a poporului, în America de Sud ; cea a negrilor, în Haitî. Războiul de independență întîrzie în sud pînă în secolul al XIX-lea, dar strigătul inițial și spiritul revoluționar în totalitatea lui apar cu Mompox și Antequera în Paraguay, cu Tupac Amarú în Perú, cu Galán în Nueva Granada. Sînt mulțimile de *comuneros* care din Venezuela și pînă în Paraguay acoperă cordiliera Anzilor, din înălțimea podișurilor pînă în ultima cută a poalelor, într-un singur strigăt exploziv. În Caraibe, lupta cea mai patetică e cea a negrilor pe care nu-i împlînzesc nici Anglia, nici Spania, nici trufia lui Napoleon.

În America, secolul al XVIII-lea își are enciclopedia lui. Circulă și pe aici, datorită unei greșeli a regilor Bourboni, cărțile periculoase. Chiar și de la amvon episcopii amestecă cuvinte de ale lui Rousseau cu altele ale doctrinei lor ortodoxe, fără să știe ce fac. Humboldt călătorește prin Mexic, Cuba, America de Sud. Sosesec învățați francezi și spanioli. Avem o enciclopedie ambulantă, vie și elocventă. Se formează societăți de prieteni ai țării și loji masonice, ceea ce e același lucru. Iezuiții sînt expulzați și în fiecare gol pe care aceștia îl lasă se întemeiază noi colegii unde în loc de metafizică se predau matematicile, științele naturale. Se împlîntă cultul științei acolo unde existau înainte doar preocupări monahale. În fiecare oraș al Americii se deschide o bibliotecă, se crează un periodic, se organizează întruniri pentru a fi discutate problemele zilei. Ceea ce urmează după toate acestea este Războiul de Independență.

Mișcarea din secolul al XVIII-lea în America are și câteva nume proprii, dar în mare parte este o mișcare anonimă, uneori subterană. Aici, spre deosebire de Franța, începutul nu-l fac noii îmbogățiți, ci poporul, omul de rînd, cetățeanul necunoscut, sclavii. O femeie din popor e prima care-i ațîță pe țărani să se ridice împotriva edictelor regelui. Un negru a fost servitor la hotel sau vizitiu al unui senior. Doamna care organizează serate literare în casa sa. În revoluția celor denumiți *comuneros* rămîn, plutind în amintire, cinci, zece nume proprii, dar revoluția nu o fac ei, ci mulțimile de sute, de mii, de sute de mii de oameni umili, care pornesc să caute geana lor de lumină printre tenebrele lumii.

XIV

CÎNTEC DE LEAGĂN PENTRU MISSISSIPPI

*„Oh. Louisiane, colonie perdue, terre que
nos pères avaient découverte et conquise,
ils sont loin les jours où le drapeau de
la France flottait sur tes cités et tes
rivages...”¹*

EUGENE GUÉNIN

Mississippi apare pe harta Americii cu o întârziere de un secol și jumătate. Fluviile Amazoanelor, La Plata, Orinocul și Magdalena au de pe acum istoria și legenda lor, au văzut ogîndindu-se în apele lor siluete de eroi care le sînt proprii, ca Orellana, Aguirre, Irala sau Quesada ; și-au amestecat apele cu epopeea conchistei și cu cîntecul coloniei, sînt fluvii bătrîne în geografia lumii, în timp ce Mississippi urmează să fie descoperit. Amintirea lui Hernando de Soto e un fragment pierdut în istoria Americii : după o sută treizeci de ani de cînd trupul lui se scufundă în apele care-l vor duce pe drumul eternității, în Canada se vorbește de Mississippi ca de o nouă lume de descoperit. Acolo, contele de Frontenac, care guvernează în numele regelui Franței, îl trimite pe părin-

¹ „Oh, Luisiana, colonie pierdută, pămînt pe care părinții noștri l-au descoperit și l-au cucerit, ce departe sînt zilele în care steagul Franței flutura deasupra orașelor și țărmurilor tale...” (fr.).

tele Marquette să vadă dacă cele spuse despre fluviu sînt născocire sau adevăr. Misionarul, cu o mină de oameni, coboară din Québec spre lacuri, înaintează spre sud, spre apus, descoperă fluviul ! Coboară cu cîteva canoe, își afundă de nenumărate ori mîinile în apă, desfătîndu-se cu mîngîierea curentului, simte bucurie, frică, și, stăpînindu-se în fața măreției aventurii, se întoarce la Québec, strigînd : victorie ! Clopotele catedralei bat, fără încetare, o zi întreagă. Coloniștii se îngrămădesc în fața altarului, mulțumind Domnului pentru vestea cea bună. Contele guvernator, „care deși departe de curte nu a uitat tactică“, propune ca fluviul să fie numit Colbert, ca omagiu adus ministrului lui Ludovic al XIV-lea.

Un om cu imaginație, Robert Cavelier de Lasalle, propune guvernatorului să se facă conchista. Nu se îndoiește nici o clipă că aceste ape merg să-și dea tributul în golful Mexicului, și cum geografia care se cunoaște în Canada e destul de fantastică, susține că fluviul, pe la nord, comunică cu China. Lui Lasalle i se și pare că vede pe Mississippi cum corăbii, încărcate cu mătase, cuișoare și piper, coboară spre golful Mexic, trec Atlanticul și ajung în porturile Franței. Cînd contele Frontenac îl ascultă, socotește că planuri atît de vaste sînt prea mari pentru un guvernator al Canadei ; e mai bine ca Lasalle să plece în Franța și să i le înfățișeze regelui.

La curte, Lasalle triumfă. Regele îl trimite înapoi în Canada cu împuternicirea de a face expediția. Îl va însoți căpitanul italian Tonti, fiul inventatorului așa-numitei Tontina, un sistem de a economisi bani, care trezește iluziile multor oameni. Ca și părintele Marquette, Lasalle și Tonti trec lacurile și încep să coboare pe fluviu. Îi însoțesc 23 de francezi, 18 indieni, 10 indiene, 3 copii. Sosesc în punctul în care, în veacul al XVI-lea, abandonase descoperirea Hernando de Soto. Iată-i ajunși chiar în golful Mexicului. Lasalle ia în posesie fluviul. Notarul redactează procesul verbal : preotul cîntă *Te Deum* : Lasalle înfige un stîlp cu această legendă : „*Louis le*

Grand, roi de France et de Navarre, règne le 9e. avril 1682“. Soldații strigă : „Vive le Roi !“ Sînt două duzini de oameni care ar vrea să umple cu glasurile lor răgușite bolta cerului și să ajungă pînă la cîmpiile mării. Adevărul e că dacă o persoană ar fi fost pe celălalt mal al fluviului nu ar fi putut nici să-i vadă, nici să-i audă. Indienii observă totul, nu au ce spune și nici nu înțeleg nimic din ceea ce se întîmplă. La picioarele unei cruci se fixează o placă de plumb cu o inscripție care începe așa : „*Ludovicus Magnus regnat Robertus Cavalier, cum Domino de Tonty...*“¹ În procesul verbal al notarului se spune „fluviul Colbert...“

În Franța, Ludovic al XIV-lea îl sărbătorește pe norocosul descoperitor, nobilii ascultă, cu uimire, povestirile sale. Adevărul este că de acum înainte istoria Americii de Nord se va sprijini pe marele fluviu ca de trunchiul unui arbore cu ape vii, dar aceasta nu o va vedea Lasalle. Se întoarce, dorind de data aceasta să intre prin golful Mexicului, dar nu izbutește să găsească gurile fluviului. Explorează țărmul într-o stare de neliniște și așteptare. Căpitanul flotei se impacientează și-l abandonează pe Lasalle. Lasalle se afundă în interior, pe cîmpiile din Texas. Îl urmează un foarte mic grup de tovarăși. Fără să fi găsit malul, Lasalle e asasinat. Istoria fluviului Mississippi începe cu astfel de fapte : cei trei descoperitori care au dezvăluit lumii secretul lui — de Soto, părințele Marquette, Lasalle — mor misterios tocmai cînd țineau în mînă fructul rîvnit.

Fapt e că descoperirea s-a făcut. Acum începe rivalitatea pentru a ști cine face conchista. Ieșirea pe Mississippi este desfășurarea naturală a imperiului colonial francez din America. Dacă Franța nu se mișcă, se spune

¹ „În timpul domniei lui Ludovic cel Mare, Robert Cavalier cu domnul de Tonty...“ (lat.) (n.t.).

că englezii sînt pe cale să-i adune pe hughenoți pentru a întemeia o colonie la gura fluviului. Cei din Canada iau întreprinderea în mîinile lor. A lor a fost inițiativa, a lor va fi colonia. Charles Le Moyne, un bătrîn născut la Dieppe, a venit în America să ridice una din acele familii care stau mărturie a orgoliului său în ce privește fertilitatea. Într-adevăr, cu cei paisprezece copii ai săi, domnul Le Moyne are acum asigurat un titlu la stima vecinilor. El ridică însă tribul său și pentru a-l servi pe regele Franței. Cînd va crește progenitura, o vom vedea ocupînd posturi importante în administrația publică, ceea ce cinstește amintirea bătrînului. Dintre acești copii, doi s-au format în ciocniri cu englezii în împrejurimile golfului Hudson : sînt Pierre de Iberville și Jean Baptiste de Bienville. Ei vor întreprinde cuceriri la gurile lui Mississippi. Regele le încredințează întreprinderea. Un pirat bătrîn, Laurence de Graff, care a luptat alături de Du Casse și a asaltat Cartagena, conduce vasele prin golful Mexicului. Și de data aceasta sînt găsite gurile fluviului.

Pierre de Iberville ia asupra lui drumurile pe mare : pleacă în Franța, se întoarce din Franța, duce vești, aduce lucruri. Jean Baptiste de Bienville explorează coastele : are douăzeci și șase de ani, e deștept și cordial, vorbește cu indienii în limbile acestora și ca să facă pace fumează pipa ce trece din mînă în mînă și-și vopsește fața cu alb. Indienii îl sărbătoresc cu *maracas*¹. Aceste vești ajung în Canada. Un entuziast susține că pe aceste noi pămînturi sînt roci imense de smarald și se construiește o mașină specială pentru a le tritura. În Franța există îndoieli asupra bogățiilor din colonie, deoarece canadienii sînt considerați niște șarlatani. Marele Vauban crede însă : concepe imperiul colonial francez ca pe un arc gigantic care atinge aceste trei puncte : Santo Domingo, capitala Luisianei și Canada. Pierre de Iberville nutrește

¹ *Maraca*, instrument muzical făcut dintr-o tigvă (n.t.).

o ultimă ambiție a vieții sale : să distrugă Boston-ul și New York-ul și să-i alunge de acolo pe englezi. Febra galbenă îl duce de pe lumea asta fără să fi realizat aceste proiecte atât de frumoase.

Jean Baptiste de Bienville întemeiază Noul Orléans, acest balcon internațional pe care America îl va ridica cu mare măiestrie de fierărie franceză pentru ca de acolo să pîndească turbulentă viață a Caraibelor : mulatre și metise, contrabandiști și corsari. Aceste tipuri, care par desprinse dintr-o stampă viu colorată, vor ajunge celebre în lume prin gustoasa bucătărie creolă și prin carnavale, prin dueluri și prin dansurile metiselor, prin sălile de joc și prin casele de toleranță, prin canalele în care pictori cu barbă boemă vor locui în case plutitoare, și în fundal, pe plantații, prin casele enorme de șaptezeci de odăi, unde copilele ascunse cu grijă vor dansa pavane cu tineri cu tunici de mătase, sub privirea fascinată a negreselor grase care le-au văzut născîndu-se. O frumoasă stampă a viitorului. Noul Orléans trebuie să fie cheia, în Caraibe, a Americii de Nord. Așa este logic. Să clădești însă o casă în Noul Orléans este absurd. Cînd cresc apele, fluviul se revarsă pe străzi. Subsolul colcăie de apă. Noul Orléans devine faimos pentru mormintele sale înecate : cînd se fac înhîmări, trebuie să fie găurite sicriile, pentru ca apa să nu le scoată la suprafață. E nevoie să fie ridicate diguri la malul fluviului și casele să fie construite pe piloți. Cel ce trăiește în orașul consacrat ducelui de Orléans are impresia că trăiește pe o mare de noroi.

Domnul de Bienville modelează cu duioșie bucata lui de mîl. Scepticii îl privesc cu neîncredere, adversarii cu bănuială. Du Casse, de la Santo Domingo, nu crede în Noul Orléans. Spaniolii din Pensacola — colonia situată între Mississippi și peninsula Florida — nu-l primesc cu

plăcere pe noul vecin. La nord, indienii sălbatici natchez¹ sînt în expectativă : poate că îi vor ajuta pe francezi sau poate îi vor acoperi cu ploaie de săgeți. La New England, englezii pregătesc archebuzele. Pe cine se sprijină Bienville ? Pe un grup de indivizi fără disciplină care încep să se împartă în partide. Preotul trimite memorii împotriva lui Bienville. Acesta replică. Decît să țină prăvălie deschisă și să vîndă ca un evreu din Arabia, mai bine s-ar ocupa cu Sfintele Taine. Patru sute de hughenoți care se află în colonia engleză cer învoire să se mute în cea franceză, cu singura condiție de a li se permite exercitarea nestînjenită a religiei lor. Regele răspunde : „Nu i-am expulzat pe hughenoți din Franța pentru ca să-i suport în coloniile mele din America.“

Și astfel Noul Orléans începe să apară ca un simbol a ceea ce au fost și vor fi aceste colonii din sud în America de Nord, căci nu există palmă de pămînt, în toate împrejurările Caraibelor, care să nu fie loc de ciocniri și lupte. În 1565 au sosit francezii în Carolina de Sud : asupra lor s-au năpustit spaniolii și pe puținii supraviețuitori i-au spînzurat de copaci, cu această legendă explicativă : „Spînzurați ca eretici și nu ca francezi“. Și spaniolii s-au spălat pe mîini. Un patriot francez, poate un aventurier, află aceasta, se indignează, pregătește și își încarcă pe trei corăbii banda, vine în Caraibe, cade asupra spaniolilor și pe cei cîțiva pe care îi prinde vii îi spînzură și explică : „Spînzurați ca asasini și nu ca spanioli“. Se spală pe mîini și zîmbește. Politetea internațională n-a fost neglijată. Acum, spaniolii din Pensacola pornesc împotriva francezilor din Noul Orléans, naufragiază însă sub ochii acestora, iar francezii, cavaleri, îi primesc, le dau îmbrăcăminte și arme și îi eliberează. Altfel procedează Bienville cu englezii. Cînd aceștia sosesc, îi înșeală, făcîndu-i să creadă că are o armată mare. Englezii, care știu ce valoare are prudența, se retrag.

¹ Trib de indieni din regiunea Mississippi (n.t.).

Mai gravă este situația internă ; am spus că Bienville stă pe un pedestal de mîl în fața unei colonii turbulente. Coloniștii se îndrăgostesc de indiene și după aceea nimeni nu poate să-i mai scoată din păduri. Se solicită fete din Franța : li se expediază douăzeci și trei. Venirea lor produce revoluție. Ce entuziasm ! Bucuria a fost însă momentană : nu se făcuse o selecție bună. Un înalt funcționar spune : „Domnul Clerembault, care le-a adus, ar fi trebuit să fie mai atent la chip decît la virtute. Toți coloniștii sînt bărbați bine făcuți și puțin scrupuloși asupra conduitei pe care au avut-o fetele cu care se vor uni.“ În Franța se ia notă de această observație.

S-au scurs treizeci de ani din ziua în care Lasalle a înfipt la gurile fluviului Mississippi stindardul lui Ludovic al XIV-lea și pînă acum nu se prea vede ce s-a cîștigat ca bani. Ludovic al XIV-lea, cu voracitatea demnă de un monarh atît de risipitor ca el, a adus avutul Franței la agonie și nu pare înclinat să lase să se consume în continuare pe pămînturile care-i poartă numele niște bani care pot străluci mai bine la Versailles. Hotărăște să dea întreg acest imperiu al lui Lasalle și Bienville lui Antoine de Crozat, un negustor considerat drept cel mai bogat om din Franța. Crozat întrevește în aceste regiuni, care sînt de cîteva ori mai mari decît Franța, o imensă exploatare : blănuri, aur, smaralde, negri și mai presus de orice, contrabandă. Bienville este înlocuit de către guvernatorul pe care-l trimite Crozat și care nu e altul decît domnul La Mothe-Cadillac.

Cadillac, ca și multe alte personaje ale acestei istorii, începînd cu Hernando de Soto, va ajunge nemuritor cîteva secole mai tîrziu, căci o marcă de automobil îl va purta numele. Deocamdată e un om cu judecăți definitive și care acolo unde seamănă un cuvînt îngroapă o idee. La puțin timp după ce sosește, ca toți francezii, scrie *Mémorii*. Stilul e sacadat și sentențios : „Colonia aceasta e un monstru fără picioare și cap... Minciuna are mai multe

șanse de a fi ascultată decît adevărul. Minele din Arkansas sînt un vis. Frumusețea și bunătatea acestui pămînt, o năluca. Romancierii au spus că acest pămînt se aseamănă cu Insulele Fericite : nu am văzut în viața mea ceva mai rău. Mississippi nu e un fluviu navigabil : timp de șase luni e un torent, iar în celelalte șase e uscat : nu poate pluti pe el nici măcar o luntre...”

Preotul scrie și el *Memorii* : Că majoritatea oamenilor sînt fugari din Canada, urmăriți de justiție ; că nimeni nu-și îndeplinește îndatoririle religioase și în timp ce un mic grup sărbătorește ziua de duminică și merge la sărbătorile parohiei, cei mai mulți se duc la tripouri și cabarete, că aproape toți sînt bețivi, blasfematori, cartofori și își bat joc de religie și de slujitorii ei, preferînd să trăiască cu indiene decît să se căsătorească în legea Domnului. Pentru a pune rînduială într-o societate atît de turbulentă, preotul propune două soluții, la alegere : ori să se trimită din Franța sau din Canada familii întregi, ori să li se permită francezilor să se căsătorească aici cu indiene. Și îndrăznește să sugereze o a treia soluție : să se trimită fete din Franța, „dar mai bine alese decît cele trimise pînă atunci și să fie mai pricepute și mai bine făcute, pe măsura locuitorilor cu poziție socială bună și a ofițerilor.”

Un amănunt final : inevitabila divergență între Cadillac și Bienville. Și două partide care se formează. Explicația lui Bienville : toată ura lui Cadillac e pentru că nu mă căsătoresc cu fiica lui.

Toată această cronică se naște într-un oraș minuscul, unde sînt vreo cîteva sute de albi, mai mulți negri, și mii de vaci, porci și găini. Ideea contrabandei nu a dat rezultate. Crozat vrea să invadeze Mexicul cu mărfurile sale și unul dintre coloniști, făcînd pe negustorul ambulant, pleacă să cerceteze piața. Străbate cîmpii și munții, oprindu-se să vorbească cu oamenii de pe cîmp, distrîn-

du-i pe cei din hanuri cu povestirea aventurilor sale. Cînd ajunge în capitală, viceregele poruncește să fie băgat în temniță. Francezul este însă șiret, pe drum a lăsat urmele dragostei sale cu fiica unui ofițer : viceregele îl scoate din închisoare, îl poartă la masă în palatul său, îi dă un cal bun ca să plece să se însoare cu fiica spaniolului... În felul acesta nu se pot face afaceri. Crozat eșuează. Spune că această sarcină e prea grea pentru umerii săi. Renunță la întreprindere.

Luisiana se reîntoarce la Coroană atunci cînd Franța trece prin una din marile ei crize. Magnificul rege Ludovic al XIV-lea a murit, lăsînd națiunea fără nici un ban. Datoria se ridică la un miliard și șase sute de milioane de franci. La Paris, oamenii mor de foame și de frig. Ducele de Saint-Simon propune să se declare falimentul și să fie convocate Stările Generale. În consiliul pe care-l prezidează ducele de Orléans, proiectul cade ca o bombă. Se gîndesc la soluții precipitate. Și atunci apare pe scenă un scoțian fantastic, John Law; al cărui nume va rămîne legat de una din cele mai uimitoare speculații din lume și de o fabuloasă istorie a lui Mississippi.

John Law este, ca și William Paterson, marele promotor. Se naște la Edimburg. Tatăl său, bijutier, îl inițiază în afaceri. Băiatul este neliniștit și are patima jocului de cărți. Pleacă la Londra, se introduce în cercurile înaltei societăți, căci acolo se joacă și se discută politică. Se bate în duel, îl lasă pe cîmp pe adversar și fuge pe continent. Se duce în Franța, Italia, cu steaua norocului mereu în ascensiune. La Paris, în saloanele doamnei Duclos, comediana la modă, joacă din plin. Politicienii, artiștii, învățați, toți sînt prietenii lui. Se impune prin eleganță și prin verva conversației. La jocurile de cărți se prezintă cu pungi grele de aur, care pe mese se înmulțesc sub vraja mîinilor sale. Devine suspect. Poliția îl

expulzează din Franța, trece în Germania, în Italia. Propune acestor guverne reforme financiare. Și de aici este expulzat. E unul dintre oamenii cei mai bogați din Europa : averea lui se calculează la două milioane șase sute de mii de lire. Nu este oare persoana indicată să rezolve problemele Franței cu îndrăzneala învățată pe postavul verde ?

Ducele de Orléans îl prezintă miniștrilor săi. Ducele e unul dintre cei mulți pe care Law i-a uimit cu planurile lui financiare. Law propune crearea unei bănci de stat care să emită hîrtie-monedă, să perceapă impozite, să pună capăt cametei, să deschidă sucursale în toate orașele importante din Franța, să se pună la adăpostul unor privilegii pentru a face operațiuni comerciale și să strîngă în jurul său pe toți oamenii influenți din Franța, care vor trebui să fie acționari. Planul este acceptat ca instituție privată. Sprijinit de nobilime și de burghezie, Banca inundă Franța cu hîrtie-monedă și o impresie de trai bun și de prosperitate se așterne peste amintirea lui Ludovic al XIV-lea, care începuse să devină odioasă într-un regat mușcat de foame.

Banca nu reprezintă decît o primă etapă a proiectelor scoțianului ; urmează imediat întemeierea unei mari companii a fluviului Mississippi, care va întreprinde colonizarea acestei văi incomparabile, pietruită cu smaralde și aur. Pînă și în ultimul colț din Franța apar stampe cu sosirea francezilor la Mississippi și dedesubt o legendă explicativă : „Se văd munți de aur, argint, aramă, plumb, mercur. Cum aceste metale sînt foarte obișnuite și indienii nu bănuiesc valoarea lor, schimbă bucăți de aur și de argint pe mărunțișuri din Europa, ca de pildă, cuțite, căni, broșe, oglinjoare sau sticlute cu rachiu.“ În pădurea Boulogne și în teatre sînt expuși indienii și întreg Parisul se duce să-i vadă, începînd cu ducele de Orléans și Curtea. Acțiunile Băncii și cele ale Companiei Mississippi urcă precum spuma. Bienville e numit guvernator al Luisianei și începe să pregătească o flotă pentru a duce

coloniști, unelte, alimente. Niciodată nu s-a văzut o asemenea mișcare în porturile Franței. Credința renaște odată cu iluzia. Law e un geniu, Asul, cum i se spune, și el săvârșește minunea de a-i reda Franței viața. Pe străduțele care duc la birourile Băncii și ale Companiei, mulțimea dă năvală ca berbecii și se fac averi, jucînd „à la hausse“¹. Prețurile chirii atîng sume fabuloase în acest cartier. Există cocoșați care se îmbogățesc, oferindu-și spatele pentru a se se scrie și a se semna pe el documentele, căci nu mai e nici un loc unde să se pună un pupitru. Poate și pentru a aduce noroc. Se emit decrete pentru a facilita popularea Luisianei; să se imbarce într-acolo vagabonzii și cerșetorii, cei condamnați de tribunale, fetele închise la Salpetrière. Se organizează banda „Bandiții fluviului Mississippi“, care străbat provinciile, vîndînd coloniști: li se plătește zece franci de bucată. În Paris, ei pun mîna pe cinci mii de inși. Sînt momente și locuri în care se produce un val de teroare. Victimele acestor vînațori instigă uneori la răsccoală. O sută cincizeci de fete care au fost duse cu forța pînă la cheiul din La Rochelle, chiar în momentul în care trebuiau să fie imbarcate, se întorc împotriva soldaților și, cu zgîrieturi, mușcături și lovituri de pumn, își deschid drum pentru a fugi. Noroc că soldații reușesc să-și încarce puștile, lasă la pămînt șase fete și încă douăsprezece rănite: ordinea e restabilită, fetele se urcă în corabie. Cînd aceste procedee încep să umbrească numele curat al companiei, se adresează o cordială invitație elvețienilor și germanilor. Țărani și oameni urmăriți în aceste țări privesc cu delectare prospectele, stampele, emblemele companiei: auritul corn al abundenței, simbol al lui Mississippi, împodobit cu flori de crin, susținut de doi sălbatici și revărsîndu-se pe un cîmp de

¹ Operație de bursă, bazată pe ipoteza urcării cursurilor la acțiuni și valori (n.t.).

argint și de smarald. Familii întregi se rup de patriile lor pentru a porni în grabă pe drumurile deschise de Franța. Foamea, ciurma, frigurile decimează treptat aceste mulțimi, dar, în cele din urmă, o parte din ele ajung la plajele de mîl, unde domnul de Bienville luptă ca un erou ca să adăpostească și să distribuie valurile de imigranți pe care geniul scoțianului le revarsă pe pămînturile virgine ale Americii. După un vapor care descarcă două sute de germani, sosește altul cu cinci sute de africani. Și domnul de Bienville pune ordine în aceste rîuri colorate care se mișcă pe străzile Noului Orléans.

Încep legende. Fiecare imigrant închide în el o poveste ascunsă. Cine o fi oare? O fi un asasin, un marchiz sărăcit, eroul vreunei aventuri amoroase? O bună romanțare, adesea, poate ridica calitatea unei familii. Cei mai rezervați și de neam mai bun sînt bănuți a fi copii naturali de regi. Noul Orléans va ajunge în scurt timp să fie populat cu acești indivizi cu profil cețos. Printre germanii sosiți cu ultimul transport se află o femeie extraordinar de frumoasă. Se căsătorește cu cavalerul d'Aubant. Nimeni nu știe nimic de trecutul ei, dar unghia timpului, care zgîrie și zgîrie scoarța secretului, sfîrșește prin a descoperi că a fost soția țareviciului Alexis Petrovici, fiul lui Petru cel Mare. Țareviciul era o brută. Prințesa a simulat într-o zi că e moartă pentru a scăpa de violențele acestuia și iat-o aici, în Noul Orléans. Este soția cavalerului d'Aubant. Și dacă vă îndoiiți, căutați un portret al prințesei și comparați-l...

John Law a scăpat cu viață din Paris prin grația lui Dumnezeu și cu ajutorul ducelui de Orléans. Banca și compania s-au dus de rîpă, cu un zgomot răsunător, care umple străduțele vecine de țipete, plîns și figuri de ceară. În momentele de cea mai mare nebunie, compania a decretat dividende de două sute la sută. Voltaire

spune că s-au fabricat atâtea bilete încît ele reprezentau de optzeci de ori valoarea argintului din regat. Pe străzile Parisului se cîntă :

*„Lundi, j'achetai des actions,
Mardi, je gagnaî des millions,
Mercredi, j'ornai mon ménage,
Jeudi, je pris mon équipage,
Vendredi, je m'en fus au bal,
Et samedi à l'hôpital.“*¹

În Noul Orléans, cei ce se găsesc de partea aceasta a mării se descurcă cum pot. Bienville s-a războit cu indieni *natchez* și cu spanioli. S-a luptat bine. A luat Pensacola. Se luptă însă în mijlocul intrigilor care în Noul Orléans prosperă cu un succes de necrezut. Luptă și împotriva calamităților, ca aceea a uraganului care a luat cu el biserica, spitalul, treizeci de case și trei dintre vasele care erau ancorate în port. Promulghează codul negru. Emite o ordonanță foarte severă, privind violarea corespondenței, pentru că e intolerabil ca ultimul care să afle veștile pe care i le aduce poșta să fie destinatarul scrisorii. În cele din urmă primește scrisoare de la curte. Să vină în Franța ca să dea socoteală de conducerea sa dubioasă. Cînd se îmbarcă, se împlinesc patruzeci și patru de ani de cînd trăiește în Luisiana și de cînd luptă să facă din ea o colonie franceză.

Și filmul continuă desfășurat lent. Sosesec grupuri de călugărițe, care fundează mînăstiri, spitale. Negri, care se duc pe cîmpurile de bumbac. Fete, care se căsătoresc cu soldații. Fiecare nouă familie care se întemeiază primește o bucată de pămînt, o vacă, un vițel, un cocoș, cinci găini, o secure și o pușcă. Moneda se urcă

¹ „Luni, acțiuni am cumpărat, / Marți, milioane-am cîștigat, / Miercuri mi-am luat altă casă, / Joi, trăsură mai luxoasă, / Vineri, dusu-m-am la bal, / Și sîmbătă la spital.“ (Fr.)

și coboară nebunește. Se tipăresc bilete de bancă de hîrtie și de carton. Sînt lucruri pe care Franța le privește cu neplăcere. Miniștrii se plictisesc să le tot afle. Regele e sătul și e un biet om. Colonia e amenințată și Franța nu știe cum s-o apere. Se imploră ajutorul Spaniei. Sînt rugătoare scrisorile pe care ministrul le încredințează ambasadorului francez la Madrid pentru ca el să intervină pe lângă rege și să obțină ca guvernatorul Havanei să ajute Noul Orléans. Acesta este începutul sfîrșitului. Ludovic al XV-lea ajunge, prin ministrul său, să conceapă o soluție : să dăruiască Spaniei această scîrbă de colonie...

XV

CAVALERII ILUMINISMULUI, ENCICLOPEDIA ȘI TRICORNUL

„Pirineii nu mai există !”

LUDOVIC AL IV-LEA

Ultimul monarh — dacă așa poate fi numit — al tru-fasei Case de Austria, casă care a intrat în Spania într-un chip atît de arôgant, înghițind pămînturile și devorînd aurul, este acest rege *don* Carlos, a cărui istorie îi va împărți pe erudiți : unii îl vor numi Impotentul, alții, Vrăjitul. Bietul idiot, după ce prima sa soție moare fără să-i fi dat moștenitor, lasă pe seama împăratului Austriei grija de a-i căuta o a doua regină. Împăratul îi trimite pe Maria Ana de Neuburg, pe care Carol n-o cunoaște. „Nefericitul se supune alegerii și căsătoria se efectuează ; la început, Carol arată oarecare curiozitate puerilă pentru a cunoaște pe noua sa soție ; cade însă apoi din nou în melancolica lui indiferență“. Regina e ambițioasă, lacomă ca o negustoreasă, vulgară, înclinată spre bogății mai mult decît i-ar îngădui demnitatea regală. Transformă curtea în „casă de raport și guvernul în joc de femeiuști și femei de moravuri ușoare“, așa cum spune înțeleptul istoric și președinte al Academiei Regale Spaniole, Cánovas del Castillo. Oamenii pe care îi aduce la Curte sînt josnici : figurează în prim plan „La Per-

diz"¹, de obscur neam german, care întreține legături cu Wiser, „El Cojo“², tînăr cu o viață destrăbălată, german și el; și părintele Chiusa, capucin, tot german „lipsit de moralitate și de vreo podoabă sufletească“, care vine pentru a fi confesorul reginei. Secretariatul de stat e vîndut pe șapte mii de dobloni. Îl cumpără Juan de Angulo, mai bine cunoscut cu porecla „El Mulo“³... În cîteva cuvinte: personajele comediei acestui regat sînt: Impotentul, Potîrnichea, Șchiopul, Catîrul. Regele e în mîna unor confesori, care fac din el ce poftesc și care, la rîndul lor, fac obiectul tuturor clevetirilor din Madrid. Atunci cînd părintele Mantilla devine confesorul regelui, austrieii ajung să domine la curte. Și o fac cu trufie. Ambasadorul îi vorbește regelui așa cum ar vorbi cu un servitor; ambasadoarea pretinde preeminențe de regină. Regele, intimidat, aleargă la cardinalul Portocarrero și-i povestește necazurile sale. Nu o mai poate scoate la capăt cu confesorul, care îl sperie și-l intimidează, îl aduce la disperare. Oamenii spun că părintele Mantilla este al doilea Neron al Spaniei. Cardinalul îl consolează pe rege și-i dă speranță, îl îmbărbătează și nici nu termină bine convorbirea cu el, că îi și adună pe prelați, pentru a profita de ocazie și a-l alunga cu violență pe părintele Mantilla. Părintele Mantilla, de spaimă, moare. Ajunge confesor Fray Froilán Díaz. Odată cu el se urcă acțiunile partizanilor Burbonilor. Și astfel, în balanța unui rege nehotărît și tremurînd de frică, se cîntărește soarta coroanei Spaniei. Părintele Díaz, cei din Inchiziție și călugărițele din Cangas hotărăsc că regele are sau pe diavol în trup sau libărci în cap. Biserica pornește cu hotărîre la alungarea vrăjilor. Pînă și ultima cumătră din Madrid așteaptă cu înfrigurare magica operație în care sfintele puteri ale

¹ Potîrnichea (n.t.).

² Șchiopul (n.t.).

³ Catîrul (n.t.).

Bisericii întreprind complicata sarcină a exorcismelor. Starea regelui pare să se îmbunătățească. Într-o zi se întâmplă ceva de necrezut : regele vorbește apăsător unui curtean. Se pare că începe să aibă tărie de caracter. În mijlocul uimirii generale, pînă și oamenii cei mai neîncrezători își spun : „Minune ! Doamne, ce speranță !“ Regele revine însă imediat la starea lui de deprimare, de melancolie, de teamă.

Toate acestea iau o întorsătură potrivnică germanilor. Nimeni nu-i suportă. Însăși regina începe să se încline spre Burboni : o face să turbeze pe ambasadoarea Austriei. „Puțin lipsește să se pună în fruntea partidului francez, în contradicție cu natura și interesele cauzei sale. Aurul francez i-a cîștigat și pe Potîrniche și pe Șchiop, care, văzînd că se formează două partide, nu se mai gîndesc decît că ele le oferă cumpărători, iar părintele Chiusa, confesorul reginei, abandonează și el deodată cauza compatrioților săi.“ E curios să găsim acest fel de tîrguieli la intrarea și la ieșirea din Spania a Casei de Austria, la distanță de două secole între una și alta.

Ambasadorul german se hotărăște să dea o lovitură de maestru : cere să-i fie trimis din Germania cel mai extraordinar exorcist din întreg imperiul : este un capucin, părintele Tenda. Întins pe pat, regele asudă, tremură ca o pasăre, se răsuțește, îngrozit de vocea groasă, puternică și înfricoșătoare a capucinelui care, zi și noapte, îi conjură pe demoni să-i părăsească trupul, tîrînd în rugăciuni acel „r“ german care, în auzul delicat al monarhului, dă proporții gigantice rezonanței sale ca de cavernă. Leacul e mai dăunător decît însuși boala. Regele pare tot mai idiot. Cardinalul Portocarrero și prietenii lui așteaptă și suferă. Dacă capucinelui izbutește să-și facă mendrele, regele va lăsa coroana în puterea austriecilor. Sint lucruri care se întâmplă cu coroana Spaniei, ca dealtfel cu toate coroanele.

În cele din urmă, se pare că regele va muri. După o partidă de vânătoare, cade la pat și nu se mai scoală. De data aceasta, lovitura de maestru e dată de cardinalul Portocarrero. Pune stăpânire pe bolnav. E hotărît să-i ofere el tot ajutorul spiritual. Nu lasă ca Regina, nici Potîrnichea, nici Șchiopul, nici alt german să intre în odaia bolnavului. Pentru a-l ajuta în oficiile sale spirituale, a adus cu el doi călugări cu faimă de sfinți. Îl convinge pe rege să facă testament în favoarea Burbonilor. Pentru a înlătura scrupulele, izbutește ca papa să aprobe hotărîrea. Regele semnează. Ludovic al XIV-lea află imediat. De ziua Sfinților Mucenici, după ce a trăit ca un biet om, regele Carol al II-lea își încredințează sufletul lui Dumnezeu. Pentru veșnica lui odihnă se oficiază liturghii în întreaga Spanie.

În realitate e o fericire că a murit Carol al II-lea. Spania se va scutura cu entuziasmul unei renașteri. Intră acum în Spania, trecînd cu veselie peste Pirinei, strălucitorii trimiși ai Franței lui Ludovic al XIV-lea, iarmanii filozofi, tricornul. Tradiția moștenită de la Filip al II-lea impunea ca nobilimea să fie îmbrăcată în negru, fără alte podoabe în afară de cîteva dantele albe. Era tăcuta catifea neagră care-și trecea mîna ei peste suflete cu o mîngîiere care îngheța sîngele și amuțea limbile. Vor veni acum tunici de mătase roz și albastră, jabouri și manșete de dantelă, veste de saten cu nasturi de aur, buzunare cu marginea brodată cu argint și, încununîndu-le pe toate, tricornul pe care cavalerii îl poartă peste abundentele peruci ca să fie mai chipeși. Pînă și episcopii și arhiepiscopii vor călători ca principi ai Renașterii, cu mult fast, veselă aleasă, colecții de picturi, biblioteci și cu ceva lumesc în surîs, trupeși și roșii la obraz, semn al mesei îmbelșugate și al vieții de desfătări: să treacă în istorie călugării uscați, cu fețe de fildeș. Pînă în cel din urmă colțisor din America se văd, chiar de

la începutul secolului al XVIII-lea, aceste neobișnuite transformări. În Noul Orléans, în Caracas, Mexic, Santa Fe sau Lima, încep să sosească noii viceregi, arhiepiscopul Caballero, geografi învățați și chiar francezi — cine ar fi crezut ! Aduc strălucirea veșmintelor colorate, dar și pe aceea a cărților și științelor noi, spre uimirea creolilor, bucuria metișilor, spaima cuvioaselor și apariția luminilor.

Nu este numai invazia Franței. Spania, prin ea însăși, respiră și renaște. Este tonul pe care îl dă secolul. Europa prinde vlagă într-o ambițioasă revizuire a vieții. În Anglia, filozofii au deschis ferestre mari care vor servi la transformarea politică. În Danemarca, Curtea e o academie. În Rusia, muzicienii, poeții, scriitorii dau o nouă strălucire palatului țarilor. În Prusia e pe cale să se formeze o curte, care într-o zi va face uimirea Europei. Dacă însă vreo națiune poate saluta aceste evenimente cu entuziasmul juvenil al unei revoluții este Spania secolului al XVIII-lea. E un veac care nu va lăsa, poate, opere profunde, pentru că timpul nu e prielnic reculegerii și meditației în liniștită singurătate, ci distracției pe întinsa suprafață a lumii, unde mintea nu mai caută noi argumente pentru durere, ci se zorește pe drumul ambițios al progresului.

Prima ciocnire se va produce cu Inchiziția și cu iezuiții. Acestea au fost armele Casei de Austria și, prin urmare, cele două fortărețe pe care trebuie să le dărâme miniștrii burboni. În Spania există nouă mii de mînăstiri și șaptezeci de mii de călugări. A treia sau cel puțin a patra parte din spanioli sînt călugări, călugărițe, ecleziastici, cucernice, sihaștri, membri ai ordinului trinitar sau persoane care au făcut jurămint de castitate. În fiecare casă, la ora mesei, locul de cinste este rezervat pentru vreun membru al Sfîntului Oficiu. Guvernul a cedat Inchiziției multe din atributele civile : aplicarea legilor împotriva cametei și contrabandei ; importul de monede

de aramă sau exportul de cai sînt în mîinile ei. Cineva a ajuns să propună un plan pentru ca biserica din Toledo să aibă conducerea armatei, marina să rămînă în grija celei din Sevilla, iar galerele și închisorile din Africa să fie conduse de cea din Málaga.

Biserica a exercitat această putere gigantică atît în Spania cît și în ultimul colț din America. Nimeni nu îndrăznește să vorbească cu glas tare de teama denunțurilor. Regii austrieci n-au găsit niciodată o îndeletnicire mai caritabilă și nici o sărbătoare mai strălucitoare decît aceea de a-i împinge pe eretici pe rug. Cînd Carol cel Vrăjit a prezentat la curte pe prima sa soție — regina Maria Luiza — a considerat că lucrul cel mai drăguț pe care ar putea să i-l dăruiască era un autodafé. Cu mare entuziasm au fost adunate cauzele a 125 de acuzați. În Plaza Mayor a fost ridicată o mare estradă pentru ceremonie. Nobilii se îmbulzeau pentru a fi considerați colaboratori ai Sfîntului Oficiu și a lua parte activă la spectacol. Grupuri de oameni, încă din zorii zilei, cutreierau străzile, strigînd: Trăiască credința în Cristos! Balcoanele erau ticsite de preoți, domnișoare, nobili, cavaleri și, în fruntea tuturor, regele și regina. Lemnele și vreascurile care trebuiau să servească pentru aprinderea rugului fuseseră duse la palatul regal și regele luă un mănunchi rugînd să fie aprins primul, ca semn al zelului său evanghelic. Marele Inchizitor luă jurămint regelui că-i va urmări întotdeauna pe eretici și apostati. Jur, răspunse regele, tremurînd de fericire. Urmă apoi predica și toate judecățile. Cît despre cei care muriseră în închisorile Sfîntului Oficiu au fost arse efigiile și cutiile cu oasele lor, pentru ca, în orice caz, sentința să fie executată cel puțin simbolic.

Reacțiunea începe cu o nouă școală filozofică și politică: cea a regaliștilor. Ei susțin puterea statului, dreptul acestuia să discute cu Roma de la putere la putere.

Papa Clement al XI-lea, la începutul domniei Burbonilor și sub presiunea împăratului Austriei, care-l amenință cu baionetele, se arată favorabil partidului austriac spaniol. Filip al V-lea îl trimite peste granițe pe delegatul apostolic, închide palatul nunțiatului și așteaptă liniștit. Roma cedează : prin intermediul Franței, sosește solicitarea papei de a relua relațiile. Pacea se face după placul Spaniei, și cel care o reprezintă în acest moment e un om neliniștit, luptător, de mare cultură, care va exercita o deosebită influență în Spania în perioada în care se va adopta noua politică : este Rafael Melchor de Macanaz.

Macanaz concepe renașterea Spaniei prin agricultură, comerț, științe, industrie : să fie trimiși la Roma tineri care să studieze pictura și sculptura ; să se creeze „Societăți Patriotice“ pentru studierea economiei diferitelor regiuni și să se aducă experți din națiunile mai înaintate pentru ca Spania să profite de experiența altor țări ; să se întemeieze o academie de științe și de arte. Iezuiții și Inchiziția se constituie ca adversari pătimiști ai lui Macanaz. Și o fac pentru că știu unde e dușmanul. Macanaz susține că trebuie închise toate mănăstirile care au fost fondate după reforma lui Cisneros, cu alte cuvinte, toate acelea care au fost făcute sub ocrotirea Casei de Austria. Mănăstirile — spune — fură brațe agriculturii și industriei și sînt cauza rămîinerii în loc a Spaniei. În ce privește pe iezuiți, susține Macanaz, ei sînt dușmani tenaci ai demnității episcopale și a statului : dacă statul ar pune stăpînire într-o zi, prin surprindere, la o aceeași oră, pe arhivele lor, s-ar găsi dovezi evidente despre ambiția, maliția și maximele lor primejdioase.

Șeful Tribunalului Inchiziției este Francisco Júdice. Júdice a vrut să fie numit episcop la Toledo, și Macanaz se interpune, zădărnîcind această ambiție a sa. Prelatul nu i-o iartă, și cînd află că Macanaz redactează

proiectul de convenție cu Sfântul Scaun, pune în mișcare împotriva lui mașina Inchiziției și interzice operele franceze care conțin idei în consonanță cu cele ale lui Macanaz. Filip al V-lea se indignează, ordonă ca edictul inchi-zitorului să fie smuls din biserici și-i interzice lui Júdice să mai calce în Spania.

Ideile lui Macanaz găsesc un teren mai fertil în sufletul poporului decît în mintea regelui. Regele e popular, pentru că steagul pe care l-a arborat simbolizează speranțele mulțimii. S-au deschis ochii oamenilor și chiar dacă regele ar da înapoi, s-a format deja o conștiință în păturile intelectuale, într-o burghezie născîndă. În ultima analiză, nu e altceva decît spiritul secolului care pătrunde în carnea uscată a Spaniei. Sentimentele poporului față de iezuiți sînt exprimate, de obicei, în forme violente. La Zamora, pentru a-și ridica edificiul lor, trebuie să-l construiască sub protecția armatei, pentru că zidul pe care îl ridică într-o săptămîină e distrus într-o după-amiază de mulțime. Cînd se duc la Toro să ia în posesie o moștenire, localnicii îi alungă cu pietre. În Vitoria se opune consiliul comunal, franciscanii, dominicanii, toată lumea, ca ei să întemeieze un colegiu. Nu are importanță că iezuiții sînt confesorii regelui. Va veni ziua în care chiar regele, de acord cu Roma, îi va obliga să părăsească regatul.

Desigur, Filip al V-lea nu e tocmai omul care să ajungă celebru prin tărie de caracter. Cînd se căsătorește a doua oară, Isabela de Farnesio, noua regină, îi ridică iarăși pe partizanii lui Júdice. Macanaz, înainte ca furtuna să se abată asupra lui, cere învoire să plece în Franța, la băi : zece ani rămîne la apele termale, scăpînd de închisoare. Filip al V-lea își încheie viața într-o formă destul de melancolică : evită orice formă de toaletă : la două dimineața se duce la pescuit și vrea să călărească pe caii de pe gablenuri. Deși este cert că

Isabela Farnesio se află în Spania și Macanaz la băi, în Franța (în numele regelui), învățăturile reformistului nu s-au irosit : bascii întemeiază compania Guipuzcoana și se constituie prima societate a prietenilor țării. De aici pleacă navele culturii, iluminismul, lojile francmasonice, care-i pun în contact pe spanioli cu oamenii din Fildelfia, Anglia, Franța. Într-un cuvânt, se produce renașterea bască.

Planul companiei Guipuzcoana e foarte ambițios : să determine ca noile idei comerciale, politice și filozofice să se extindă din Pirinei pînă în coloniile americane. Este necesar ca ideile lui Macanaz să plutească pe ape, în nave care traversează Atlanticul. Olanda, Anglia, Danemarca și-au întemeiat progresul pe aceste aventuri. Bascii încearcă să realizeze aceleași idei pe un plan cultural diferit. Steagul lor nu e pirateria, întreprinderile lor nu se reduc la cele comerciale și nici nu sînt limitate de fanatismul unui stindard religios. Odată cu marfa, societatea Guipuzcoana duce în porturile Americii cărțile Enciclopediei. Din simplă coincidență sau poate pentru că spiritul de reacție contra fanatismului împinge ca aceste întreprinderi să înfrunte pe acelea ale iezuiților, compania Guipuzcoana este organizată în același oraș și în aceeași stradă unde își are cazarma și leagănul soldații din Compania lui Isus. Cele două mari întreprinderi basce se află față în față. Acțiunile noii companii se pun în vînzare și crema burgheziei guipuzcoane își depozitează în ea încrederea. Regele Filip cumpără două sute, cu o sută de mii de pesos : în aceasta urmează întocmai sfatul lui Macanaz, care îi spusese, cu ani în urmă, că regele ar trebui să apară ca primul comerciant, pentru a șterge ideea că această meserie ar fi dezonorantă. Guipuzcoana va deține monopolul comerțului cu Venezuela, își va extinde plantațiile de cacao și-i va urmări pe contrabandiștii olandezi.

Și curînd, în iulie 1730, pleacă navele din portul Pasajes, de pe coasta bască, și sosesc la Puerto Cabello, în Venezuela. Aici, prima mișcare e de neîncredere. Olandezii și contrabandiștii spanioli împart bani pentru ca mulțimea să se ridice împotriva noii companii. Cei ce strîng recolta ascund cacaua. Bascii sînt însă tenaci, ireductibili și se împlîntă ca o pană, fără ca vreo putere să poată să-i oprească. Izbutesc să-i determine pe cei din Caracas să se asocieze companiei. Cu acțiuni care produc pînă la 25 la sută e ușor să-i convingi pe cei ce au bani să investească. De la casele enorme ale companiei din Puerto Cabello, care, cu porțile lor de piatră și balcoanele de lemn, amintesc de casele nobile strămoșești din Guipuzcoa, pînă în interiorul savanei, unde au cirezi de vite și în ferme, unde se dublează producția de cacao, se simte o atmosferă de prosperitate necunoscută pînă atunci. Legăturile poștale se înmulțesc. Sosesc imigranți. Golful din Puerto Cabello, care fusese fie cîmp de bătălie, fie cuib de contrabandiști, pare altul, cu portul lui cel nou, unde sosesc catîri, tropăind pe caldarîm, în timp ce încărcătorii proferează sudălmii, de care nimeni nu roșește și spun glume de care toți fac haz. Pe deasupra larmei, iată-i pe funcționarii companiei, sculați dis-de-dimineată, energici, surîzători, ordonînd totul cu minuțioasă exactitate. În Spania, senzația e de bunăstare. Banii nu lipsesc. Sărbătoarea patronului bascilor, San Ignacio, e acum sărbătoarea Guipuzcoanei. Compania Guipuzcoa a furat sfîntul Companiei iezuiților. Conte de Peñaflorida, conducătorul Guipuzcoanei, construiește cel mai frumos palat care poate fi văzut prin aceste părți ale Spaniei și în el se adună muzicieni, scriitori, prieteni ai progresului. Într-o zi, satul Vergara se pregătește pentru o mare sărbătoare. Vergara și Beasin au fost două localități rivale, care de multă vreme își dispută gloria de a fi leagănul unui sfînt. După lupte îndelungate duse la Roma, Papa a rezolvat problema în favoarea Vergarei. La Vergara, liturghii, artificii, dan-

suri, mătăanii. Nota culminantă o dă contele de Peñaflo-rida. În casa lui, cu această ocazie, toți oamenii bogați se amestecă cu poporul și, cum contele este un iubitor de artă, pune în scenă, împreună cu prietenii săi, cavaleri din Guipuzcoa și din Vizcaya, o operă comică, pe care a tradus-o din franceză, pe muzică compusă de el. După reprezentație, oamenii de rînd organizează dansuri populare, iar burghezii se dedică cu entuziasm acestor ospețe voioase cu pateu de pește și petrecerea se termină cu cîntece vesele în cor. Toți îl felicită pe conte pentru comedie, sînt încîntați de palatul său, ospățul a fost la înălțime. De ce să nu se fundeze o societate ca acelea pe care le-au zugrăvit Macanaz și asturianul Pedro Rodriguez de Campomanes în acel „Discurs pentru încurajarea industriei populare“ ? Să se sprijine organizarea unui cenaclu cultural unde să poată fi luate în discuție ideile noi care apar în alte țări, în Franța, în Anglia, în America de Nord. Palatul contelui, cu bogata sa bibliotecă, cu sala de fizică și cea de muzică, pare anume construit pentru o universitate de acest tip.

Planul este acceptat imediat. Se vor reuni de șapte ori pe an și vor lua în discuție o temă diferită de fiecare dată. „Zilele acestei săptămîni simbolice erau dedicate cultivării uneia din ramurile arborelui enciclopedic, destinînd o zi fizicii, alta discuțiilor asupra istoriei, a treia muzicii și, în felul acesta, pînă se completa, cu o activitate erudită multiplă, termenul săptămînal. Dumini-cile, își îndeplineau datoriile religioase...” Se spune că pentru inițieri au convenit asupra aceluiași ritual cu al lojilor și că la inaugurarea solemnă îl vor urma întocmai.

Societatea din Vergara e un exemplu. Imediat se fundează altele în Valencia, Sevilla, Zaragoza. Zadarnic îi ia în rîs părintele Isla pe „*Los caballeros de Azcoitia*“¹. Navele companiei Guipuzcoana care intră în porturile spaniole cu încărcătură de cacao, se întorc în America

¹ Micii cavaleri din Azcoitia (n.t.).

ducînd cărți de Montaigne, Voltaire, Rousseau. În curînd vor exista societăți ca aceea a cavalerilor iluminismului din Azcoitia la Caracas, Bogotá, Quito, Lima, Buenos Aires, Havana... Consecințele sînt de foarte multe feluri. Noi planuri de studii, misiuni științifice, organizarea industriei metalurgice în Bilbao. Vilvătaia cuptoarelor înalte...

Contele de Peñafiorida răspunde criticilor părintelui Isla. Fiul lui face experiențe de chimie. La Vergara, frații Elhugar și Subiza izolează tungstenul. Rousseau întîlnește la Veneția pe un „cavaler al iluminismului“, Ignacio Manuel Altuna : „Am înțeles — spune în *Confesiunile* sale — că era prietenul care-mi lipsea : am devenit intimi. Gusturile noastre nu erau aceleași, ne certam la fiecare moment. Amîndoi încăpățînați, nu eram niciodată de acord asupra nici unui lucru. Cu toate acestea, nu puteam să ne despărțim unul de altul... Ne-am apropiat atît de mult încît am plănuit să ne petrecem zilele împreună. Urma ca eu, după cîțiva ani, să plec la Azcoitia ca să trăiesc alături de el, în țara sa... Înțelept prin darurile inimii și ale inteligenței, cunoștea oamenii. A fost prietenul meu...”.

Cînd Carol al III-lea se suie pe tron, Spania este un cazan clocotitor de idei noi. Monarhul se pune în fruntea acestei renașteri, hotărît să schimbe tonul vieții spaniole. Ceea ce a început Macanaz în materie de regalism, afirmînd drepturile statului, e continuat de ministrul Manuel de Roda și terminat de José Moñino, mai tîrziu conte de Floridablanca, care obține de la papa bula de expulzare a iezuiților. În literatură, Feijoo, călugărul benedictin, lansează, an după an, volumele ce alcătuiesc „Teatrul Critic“, revărsînd asupra Spaniei tot ce apare în lume în materie de științe și de filozofie. Jovellanos, om de stat și scriitor, pune în mișcare reforma. Se întemeiază Academia de Limbă și cea de Istorie, se

publică Dicționarul. Neastîmpăratul și amuzantul Diego de Torres, cel cu Almanahurile, intră ca un vîrtej de îndrăzneli în Universitatea din Salamanca pentru a-i trage de urechi pe bătrînii profesori, pentru a preda numere și a proiecta întemeierea unei academii de matematică care să-i așeze pe fizicieni în linie de bătaie împotriva metafizicienilor.

Într-o zi, la instigarea superiorului ordinului iezuit, e dusă la congregația Sfîntului Oficiu cartea doctorului Mesenghi asupra doctrinei creștine, care, cu mici modificări față de prima ediție, circulă în lumea catolică și e considerată ca o sursă de doctrină bună și autorizată. Iezuiții susțin că ea conține mai mult de o mie de erori. Un consiliu de cardinali, cu șase voturi contra cinci, aruncă anatema asupra cărții. Cînd anatema e trimisă lui Carol al III-lea, o restituie pe loc inchizitorului general, interzicîndu-i să o facă publică. Inchizitorul, fie din prea mare abilitate fie din prostie, a și distribuit în biserici și mînăstiri foaia de condamnare. Și nu are cum să mai oprească lectura. Îi comunică aceasta, înspăimîntat și umil, regelui. Carol al III-lea decretează exilarea inchizitorului la douăsprezece leghe de oraș, și inchizitorul trebuie să găsească găzduire la mînăstirea benedictinilor, Nuestra Señora de Sopetrán. De acolo îi scrie monarhului, în genunchi, cerîndu-i iertare. Regele ridică exilul, „din pornirea mea de a ierta pe cine își mărturiseste greșeala și imploră clemență“. Inchiziția îi trimite regelui o scrisoare de mulțumiri. Carol al III-lea răspunde: „Inchizitorul general mi-a cerut iertare și eu i-am acordat-o. Accept acum mulțumirile Tribunalului și întotdeauna îl voi proteja : să nu uite urmările supărării mele cînd se ivește o nesupunere.“

Faptul cel mai de seamă e expulzarea iezuiților. Coroana Spaniei se alătură curentului universal care începe să se formeze împotriva ordinului. *Don José Moñino* obține bula papei și se distribuie ordine secrete

în tot regatul și în colonii, pentru ca în aceeași zi și la aceeași oră să se ocupe casele acestora și să fie scoși din regat. E formula pe care o propusese Macanaz. La Madrid precum și în Guatemala, în Toledo ori în Caracas, la Lima sau în Santa Fé de Bogotá, sau în pădurile din Paraguay, în cîmpiile Orinocului, pe catîri, pe drumuri de cai, sau în canoe și șampane, cu o traistă pe umăr, pleacă călugării. La Cartagena, la Veracruz sau la Havana sînt gata corăbiile care trebuie să-i ducă spre alte țări. Ei au avut destulă putere să cunoască ordinele secrete, să se pregătească, să ascundă bogatele vase pentru împărțășanie, să pună în fiecare pastilă de ciocolată o uncie de aur ; nu au însă destulă influență pentru ca alungarea lor să ridice populațiile. Dimpotrivă : în ziua următoare, sub surîsul patern și satisfăcut al călugărilor care nu puteau să-i sufere, predicile au un fond de „Binecuvîntat fie Dumnezeu“, care pune o notă veselă și malițioasă în fiecare amvon. Guvernul trece la ocuparea colegiilor Companiei, la hotărîrea de a se preda în aceste școli matematică, științe naturale, totul după formulele iluminiștilor, enciclopediștilor, mentorilor „despotismului luminat“. Pe scheletele bibliotecilor iezuiților, îmbrăcate cu cărți noi, încep să se organizeze biblioteci publice.

Spania vede defilînd la curte învățați din întreaga Europă. Așa cum a spus Ludovic al XIV-lea, Pirineii nu mai există. La Madrid și la Sevilla, Cervi predă medicina ; Virgili, la Cádiz, chirurgia ; Quer, botanică, în grădina din Madrid ; Bowle, mineralogie ; Ward redactează un proiect împotriva vagabondajului ; Godin conduce colegiul de ofițeri în marină ; Casiri revelează lumii bogăția manuscriselor arabe, care sînt păstrate în minăstirea Sfîntul Laurențiu. Învățații francezi care-l însoțesc pe La Condamine vin în Ecuador pentru a face studii asupra lungimii liniei ecuatoriale. Humboldt sosește în America pentru a întreprinde acea călătorie

minunată, care va dezvălui Europei bogățiile naturale și valorile umane ale Noii Lumi. Împreună cu învățații din alte țări vin și spaniolii : Ruiz y Pavón, Mutis, Jorge Juan, Antonio Ulloa. America se transformă în universitatea lumii. S-ar spune că regii Casei de Austria au ținut închise toate porțile și ascunse secretele acestei emisfere, destinate a fi căminul oamenilor liberi din lume : cu secolul al XVIII-lea începe era descoperirii care pasionează deopotrivă pe americani și pe europeni.

Caraibele reprezintă prima pepinieră a acestei universități și primul loc unde intră în conflict vechile idei și interesele create ; aici apare dorința de renaștere americană, odată cu iluminismul și cu teoriile despotismului enciclopedic. Caracas este primul loc unde se aprind conflictele. Teoria spaniolă a secolului al XVIII-lea cuprinde în sine o contradicție. Școala care s-a fundat se numește a „despotismului luminat“. Cu cât se răspîndește mai mult iluminismul în America, cu atât mai mult se formează o conștiință împotriva despotismului. Dacă vrei, influența noilor teorii este mai mare de partea aceasta a Atlanticului decît chiar în Europa. Creolii sînt ambițioși, au fost oprimați de către spanioli și entuziasmul lor pentru științe, ignorate și mai mult aici — dacă aceasta este posibil — decît în Spania, ajunge la exaltare. La Madrid au început să fie publicate mici reviste, unde se condensează tot ce apare mai bun în jurnalele din lume despre politică, știință, istorie. Prin formatul, tehnica și selecția articolelor, *El Espíritu de los Mejores Diarios*¹ din Madrid corespunde exact la ceea ce cu două sute cincizeci de ani mai tîrziu se va numi *Reader's Digest*. E curios faptul că în revistele din Madrid, cea mai mare parte a selecțiilor nu se face din revistele franceze, ci din cele engleze. Mai mult, se pro-

¹ *Spiritul celor mai bune ziare* (n.t.).

pagă în paginile lor spiritul din Filadelfia. Spaniolii, începînd cu Macanaz și contele de Peñaflorida, s-au jucat cu focul. În curînd vor începe să se publice reviste asemenea celei din Madrid în Mexic, Guatemala, Santa Fé, Quito, Lima, Buenos Aires, Havana. De aici va rezulta ceva foarte important: independența Americii Spaniole.

Creolii din America, așa cum se spune popular, nu-și mai încap în piele. Încep lupta împotriva spaniolilor. Și cei din popor vor să ridice steagul. De pe cîmpiile Venezuelei pornește un val care ia formă unei răscoale împotriva companiei Guipuzcoana. Bascii vîr fi primele victime ale propriei lor invenții. „Popoarele din aceste văi au hotărît să conspire contra echipajului din Vizcaya“. Juan Francisco León, ajutor de judecător, căruia i s-a notificat că în postul lui va fi numit vizcainul Echeverría, înaintează asupra orașului Caracas, cu o mulțime de desculți care strigă: „Nu vrem justiție din Viscaya! Vrem insulari sau creoli, dar vizcaini nu! Insulari, căci León e născut în Canarii“. Guvernatorul n-are cum să-i oprească. Răsculații străbat străzile cu steaguri în vînt și cu zgomot aprig de cornuri și tobe. Se adună Consiliul municipal. Se acceptă să se trimită scrisori în Spania, cu punctele pe care le cer oamenii lui León. La colțuri de stradă crainicul întreabă în gura mare: „În numele cui acționează Juan Francisco de León?“ „În numele tuturor oamenilor din provincie!“ răspunde în cor poporul. Pentru a guverna mai bine, León se instalează în casa episcopului, care pare un cartier general. E necesar ca guvernatorul să desfășoare multă politică, să accepte multe lucruri, să recurgă la multe înșelăciuni, să consume multă salivă. Trebuie să se ducă, deghizat în călugăr, la Guaira, pentru a trimite, pe ascuns, în Spania, propriul său raport. Cînd oamenii se întorc la cîmp și guvernul se reface și sosesc întăriri din Spania, începe persecuția. Casa lui e dărîmată și peste dărîmături se presară sare. Poporul a învățat însă să se răscoale.

Intellectualii din America pleacă în Spania pentru a se uni cu cei din peninsula în întreprinderi literare, științifice, filozofice. Olavide, un peruan, este maestrul în fața căruia se înclină Jovellanos : este numit intendent la Sevilla, traduce pe Voltaire ; este unul dintre acele spirite neliniștite, care pun pe jărat pe membrii Sfîntului Oficiu, atît de porniți să stingă luminile. Cînd reacțiunea se ridică împotriva lui, se află în Spania ca să-l apere cu strălucire, José Mejía, din Quito. Zea, din Nueva Granada, e numit director al Grădinii Botanice din Madrid. Jacobo - Villarrutía, dominican, este redactorul ziarului *Correo de Madrid* și pleacă apoi în Mexic, unde fundează primul jurnal din țară. Dacă i-am numi pe toți, n-am mai termina. America e la ordinea zilei. La Barcelona se întemeiază un centru de legătură. Havana crește, are universitate, tipografie. Martín Arostegui, comerciant din Guipuzcoa, stabilit în Cuba, întemeiază compania regală de comerț din Havana, în care regele devine acționar cu cincizeci de mii de pesos. Se organizează consulatele, școli superioare pentru a da impuls comerțului : în Caraibe încep să funcționeze cele din Caracas, Havana, Cartagena, Veracruz.

Nimeni nu știe pînă unde se va merge. Humboldt și toți învățații străini care vizitează America și au ochi de văzut și urechi de auzit rămîn cu impresia că ne aflăm pe marginea unei transformări radicale. Școala franceză are, pentru Spania, două tășuri. Francezul încearcă să ordoneze ideile, să reducă la un sistem clar ceea ce în alte țări se prezenta obscur, nebulos. Și în plus, exaltă libertatea. În Spania ordinea poate face progrese grație unei burghezii în devenire, deja bogate, care începe să ia pentru sine locul și privilegiile pe care mai înainte le-au avut nobilimea și clerul. În America, consecința directă a noii filozofii este cucerirea libertății.

XVI

RELATAREA AMIRALULUI ENGLEZ ȘI ȘCHIOPUL DON BLAS

„La plus part des monuments, quand ils sont érigés longtemps après l'action, ne prouvent que des erreurs consacrées; il faut même quelquefois se défier des médailles frappées dans le temps d'un événement. Nous avons vu les Anglais, trompés par une fausse nouvelle, graver sur l'exergue d'une médaille: A L'AMIRAL VERNON, VAINQUEUR DE CARTHAGÈNE; et à peine cette médaille fut frappée, qu'on apprit que l'amiral Vernon avait levé le siège. Si une nation dans laquelle il y a tant de philosophes a pu hasarder de tromper ainsi la postérité, que devons-nous penser des peuples et des temples abandonnés à la grossière ignorance ?”¹

VOLTAIRE

Londra traversează unul din acele momente în care demagogia din Parlament și gloatele de pe stradă anunță evenimente mari. Vreau să spun, cu alte cuvinte, că William Pitt își începe cariera. E în floarea vârstei: are treizeci de ani și pentru prima dată găsește ocazia de a provoca o mare dezbatere. Se profilează ca mare ora-

¹ „Cea mai mare parte a monumentelor, când sînt înălțate la mult timp după fapte, nu arată decît greșeli consacrate; cite-

tor : în jurnale, laudele merg pînă a-l compara cu Demostene. Cînd regele a deschis sesiunea, a cerut lor- zilor și domnilor din Camera Comunelor să fie mode- rați : „Cu mai puțină animozitate și căldură — a spus — nu vom pierde timpul cu sesiuni inutile.“ Regele nu este însă popular. Jurnalele publică caricaturi, luînd în ris caracterul lui, iar opoziția răspunde insinuării regale, cerînd cele două lucruri care puteau să miște mai mult sufletele și să entuziasmeze masele : să se reducă armata și să se declare război Spaniei : sînt cele două teze ale lui Pitt. Din toate părțile regatului vin cereri în spri- jinul acestei politici : de la Londra, Bristol, Liverpool, Lancaster, Aberdeen, Edimburg, Dundee și chiar de la Kingston, în Jamaica, și din Georgia, în America de Nord. La opt dimineața, în ultima zi de dezbateri, sînt ocupate mai mult de o sută de bănci în Cameră și gale- riile sînt arhipline.

Ținta ironiilor și atacurilor lui Pitt este Walpole, primul ministru. El vine hotărît să caute o soluție prie- tenoasă cu Spania. Regele nu vrea război. Poporul este însă ațîțat, căci paza spaniolă a coastelor capturează zilnic vase engleze, dedicate contrabandei, iar înflorirea Spaniei sub Burboni este considerată ca o amenințare pentru puterea maritimă engleză, care e deja o reali- tate. În lumea internațională se profilează o alianță între Franța, Austria și Spania împotriva Angliei. Reînvie spi- ritul agresiv al marinarilor din timpul reginei Elisabeta. La dracu' cu spaniolii ! Spania vrea să-și rezerve numai pentru ea tot comerțul cu America ; a lăsat numai ca

odată chiar trebuie să ne îndoim de medaliile bătute în timpul unui eveniment. I-am văzut pe englezi, înșelați de o știre falsă, gravînd pe o medalie : AMIRALULUI VERNON, ÎNVINGĂTO- RUL CARTAGENEI ; și abia fusese bătută medalia, cînd s-a aflat că amiralul Vernon ridicase asediul. Dacă o națiune unde sînt atîția filozofi a putut risca să înșele astfel posteritatea, ce putem gîndi despre popoarele și despre templele lăsate pradă unei grosolane ignoranțe ?“ (Fr.)

English South Co. să facă comerț cu sclavi în Antile și aceasta doar o dată pe an. De fiecare dată când Walpole sugerează o soluție amicală, ambasadorul Spaniei la Londra răspunde, cu cea mai mare imprudență, că guvernul spaniol nu va înceta, sub nici un motiv, să rechiziționeze vase engleze în America. Se știe că e de ajuns ca să se găsească pe vas câteva monede spaniole pentru ca nava să fie considerată contrabandistă. În privința aceasta, de fapt, spaniolii au dreptate. Așa se prezintă situația atunci când în Parlament are loc sesiunea memorabilă cu urechea căpitanului Jenkins. Războiul, care se va precipita cu ocazia acestei sesiuni, va trece în istorie cu numele „războiul urechii“.

Iată antecedentele acestei urechi: Robert Jenkins e un contrabandist care a avut sediul activității lui în Jamaica și care își face afacerile așa cum Dumnezeu sau Dracul i-o indică. Vasul lui e „Rebeca“. Nava spaniolă, în această întâmplare, e „Isabel“. Într-o zi „Isabel“ capturează „Rebeca“, Jenkins cade prizonier, căpitanul spaniol îi taie o ureche, i-o dă și-i spune: „Iată-ți urechea, ia-o și du-o regelui Angliei ca să știe că aici nu se face contrabandă.“ Timp de șapte ani, Jenkins umblă cu urechea pusă într-un flacon, hotărît să i-o arate regelui, cerîndu-i răzbunare. În cele din urmă izbutește nu numai să-l vadă pe rege ci și să arate urechea în Parlament. Vederea bucății de carne, uscată și zbîrcită, deșteaptă furia mulțimii. Walpole e copleșit. Se declară război. Clopotele din toate bisericile Londrei bat pe întrecute.

Principele de Gales este cel mai entuziasmat. Când Pitt își încheie discursul, principele coboară de la balcon, străbate tot salonul, îl îmbrățișează și-l sărută. Ies heraldzii să vestească război. În urma lor se formează o enormă manifestație. În mijlocul poporului și al burghezilor pășește principele de Gales. Trecînd prin fața tavernei „Trandafirul“, cere ca toți să se oprească, i se servește un pahar de vin pe care îl bea în sănătatea poporu-

lui și pentru victorie. Acesta e tonul zilei. Pe același drum merg și literații. Johnson dă frîu liber vînei lirice și Pope îl urmează cu poemele lui lîncede.

La exaltarea de la Londra, Spania răspunde cu exces de orgoliu și sarcasmele corespunzătoare. La Madrid își bat joc de urechea lui Jenkins : pentru că urechea pe care a arătat-o în Parlament e a altuia, iar pe a lui — se spune — a pierdut-o în chefuri de contrabandiști. Regele Spaniei afirmă că unui spaniol englezii nu numai că i-au tăiat urechile și nasul, ci că sub amenințare de pumnal l-au silit chiar să le înghită. Pe coasta bască mulți marinari se fac corsari și în cîteva zile intră la San Sebastian optsprezece vase engleze capturate. Se spune că în curs de un an spaniolii au făcut capturi în valoare de două sute treizeci și patru de mii de lire.

Dintre membrii Parlamentului, dacă Pitt a fost cel mai elocvent, nimeni nu a vorbit atît de tare și de apăsător ca un viteaz marinar, care timp de ani de zile a stat cu brațele încrucișate și acum ar vrea să se întoarcă la viața de spadă și praf de pușcă. Este Sir Edward Vernon. Apartține uneia dintre acele vechi familii importante care se mișcă întotdeauna în sferele înalte. Tatăl său a fost secretar de stat sub William al III-lea ; frațele lui, trimis la curtea regelui Danemarcei. Însuși Edward a făcut o carieră strălucitoare. A intrat în armată la cincisprezece ani și jumătate, a luat parte la bătălia de la Málaga și la cea de la Barcelona, unde a învățat să lupte împotriva spaniolilor : a fost și în Caraibe și a avut plăcerea să fie de față la o luptă împotriva vaselor spaniole, în fața portului Cartagena. A trăit, apoi, cinci ani mai puțin dramatici în apele Mării Baltice. Este, deci, o adevărată autoritate și, ca autoritate, spune : „Cu șase vase de război, dau gata Portobelo“.

Niciodată un război nu a fost atît de popular în Anglia. Vernon e numit şef al flotei care va pleca în Caraibe. Alta va merge prin Pacific. Imperiul Spaniei în America va fi prins în cleştele marinei britanice. Escadrila din Pacific e condusă de comodorul Anson : rezultatele sale sînt excelente : trece de capul Hornos, atinge insula Juan Fernández, asaltează şi dă foc portului Payta în Perù şi în apropiere de Panamá capturează nava „Nuestra Señora de Covadonga“, luînd o pradă de trei sute treisprezece mii de lire. Interesul cel mai mare este îndreptat asupra Caraibelor. Ordinul pe care îl primeşte Vernon spune că e trimis să facă război „împotriva ciinilor de spanioli“. Va trebui să distrugă toate aşezările spaniole din Antile şi să nu lase nici un vas inamic neatacat, oricare ar fi mijloacele la care ar trebui să recurgă.

Şi cu şase vase, aşa cum a spus Vernon în Parlament, se ia Portobelo. E adevărat că Portobelo e departe de a mai fi ceea ce a fost cîndva. Întăriturile s-au năruit şi oraşul e aproape neapărat. Pluteşte însă deasupra lui legenda unui trecut furtunos şi, cel puţin, fortăreaţa de la intrare are un nume care pare o cuirasă de artilerie : San Felipe de Sotomayor de Todo Fierro. Vestea victoriei, cu antecedentul profeţiei, deşteaptă în Anglia o bucurie neobişnuită. Cele două camere aprobă, cu aplauze, moţiunea de alegere a lui Vernon : se bat medalii comemorative, în care apare bustul său cu şase nave în fundal. Casele se luminează festiv şi, din sate şi oraşe, regele primeşte mesaje de felicitare. Tavernele cele mai vechi din Anglia şi Scoţia îşi schimbă numele tradiţionale cu altele ca „Portobelo“, etc.

Se discută care trebuie să fie a doua lovitură. Dacă e mai bine să fie dată la Havana sau la Cartagena. Cartagena e un centru de mai mare atracţie pentru Vernon, dar ca să ataci Cartagena e nevoie de o escadră mare şi de o întreagă armată. Pentru prima dată în istoria Angliei se cere ajutorul coloniilor din America. La Rhode Island,

Connecticut, Massachusetts, Maryland, Pennsylvania, Virginia, Carolina de Nord, se organizează miliții, și 3 600 de soldați nordamericani vor pleca cu Vernon. În rîndurile lor, tineretul alternează cu meșteșugari și cu bandiți. S-a făcut o promisiune solemnă de pradă. La New York se imbarcă cinci companii. La Annapolis se face instrucție militară. Regele a promis libertatea pentru toți acei care sînt în închisori și care vor lua parte la expediție. Nu prea e pe gustul creditorilor să vadă eliberați, în felul acesta, șmecheri cu care ei mai au socoteli nelichidate. Primarul din Anne Arundel împărtășește această părere rațională și nu poate să n-o exprime, spunînd : „Blestemat să fie regele George și toți soldații lui“, cuvinte lipsite de respect față de monarhie și pentru care va trebui să plătească intrînd chiar în celula de unde au ieșit datornicii.

Vernon nu prea are încredere în americani. Îi consideră nepricepuți. Bănuiește că mulți dintre ei ar fi papistași, de origine irlandeză. Numai în caz extrem le va încredința misiuni importante. Ei, totuși, sînt viteji și leali. Iată, ca exemplu, pe Lawrence Washington, frate vitreg cu George, viitorul eliberator al Americii de Nord. Nici nu bănuiește Vernon că va găsi în acest american un om capabil nu numai să-i stea alături în înfrîngere, ci să-l și cîntească într-un mod care depășește orice așteptare.

La Jamaica se alătură două mii de negri, mînuitori de „machetes“.

Niciodată nu s-a văzut, în apele Caraibelor, o flotă mai impunătoare. Treizeci de mii de oșteni — dintre care cinsprezece mii de marinari — sînt imbarcați pe o sută douăzeci de nave. Vernon este amiralul. Wentworth, general al armatei de debarcare. Vernon cunoștea Cartagena : a efectuat împotriva ei un bombardament de încercare, aruncînd 300 de bombe peste oraș. Cunoaște intrarea în golf, care este apărată de forturile cele mai puternice din Caraibe. Cunoaște zidurile ei, care sînt mîn-

dria Spaniei în Lumea Nouă. La urma urmei este aceeași Cartagenă pe care a asaltat-o Pointis, iar acum nu se află, înăuntrul zidurilor ei, ca s-o apere, decît patru mii de soldați, numărînd albi, indieni și negri. Vernon dispunea de peste șapte oameni pentru a-i azvîrli împotriva fiecărui apărător. Problema rezidă în pietre.

Lucru neobișnuit, viceregele se află în Cartagena. Ceea ce cîștigă spaniolii ca stimul al prezenței sale, sporește la englezi ca interes al ofensivei. Comandant al cetății este *don Blas de Lezo*, încăpățînat și susceptibil în probleme de onoare, ca orice basc adevărat. Este cel mai sfîrtecat om din toate armatele lumii. În 1704, în bătălia de la Gibraltar, Vernon și *don Blas* s-au bătut, în tabere opuse, dar în timp ce Vernon s-a numărat printre învingători, primînd o recompensă de 200 de guinee, *don Blas* a pierdut în înfrîngere piciorul stîng. La Toulon și Barcelona, pentru a duce un convoi de ajutor în orașul asediat, incendiază cîteva din vasele sale și pătrunde pînă la cheiuri, sub pavăza unei duble perdele de flăcări. Toate acestea le știu englezii. Și le știe și Vernon care, în ofensivă, e violent. Imediat ce ia Portobelo îi scrie o scrisoare lui *don Blas*, adevărat model de provocare. Acesta răspunde : „Dacă aș fi fost eu la Portobelo, n-ai fi insultat, nepedepsit, fortărețele regelui, stăpînul meu, căci curajul care le-a lipsit celor din Portobelo mie mi-ar fi prisosit pentru a-ți stăpîni lașitatea...”

Vernon este zelos pînă în cele mai mici amănunte. Va fi marea faptă vitejească a vieții sale și nu ar vrea să scape prilejul din vreo lipsă de disciplină sau ușurătate în aplicarea regulamentului. Trupa — trebuie să recunoaștem — este eterogenă. Desigur, această armată și această flotă engleză depășesc pe toate cele care au străbătut aceste mări, dar în ele abundă bețivii. Carai-bele mustesc de rom. Fiecare insulă e mai cunoscută prin sticlele decît prin steagurile ei. Și romul, spune Vernon, conspiră „împotriva sănătății marinarilor, le ruinează

moralul și-i face sclavi ai unor patimi brutale“. Nu că Vernon n-ar bea : ceea ce vrea e să se bea cu metodă. Decretează ca pe nave să se bea de două ori pe zi și să nu se amestece romul cu nimic altceva în afară de apă. Formula lui e un sfert de apă pentru o jumătate de oca de rom. Nu-și dă seama că prepară o nouă rețetă și că datorită ei și pe calea tavernelor — acesta a fost mereu destinul lui — va ajunge la nemurire. Aici își are originea celebrul „grog“. În cele din urmă oamenii din trupă avea să-i spună Grog Vernon. În curînd noua licoare va inspira vesele cîntece în care bețivii îl amin-tesc cu recunoștință. În lumea alcoolurilor va veni ziua în care Vernon cu grogul său va fi tot atît de cunoscut ca „romul de Jamaica“ sau cel de „Curaçao“.

Începe asediul. E o luptă lungă și grea, în care dacă locuitorii Cartagenei mănîncă scîrboșenii, englezii, în schimb, se zdrobesc de pietre pînă ce-și sparg capul. Amiralul și generalul nu se înțeleg. Lui Vernon i se pare că Wentworth doarme. Lui Wentworth, că Vernon îl abandonează. Trec zile, certîndu-se între ei pentru luarea fortului Bocachica. Atît timp cît spaniolii se află în el, Vernon nu poate manevra cu escadra sa. În fiecare seară trimite o scrisoare lui Wentworth, somîndu-l să înainteze. În sfîrșit, fortul cade. Acum, într-adevăr, Vernon va arăta ce poate. În euforia lui se grăbește să comunice Angliei : „Succesul prodigios din seara și din noaptea aceasta este atît de uimitor încît nu poți decît să exclami ca în psalm : «Domnul a făcut-o și, minunîndu-se, ochii noștri o privesc : pentru aceasta, desigur, se cuvine să-i mulțumim lui Dumnezeu.»“ Și distribuie ordine, sigur de căderea cetății, anunțînd că nu va accepta decît predare necondiționată și fără cruțare. La Londra, entuziasmul e de nedescris. Din nou se băt medalii, sărbătorind de pe acum triumful final. Medaliiile cu căderea lui Portobelo și acestea de acum

însunează nu mai puțin de două sute cincizeci de varia-tăți. Se bat de argint, aramă, zinc, bronz, alamă, plumb. Toate au legende pline de aluzii : „Gloria britanică reîn-viată de amiralul Vernon“, „Adevărați eroi britanici au ocupat Cartagena“, „Trufia spaniolă îngenunchează de amiralul Vernon“, etc. Pe unele apare Vernon cu cele șase vase simbolice de la ocuparea lui Portobelo. În altele, *don* Blas de Lezo, în genunchi, predând spada sa amiralului. Una dintre ele are efigiile lui Vernon, Wentworth și generalului Ogle — Ogle a contribuit la expediție cu aproape nouăzeci de vase — și la picioare cu doi pui de leu. Ceea ce se explică prin faptul că, în ziua în care s-a primit la Londra știrea, o leoaică din turn a născut doi pui, care au fost botezați Vernon și Ogle. Medaliile circulă ca monedă, se sudează ca podoabă pen-tru port-chei, se încrustează la cutiile de tabac...

Și în timp ce în Anglia se bat medalii, englezii mor, ca muștele, la Cartagena. Orașul nici nu cade, nici nu se predă. Schiopul nu cedează nici un pas. Viceregele e la postul lui. Atîta vreme cît fortul San Felipe din Bara-jaș sau San Lorenzo nu vor fi luate, nu e cu putință să se intre în cetate. Și încă o dată, Wentworth nu înain-tează. Albii nu mai pot îndura căldura, negrii, gloanțele. Un prizonier spaniol, care e forțat să le arate drumul, are ideea să-i ducă exact prin partea cea mai abruptă. Pentru a pune scările de frînghie, se recurge, de data aceasta, la americani. Washington îi conduce. Scările sînt însă prea scurte și moartea-i seceră fără cruțare pe asaltanți. Pe lîngă aceasta, febra galbenă face și ea ravagii. Wentworth nu-i cheamă pe doctorii escadrei, pentru a nu cere o favoare amiralului Tobias Smollet, romancierul, care ia parte la expediție, va descrie impres-ionant pe bolnavii și pe răniții care strigă zadarnic, cerînd ajutoare. Generalii armatei deliberază de o parte, iar de alta, ofițerii marinei. În fiecare seară pornesc scrisori de la Wentworth către Vernon, și de la Vernon

către Wentworth... În atacul dat la San Felipe trupa pierde șapte mii de morți. În cele din urmă Vernon ia hotărîrea eroică, sau mai bine spus o ia consiliul general de război : să se retragă învinși. Șchiopul, chiorul, ciungul *don Blas*, privește cum se retrag asediatorii prin gura golfului. Pare o minune. În catedrală se cîntă *Te Deum*...

Vernon se gîndește să atace Cuba. Dar, cum ? Cu ce ? Cronicile spun că această campanie se soldează pentru Anglia cu o pierdere de 20 000 de soldați. În fundal dispar urechea lui Jenkins, discursurile lui Pitt, toastul de la taverna „Trandafirul“... Numai Vernon și alții ca el cred că ceea ce nu s-a putut face cu tunurile se poate face cu hîrtie. Începe războiul pamfletelor. Nu mai e vorba de pamflete împotriva Spaniei, ci ale lui Vernon în contra oamenilor lui Wentworth, și ale lui Wentworth împotriva lui Vernon. Cei din Spania se mulțumesc să colecționeze „medalii Vernon“, ca să se distreze. Vernon spune că în afară de două regimente de veterani englezi, restul trupelor generalului erau numai boboci, soldațași fără experiență „și pleava din orașe, care, după ce fusese utilizată în cine știe ce misiuni murdare în Anglia, era acum recompensată cu posturi în armată“. Nici despre americani nu vorbește mai bine : erau, spune, croitori, cizmari și bandiți. Replicile sînt la fel de violente. Cu aceste replici și cu scrisorile lui Vernon, care alcătuiesc volume, se abate atenția publicului, dar acestea sînt lucruri care se citesc cu melancolie în timp ce se înnelesc de tristețe medaliile de plumb și de alamă. Vernon rezumă : „vina pentru aceste nenorociri o poartă generalul Wentworth ; deși eu am puțină experiență în acțiunile militare terestre, cred totuși, că dacă întreaga comandă ar fi fost pusă în mîinile mele, forțele majestății-sale ar fi putut să ocupe Cartagena și Santiago...”

În pofida înfrîngerii, numele lui Vernon rămîne legat de un monument care preţuieşte mai mult decît toate tavernele din Scoţia şi din Anglia care au vrut să-l cinstească. Şi aceasta graţie tocmai unui american. Lawrence Washington rămîne credincios lui Vernon. Într-atît, încît casei sale îi dă numele Mount Vernon. Casa aceasta va fi un altar în istoria Americii de Nord. Vernon, care a avut atît de puţină încredere în cei din partea aceasta a Atlanticului, crede cel puţin în Lawrence Washington, şi e posibil ca el însuşi să-i fi deschis drumul lui George să devină ofiţer al marinei britanice. Cu alte cuvinte : a pus grăuntele lui de nisip la pierderea coloniilor engleze...

XVII

PACTUL DINTRE VĂRUL LUMINAT ȘI VĂRUL DESCREIERAT

„Ainsi, il était décrété que dans l'espace d'environ un demi siècle depuis la colonisation de la Louisiane, la France serait réduite à ne plus avoir un pouce de terrain dans l'Amérique Septentrionale, dont elle avait possédé la plus grande partie !”¹

GAYARRÉ

Carol al III-lea, prieten al progresului, el care alege pe miniștrii săi dintre cei mai eminenți oameni de litere, promotor al salvării economice și intelectuale a Spaniei, are un văr descreierat care e regele Franței, Ludovic al XV-lea. Expunerea care urmează corespunde acelor zile în care regele Ludovic a îndepărtat-o definitiv pe soția sa legitimă, pentru a se dărui trup și suflet soției burghezului domn d'Étioles. Această doamnă își abandonează soțul, iar regele, ca răsplată, îi dă titlul de marchiză de Pompadour. Când doamna de Pompadour avea nouă ani, un prezicător i-a spus că va fi iubită regelui Ludovic al XV-lea. Nu se profila vreo probabilitate ca această copilă să ajungă la o asemenea onoare, căci în afară de faptul că mama ei nu lăsase amintiri foarte

¹ „Așa hotărâse soarta, ca în decurs de aproximativ o jumătate de secol de la colonizarea Luisianei, Franța să nu mai dețină nici o palmă de pământ în America septentrională, unde ea posedase cea mai mare parte !” (Fr.)

luminoase în viață, tatăl ei fusese condamnat la spînzurătoare. Să sari de aici pînă la Versailles e o ispravă nemaipomenită, dar cum doamna de Pompadour a fost cea mai bună călăreață și dansatoare din împrejurimile pariziene, face săritura și cade foarte bine pe frumoasele ei picioare. Ludovic al XV-lea e omul cel mai plictisit dintr-un secol în care curtea Franței e o curte de oameni plictisiți și în care fiecare nobil simte urîtul, oboseala și dezgustul. Abatele Galiani spune că Ludovic al XV-lea are meseria cea mai păcătoasă, meseria de rege, cu totul împotriva voinței lui, și frații Goncourt sînt de acord, spunînd că e cel mai bun portret care s-a putut face monarhului. Fapt e că Ludovic al XV-lea trece treptat guvernarea în mîinile iubitei sale. Cînd vreunul dintre miniștrii săi își permite o scurtă remarcă asupra a ceea ce face doamna de Pompadour, regele îi răspunde autoritar: „Aici se face ceea ce dorește Madame și nimic altceva“. Și Madame începe să construiască castele frumoase, are în fiecare zi un alt program pentru bietul rege, își duce teatrul ei — care e o minune ca mecanică — de la un palat la altul, pentru a reprezenta chiar ea comedii picante și drăguțe. E o sărbătoare continuă, al cărui centru este ea și în jurul căreia se învîrtesc, începînd cu regele, toți curtenii din Franța. Ea este cea care îi reunește pe autorii Enciclopediei și-i însuflețește în lucrările lor. Ea e aceea care-i așează la masa regală pe scriitori și artiști, începînd cu domnul Voltaire. Ea e aceea care plănuieste războaiele și întreține corespondență cu generalii și, zi de zi, trimite note ministrului de război, îl aduce pe domnul de Choiseul și-l așează în fotoliul de prim-ministru și chiar îl mîngîie cu dragoste, căci doamna de Pompadour face față la toate. Dacă Ludovic al XIV-lea a putut spune: „Statul sînt eu“, pentru că în epoca Regelui Soare, regele era rege, acum Doamna de Pompadour poate spune, fără să mintă și fără să se laude: „Statul sînt eu“. Este foarte limpede că guvernul Doamnei de Pompadour

nu e la înălțimea celui al lui Ludovic al XIV-lea. În mîinile ei imperiul se dizolvă, monarhia se scufundă și lasă ca moștenire republicii o națiune roasă de cancerul curții. E foarte frumos să ridici la înălțimea la care ridică Madame de Pompadour fabrica de porțelanuri din Sèvres sau să-și lase pus numele în inima unei specii de trandafiri. În timp însă ce regele se ține după ea și după alte cîteva doamne pe care chiar ea însăși i le aduce, acea mîndră Franță, care călca atît de semeată prin lume, cere cu umilință ajutorul Spaniei ca să nu facă pasul greșit definitiv. Și vărul înțelept, Carol al III-lea, vine în ajutorul vărului descreierat.

Ludovic al XV-lea izbuteste cu greu să ridice capul din mîlul propriei sale vieți. Carol al III-lea este pe culmea guvernării sale. El lansează atunci ideea insolită de a semna un pact de familie, unind destinele celor două case Bourbonice. Pactul este îndreptat împotriva Angliei pentru a cărei coroană Carol al III-lea profesează o ură cordială. Momentul ales de Spania e cel mai puțin nimerit, în toate sensurile. Franța își găsește scîndura salvatoare și Anglia un pretext pentru a relua campaniile ei de asalt în Marea Caraibelor. În principiu, pactul este secret, dar Franța vrea să profite de el anticipat și Londra află aceasta mai înainte ca Spania s-o fi dorit. „Nu mă miră că Franța nu a păstrat secretul asupra tratatului cu mine — spune Carol al III-lea într-o scrisoare intimă — mai întii pentru că știi prea bine că secretul le provoacă întotdeauna indigestie și astfel simt nevoia să-l vomite, și apoi, deoarece, după părerea lor, publicarea lui le era folositoare“.

Pitt, care a căzut de la guvern pentru că a susținut ofensiva contra Spaniei, jubilează. La o cerere a ambasadorului englez la Madrid, Carol al III-lea răspunde cu o frază care pare o palmă. Anglia își armează flota. De data aceasta nu va mai face greșeala să atace Cartagena,

ale cărei fortificații le consideră acum inexpugnabile, ci se gîndește la Havana. Guvernatorul Cubei face tot ce poate pentru a ridica forturi și ziduri de apărare, dar cînd apare Sir George Pockoe cu navele sale, speranțele de a rezista sînt aproape nule. Femei, copii, bătrîni, în precipitată învîlmășeală, pornesc spre interiorul insulei. Înăuntrul fortăreței nu se află decît vreo cinci mii de oameni și Pockoe are, pentru a da asaltul, 12 000 de infanteriști aduși din Anglia, 3 000 trimiși din New York și Jamaica, 4 000 de negri și 15 000 de marinari. E o armată cam de aceleași proporții ca aceea cu care s-a făcut încercuirea Cartagenei, cu această diferență : aici amiralul Pockoe și generalul Albemarle se înțeleg, iar apărarea Havanei nu e ca aceea de pe Pămîntul Ferm. Asediul se prelungește pe timp de șaizeci și șapte de zile, datorită eroismului celor asediați. Apărătorii fortului Morro fac minuni de vitejie. În cele din urmă însă englezii intră în oraș și de data aceasta cu intenția de a rămîne în insulă. În 28 de nave pleacă spre Spania, în urma unei grațioase capitulări, cei nouă sute de soldați și ofițeri care supraviețuiesc catastrofei și cer reîntoarcerea lor la patria mamă. Prada de război se evaluează la 736 000 de lire și se face o veselă distribuție, din care generalii ies ceva mai bine decît oamenii de trupă : Pockoe și Albemarle bagă în buzunar, fiecare, 120 000 de lire. Urmează, în ierarhie, Elliot, cu 24 500. Generalii primesc, fiecare, cîte 6 000, brigadierii, 1 900. Soldaților le revine 3 lire, 4 șilingi și 9 *pennies* de om, iar marinarilor cîte 4 lire, 1 șiling și 8,5 *pennies*. Așa începe dominația engleză în Havana. Poporul, la început, rezistă. Consiliul Comunal refuză să jure supunere față de noul rege, cu aceste cuvinte ale președintelui : „Milord, sîntem spanioli și nu putem să fim englezi : dispuneți de bunurile noastre, sacrificați viețile noastre mai bine decît să ne cereți jurămint de vasalitate față de un principe care pentru noi e străin...” Doamnele semnează un manifest pentru curtea din Madrid, considerînd că pre-

darea cetății a fost o lașitate a guvernatorului. Episcopul refuză să-i înmîneze lui Albemarle lista de clerici și de beneficiile pe care le au și să-i dea o biserică pentru ca protestanții să-și exercite cultul. Albemarle soluționează aceste diferende cu mînă hotărît și, uneori, cu tact. Respectă gestul celor din Consiliu. Pe episcop îl amenință cu exilarea. Episcopul răspunde : „Nu ascult decît de papa în cele spirituale și de regele meu, în cele lumești : și iată aici mizerabilul meu trup la dispoziția voastră, ereticilor !“ Albemarle simte că-i vine să-l spînzure : se mulțumește ca în dimineța următoare să trimită un pichet de soldați care coboară pe episcop, în propriul lui scaun, fără să-l lase să-și termine micul dejun, și-l expediază în Florida. Impune bisericilor o contribuție ca să-și răscumpere clopotele : dacă nu, le topește pentru tunuri. Bisericile cedează și plătesc. În sfîrșit, Albemarle găsește doi spanioli, Peñalver și Oquendo, care, docili, se pretează să-l servească.

Pe de altă parte, Cuba cunoaște deodată „toată dulceața libertății comerciale“. În zece luni, cît durează ocupația engleză, intră în portul Havana aproape o mie de ambarcații : înainte, soseau numai șase pe an. Prăvăliile se umplu de mărfuri care nu fuseseră văzute niciodată. E o plăcere să mergi în tîrg, unde mișcarea pare o sărbătoare continuă și banii curg gîrlă. E o plăcere să privești, la debarcader, cum asudă negrii, descărcînd navele. Agricultură renaște cu ceea ce vine zilnic din Anglia. Compania de comerț pe care au fundat-o bascii e prima care suferă atacul invadatorilor. Pe rămășițele monopolului ei desființat înfloarește acum comerțul liber și afacerile se înmulțesc. E o lecție pe care cubanezii nu o vor uita niciodată.

Totul ar fi mers pentru englezi ca uns cu miere dacă n-ar fi existat negustorii și proprietarii de plantații din Jamaica și Barbados. Aceștia, care încă de pe vremea lui Cromwell luptau pentru a deține monopolul pe piață, văd cu ochi răi, cu o gelozie otrăvită, pe acest concu-

rent care apare înăuntrul lumii coloniale britanice. Politica lor se concentrează în a obține ca Anglia să restituie Spaniei insula Cubei la terminarea războiului. Însuși regele le-o promite spaniolilor. Și deși Pitt, atunci cînd problema se discută în Parlament, face din toate acestea un mare scandal, cuvîntul lui nu izbutește să atîrne cît interesele jamaicanilor. Anglia restituie Spaniei insula Cuba și primește în schimb Florida.

Cele întîmplate în Cuba nu sînt, după cum se vede, decît un episod. Consecințele pactului se simt cu o mai mare violență spre nord, căci, la terminarea războiului, cea care plătește nota de cheltuieli e Franța. Angliei îi cedează Canada, Virginia, Carolina, fluviul Mississippi : tot imperiul de un secol. Își rezervă doar orașul Noul Orléans. Nu însă pentru ea, ci spre a-l dărui Spaniei drept compensație pentru pierderile pe care le-a avut. „Ludovic al XV-lea, care jefuise Franța cu politica lui mizerabilă și care o dezonora cu ospețele destrăbălate, a oferit de bunăvoie Luisiana Spaniei, pentru a o despăgubi...” Pare de necrezut, căci nu a existat nici cea mai mică presiune din partea Spaniei. Însuși ambasadorul la Paris al lui Carol al III-lea nu îndrăznește să accepte darul fără să primească autorizație din partea regelui său. În Noul Orléans coloniștii protestează mînioși. Orașul întemeiat pe pămînturile descoperite de Lasalle, creație a lui Bienville, a micilor modiste din Paris și a vagabonzilor vînați pe vremea lui Law, e francez pînă în adîncul sufletului. Coloniștii trăiesc mulțumiți, căci fac contrabandă cu englezii și contrabandă cu spaniolii : e locul ideal pentru astfel de treburi. Nu vor admite pe spanioli. Pentru fiecare parohie se numesc delegați la adunarea care se reunește cu scopul de a declara fidelitate față de regele Franței. Lafrénière, oratorul zilei, se ridică pe o estradă și înflăcărează patriotismul poporului. Toată lumea străbate străzile, mani-

festă și poartă steagul alb al mizerabilului rege, strigînd : „Trăiască iubitul nostru monarh !“ Se trimite un delegat la Paris să-i declare lui Ludovic al XV-lea că Noul Orléans nu va trece niciodată în mîinile nimănui, va fi întotdeauna copilul creol al regelui de la Versailles.

Delegatul sosește la Paris. Se duce imediat acasă la Bienville, acum un bătrîn de optzeci și șase de ani, prin mintea căruia se perindă amintiri din Luisiana. Cînd aude cele relatate, se ridică din fotoliul lui, își ia bastonul, își pune mantia pe umeri și tremurînd, mai mult de minie decît de bătrînețe, se prezintă ministrului Choiseul. Ministrul îl lasă să vorbească, dar nu-l ascultă. Pentru el, ca și pentru Ludovic al XV-lea, Luisiana e o povară supărătoare și se bucură la ideea fetei pe care o joacă spaniolilor, trecînd sarcina asupra lor. Delegatul se întoarce, învins, în Noul Orléans. Bienville își îndreaptă pașii tăcuți spre mormînt.

Cînd sosește guvernatorul spaniol să ia în stăpînire colonia, găsește niște oameni care continuă să strige : „Trăiască regele Franței“. Guvernatorul vine pătruns de spiritul renascentist al lui Carol al III-lea. Vrea progres, științe, arte. Pe locuitorii din Noul Orléans îi interesează contrabanda și idealul lor sînt metisele și cabaretele. Șocul este interesant pentru că cel ce vine ca guvernator nu e altul decît *don* Antonio Ulloa, spaniolul care s-a aflat cel mai aproape de marii oameni ai Franței, singurul pe care Voltaire l-a semnalat ca mare om de științe, cel care i-a întovărășit pe La Condamine, Godin și Bouger, atunci cînd au fost trimiși de Academia de Științe din Franța să măsoare gradul meridianelor pe linia ecuatorului, autor împreună cu Jorge Juan a acelei splendide lucrări asupra Americii, care, tradusă în franceză, a făcut ca numele lui să fie respectat de toți, atrăgîndu-i aprecierea învățaților. Noul

Orléans nu a avut niciodată un personaj de atîta renume în fruntea guvernului său. E uimitor că a venit să se ocupe de acest guvernămînt, după ce la Madrid a întemeiat muzeul de istorie naturală și în călătoriile prin Franța, Danemarca, Suedia și Țările de Jos a adunat pentru rege datele necesare reorganizării comerțului și industriilor. Carol al III-lea este interesat de progresul Americii și obișnuiește să trimită, pentru a ridica coloniile sale, oameni de această înaltă valoare. Comparăția cu cei doi guvernatori francezi anteriori este imposibilă pentru că unul, deocamdată, e închis la Bastilia, iar celălalt este un om cumsecade care moare de mîhnire aflînd că sosesc spaniolii.

Antonio Ulloa nu e prea abil în politică. A sosit cu optzeci de soldați, gîndind că sînt mai mulți decît trebuie, căci acolo sînt cei din Franța, care vor trebui să intre în serviciul său, dat fiind că-i va plăti. Soldații cer într-adevăr, plata, dar nu prestează serviciu. Germanii, care au venit pe vremea lui Law, formînd o adevărată colonie, îi ațîță pe francezi să nu dea ascultare. Doamnele strigă pînă la cer pentru că soția lui Ulloa, o nobilă peruviană, nu cheamă o doică din localitate să-l alăpteze pe fiul ei. Cumetrele spun că Ulloa a interzis să fie biciuiți negrii, deoarece soția lui e atît de delicată încît nu suportă țipetele de durere : ca și cum asta ar avea vreo însemnătate ! Colonia catolicilor, stabilită în Acadia — refugiați din coloniile engleze sub protecția francezilor — este plină de suspiciune.

Și astfel ilustrul *don* Antonio de Ulloa, cu soția sa, se scufundă pe încetul în apele răscolite ale bîrfei și revoltei, pînă ce într-o zi gloata izbucnește.

În fruntea a patru sute de germani și acadieni care strigă : „Moarte spaniolilor !“ se înfățișează domnului Villère. Steaguri albe. Urale în cinstea preaiubitului Ludovic al XV-lea. În momentul culminant, steagul spaniol e dat jos. Ulloa și soția sa sînt duși pe un vas pentru a nu fi omorîți și se semnează un memoriu, cerîn-

du-se destituirea lui Ulloa, bineînțeles adresat nu regelui Spaniei, ci preaiubitului Ludovic. În noaptea aceea, în Noul Orléans nu sînt decît cîntece, chefuri, beție. Mulatrele par mai frumoase, sărbătorind independența cu hohote de veselie. E o nuntă, și veselii nuntași au dansat pînă în zori și au băut pînă n-au mai putut; văzînd că petrecerea se sparge, hotărăsc să se ducă pînă la dig și să cînte o serenadă soților Ullôa. Cîntecele lor sparg timpanele guvernatoarei, atît de delicată! Unuia mai îndrăzneț îi vine o ultimă idee: taie odgoanele navei, ca s-o ia curentul. Pînă ce se pierde în depărtare, o văd clătînîndu-se, fără a fi condusă, pe rîu, ca o vagabondă. E o minune că *don Antonio* și soția sa sosesc, în viață, la Havana, și că de la Havana pot să se întoarcă la Madrid, unde guvernatorul va da seamă despre misiunea sa regelui Carol al III-lea.

Pătrunzînd în miezul faptelor, Noul Orléans nu se sinchisește nici de vărul descreierat, care domnește la Paris, nici de vărul progresist, care guvernează la Madrid. Creolii, în casele lor de lemn, se lasă în voia unei vieți senzuale, luînd ca subiect de bîrfă procesul pe care-l poartă iezuiții în contra capucinilor. În cabarete, care, conform legii, trebuie să închidă la ora 9 seara, se bea și se joacă pînă în zori, ca în cartierele vesele din Paris: e multă cultură franceză. Pe străzile care devin impracticabile din cauza noroiului, se încrucîșează negri și albi: negrii, scâldați în sudoare, albi răsucindu-și mustața. Toți au timp pentru ceea ce spaniolii numesc: a schimba idei, a face proiecte, a inventa întîmplări, a urzi intrigi, pigmentînd viața cu filozofie de cafea. Imediat ce Ulloa dispăre de pe scenă, încep să se facă planuri. Ajung la ideea ca Noul Orléans să devină o republică independentă, guvernată de o adunare aleasă de popor. Se publică manifeste, se rostesc discursuri. Orașul care a sfidat Franța și Spania se

consideră triumfător. În fond, a învins Spania, pentru că Spania era reprezentată de optzeci de soldați și a nesocotit ordinele regelui Franței, deoarece pe acesta Luisiana nu-l interesa cîtusi de puțin. Vorbind în cifre, Noul Orléans are 3 000 de locuitori, iar întreaga Luisiana, 13 000. Cînd se anunță că noul guvernator al Spaniei, O'Reilly, de origină irlandeză, va sosi cu o armată adevărată, cu o escadră de douăzeci și patru de nave, hîrțiile cu constituție și cu independența sînt aruncate degrabă la gunoi, se isprăvește cu steagurile albe, dispare amintirea preaiubitului Ludovic și pe străzi răsună strigătul: „Trăiască regele Carol al III-lea!“ Se strigă cu puțin accent francez, dar cu convingere.

În piață, în fața riului, trupele franceze se aliniază pentru a prezenta arma noului guvernator. În salvele de tun prin care e salutat și a împușcăturilor, în răpăit de tobe și steaguri desfășurate, intră generalul O'Reilly. Femeile se conving singure: „Evident, de un general aveam nevoie.“ *Te Deum*. Lafrénière, oratorul revoluției este cel dintîi care înaintează spre O'Reilly pentru a-i spune: „Venim, seniore, să o asigurăm pe excelența-voastră de supunerea coloniei la ordinele majestății-sale catolice și preacreștine și să arătăm excelenței-voastră venerația ei pentru virtuțile și talentele militare care v-au înălțat la demnitățile eminente cu care sînteți investit...”

Cu noul guvernator lucrurile devin serioase. I s-a cerut clemență, dar el nu renunță să ordone o cercetare asupra rebeliunilor trecute. Noua colonie va începe să funcționeze pe baza unei oportune pedepsiri. În piața publică e aprins un rug și călăul negru arde manifestul în care era publicat memoriul cu nemulțumirile. Cei șase care sînt considerați instigatorii răzmeriței împotriva lui Ulloa sînt condamnați la moarte; cum guvernatorul este însă o persoană cu sentimente nobile și crede că e jignitor pentru colonie ca acela care să-i spînzure să fie

un negru, și cum nu există nici un alb care să fie expert în meserie, îngăduie ca victimele să fie împușcate. Primul este Lafrénière, care rostește un ultim discurs : îi îndeamnă pe camarazii săi să nu se arate slabi, nu lasă să i se acopere ochii și cere unui prieten ca legătura de ochi să fie trimeasă soției sale ca s-o dea fiului său când va fi mare. Marquis, bătrîn căpitan de marină, îi urmează exemplul : nu se lasă legat, își sfîșie cămașa, își arată pieptul și strigă soldaților : „Nătărăilor, trageți !“

Cum se vede, totul foarte francez. Cei împușcați formează lista primilor patrioți. Cu ei, însă, trece furtuna. O'Reilly impune ordinea, colonia prosperă, populația spaniolă se înmulțește și astfel se formează straturile umane ale acestui oraș, unde fiecare națiune aruncă un grup de coloniști, fiecare continent pune o culoare, fiecare limbă un accent, pînă ce ajunge să fiarbă una din acele spumoase supe cu multe zarzavaturi, glorie a bucătăriei universale.

În douăzeci de ani, populația se triplează. Guvernatorul crează Consiliul Municipal, organizează bugetul, stabilește un impozit anual de 40 de pesos asupra biliardelor, tavernelor, cafenelelor și birturilor, căci acestea abundă în Noul Orléans. Pentru fiecare butoi de rachiu care se împarte se plătește un peso : aceste încasări sînt cele mai importante. Se organizează o bibliotecă cu cărți în spaniolă, franceză și latină, pe care foarte puțini le citesc. Se deschide o școală, și între textele care se studiază figurează Ovidiu, Cicero, Terențiu, Iuliu Cezar : idei de ale despotismului luminat. Se crează tribunalul „Santa Hermandad“¹, care-i va urmări pe cei ce fură și omoară în ținuturi nelocuite ; celor care aduc ofense lui Dumnezeu sau Preasfintei Fecioare li se va smulge limba ; cel care clevețește împotriva regelui va fi biciuit.

¹ Forțele de poliție și de represiune în timpul Regilor Catolici. (n.t.).

În popor subsistă o urmă de spirit francez sau creol care se vedește în societate, în biserică. Mai mult decît oriunde, în cazul părintelui Dagobert. Dagobert e un călugăr cumsecade, grăsuț, care iubește mai mult viața plăcută decît veșmintele de penitență. Dă zor slujbei într-un sfert de oră și se duce să joace cărți cu vecinii. În casa lui tronează cîteva mulatre și are — spune cu uimire și făcîndu-și cruci părintele Cirilo, care vine să-l viziteze — nu mai puțin de trei ceasornice și tacîmuri de argint, cînd regulamentul spune că ar fi de ajuns o linguriță de lemn pentru mestecarea cafelei. Întreaga populație e de partea părintelui Dagobert, împotriva părintelui Cirilo. De asemenea călugărițele, care duc o viață mai mult decît plăcută. În jurul părintelui Dagobert și a părintelui Cirilo se vor forma însă două partide, care vor agita mult timp pe cei din Noul Orléans, și se naște una din acele dispute fertile care plac atît de mult spaniolilor.

Spiritul spaniol, la rîndul lui, e ilustrat de cele două vieți ale părintelui Antonio. A sosit un capucin, purtător al unui mare secret : introducerea inchiziției. Și a început să construiască închisori și să organizeze sala de torturi, în ascuns de populație. Guvernatorul a aflat însă și s-a înspăimîntat : dacă va fi Inchiziție nu vor mai veni imigranți, și coloniștii vor începe să emigreze. Guvernatorul a oprit lucrările și părintele Antonio a plecat. Se întoarce însă curînd ca simplu preot la Catedrală ; trăiește într-o casă foarte sărăcăcioasă, e sobru, doarme pe scînduri, se îmbracă cu aspra rasă carmelită, în picioare poartă sandale de lemn. El e cel care acum binecuvîntează toate căsătoriile, slujește pe toți cei care pleacă din lumea asta, varsă apa botezului pe fiecare căpșor care răsare în clima caldă a orașului. Timp de patruzeci de ani, părintele Antonio trece în felul acesta prin cea mai răscolită dintre lumi și el, care ca inchizitor ar fi fost o figură sinistă, asupra căreia s-ar fi revărsat

ura universală, ajunge să fie atât de iubit, încît, în ziua în care închide ochii, nu rămîne prăvălie deschisă și nimeni prin case : toți vor să urmeze sicriul sărăcăcios în care părintele Antonio merge, ca navigînd, spre lumea cealaltă, pe apele întunecate ale poporului lui.

Luisiana a dobîndit importanță. Noul Orléans, tot mai mult oraș, devine centrul strategic pentru o nouă întreprindere : coloniile engleze din nord încep războiul lor de independență. Oliver Pollock, un irlandez bogat, întreprinzător, care pe vremea guvernatorului O'Reilly i-a ajutat pe spanioli cu niște transporturi de făină, și-a sporit capitalul în comerțul făcut cu colonia. Cînd izbucnește revoluția nordamericană, Pollok cumpără pentru revoluționari, pe creditul lui personal, arme și muniții în valoare de aproape trei sute de mii de *pesos*. Acționează ca agentul confidențial al revoluției. Bernardo Gálvez, guvernatorul, îl ajută pe față. Spaniolii privesc cu plăcere această revoluție împotriva Angliei, dușmanul de totdeauna. Gálvez îi dă lui Pollok banii de care are nevoie și, la rîndul său, Consiliul Indiilor îi scrie guvernatorului, spunîndu-i că dacă Pollock nu poate restitui la timp banii, să nu fie presat, iar creanțele lui să fie socotite ca numerar și depuse în casa de bani.

Spania și Franța sînt hotărîte să-i ajute pe revoluționarii nordamericani. Conte de Aranda, ambasadorul Spaniei la Paris, a fost primul care a sfătuit guvernul său asupra modului în care să acționeze : să le trimeată bani, arme și muniții prin intermediul particularilor care navighează, bucurîndu-se de libertatea mărilor, și prin ofițeri izolați, care să meargă să-și ofere serviciile, simulînd că sînt fără slujbă. În Pensacola și Jamaica, Franța și Spania își au spionii lor. La Santo Domingo se pune la dispoziția revoluționarilor o jumătate de milion de lire și altă jumătate de milion în arme, care pleacă din porturile Franței. Caron de Beaumarchais, autorul

Bărbierului din Sevilla și al *Nunții lui Figaro*, fundează o societate pentru trimitere de ajutoare, cu o mare flotă și cu calele pline de material pentru armată. Franklin, în Franța, este centrul de atracție generală, iar contele Aranda este dintre primii care au avut întrevederi cu el. Deși Franklin nu știe nici franceza nici spaniola și Aranda nu știe engleza, reușesc să înțeleagă, unul, ceea ce vrea America, celălalt, bunăvoința Spaniei. În Spania vine în secret trimisul nordamerican și se organizează o întreagă comedie pentru a-și îndeplini misiunea fără să ajungă pînă la curte. Faptele însă se descoperă atît de vădit, dorințele sînt atît de clare, încît Spania sfîrșește prin a declara război monarhului englez. Și, pentru binele revoluționarilor, îl va face luînd ca bază de plecare tocmai Noul Orléans.

Bernardo Gálvez, guvernatorul, nu are decît douăzeci și unu de ani, e impulsiv, îi detestă în mod cordial pe englezi, este inteligent și întreprinzător, și are sprijinul total al Spaniei. Familia lui Gálvez este acum una dintre cele mai strîns legate de treburile Americii. Tatăl lui Bernardo este guvernator al Guatemalei, iar unchiul său, ministru general al Indiilor. Imediat ce izbucnește războiul, capturează toate navele engleze care sînt la îndemîină, într-o scurtă campanie, ia Baton Rouge, apoi se întoarce, asediază Pensacola și o vede predîndu-se în mîinile lui. Acesta este cel mai de seamă fapt de război săvîrșit de el. Cînd *don* Bernardo intră triumfal în oraș, îl însoțește un căpitan, care va ajunge celebru : căpitanul Francisco de Miranda. Întreaga Florida occidentală rămîne în puterea spaniolilor. Ceea ce Carol al III-lea trebuise să cedeze pentru ca englezii să-i restituie Cuba, e cucerit de cutezătorul tînăr.

În timp ce Bernardo duce această campanie, *don* Matias, tatăl lui, întreprinde campania în America Centrală, cu asemenea succes, încît, ca recompensă, e numit vicerege al Mexicului : i-a alungat pe englezi din fortul

San Fernando de Omoa, i-a atacat și i-a învins în așezările de lemn din Honduras, i-a urmărit pretutindeni.

De data aceasta, cei din Noul Orléans îl iubesc nu numai pe guvernator care s-a comportat atât de bine, ci și pe soția lui. E frumoasă, inteligentă, bună și, culme a perfecțiunii, s-a născut în Noul Orléans. La moartea lui *don* Matias, Bernardo îi succede în demnitatea de vicerege al Mexicului. Acum se simte un mare senior, și la Chapultepec construiește un adevărat palat ca reședință a sa și a creolei din Luisiana.

Moare Ludovic al XV-lea. Moare Carol al III-lea. Amintirea lui Ludovic al XV-lea rămîne în picioarele unor scaune și în istoria doamnei de Pompadour. Se suie pe tron Ludovic al XVI-lea. Vine revoluția. Franța inventează lucruri extraordinare, ca mașina de tăiat capete, un cântec de război și steagul republicii. Apare apoi primul consul, generalul Napoleon Bonaparte. În Spania, casa de Bourbon trece de la lumină în tenebre. Carol al IV-lea e un biet rege de rușine. Regina Maria Luiza este subiectul de bîrfă al tuturor cumetrelor din Madrid. Despre ea și Godoy, favoritul ei, cîntă lumea, pe stradă, strofe indecente. Regele Carol îl spionează pe fiul său, Fernando; Fernando îl trădează pe tatăl său; poporul îl aruncă pe Carol, ca pe un gunoi, și-l încoronează pe Fernando. Curtea e la înălțimea tatălui și fiului său. De partea cealaltă a Pirineilor se află adevăratul vultur francez: Napoleon, care face și desface regate și republici cu predispoziția naturală a celui care nu e născut pentru altceva.

Napoleon hotărăște să pună mina pe Luisiana. Negrii din Santo Domingo s-au răscolat și el vrea să-i supună și să restabilească imperiul francez din America. Noul Orléans trebuie să revină în stăpînirea Franței și să se transforme în centrul său de aprovizionare din Marea Caraibelor. Napoleon știe că la curtea decadentă a lui

Carol al IV-lea domnește aceași idee pe care mai înainte a avut-o Franța despre Noul Orléans : că e o sursă de prea multe probleme ca să merite să-ți bați capul cu ele. Și prin tratatul de la San Ildefonso, Carol al IV-lea cedează Luisiana primului Consul, în schimbul unui regat pe care acesta îl inventează — Etruria — care va fi dat ducelui de Parma. Într-o bună zi sosește prefectul colonial Laussat, să ia în posesie colonia în numele lui Napoleon. În proclamația lui spune : „Separarea Luisianei de Franța este una dintre cele mai rușinoase amintiri care au pătat analele monarhiei sub o guvernare slabă și coruptă, care, după un război infam, a semnat o pace fără onoare... Imediat ce Franța, printr-o succesiune prodigioasă de triumfuri în ultima revoluție, și-a redobândit libertatea și gloria, își întoarce ochii spre Luisiana... Pentru ca lucrurile să se poată reîntoarce la ordinea lor naturală, a fost necesar să apară un bărbat căruia să nu-i fie indiferentă națiunea, mărirea, mărirea sau justiția ; care unește cel mai extraordinar talent pentru cuceriri cu acela, cu totul excepțional, de a obține prin ele cele mai fericite rezultate și care, prin ascendentul personalității sale, provoacă în același timp spaimă dușmanilor săi și încredere aliaților. De acum înainte acest bărbat va conduce destinele Franței și ale Luisianei și va asigura fericirea lor.“

La puțin timp, „acest bărbat“ vinde Luisiana Statelor Unite. Și distinsul domn prefect, într-un balcon din piață, coboară steagul Spaniei, cu multă solemnitate, și-l înalță pe cel al Franței, cu multă solemnitate, și coboară pe cel al Franței, cu multă solemnitate, și-l înalță pe cel al Statelor Unite, cu multă solemnitate.

XVIII

REVOLUȚIA FRANCEZĂ ȘI NEGRII DIN HAITÍ

„De sticlă sînt ochii de viperă ;
pe băț se-mpletește vipera ;
cu ochii de sticlă pe băț,
cu ochii de sticlă.
Vipera merge fără picioare ;
vipera-n iarbă se-ascunde ;
mergînd se ascunde în iarbă,
fără picioare mergînd.
Mayombe, bombe, mayombe !
Mayombe, bombe, mayombe !
Îi tragi cu securea și moare ;
trăznește-o !
Nu cu piciorul, că mușcă,
Nu cu piciorul că fuge !”¹

NICOLÁS GUILLÉN

Din toate Antilele, nici o colonie nu a avut importanța pe care o are Haití sau Santo Domingo, cum se obișnuiește să se spună. În nici una din celelalte insule nu sînt coloniști mai bogați, comerț mai înfloritor, plantații mai frumose. În Jamaica, englezii au adunat avuții, dar nu pînă într-atît încît insula să atîrne în destinul britanic. Într-o bună zi, Cuba alunecă din mîinile Spaniei, aproape fără

¹ Poemul acesta se intitulează *Sensemayá*, iar versiunea română, aparținînd lui Eugen Jebeleanu, a apărut în volumul *Poeme cubane*, Editura Minerva, „Biblioteca pentru toți” București, 1976 (n.t.).

ca ea să observe. Haití, în schimb, însuflă viață orașelor Marsilia, Bordeaux, Nantes. În porturile din Haití sosesc, anual, 1 500 de vapoare. Marsilia nu ajunge la o asemenea cifră. În cele 750 de nave, destinate exclusiv comerțului cu Haití, lucrează 24 000 de marinari. La Bordeaux există șaisprezece fabrici pentru rafinarea zahărului din insulă : acolo se importă zahăr, se exportă brandy și mai există încă vreo sută de industrii mici care se nasc pe lângă distilerii. Negustorii din Nantes au investit în insulă cincizeci de milioane. Toată ciocolata care se consumă în Franța e făcută cu praf de cacao din Haití. Pe lângă cacao, insula mai exportă și șaptezeci și trei de milioane de livre de cafea, șase milioane de livre de bumbac. Toate acestea sînt rodul muncii negrilor. Ei au tăiat pădurile, ei au plantat cafeaua. Ei descarcă vasele, mătură casa patronului, cară trestia de zahăr la instalații. Negrul e o altă bogăție, alt animal. Navele aduc negri și brandy.

Bogătașii au un număr nesfîrșit de catîri, vaci, negri. Nantes, Bordeaux și Marsilia investesc bani în țesătorii, în fabrici, în negri. Așa se naște acea burghezie bogată care va face revoluția. Oameni satisfăcuți, mîndri de industria lor, de viața pe care au dat-o portului, de frumusețea coloniei Haití, cu cîmpuri de cafea care, înflorite, par valuri de spumă și cascade de purpură la vremea rodului și cu casele sclavilor, văruițe în alb, care se ivesc printre steagurile verzi și ciorchinii monstruoși ai bananilor. În centrul plantațiilor, casele mari ale stăpînilor, ogrăzile și capela și copilașii albi pe care-i leagănă sclavele, cîntîndu-le în dialect creol cîntece din Africa. Peste tot, semne de bogăție și prosperitate. Rîurile pot fi trecute pe poduri cu solide arcuri romane ; apa e dusă la instalațiile de zahăr prin apeducte de piatră. Coloniștii vorbesc de aceste lucruri nu numai cu satisfacția naturală pe care o dă banul, ci și cu bucuria de a fi săvîrșit o operă de salvare umană, deoarece i-au scos pe africani din înfiorătorul infern al patriei lor pentru a-i așeza în dulcele paradis de la Haiti.

O jumătate de milion de negri se află la Haití ; albi, 30.000. La fiecare alb care îi privește cu biciul în mână sînt șaisprezece negri care muncesc pentru el.

Port-au-Prince are edificii frumoase. Mulatrii bogați trăiesc în felul european. Trei companii teatrale îi distrează pe albi și pe mulatri cu piesele *Le légataire universel*, *Cartouche*, *L'Ecole des Pères*, în sfîrșit, toate piesele care le sosesc de la Paris. Înfloresc teatrele și se îmbogățesc impresarii la Cap François, cunoscut ca Parisul Antilelor. Un Paris cu mici inconveniente. Cînd plouă, nimeni nu poate ieși două zile din casă : străzile se preschimbă în rîuri de noroi. Serviciul de canalizare se conduce după vechea formulă : Vine apa, să scape cine poate ! Dacă însă vine bărbierul acasă e o adevărată plăcere să-l vezi sosind, „cu haina lui de mătase, cu pălăria sub braț, spada la cingătoare și bastonul în mînă, urmat de patru negri ; unul îl piaptănă pe client, altul îi face frezura, al treilea ondulațiile, al patrulea, ultimele retușări. Bărbierul este atent, supraveghindu-le munca și la cea mai mică neglijență îi dă un pumn negrului, care își continuă lucrul fără a crîcni, chiar dacă trebuie să se ridice de pe jos. După care, terminată treaba, frizerul pleacă cu aceeași eleganță și demnitate cu care a sosit la casa clientului...” La Cap se află loja din Filadelfia, unde frații masoni bogați se reunesc pentru a vorbi de enciclopedie și de progres. Orașul are 20 000 de locuitori și 10 000 de sclavi. Unele mulatre sînt nemaipomenit de frumoase. Există cabarete și case de plăceri. Din șapte mii de mulatre, cinci mii trăiesc pentru a-i distra pe cavaleri. Doamnele de viță sînt, pe bună dreptate, geloase pe mulatre. Și albi bogați pe mulatrii bogați.

Pe străzile Parisului din Antile se obișnuiește să fie biciuiți negrii. Pe rîni li se pune lămîie și sare ca să nu se infecteze. Unei bucătărese i se arde o prăjitură în cup-tor : stăpîna vine la bucătărie ca s-o certe pentru această

greșeală care o va pune într-o situație neplăcută față de de musafirii ei : Aruncați-o pe negreasa asta în sobă — le spune celorlalte — și în timp ce bucătăreasa piere, arsă pe jărat, doamna se întoarce să se ocupe de invitați cu ceremonioasă curtenie. La țară, pentru greșeli mai mici, negrii sînt îngropați de vii, lăsîndu-le afară numai capul uns cu miere, ca să vină furnicile și să termine treaba. Evident nimeni nu face cu plăcere asemenea lucruri. Un negru costă bani și să-l pierzi e ca și cum ai da foc unei case. Trebuie însă să o faci fiindcă numai în felul acesta se obține ascultare de la ceilalți. Cînd doamnele se duc în piață, unde traficanții de negri scot din corăbii marfa lor, ele îl examinează pe fiecare sclav, pipăindu-l peste tot. Apoi, pentru a nu lăsa o impresie de familiaritate, îl scuipă în față. Negrul e cumpărat, marcat cu fierul și imediat pus la muncă.

Să aduci negri din Africa e o întreagă problemă. Se revoltă în țărcurile în care sînt adunați, se revoltă pe corăbii. Nu există altă soluție decît să fie prinși cu cătușe pe paturi lungi ca niște teșghele, de unde sînt scoși, în lanțuri, o dată pe zi. Pentru a cîștiga loc sînt puși cîteo dată atît de înghesuiți încît nu se pot lungi decît pe o parte, „ca lingourile“. Afurisiții de ei au o ciudată înclinare spre sinucidere. Uneori sînt obligați să danseze pe puntea vasului ca să-l distreze pe căpitan și cei mai agili sar peste bord și se aruncă în mare.

Negrul Mackandal a organizat odată o revoltă. Era un orator extraordinar. Vorbea cu diavolul. În păduri se auzea răsunînd toba Vodú și la lumina torțelor negrele executau dansuri indecente. Îl adorau pe negrul Mackandal. Toate negrele se îndrăgosteau de el ca și cum le-ar fi dat băuturi fermecate. Negrul era ciung și orice lucru părea că-l face o umbră mutilată din infern : într-o limbă îndrăcită spunea lucrurile cele mai îngrozitoare. „Să isprăvim cu albi — a propus într-o noapte în adunarea Vodú. În aceeași zi vom otrăvi puțurile din toate planta-

țiile, vom da foc caselor, vom sfîrteca pe albe și pe albi și nu vor mai fi biciuiri, nici stăpîni, nici sclavi“. S-a aflat de cele puse la cale. Mackandal a fost ars de viu. A rămas însă, plutind în aer, poemul în „alexandrini sălbatici“ pe care-l declamase Mackandal în Vodú, primul imn închinat libertății, un imn feroce, care se termină spunînd cum Dumnezeu cere răzbunare împotriva albilor care i-au făcut să sufere și să plîngă pe negri, și cum va ști să asculte chemarea acestora pentru eliberarea lor :

*„Bon Dieu qui fait soleil,
Qui claire nous en haut,
Qui souleve la mer,
Qui fait l'orage gronder...
Jetez portraits Dieu blanc
Qui soif d'eau dans yeux nous
Coutez la liberté qui nan coeu à nous tous !...”¹*

Este Marseilleza pe care într-o franceză creolă a compus-o negrul Mackandal, cu patruzeci de ani mai înainte ca francezii să fi luat Bastilia.

Regele Ludovic al XIV-lea decretase un corp de legi pentru ocrotirea negrilor. Ele au fost proclamate mai întîi în insule, apoi în Luisiana. Făcînd aceasta, Franța a imitat ordonanțele emise în Spania în favoarea indienilor. „Pentru a menține disciplina în biserica catolică, apostolică, romană și pentru a reglementa cele ce privesc starea și calitatea sclavilor în insulele noastre“. Legea nu cuprinde decît șaiszeci de articole. Începe prin a stipula că evreii trebuie să părăsească insulele, ca dușmani ai creștinătății, în termen de trei luni, sub pedeapsa arestării și confiscării bunurilor lor. Sclavii trebuie să fie botezați, fiii proveniți din concubinaj vor fi liberi, sclavii nu vor lucra în zilele de sărbătoare, li se va da atîtea livre de

¹ „Domnul soarele îl face / cu lumina lui de sus, / tot el marea răzvrătește / și bubuie în furtună, / Azvîrle, Doamne, chipurile albe / însetate de lacrimile noastre, / drum dă libertății sădite / în inimile noastre, tuturor...” (Fr.)

făină de manioca pe săptămână și două veșminte pe an. Hotărăște că dacă sclavul atacă pe stăpînul său sau pe soția acestuia să sufere pedeapsa cu moartea, că dacă fură o oaie, o capră, o găină, să fie pedepsit cu biciuirea și însemnat pe spate cu o floare de crin făcută cu fierul înroșit... că dacă fuge să i se taie urechile și să fie însemnat cu floarea de crin, iar dacă recidivează de trei ori, să fie executat...

La urma urmei, codicele e o garanție pentru sclavi : uneori are și o umbră de bunătate și, oricum, e o lege. Dacă nu se aduce la îndeplinire, tot e o speranță. „Atunci cînd stăpînii cred că sclavii o merită, vor putea să-i pună în lanțuri sau să-i biciuiască cu nuiiele sau cu frînghii, dar să nu-i tortureze și nici să le mutilizeze vreun membru, sub pedeapsa de a-și pierde sclavii și de a fi urmăriți în justiție“. Le Jeune, moșier în Plaisance, nu ține seama de aceste legi. Pe plantațiile lui de cafea au murit cîțiva sclavi și se crede că au fost otrăviți. Ia informații, omoară patru negri și supune la tortură două femei. Le dislocă picioarele și brațele, le arde tălpile și le pune niște zgărzi de fier. Este atît de rafinată cruzimea cavalerului, încît negrii se adresează justiției. E un adevărat scandal, și Le Jeune s-a pus în afară oricărei legi. Se apără aducînd ca dovadă a otrăvirii o cutie care se află în posesia negreselor, în care s-ar găsi otrava. Cutia e deschisă dar nu e nimic în ea. Dacă Le Jeune este însă amendat, va fi un triumf pentru negri. E o chestiune de principiu. Proprietarii din Haitî o văd foarte limpede și se mobilizează cu toții să-l apere pe Le Jeune : întruniri ale lojei, memorii, manifeste, discursuri. Achitarea lui Le Jeune.

În 1760 vine ca intendent Jean-Etienne Bernard de Clugny. Cu ardoarea celor treizeci și unu de ani ai săi, cu o excelentă inițiere în viața administrativă a Franței, pătruns de ideile enciclopediștilor, propagă ideea unei cîrmuirii proprii, se opune aristocrației care vrea să pună stăpînire pe armată, plănuieste o reformă totală a insulei. De data aceasta, birocrăția e cea care reacționează împo-

triva lui și-l obligă să se întoarcă în Franța. Clugny, din intendent la Haití, ajunge să fie unul dintre cei mai mari economiști ai Franței și succesorul lui Turgot, sub Ludovic al XVI-lea.

Lumea e agitată. Burghezii țin atât de multe discursuri, se impun atât de stăruitor datorită banilor, e atât de înverdată josnicia nobililor, încît se naște ideea revoluției. Albii din Haití vor să aibă reprezentanți în Stările Generale, la fel ca și locuitorii din Marsilia, Dieppe sau Nântes. Ei sînt partea națiunii franceze, a națiunii în ceea ce are ea mai bogat și mai productiv. E un lucru nou că în Stările Generale vor să meargă delegați ai coloniilor, dar nu degeaba sînt în prag de revoluție, și alături de coloniști se găsesc, în orașele comerciale ale Franței, cei ce trăiesc din colonii și ei sînt, într-un anumit fel, în fruntea noii politici. Coloniștii vor să guverneze ei înșiși insula, așa cum a spus Clugny, și să scuture jugul unei birocrații alese de rege. E aceeași ambiție ca a francezilor din Franța. Este dorința legitimă a celui care are bani să vrea să aibă și conducerea. Cu dreptul de a o face, sau fără el, coloniștii organizează la Haití adunarea lor și aleg reprezentanți pentru Stările Generale. Aceștia sînt conduși cu muzică la plecarea din port. La Paris, coloniștii se reunesc în casa marchizului de Massiac, proprietarul unei fabrici de zahăr și comerciant cu indigo. Haití vrea să aibă adunarea sa proprie, să decreteze propriile sale impozite și să păstreze tot mai puternică și mai pură casta proprietarilor albi, fără interferențe din partea coroanei.

În Stările Generale se discută dacă pot face parte din ele delegații din Haití. Coloniștii pretind că le revin 24 de mandate. Brissot, care face parte din Asociația Prietenilor Negrilor, la fel ca și Mirabeau, protestează indignat : „Domnii aceștia — spune — îi socotesc pe negri din insulă și-i ridică la rangul de oameni numai pentru a obține reprezentarea lor, dar nu vor să-i reprezinte decît ca să-i

degradeze și să-i pună mai prejos decît restul oamenilor.“ Mirabeau e mai categoric : „Sclavii, sau sînt oameni sau nu sînt ; dacă proprietarii planta ilor  i consideră oameni, să-i libereze și să-i facă electori sau eligibili, ca să vină și să- i ocupe locurile în această adunare ; dacă nu e cazul, va trebui oare ca noi să calculăm numărul de deputați care revin na iunii franceze,  in nd seama de recens mintul de cat ri și cai ?“

Coloniștii, cer nd admiterea în Stările Generale, au deschis implicit discu ia asupra problemei negrilor.  n Anglia a început să se formeze o  coal  de apărători ai libertăţii sclavilor. Are origini ciudate această nouă politică la ni te oameni care până mai ieri au cer t monopolul comerțului cu negri. Adam Smith și Arthur Young, „precursorii noii ere, condamn  sistemul sclaviei ca fiind cel mai costisitor din lume“. Și englezii descoperă că a fost o favoare divină pierderea coloniilor din America de Nord, căci în Indii se produce totul mai ieftin. Pitt desvăluie că jumătate din negrii pe care englezii  i duc în Antile sînt v ndu i ca sclavi francezilor din Hait , și acum înflorirea insulei nu face dec t să aducă prejudicii imperiului englez. De ce nu se aduce zahăr din Orient ? Și încep chiar cu mult succes s-o facă. E mult mai bine să aibă lucrători liberi în Indii, cu un *penny* pe zi, dec t sclavi costisitori în Antile. Și ia astfel na tere „*Abolitionist Society*“, care publică ni te cataloage at t de umanitare. Spiritele franceze cele mai generoase sînt captivate de asemenea frumoase cuvinte. Și așa apare în Franța societatea Prietenii Negrilor cu Mirabeau, Brissot, Condorcet, Pétion...

Bie ii negri din Hait  sînt foarte departe de a   ti ce g ndesc și ce fac acești neprevăzuți apărători ai lor, dar negrii boga i, cei care s-au emancipat și mulatrii nu numai că profit  de aceste dispute, ci vor să- i deschidă drum pentru a ajunge în Adunarea Stărilor Generale. Mul i dintre ei și-au făcut educa ia în Franța, unde culoarea nu

reprezintă un impediment prea mare, dar sînt în permanentă luptă cu albiile bogați din Santo Domingo. Albii îi urăsc din două motive : pentru că acești negri sînt mai aproape de frații lor de culoare — părinții multora dintre ei fiind încă sclavi — și pentru că acum, în cazul unei revolte, mulatrii se vor bizui pe sprijinul negrilor, și, în plus, întrucît cheltuiesc mai puțin decît albiile, ajung să fie bancherii acestora, iar albul trebuie să treacă prin umilința de a cere bani de la ei. Se emit ordonanțe ca mulatrii să nu poarte spadă, să nu li se vîndă pămînturi decît în anumite părți ale insulei, să nu li se spună domnule sau doamnă. Mulatrii merg însă înainte. Acum sînt contrarevoluționari. Împotriva revoluției burgheze a proprietarilor de pămînt ridică stindardul monarhiei. Față de albiile care fac opoziție guvernatorului, guvernatorul caută sprijin la mulatri, și astfel deviza monarhiei acoperă deopotrivă birocrația și pe mulatri. Albii duc o luptă pe viață și pe moarte împotriva acestora. Mulatrii ajung pînă în Adunarea Națională din Paris și aici, în una din acele zile de exaltare democratică și de promisiuni nemăsurate, un vechi proprietar exclamă : „Nu numai că trebuie recunoscute drepturile mulatrilor, ci dată și libertatea negrilor“. Mulatrii, la rîndul lor, fac lucruri foarte inteligente : memoriile lor sînt însoțite de un discret ajutor pentru cheltuielile adunării, constînd dintr-un milion două sute de mii de pesos. La Haitî, albiile trec la represalii : cine proclamă drepturile mulatrilor e spînzurat.

Acum însă mulatrii sînt puternici. Oge, unul dintre ei, prieten cu oamenii cei mai importanți din Adunare, hotărăște să înceapă revoluția în Haitî. Pornește la luptă și e învins. Albii îl sacrifică după ce e anchetat cu o cruzime rafinată. Sentința constă în a-i zdrobi cu lovituri de ciocan brațele, picioarele, coastele și a-l lega cu fața la cer pînă ce Dumnezeu se va îndura de el să-i ia viața. Cînd moare, capul lui e atîrnat ca un trofeu pe drumul ce duce la Dondon, satul lui. Parisul se îngrozește la aflarea

veștilor. Robespierre declară în Adunare că e mai bine ca Franța să-și piardă coloniile dacă acesta este prețul care trebuie plătit pentru libertate.

Negrii spionează ceea ce vorbesc albi. Negrii privesc luptele mulatrilor. În adîncul pădurilor, negrii bat tobele și cîntă : Mai bine să murim decît să continuăm să fim sclavi !

Nimeni nu și-a închipuit, nimeni n-avea să-și închi-
puie. Cristhobe, un servitor de la hotelul din Cap Fran-
çois, rîde în timp ce întinde fața de masă și-i ascultă pe
albi furioși. Rîde de asemenea și vizitiul domnului Bayon
de Libertat, care este negrul Toussaint. Rîde chiar și Des-
salines, care e mai prejos decît toți : sclav al unui negru.
Aceștia sînt cei care nu fac nimic : ascultă, și asta e tot.
Și mai ascultă și chemarea tobelor în Vodú. Cu mai puțin
zgomot decît alunecarea unui șarpe, sclavii care duc me-
sajul pentru Vodú aleargă de la un grup la altul. Într-
adevăr nu par oameni : par umbre.

Niciodată Vodú nu i-a făcut pe credincioșii lui să tre-
mure, să asude, să rîdă cu dinții albi, sub priviri umilite,
ca în acea noapte hotărîtoare pentru negri. În timp ce
năpîrca vrăjită alunecă mișcîndu-și înelele, mulțimea ne-
grilor, veniți pe toate potecile în afluență mare la altarul
magic, depun jurămîntul. Albi au crezut că e vreo umbră.
Și nu pricep că tobele cheamă la judecată. Negresele par
mai elastice decît însuși șarpele. Torțele pictează cu sînge
frunzele pe ramurile copacilor și sudoarea ce curge pe
soldurile negreselor. Credincioșii sug sîngele unui porc,
care le lasă în gură un gust sărat, preludiu de aventură.
Boukman, Biassou, Jean François scot strigăte de război :

„Eh ! Eh ! Bombam ben ! Hen !

Canga cafio te

Canga moune dele

Canga doki la

Canga li...”

Da : Mai bine morți decît sclavi ! În Haití nu s-a mai trăit altă noapte cu atîta emoție și încordare ca această noapte a marelui Vodú : astăzi, 14 august, 1791 !

Și se ivesc zorile. Palmierii, bananii, vîrfurile dealurilor se profilează încă pe un cer trandafiriu cînd flăcările încep să cuprindă instalațiile și plantațiile de trestie de zahăr, casele stăpînilor de sclavi. Strigătele negrilor izbucnesc ca din mii de trîmbițe. Rîsetele lor taie ca fierăstrăul. Din fiecare casă, din fiecare albie de rîu, din fiecare pădure țîșnește un negru cu o torță. De la Cap François pînă la păduri nu se vede decît un rug care crește, tot crește, între strigătele de groază ale albilor și ale mularilor și cele de bucurie ale negrilor. E ca un val de lavă, spune Waxman. Melasa ușoară din instalațiile de zahăr dă roate în aer, se învîrtește, urcă, dansează, zboară ca fulgii de zăpadă. Norul de fum se vede de la o distanță de multe leghe. Cuțitele negrilor, care fulgeră în aer, îi despică pe albi. Sîngele curge și mai abundent, stropește întregul pămînt din Haití, iar negrii, ca posedați de demon, par a sări peste flăcări cu mânuși și ciorapi roșii. Pe un tîmplar l-au băgat între două scînduri și l-au tăiat cu fierăstrăul. Pe un proprietar l-au bătut în cuie de ușa casei sale și i-au retezat picioarele. Timp de trei săptămîni nu se deosebește ziua de noapte. Vîntul poartă fulgii albi ai trestiei de zahăr aprinse, legănîndu-i peste oraș, ducîndu-i spre port, spre păduri.

Încep represaliile. Stăpînii îi întrec în cruzime pe negri. Se răzbună cu vîrf și îndesat. De-a lungul drumului care duce la Cap François nu se văd decît negri spînzurați de copaci. Negrii omorîseră două sute de albi. Albii spînzuraseră zece mii de negri. Două sute optzeci de proprietăți sînt acum două sute optzeci de cîmpuri de cenușă. Au fost arse două milioane de dolari. Spectacolul a durat două luni. Și era numai începutul.

Vizitiul domnului Bayon de Libertat are vreo patruzeci de ani. Tatăl lui era șef de trib, principele Guiaou-Guinou. Albii l-au vînat, și în felul acesta a ajuns în Haiti. Toussaint a fost în copilărie foarte debil, însă tăcut, hotărît, inteligent. S-a oțelit A devenit cel mai bun călăreț din împrejurimi : a ajuns să i se spună Centaurul Savanelor, același nume care mai târziu i se va da lui Bolívar. S-a făcut iubit de stăpînul său. A fost botezat, a învățat să citească, alt negru i-a servit drept dascăl și l-a învățat virtuțile ierburilor. A ajuns vizitiu, slujbă foarte înaltă pentru un negru. Mai mult încă : îndeplinește funcții de majordomn. A citit *Comentariile* lui Iulius Cezar, *Istoria războaielor* a lui Herodot, *Fanteziile* mareșalului Saxoniei. Lectura care l-a influențat cel mai mult a fost cartea abatelui Reynal : *Istoria filozofică și politică a așezărilor europene în cele două Indii*. Acolo a găsit cuvintele care anunță insurecția. Abatele spune că sclavii sînt tratați mai rău decît cîinii, dar vede fulgerele care anunță furtuna. „Singurul lucru de care e nevoie e un șef valoros. Cine va fi ? Nu există îndoială că el va trebui să apară : va veni și va ridica stindardul sacru al libertății.” Cînd vizitiul meditează asupra acestor cuvinte, devine tăcut și le mai citește o dată și visează...

Negrul Toussaint nu s-a dus la Vodú. E catolic : nu vrea asasinate, nici incendii. Vrea libertatea negrilor și nimic mai mult. Pe pămînturile domnului Bayon de Libertat nu sînt incendii. Tousaaint le-a poruncit sclavilor să facă pace. L-au ascultat. Majordomul are ceva care impune respect. Toussaint tace, dar vede totul. Vede valul de răzbunare a albilor, care îneacă în sînge poporul său, vede mînia negrilor, care pune cunună de flăcări pădurilor. Și că nu e cu putință să rămîi neutru. Pe stăpîna moșiei o pune la adăpost și înlesnește, plecarea familiei în Statele Unite. El intră în armata rebelă. Șefii nu cred în el, deoarece nu l-au văzut din prima zi, cînd toți au sărit ca tigrii să proclame răzbunarea. Toussaint are însă

o putere magnetică. Faptul că știe să citească, faptul de a fi petrecut ani și ani în tăcere, cunoașterea ierburilor, care-i dă ceva de vrăjitor, demnitatea ținutei sale și felul în care își afirmă ideile îl ridică în ochii celorlalți. E primit ca medic. După puțină vreme devine șeful rebelilor. Va sfârși prin a-l face pe Napoleon să-și piardă răbdarea, și va fi considerat drept unul din oamenii cei mai mari ai secolului său. Lamartine va scrie un poem al cărui erou va fi Toussaint. August Comte îl va exalta în *Calendarul Pozitivist*. Chateaubriand, în *Memorii de dincolo de mormânt*, îl va acuza pe Napoleon de crima de a-l fi asasinat pe Toussaint.

În Franța sînt citite cu groază relatările despre negrii răsculați. Albii și mulatrii se vor uni împotriva dușmanului comun. Se alcătuiesc comitete de patrioți, adunări de personalități, se fac gesturi frumoase, în care albii le spun mulatrilor : „Sîntem frați, să uităm greșelile noastre reciproce, să ne iertăm insultele, să acționăm uniți pentru pacea Franței și bunăstarea publică“. Adunarea națională proclamă egalitatea albilor, mulatrilor și a negrilor liberi. La Haitî albii oferă o somptuoasă masă mulatrilor, mulatrii, un somptuos banchet albilor. Primarul din Le Cap spune : „Disensiunile care au domnit pînă acum trec în istorie : pentru noi nu există diferențe de culoare : nu vor exista decît cetățeni liberi și sclavi. În ceea ce-i privește pe sclavi, este evident că n-o să-i aducem din Africa, cheltuind imense capitaluri, pentru ca să-i facem cetățeni francezi liberi la Haitî“.

Toussaint și-a alcătuit o armată. Șase mii de oameni i se alătură, hotărîți să învingă sau să moară. Se ivesc din

păduri negri înarmați cu bîte, cuțite și securi, și generali se împodobesc cu panglici, decorații și cu toate lucrurile strălucitoare care le cad în mîini. Titlurile cu care se investesc nu sînt dintre cele mai modeste : toți sînt amirali, generalisimi, generali de brigadă. Unul se intitulează vicerege al tuturor teritorilor cucerite. Cu toții sînt împotriva revoluției burghezilor. Deodată sosește știrea cea mare : revoluția l-a decapitat pe Ludovic al XVI-lea : aproape de necrezut. Să se reteze capul unui rege ! Toussaint spune : „Noi trebuie să avem un rege : să trecem la Santo Domingo, sub steagurile lui Carol al IV-lea, regele Spaniei, și să luptăm cu ei împotriva republicanilor din Haitî.” Și, la Santo Domingo, se poate vedea torentul de fildes negru, cu strigăte sălbatice de bucurie. Spaniolii, care sînt în război cu Franța, oferă libertate tuturor sclavilor care pășesc pe pămînt spaniol, iar pe căpeteniile lor le confirmă în titlurile de generali și generali de brigadă. Toussaint cunoaște acum o mare ascensiune și numele lui începe să circule ca un talisman. Neobosit, aproape că nu coboară de pe cal, se află în toate locurile primejdioase, este omul care deschide drumul spre libertate ; acum nu mai semnează Toussaint pur și simplu, ci își inventează un nume de luptă : Toussaint l'Ouverture : „Frați și prieteni, eu sînt Toussaint l'Ouverture ; poate numele meu vă este cunoscut ; am venit să vă răzbun. Dorința mea e ca libertatea și egalitatea să domnească la Haitî. Am venit s-o cuceresc. Veniți, uniți-vă cu noi, fraților, și alături de noi luptați pentru aceeași cauză !” Toussaint face o campanie fulger. Armata lui sporește în fiecare localitate în care ajunge ; negrii și-au aflat libertatea. În rîndurile sale disciplina e cel puțin tot atît de bună ca în armatele europene. Spania, în acest război, nu are nici un comandant care să poată fi comparat cu Toussaint. Acesta

interzice excesurile. E tot atît de bun militar pe cît este de abil diplomat. La sfîrşitul campaniei, marchizul de Hermosa îl primeşte pe Toussaint cu toate onorurile şi i dăruieşte o spadă, în numele lui Carol al IV-lea.

Albii pierd pămînturi, sate, oraşe ; pînă la urmă fug în Statele Unite. Unica lor soluţie este să se alieze cu englezii ; guvernatorul trimite delegaţi la Jamaica, implorînd ajutorul lor. Cum Toussaint şi trupele sale au trecut sub steagul Spaniei, proprietarii trec sub cel al Angliei ; şi într-un mod mai explicit : „Cetăţenii din Haitî, neputînd recurge la suveranul lor legitim ca să-i libereze de tirania ce-i asupreşte, invocă protecţia majestăţii britanice, îi depun jurămint de fidelitate, o imploră să păstreze colonia şi să-i trateze ca pe nişte supuşi buni şi credincioşi pînă ce se va încheia pace şi puterile aliate vor hotărî asupra soartei ţării“. În Anglia, Pitt vede în aceasta o nouă ocazie. Parlamentul declară că războiul care se poartă nu e un război pentru a favoriza pe cei bogaţi, ci un război pentru securitate. Jamaica începe să trimită regimente la Haitî.

În Franţa, revoluţia progresează. Într-o zi se prezintă în adunarea naţională trei delegaţi din Haitî : Bellay, fost sclav care şi-a cumpărat libertatea ; Mills, un mulatru ; Dufay, un alb. Îşi vor ocupa locurile, amestecîndu-se cu cetăţenii francezi. Un deputat se ridică, exaltat, şi spune :

„În 1789 s-a terminat cu aristocraţia din naştere şi cu religia ; rămînea însă aristocraţia culorii. Astăzi, facem acest ultim pas spre egalitate : un negru şi un mulatru din Haitî vor lua loc alături de noi.“ Oratorul este viu ovaţionat. Alt deputat : „Adunarea aştepta cu înfrigurare acest moment : cer ca intrarea noilor delegaţi să fie pecetluită cu o îmbrăţişare frăţească a preşedintelui.“ Aplauze prelungite. Delegaţii înaintează către jilţul prezidenţial, iar preşedintele îi îmbrăţişează şi-i sărută pe obraji. Alte aplauze. Delegatul negru ia cuvîntul în ziua următoare. O face pentru a cere abolirea sclaviei.

Cînd își termină discursul, Lavasseur se ridică și spune doar aceste cuvinte : „Cînd s-a redactat Constituția Franței, poporul francez nu și-a amintit de nefericiții negri. Posteritatea ne va putea reproșa acest lucru. Să îndreptăm greșeala și să proclamăm libertatea negrilor. Cetățene Președinte : să nu supunem Convenția la rușinea de a discuta pasul pe care îl vom face.“ Convenția se ridică în picioare. Negrul și mulatrul sînt duși în triumf pe podiumul prezidențial și primesc încă o dată sărutul francez.

Astfel se declară abolită sclavia. Un negru care a fost sclav a făcut să palpita inima Franței în orașul Paris, atunci cînd Franța trăiește în climatul emoției sale politice.

Toussaint poate acum să galopeze sub steagurile Republicii Franceze. Guvernatorul spaniol vede cum umbra prodigioasă îi scapă din mîini, iar Laveaux, împuternicitul Franței, care a venit să lupte fără speranță împotriva englezilor, vede întorcîndu-se pe dușmanul său din ajun pentru a să i se alătura într-o campanie comună. Toussaint e numit general de brigadă. Va lupta contra Angliei, contra Spaniei, contra albilor, pentru republică și pentru libertate. Nu trebuie uitat însă că Haiti e o țară de negri. De multe ori Toussaint nici nu trebuie să lupte. Cu o scrisoare pune capăt unei bătălii și în rîndurile lui vin trei mii de negri. Pe împuternicitul Franței, Laveaux, mulatrii îl iau prizonier ; nu-i mai rămîne decît o speranță : să vină Toussaint și să-l libereze, și Toussaint pornește atacul împotriva coloniei Cap François și-l liberează. „A nu-l respecta pe guvernator — spune într-o proclamație către oraș — înseamnă a nu respecta Franța.“ Intrarea lui Toussaint în Cap François e o zi glorioasă. Laveaux adună poporul, se aliniază armata în piață și Toussaint e proclamat ajutor de guver-

nator : „Nu voi întreprinde nimic — spune Laveaux — fără să-i cer părerea ; iată aici pe acest om, pe Spartacus negru, anunțat de abatele Reynal, al cărui destin e să răzbune ultragiile aduse rasei sale.“

Începe luna de miere între împuterniciții francezi și fostul vizitiu al domnului Bayon de Libertat. Cei doi fii ai lui Toussaint sînt trimiși ca să fie educați în Franța. Toussaint pune guvernul sub aripa victoriilor sale și colonia începe să se refacă după imensele devastări ale războiului. Sînt elaborate planuri pentru a da impuls agriculturii, se deschid școli. Franța rezervă pentru Haitî șapte locuri în Parlament, Toussaint manevrează alege- rile cu suficientă abilitate ca să fie aleși mandatarii fran- cezi, să plece din insulă și să rămînă el singur. Singur, îi va învinge pe englezi.

Timp de o sută de ani va fi ascunsă înfrîngerea pe care o suferă Anglia din pricina lui Toussaint. „Ani de zile — va spune istoricul C. L. R. James — Pitt și Dun- das au continuat să azvîrle oameni și bani în Antile împotriva celor pe care ei se încăpățîneau să-i numească tîlhari ; țărani negri însă, care pînă în ajun fuseseră sclavi, ajutați de climă și de mulatrii leali, au cauzat Marei Britanii cea mai mare înfrîngere pe care au cunoscut-o forțele ei expediționare din zilele reginei Elisabeta pînă la războiul din 1914.“

Englezii, ajutați de albi de pe plantații, au pus mîna pe forturile Jérémie, Port-au-Prince, Arcahaie, Saint Marc și Môle Saint Nicolas. Acolo unde se stabilesc, redau vechile privilegii albilor. Whitelocke a împînzit insula cu o proclamație prin care îi îndeamnă pe colo- niști să dea ascultare Marii Britanii. Oferă în numele regelui tot felul de facilități celor încărcăți de datorii. La rîndul său, guvernatorul spaniol din Santo Domingo, pentru a nu rămîne mai prejos, promite viața de acum

și de apoi celor care vor intra sub steagul lui Carol al IV-lea.

Dar așa cum negrii s-au ridicat împotriva stăpînilor, acum se întorc împotriva englezilor și mîine o vor face împotriva spaniolilor. Ei ascultă numai de Toussaint, de Dessalines. Și febra galbenă face ceea ce nu izbutește să facă mina neagră. Anglia sacrifică în această luptă cam optzeci de mii de oameni. Numai în anul 1796, cheltuielile forțelor engleze în Haitî se ridică la două milioane șase sute de mii de lire. Unul după altul trebuie cedate forturile care au fost luate. Pînă în ziua în care Toussaint intră victorios în Port-au-Prince. Clopote, arcuri de triumf, steaguri, calește, tinere albe care aruncă flori, dansuri, iluminații, banchete. Toussaint le permite englezilor să se retragă la Môle Saint Nicolas, unde se va semna capitularea. Acolo îl primește generalul Mitland cu trupele în formație de mare paradă, îi oferă, în numele regelui, serviciul de argint care a fost folosit la banchet și aliniază armata majestății-sale britanice spre a fi trecută în revistă de fostul vizitiu al domnului Bayon de Libertat. Toussaint încheie tratatul cu englezii ca și cum ar fi cea mai înaltă autoritate a insulei. Cînd generalul englez vine la întrevvedere pe care i-a fixat-o negrul, negrul îl face să aștepte în anticameră cîteva minute bune. Lipsă de politețe? Nici gînd! Iese și-i explică motivul pentru care l-a lăsat să aștepte. Tocmai răspundea la o scrisoare. Îi arată scrisoarea primită și răspunsul pe care l-a dat. În scrisoare i se propunea să-l întemnițeze pe englez; în răspuns arăta că el nu va comite niciodată un asemenea act neleal. Englezii, la rîndul lor, îl ispitesc. Dacă vrea, ar putea să fie regele insulei, sub protecție britanică. Negrul refuză cu aceeași hotărîre. Felul în care se afirmă pe pămîntul care l-a văzut născîndu-se e prilej de generală satisfacție.

În Franța, reacționarii Convenției au ridicat iarăși capul. Vaublanc a pronunțat un discurs violent, arătând că trebuie pusă stavilă insolențelor negrilor față de albi. Toussaint scrie atunci o scrisoare Directoratului, una din paginile cele mai luminoase care s-au scris în America în favoarea democrației. Cu un curaj liniștit, cu o energie admirabilă, acest om, care nu știe să scrie, dar știe să citească, dictează scrisori la cinci secretare și nu semnează nimic înainte de a fi revăzut literă cu literă, lasă o serie de documente care ar putea stârni invidia multor literați. „Franța — spune — nu-și va revoca principiile... nu va îngădui ca tocmai ceea ce îi face atîta cinste să fie distrus, să fie degradată cea mai frumoasă dintre cuceririle sale, să fie revocat decretul din 16 Pluvieux¹, atît de înălțător pentru întreaga umanitate. Dacă însă aceasta s-ar întîmpla, restabilindu-se sclavia negrilor în Haitî, sînt obligat să vă declar că o asemenea tentativă ar fi imposibilă; noi știm cum să înfruntăm pericolele care atentează la libertatea noastră și pentru a o păstra vom ști să sfidăm moartea. Aceasta este, cetățeni ai Directoratului, morala poporului din Haitî; acestea sînt principiile pe care Haitî le face să vă ajungă prin mijlocirea mea.“

Albii l-au ales pe Hédouville, unul dintre cei mai destoinici generali ai Franței, care s-a distins în acțiunea de pacificare a provinciei Vendée, să meargă în Haitî și, mai întîi, cu abilitate și diplomație, și apoi cu forța, să-l pună sub control pe negrul Toussaint. Îi scapă ca o umbră, caută orice pretext spre a evita o întrevvedere cu el, și îl lasă să guverneze, ceea ce e tot una cu a-i lăsa timp să comită erori. Pacificatorul din Vendée nu cunoaște treburile țării, încearcă să înlocuiască pe unul din generalii negri cu un francez, începe răzmerița. Toussaint ordonă fostului servitor al hotelului din

¹ Denumirea, în calendarul instaurat de Revoluția franceză, pentru luna ianuarie (n.t.).

Cap François, negrului Dessalines, să atace, iar Hédouville nu are decît o singură cale pentru a se salva : să se îmbarce pentru Franța, cu oamenii pe care poate să-i scape. Toussaint intră biruitor în Cap François, și discursul pe care-l rostește în ziua următoare e o categorică afirmației de autoritate. „Hédouville a spus că eu sînt contra libertății, că vreau să trec de partea englezilor și să devin independent. Cine poate iubi mai mult libertatea, Toussaint l’Ouverture, fost sclav la Breda, sau generalul Hédouville, fost marchiz și cavaler al ordinului Saint Louis ? Dacă eu aș fi vrut să trec de partea englezilor, de ce i-aș fi izgonit din țară ? Amințiți-vă că în Haiti nu este decît un singur Toussaint l’Ouverture și că la auzul numelui său toată lumea trebuie să tremure...”

Războiul se va face de data aceasta împotriva mulatrilor. Generalul Hédouville, pentru a-și lua rămas bun, face ultimul lucru pe care poate să-l facă pentru a distruge puterea lui Toussaint : lasă o scrisoare generalului Rigaud, un rival mulatru al lui Toussaint, dîndu-i puteri depline și îndemnîndu-l să-i adune pe mulatri împotriva lui Toussaint. Războiul care se dezlănțuie atinge culmi incredibile de violență. Dessalines este tigrul de abanos care nu iartă pe nimeni. Mulatrii par să-i urască pe negri mai mult încă decît îi urască pe albi. Singurul care iartă e Toussaint. Cînd intră în Cap François, face același lucru ca întotdeauna : poruncește ca toți mulatrii să se adune în biserică. Lui Toussaint îi place să vorbească de la amvon. Mulatrii tremură de frică. Viața lor e la discreția acestui om urît și puternic, care, cu tunica lui colorată, cu spada enormă, cu epoleții, cordoanele și nasturii de aur, pare încă și mai înfricoșător. Ceea ce spune de data aceasta pare de necrezut. Vorbește de milă și de iertare. Nu vrea să profite de victorie. Crede că mulatrii au fost mai mult decît pedepsiți și că

aşa cum îi iartă el, poate să-i ierte tot poporul ; mai spune că aceia care vor să plece la familiile lor vor primi un bilet de liberă trecere ; cei care vor să rămână vor fi trataţi ca nişte fraţi şi se vor bucura de ocrotirea sa... Când Toussaint coboară din amvon, cei prezenţi plîng, îl aclamă fanatic, îl binecuvîntează.

Numai mulatrul Rigaud nu se predă. Încolţit, într-o zi încearcă să se sinucidă. În cele din urmă fuge, cum poate, spre Franţa. Dintre cei mai apropiaţi acestuia, mulţi fug în Cuba. Ura atinge la ei puterea unei obsesii. Ceilalţi negri nu arată nici ei mărinimia lui Toussaint. Dessalines retează capete cu un entuziasm îndrăcit. Toussaint le spune : „V-am spus să curăţaţi pomul, nu să-l smulgeţi din rădăcină...”

Urmează imediat războiul împotriva spaniolilor. Spaniolii menţin comerţul lor cu sclavi la Santo Domingo. Toussaint hotărăşte să le notifice că nu trebuie să facă aceasta prin intermediul altui împuternicit francez care a sosit la Haití şi căruia Toussaint îi dictează pur şi simplu scrisoarea. Trimiţîndu-i-o însă lui *don* Joaquín García, guvernatorul din Santo Domingo, împuternicitul francez îl încunoştinţează că a scris sub presiunea lui Toussaint şi că poate să-i răspundă cu o scuză amabilă, cu care negrul se va declara satisfăcut şi incidentul închis. *Don* Joaquín îşi însuşeşte planul împuternicitului francez, îi trimite înapoi pe cei doi generali care i-au adus mesajul şi escortele lor, cu o scrisoare extrem de cordială, în care nu spune nimic. Toussaint a mirosit însă ceva, îl arestează pe împuternicitul francez, îi ia funcţia şi le spune negrilor săi : „Acum, împotriva spaniolilor !”

Face războiul şi-l cîştigă, fără prea mult efort, căci spaniolii n-au armată mare cu care să înfrunte trupele lui Toussaint, şi capitularea se petrece cu semne de mare cavalerism. În cadul unei ceremonii, unde fiecăruia i se

aduc onoruri, steagul Spaniei e coborît cu 21 de salve de tun și înălțat cel al Franței, cu 22 de salve. *Don Joaquín* îi cere lui Toussaint să jure pe Sfînta Treime că va guverna cu dreptate și credință pămîntul pe care l-a cucerit. Negrul răspunde cu multă curtenie: „Nu pot să fac ceea ce îmi cereți, dar jur din toată inima, în fața lui Dumnezeu care mă ascultă, că trecutul e șters și că toate eforturile și actele mele nu vor avea alt țel decît de a face să fie în continuare fericiți și mulțumiți spaniolii care acum trec să trăiască sub steagul Franței.”

Și Toussaint începe să guverneze insula dintr-un capăt în altul. Împuternicitul francez a plecat, discret, către patria mamă, ca toți predecesorii săi. Toussaint reorganizează administrația publică în colonia spaniolă ca la Haiti. Stabilește noi baze pentru economia țării, reduce taxele vamale, stimulează comerțul și agricultura, construiește drumuri, deschide școli. Totul cu ordine și precizie militară și într-un stil totodată european și revoluționar. Din Santo Domingo se reîntoarce la Haiti. E mai activ acum decît în timpul bătăliilor. Insula trebuie ridicată din cenușa a zece ani de război. Pe propriul său nepot îl împușcă, deoarece îi discută autoritatea și instigă o mișcare de răzvrătire. În sfîrșit, face pasul decisiv: desemnează un număr de persoane alese pentru a redacta o constituție. S-a ajuns la momentul în care țara are nevoie de propria ei lege. Fără să fie proclamată independența de Franța, Toussaint a guvernat, tratînd cu guverne străine, făcînd război, încheind pace, fixînd impozite, preocupîndu-se, numai în formă simbolică, de patria mamă. Redactorii Constituției sînt albi și mulatri, căci știe că între foștii sclavi, care nici măcar nu știu să citească, nu există oameni pregătiți pentru asemenea sarcină. Mai mult încă: folosește, în măsura posibilului, capacitățile și pregătirea albilor, pentru a da mai multă eficiență administrației. Pe vechiul său stăpîn l-a invitat să se întoarcă, precum și pe toți cei care vor

să se pună sub umbra steagului negrilor, care în mîinile sale simbolizează libertatea. Nu puțini au fost cei care au răspuns invitației. În palatul său obișnuiește să dea recepții sau să facă reuniuni intime, pe care le prezidează ceremonios, cordial, păstrînd totodată o rezervă impenetrabilă și o grijă atentă de a-i asculta pe toți, de a se arăta amabil și curtenitor. Iese pe străzi precedat de doi trompetiști, cu scuturi de argint, cu garda lui de 1 500 de călăreți, îmbrăcați cu uniforme bogate, iar el cu redingotă albastră, cu manșete roșii, cu galoane de aur, epoleți cu franjuri de aur, vestă roșie, joben cu pene roșii și panglica republicii și o spadă lungă.

XIX

NAPOLEON, ÎMPĂRĂTEASA CREOLĂ ȘI ÎMPĂRAȚII NEGRI

„Napoleon, through a blur of contemptuous hatred, saw in Toussaint a black caricature of himself, whose very success, in some mysterious manner, seemed to cast a shadow over his own achievements. Such a mental picture made a violent assault on Napoleon's pride.”¹

PERCY WAXMAN

Urmează confruntarea cu Napoleon. Conexiunile lui Napoleon cu Antilele sînt mai strînse decît ar fi de așteptat la un îndepărtat fiu al Corsicei. După trei secole, Mediterana și Marea Caraibelor se îmbrățișează iarăși, și de data aceasta, pentru a fi mai preciși, în însuși patul nupțial al primului Consul. Tocmai prin anii în care fostul vizitiu al domnului Bayon de Libertat se suie în amvoanele din Haiti pentru a-și rosti cuvîntările și a-i învinge pe englezi, pe spanioli, pe francezi și se îmbracă cu redingote albastre și roșii și cu pălării cu pene, o creolă din Martinica, prin vinele căreia curge sîngele a două familii stabilite în insule de pe vremea piraților

¹ „Prin vîlul unei uri disprețuitoare, Napoleon vedea în Toussaint o caricatură neagră a lui însuși și marile succese ale acestuia, într-un fel misterios, păreau să arunce o umbră asupra propriilor sale victorii. Un astfel de tablou mental constituie un violent atac al orgoliului lui Napoleon”. (Engl.)

bucaneros, are un salon la Paris, pe strada Chantereine, unde obișnuiește să se adune oameni de vază. Creola se numește Josefina. E văduvă. Soțului ei i s-a tăiat capul cu ghilotina. Are doi fii. Frumusețea ei antiliană se află în momentul perfecteîi împliniri. Fiul ei se prezintă într-o bună zi la birourile unui general Bonaparte, care în urma unei campanii strălucitoare a fost numit comandant al armatei: vine să-l roage să-i restituie spada tatălui său, viconte de Beauharnais, decapitat cu puține zile înainte de căderea lui Robespierre. Napoleon aprobă cererea, se arată tandru. L-a mișcat emoția băiatului de paisprezece ani. Mama, recunoscătoare, vine în ziua următoare să exprime generalului mulțumirile ei. Și acolo se cunosc Napoleon Bonaparte, din Corsica, și Josefina de Beauharnais, din Martinica. Napoleon are 26 de ani, Josefina 32. Un an mai târziu, la Paris, la prefectura celui de al doilea departament, Napoleon se căsătorește cu văduva generalului Beauharnais. Nici o altă femeie nu va ocupa în inima viitorului împărat al Franței locul Josefinei. Este cea mai mare dragoste, cea mai arzătoare pasiune a sa.

Eroii sînt ca niște bucățele de lemn, pe care tălăzuirea popoarelor le ridică din abise, le înalță pînă la nori și le cufundă din nou, cu o amețitoare repeziciune. Niciodată însă nu au fost văzute valuri atît de învolburate, nici eroii nu au fost proiectați la înălțimi atît de mari ca în aceste zile. Revoluția cuprinde în ea elementele contradictorii ale unei drame și nu există pasiune pe care ele să n-o exalte și nici prilej pe care să nu-l ofere caracterelor care simt ispita eroismului. Negrul Toussaint, creola Josefina și soldatul din Corsica sînt trei exemple perfecte ale epocii. Nu se știe care din ei săvîrșește o ispravă mai extraordinară, Cea a negrului e fantastică. Cea a corsicanului uimește universul. Cea a Josefinei este însă dintre acelea care fac să-ți prinzi capul în mîini.

La şaisprezece ani, Josefina e o frumuseţe care n-a cunoscut decît mîngîierea însufleţitoare a soarelui din Caraibe. Sclavele care au crescut-o, depănîndu-i poveşti magice, o răsfată, pentru că stă în firea acestor doici să răsfete şi pentru că Josefina e iubitoare, blîndă şi generoasă. Are suavităţea tropicală a fiicelor coloniştilor, poartă un hamac în suflet, şi se iniţiază în viaţă cu simplitatea celui care s-a hrănit cu lapte proaspăt muls, cu banane verzi prăjite, cu manioc şi nuci de cocos. Are la Paris o mătuşă, curteană ambiţioasă, care venind odată la Martinica concepe năstruşnica idee să facă din ea sau din sora ei o femeie care să însemne ceva în capitala Franţei. Şi miracolul se va înfăptui prin acea magnetică putere de atracţie a acelor Venus din Caraibe pe care a vestit-o încă de mult geniul vesel al lui Amerigo Vespucci. O sclavă care ştia să citească în palmă i-o spusese Josefinei : Tu vei fi regină. Sînt lucruri pe care ghicitoarele le spun întotdeauna fetelor. Această ghicitoare era însă deosebită. Alteia îi spusese : Tu vei ajunge aproape regină ; iar unei a treia copile : Tu, frumoaso, vei fi mai mult decît regină.

A suflat vîntul vieţii. Cele trei fete s-au răspîndit în lume. Şi aşa cum a spus ghicitoare, una, care a fost Doamna de Maintenon a fost aproape regină ; pe alta au furat-o piraţii, a ajuns la Constantinopole în haremul unui sultan şi a poruncit mai mult decît o regină. În cazul Josefinei a greşit doar cu puţin în ce priveşte titlul : nu va fi regină, ci împărăteasă. Soseşte Josefina la Paris, mătuşa o împodobeşte, o cizelează, o căsătoreşte cu domnul de Beauharnais şi astfel începe povestea ei de necrezut. E aproape neverosimil că într-o zi soseşte la Paris Papa Pius al VII-lea pentru a-l încorona ca împărat pe Napoleon. La Paris, Papa va rămîne surprins de vestea că va fi, în plus, martor al încoronării Josefinei. Papa şi creola discută îndelung. Josefina se refugiază cu delicată dulceaţă sub paterna lui grandoare. Are un scrupul de conştiinţă : căsătoria ei nu a primit

binecuvîntarea catolică. Deși Franța i-a dat titlul de împărăteasă, ea știe bine că, în fața lui Dumnezeu, nu e decît concubina lui Napoleon. Papa aranjează totul și de data aceasta cel surprins e Napoleon : în cadrul unei ceremonii intime, cardinalul Fesch binecuvîntează unirea catolică a lui Napoleon și a Josefinei. Urmează splendidă sărbătoare. Cea mai strălucitoare pe care Parisul a cunoscut-o de-a lungul istoriei sale. Întreaga Franță e acolo. Doamnele, de la ora două dimineața, fără să fi dormit toată noaptea, în mîinile coaforilor. Cei zece mii de călăreți ai gărzii. Uniforme, medalii, cascade de aur, de diamante. Caleașca cu cei patru vulturi imperiali, purtînd coroana. Salve de tun, fanfare militare, orchestrele care urmează, moment cu moment, încoronarea. Și Papa, la Paris, încercuind cu aur tîmplele aventurierului din Corsica. Josefina e frumoasă ca o zeiță, cu o suavă nuanță de scortîșoară din Antile. Surorile lui Napoleon pălesc de invidie, minie, gelozie. Vor trebui să-i ducă trena. Pentru a le îndupleca a fost necesar ca Napoleon să le poruncească cu mai multă autoritate decît a pus în băta-lie. Și cu toate acestea, a lipsit puțin să nu o facă pe împărăteasă să se împiedice. Răutăcioase, o lasă pe Josefina să poarte singură toată greutatea mantiei. Semănată cu albine de aur, enorma lungime de catifea, cu garnitura ei de ermină, poate să o tragă în urma ei numai o creolă curajoasă care s-a hrănit cu lapte proaspăt muls și cu banane verzi prăjite. Josefina însă, la 41 de ani, pare de 25. Niciînd nu a arătat mai frumoasă. Mîinile împăratului sînt două mîngîieri de dragoste cînd așează pe capul ei frumoasa coroană de diamante. Pe cea mai înaltă culme a gloriei sale, Napoleon pare să repete în gestul încoronării acele declarații care au rămas să ardă pentru totdeauna în scrisorile lui, ca mărturii ale dragostei sale pentru Josefina : „Bucuria mea e să fiu alături de tine... Scrisorile tale sînt bucuria zilelor mele. Îți trimit mii de sărutări, tot atît de arzătoare ca și sufletul meu, tot atît de pure ca tine...” Josefina a fost ușu-

ratecă cu Napoleon, dar în acest moment și, dacă există ceva frumos în încoronare, este faptul că pare o renaștere a dragostei.

Să o lăsăm pe creolă la Notre Dame și să ne întoarcem la negrii din Haití. Lui Napoleon nu-i plac negrii. Ca sclavi, merge : poți să-i iubești ca pe cîini, așa cum făcea Josefina în copilăria ei. Negrul răsculat însă nu e bun decît să-i rezezi capul. Napoleon ia comanda trupelor generalului Dumas, tatăl autorului cărții *Cei trei mușchetari*, pentru faptul că e fiul unei negrese din Haití. Cel dintîi impuls, atunci cînd ajunge prim-consul este de a frîna cursa nebunească a celor ce-l urmează pe Toussaint. În afară însă de faptul că războiul cu Marea Britanie îi face imposibilă o acțiune împotriva insulei Haití, cei ce vin de acolo îl îndeamnă la prudență. Hotărăște să trimeată împuterniciți cu o proclamație strălucitoare, care se termină cu aceste cuvinte : „Principiile sacre ale libertății și egalității negrilor nu vor suferi nici o știrbire sau modificare.” Decretul corespunzător acestei proclamații confirmă pe Toussaint l’Overture ca general suprem al armatei și poruncește ca pe steagurile din insulă să fie înscrisă această legendă : „Negri viteji : amintiți-vă întotdeauna că numai poporul francez a recunoscut libertatea și egalitatea voastră în drepturi.”

Toussaint îi primește pe delegați, dar nu-l satisface forma în care a procedat primul consul. Ar fi trebuit să i se adreseze lui personal. Acesta este unicul motiv pentru care nu-i satisface dorința și nu înscrie pe steaguri cuvintele propuse. Napoleon nu dorește ca Toussaint să facă război cu spaniolii, Toussaint însă îl face, deoarece vrea să stabilească o dominație completă asupra insulei. În sfîrșit, Toussaint, care are gata pregătită noua Constituție a insulei, pune să fie scrisă pe

curat, i-o înmînează împuternicitului francez al lui Napoleon și-i spune : „Vă rog să vă întoarceți în Franța pentru a pune în mîinile primului consul Constituția și această scrisoare personală a mea.“ Însăși Constituția spune că Toussaint va trebui s-o trimită guvernului francez pentru a o ratifica, adaugă însă că, dată fiind lipsa de legi și necesitatea imperioasă a unui sistem, îl invită pe Toussaint prin votul unanim al locuitorilor insulei să o pună în aplicare ; totodată, îl declară pe Toussaint guvernator pe viață al insulei, trebuind ca el să indice un succesor într-un plic pecetluit, care se va deschide numai în ziua în care el va muri. Împuternicitul face observația că în Constituție s-a uitat să se lase loc pentru autoritățile franceze. „Franța — răspunde Toussaint — va trimite pe împuterniciții ei să stea de vorbă cu mine.“ „Deoarece a fost aprobată, va trebui să vă trimitem miniștri sau ambasadori, așa cum ar putea să facă americanii, spaniolii sau englezii...”

În scrisoarea către Napoleon, Toussaint îi spune : „Cetățene Consul : Am satisfacția să vă anunț... Constituția care promite fericirea pentru locuitorii acestei insule... care astăzi se află sub o singură guvernare... Adunarea Centrală m-a rugat s-o pun în aplicare provizorie, ca mijloc de a conduce cît mai repede colonia spre progresul ei ; eu m-am supus dorinței sale. Constituția a fost salutăată de toți cetățenii cu manifestări de bucurie... Primiți salutul și profundul meu respect...”.

Împuternicitul sosește în Franța. Napoleon explodează de mînie. Nu-i va lăsa negrului nici un epolet pe umăr. Împuternicitul îi explică puterea lui Toussaint și necesitatea de a proceda cu prudență. Napoleon îi răspunde deportîndu-l în insula Elba. Începe să se pregătească războiul. Josefina îl ajută pe Napoleon prin corespondența pe care o poartă cu Toussaint în privința unei plantații a familiei. Josefina o pune sub grija lui Toussaint, și Toussaint, care îi dă socoteală, o roagă în

treacă pe împărăteasă să-i trimeată pe fiii săi. Josefina se ocupă cu duioșie de băieți, nu-i trimite însă : sînt prada vie de care Napoleon se va folosi la momentul oportun. Imediat ce se termină războiul cu Marea Britanie, Napoleon anunță expediție împotriva insulei Haitî. „Sclavii au ultragiat majestatea Franței : trebuie să răzbunăm onoarea națională.“

Pentru a nu fi cunoscută adevărata ei amploare, expediția e pregătită în porturile din Franța, Spania și Olanda. E mai mare decît aceea pe care a condus-o însuși Napoleon în Egipt. E interesant de văzut cum primul bărbat al Franței reunește forțele țărilor aliate, prepară corăbii, îngrămădește muniții, pentru a-l strivi pe negru așa cum strivești un gîndac. „Cele mai bune trupe din Franța, soldații lui Jourdan, Moreau, Hoche, Bonaparte, învingători în Germania, Italia și Egipt, porneau în marșuri forțate spre porturile din Mediterana și Atlantic. Franța nu văzuse niciodată o asemenea desfășurare de forțe navale. Spania și Olanda, aliate, își aduc contingentele lor...“ În doi ani, Franța trimite 10.000 de oameni în Haitî.

Generalul Leclerc conduce expediția. Nu e numai unul dintre bunii generali ai Franței : e cumnatul lui Napoleon. Pauline Bonaparte, soția lui, privește expediția ca o cucerire de regat pentru ea. Napoleon Bonaparte în Franța, Pauline Bonaparte în America : iată o împărțire frățească a lumii. Nava cu care pleacă ea și Jerôme Bonaparte, frațele mai mic, duce tapiserii, mobile, tablouri, muzicanți, artiști, bufoni... și pe copiii lui Toussaint. Împăratul i-a chemat, le-a oferit un mare banchet în palatul său, le-a dăruit uniforme frumoase și le-a spus : „Franța va da tatălui vostru protecție, glorie, onoruri : voi îi veți duce mesajul meu de prietenie“. În același timp, dă generalului Leclerc instrucții secrete în ce privește campania, pentru ca totul să fie făcut conform planului. Acțiunea se va desfășura în trei perioade. În prima, i se vor face lui Toussaint cele mai amabile promisiuni, vor fi confirmați în gradele pe care le au toți negrii, nu se va face rău

nimănuî, se vor lua măsuri numai împotriva celor care ar ridica armele ; în a doua perioadă, vor fi urmăriți răzvrătiții, pînă la moarte, și deși păstrați în rangurile lor, ofițerii și chiar Toussaint vor fi descreditați cît se va putea mai mult ; în a treia, vor fi imbarcați spre Franța Toussaint, Dessalines etc. ; dacă rezistă, vor fi trimiși în fața Consiliului de război și vor fi executați în 24 de ore ; dacă colaborează la pacificare, vor fi trimiși cu gradele lor în Franța. Instrucțiunile sînt scrise de însăși mîna lui Napoleon și așa sînt păstrate în Arhivele din Paris.

Toussaint a văzut la timp că se apropie războiul. A izbutit să cumpere 30.000 de carabine. Agenții lui i-au anunțat expediția, dar nu și amploarea acesteia. Cînd de pe o colină vede sosind caravana de nave, strigă uluit : „Întreaga Franță a venit împotriva noastră“, dar imediat își ia calul și pornește să organizeze rezistența. Nici un vas nu trebuie lăsat să intre. Mai bine foc și moarte decît sclavie. Mesagerii lui străbat întreaga insulă. Leclerc a plănuît o debarcare simultană în numeroase puncte ale insulei, iar el se îndreaptă spre Cap François, Parisul Antilelor. Pauline își pregătește podoabele. E trimis mai înainte un mesager să ceară guvernatorului local, Christophe, să organizeze primirea solemnă. Fostul servitor al hotelului din Cap îl primește pe delegat în palatul său, care e o adevărată reședință seniorială. Îl sărbătorește la masa sa, servindu-l cu veselă de aur. Delegatul rămîne uimit de atîta fast. „Nu sînt autorizat să-l primesc pe generalul Leclerc — spune Christophe : va trebui ca mai înainte să-l consult pe guvernatorul Toussaint.“ Lui Leclerc nu-i vine să creadă răspunsul pe care i-l aduce trimisul său. Îl trimite înapoi să explice că nu admite tergiversări și, în treacăt, să răspîndească în drum proclamația lui Napoleon. Primarul, căruia îi este înmînat textul, dispune să fie citit public. În oraș, părerile sînt împărțite. Christophe știe însă ce are de făcut. Curteni-

tor, cu acea prodigioasă politețe proprie celor care au fost cîndva lachei, nu spune decît cuvinte amabile delegatului lui Leclerc. Cere 48 de ore de răgaz, timpul necesar pentru sosirea instrucțiunilor lui Toussaint. Și în timp ce se scurg aceste ceasuri, împarte ordine precise trupelor sale. Întreaga populației trebuie să evacueze orașul și să se apăpostească, în păduri. Fiecare soldat va avea pregătită o torță. Cînd Pauline Bonaparte și soțul ei, generalul, intră, perdeaua de foc se și ridică în fața pădurilor : orașul e un covor de cenușă.

Războiul se precipită. Leclerc îl învăluie și-l strînge pe Toussaint într-un cerc pe care îl formează, metodic, cu trupele sale. Rebelii se apără ca niște eroi sau ca niște sălbăticiuni prin păduri ; sosește însă momentul în care Toussaint e prins în inelul mortal. Atunci negrii simulează un atac concentrat asupra unui punct, trupele lui Leclerc aleargă să întărească locul și, prin spărtura creată, Toussaint și mulțimea lui de oameni ies din încercuire, executînd o retragere perfectă.

Sînt zile lungi, luni de luptă grea, în care trupele lui Napoleon suferă ceea ce nu au suferit niciodată de partea cealaltă a Atlanticului. La un moment dat se stabilește un contact prin corespondență între Leclerc și Toussaint. Îi trimite ca mesageri pe proprii săi fii, cu cuvinte de prietenie și cu scrisoarea personală a lui Napoleon adresată negrului, o scrisoare lungă, plină de considerație și de prețuire. Toussaint o citește și, cu amabilitate și calm, îi răspunde răs-picat generalului lui Napoleon. Dacă intențiile Franței sînt cele expuse în scrisoare, de ce atunci au intrat cu vuiet de război și i-au omorît pe locuitorii din Haitî ?

Luptei nesfîrșite vine să i se adauge, împotriva lui Leclerc febra galbenă. Leclerc îi scrie lui Napoleon, cerîndu-i noi trupe : nu a fost atît de ușor să strivești gîndacul. Insula e scăldată în sînge. Poate e mai bine să se opteze pentru diplomatie. Leclerc începe să trateze separat cu generalii lui Toussaint, făcîndu-le cele mai so-

lemne și mai nelimitate oferte, spre binele păcii și al unui popor în care toți trebuie să fie frați sub gloria comună a Franței. Și izbutește. Generalii trec pe rînd de partea lui. Sosește momentul în care Toussaint pierde controlul asupra statului său major și nu-i mai rămîne altă cale decît să accepte această pace periculoasă. Urmează o serie de scrisori, solii, propuneri, Leclerc fiind mereu darnic cu promisiunile și cordial. Toussaint sfirșește prin a accepta să se întîlnească cu Leclerc pentru a pune capăt războiului. De-a lungul drumului pe care el înaintează, mulțimea îi aduce un tumultos omagiu de dragoste. Este, fără discuție, eroul poporului său. Banchete, discursuri, *Te Deum*, procesiuni, parade. Pacea! cîntă voioase clopotele. Toussaint o acceptă, dar odată cu retragerea sa definitivă din viața publică. Se va înapoia la căminul său pentru a trăi în pace după atîția ani de luptă: își iubește soția și își adoră copiii. Își ia rămas bun de la trupe. Pe chipurile sălbatice ale soldaților se preling lacrimi, și mîinile care au scos fulgere din cuțite tremură de emoție. Bărbatul pleacă, pe drumuri de pădure, la casa lui. Ca și cum ar reinnoi dialogul cu ierburile.

Cînd totul intră în liniște, se întinde cursa. E o conferință la care generalul Brunet l-a rugat pe Toussaint să asiste. Totul ca în luna de miere. Toussaint nu poate să refuze. Cei doi încep să discute cordial: Brunet îl roagă să-l scuze un moment, trece în biroul alăturat și, deodată, pe toate ușile năvălesc soldați care-l somează pe Toussaint să se predea. Cu aceeași fregată cu care Toussaint e trimis înapoi în Franța, Leclerc expediază o scrisoare prin care cere să fie trimise trupe. Ilustrul cumnat va rămîne fără să cunoască sfîrșitul întîmplărilor, pentru eterna lui odihnă. La puțin timp, febra galbenă îl ia de pe lumea aceasta. Pauline, acum văduvă, foarte demoralizată, se întoarce în Franța ca amantă a chipeșu-

lui general Humbert. În furia lui justificată, Napoleon îl expulzează pe Humbert în Anglia, de unde acesta fuge în Statele Unite, ca precauție. Jérôme Bonaparte rămîne și el pierdut în mulțimea democratică a Statelor Unite. Lui Toussaint i se pregătește închisoarea cea mai sigură care exista în toată Europa : castelul Joux, pe care un cavaler ultragiatic l-a construit pe vremea cruciadelor, ca să o închidă în el pe soția sa necredincioasă. Acolo va fi întemnițat Toussaint. Moare în mai puțin de un an, grație grijei atît de atente pe care temnicierii o arată ca să-l distrugă. Astfel, capturat prin trădare, moare bărbatul pe care n-au putut să-l învingă nici Anglia, nici Spania, nici Franța, nici Napoleon. Poate el nu a fost un om, ci un popor. Fapt e că el continuă, din lumea cealaltă, să lupte. Umbra lui umblă liberă prin păduri, ca în nopțile sale de veghe visătoare, cînd alergea în galop pe caii lui înaripați și negrii ascultau cum cîntă libertatea. Franța lasă în Haiti numai munți de cadavre. După Leclerc, vine Rochameau și capitulează. Bilanțul final se ridică la 60 000 de morți din rîndurile armatei franceze. A fost campania cea mai costisitoare a lui Napoleon. Și fără rezultat. De la începutul luptei, cei din Haiti au pierdut 150.000 de vieți.

Dessalines se face împărat. E încoronat cu numele de Jacques. Cînd Francisco Miranda, precursorul revoluției din America de Sud, trece prin insulă, îl primește afectuos și-i dă o formulă sigură de a termina cu spaniolii : să le taie capul și să le ardă casele. Jacques e împărat, căci dacă Napoleon este, el nu are de ce să fie mai prejos. Nu crează nobilime, căci numai el e nobil. În fiecare punct strategic de pe coline pune să se construiască o fortăreață. Moare asasinat. Urmează imediat Christophe : se încoronează rege ; ia numele de Henric I. Giuvaergii din Le Cap îi lucrează coroana, sceptrul și mîna justiției : trei capodopere de orfevrerie. Se construiește o biserică nu-

mai pentru încoronare. După ceremonia încoronării, e distrusă. Henric crează o nobilime cu principii de sînge, duci, conți și baroni. Modelele monarhiilor europene par făcute anume pentru a satisface gustul african. Henric își construiește douăsprezece palăte : cel de la Sans Souci e la fel de impunător ca cel mai frumos castel francez.

Datorită unor dispensări inevitabile, insula se împarte într-o republică, pe care o conduce Pétion și regatul lui Christophe. Pétion este iluminist, a avut posibilitatea să se educe, și în guvernarea sa se arată liberal și mărinos. Personal, e modest. Iubește libertatea. Oferă ajutorul său lui Bolívar, atunci cînd acesta e învins în Anglia și cînd are cel mai mult nevoie de el. Cu negrii lui Pétion și cu o mină de albi, Liberatorul înaintează spre Venezuela : este un moment decisiv în luptele sale și vrea să-l răsplătească într-un fel oarecare pe Pétion. Singurul lucru pe care acesta îl acceptă, singurul lucru pe care îl cere este libertatea sclavilor din Venezuela. Bolívar i-o oferă și își ține cuvîntul.

La Haití totul se învîrtește în jurul amenințării unei noi campanii napoleonice împotriva insulei. Pentru cei care au cucerit independența, cu prețul unor asemenea lupte, perspectiva e de viață sau de moarte. Regele pune să muncească pe toată lumea, chiar și pe bătrîni, pe femei și pe copii, zi și noapte, în păduri și în sate, ridicînd fabrici de cărămidă, spărgînd pietre din stînci pentru întărituri, aducînd birne din locuri depărtate, cățărînd tunuri, ridicîndu-le pe coastele pieptișe, pentru a înălța o fortăreață de asemenea proporții încît să poată adăposti bună parte din poporul său și să reziste la un asediu de luni și de ani, cu asemenea ziduri, pe o asemenea înălțime, încît nimeni să nu poată s-o dărîme, nici s-o ia. *La Citadelle* ajunge să fie considerată ca a opta minune a lumii, și dacă se ia în considerație valoarea umană a structurii gigantice, chiar dacă se lasă deoparte mărturia focului sacru care i-a mînat s-o ridice pe acești nebuni îndrăgostiți de liber-

tate, atunci nu este exagerat să se vorbească de ea ca de a opta minune a libertății.

„Cînd va debarca armata franceză — spun instrucțiunile date de Christhope — toate orașele, târgurile, casele, manufacturile și orice altă așezare aflată pe cîmpie vor fi incendiate complet pentru ca invadatorul să fie lipsit de orice fel de apărare împotriva rigorilor climei ; întreaga populație se va refugia în păduri ; podurile vor fi tăiate și distruse ; digurile fluviilor și ale afluenților lor și cele ale lagunelor vor fi, de asemenea, distruse, apele, revărsate pe drumuri și toate drumurile întrerupte ; vitele și animalele de călărit vor fi duse în locuri ascunse și inaccesibile ; căruțele, trăsurile, caleștile și toate celelalte obiecte, fără distincție, care ar putea servi drept resurse dușmanului, vor fi distruse și puse în stare de a nu mai putea fi întrebuințate în nici un fel, astfel încît la debarcare să nu găsească decît dărîmături și mine, un teritoriu devastat, acolo unde mai înainte existaseră orașe, târguri și case...”

Pe virful La Ferrière, secole de-a rîndul se va putea vedea *La Citadelle*, ca o biruință asupra muntelui, zidurile ei drepte deasupra prăpastiei, cu cei 200 de metri în lungime, 150 în lățime și 87 în înălțime. Ideea lui Christophe e să facă din *La Citadelle* o fortăreață și un refugiu. Depozitează acolo alimente, doctorii, arme, pentru ca 15 000 de oameni să poată rezista înăuntrul zidurilor ei la un asediu de un an. Paisprezece milioane de livre de cafea, opt de bumbac și aceeași cantitate de năut, orez, porumb, sare este adunată în subteranele ei și la fiecare trei luni sînt reîmprospătate. A fost imaginat un sistem complicat de cisterne pentru a păstra apa și s-au făcut țevi ca să fie dusă prin ziduri, care au la bază o grosime de patru metri. E apărată de 300 de tunuri. 40 000 de puști, săbii, cuțite, gloanțe și tone de pulbere sînt îngrămădite acolo, așteptînd atacul lui Napoleon.

Se exagerează în ce privește intențiile lui Napoleon : el a învățat destul din aceste războaie la depărtare, unde nici o armată europeană nu poate să înfrunte pe negri

și febra galbenă. Cîțiva ani mai înainte, cînd a visat să reconstruiască imperiul francez din America și a obținut de la Spania restituirea Luisiane, a nutrit gîndul să transforme Luisiana într-un cîmp de aprovizionare pentru a trimite la Haití alimente, vite și lemn, și să păstreze insula ca floarea coloniilor franceze. Atunci, Napoleon, lăudăros și retoric ca întotdeauna, spunea : „Franța nu se poate resemna cu o existență inertă, cu acea ședere liniștită cu care se mulțumesc Germania sau Italia : englezii răspund cu dispreț la ofertele mele de pace : el bine, eu voi face din Haití un vast campament și voi avea acolo, întotdeauna pregătită, propria mea armată pentru a purta războiul pînă în înseși coloniile lor.“ Nu rămîne decît cenușă din aceste cuvinte. Napoleon renunță la Haití și vinde Luisiana. Cînd îi convoacă pe miniștrii săi pentru a discuta vînzarea, o singură frază îi rezumă gîndurile : „Cincizeci de milioane, nici o centimă mai puțin.“

Un ministru curajos îndrăznește să discute proiectul, arătînd ce ar putea să fie Noul Orléans, față în față cu Panamă, cheia comerțului în viitor : dacă Franța păstrează Luisiana, va continua să fie arbitrul destinelor noii lumi. Napoleon nu vrea decît să vîndă. „Cincizeci de milioane, nici o centimă mai puțin.“ Întărind, cu acest ținut, Statele Unite — argumentează el — „îi vom crea durere de cap Angliei. Și, oricum, eu am nevoie de cincizeci de milioane pentru război !“

Pe fundalul piesei istorice, negrii din Haití care au, ca și romul, o putere diabolică în măruntaie, rîd, cu dinții lor albi ca miezul nucilor de cocos.

Cartea a patra
SECOLUL LIBERTĂȚII

—

In memoria lui
Tomás Rueda Vargas

PREFAȚĂ

Cînd intră în scenă secolul al XIX-lea, totul este pregătit. Poporul a început să scuture lanțurile, știe cum se face războiul. Creolii cunosc toate filozofiile pe care în Europa le-au proclamat fiii revoluției. Drepturile omului l-au învățat pe om că există în el o suveranitate irevocabilă. Contractul social oferă formule concrete pentru a face republici. Albii au federația lor în America de Nord; negrii, în Haití, un regat independent. Burghezii și-au făcut, în Franța, republica lor. Prin apele Caraibelor încep să treacă siluete puternice, eroice, cum sînt acelea ale lui Miranda și Bolívar. În Mexic, preotul Hidalgo trage clopotele care fac să emoționeze pînă și pietrele bătrînei catedrale.

America spaniolă e o emoție fără frontiere. Armatele cutreieră întreg Mexicul și America Centrală, din Venezuela pînă în Chile și din Argentina pînă în Perú: sînt mîinate de un cuvînt magic: Libertate. Un cuvînt pe care îl înțeleg cu toții: indieni, creoli, negri, săraci, bogați.

Popoarele se exaltă și simt că le tresare inima. Beția victoriei, bucuria, exprimată în acele expansiuni lirice ale romantismului, fac imposibilă înlănțuirea în vreo ordine oarecare a acelor republici, care timp de trei secole au fost sfioase și umilite. America este și va mai fi, încă o

sută de ani, o pădure deasă, o cîmpie care nu cunoaște deocamdată urma roților, unde călăreții zboară pentru că un fel de beție îi face să înfigă adînc pintenii și pentru că există plăcerea isprăvii spectaculare. Înfățișări ale libertății.

Europa privește acest nou aspect al Americii noastre uneori cu curiozitate, alteori cu oroare. Vechiul continent european face prea mult pe domnul serios, pe academicianul, pe preceptorul, pe importantul. La început, Bolívar sau Miranda se plimbă pe la curțile europene, smulgînd admirația oamenilor. Apoi, în fața abundenței spectacol al războaielor noastre civile, începe să se vorbească cu insistență de „țările sălbatice ale Americii spaniole”. Urmează apoi o dorință notorie de a pune lumea noastră în orbita latinității, sau, în pumnul imperialismului. De a face o Americă Latină, sau o semicolonie.

Toate excesele, nebuniile, războaiele, epopeele, aventurile, romanele, poemele secolului al XIX-lea lasă însă ceva adînc și indestructibil în spiritul acestor neîmblînzii fii ai Americii : dragostea pentru libertate.

În fundal, în urmă, rămîne o istorie tulbure și haotică, așa cum sînt toate istoriile adevărate. Poporul care a făcut-o e un popor în care există toate. Dacă ar fi să lăsăm la o parte petele din istoria Americii, nu am mai înțelege semnificația ei. Pentru că tot ceea ce e negru în istoria noastră e cărbunele de unde țîșnesc văpăile. Poate părea imposibil și totuși în secolul al XIX-lea există în America mai multă barbarie decît chiar în secolul al XVI-lea, cel al conchistei. Uneori caii trec prin băltoace de sînge. Războiul pe viață și pe moarte al lui Bolívar e de o ferocitate absolută. Războiul de recucerire al lui Morillo și mai neînduplecat.

Ajungem la cucerirea libertății prin violență. În același chip în care astăzi căutăm justiția cu pasiune. Destinul nostru, datorită circumstanțelor în care ne-a pus istoria, a trebuit să accepte un mod dramatic de a proiecta

ta viața. Se poate ca scenele din secolul al XIX-lea să nu se mai repete, dar trebuie să le privim așa cum au fost, pentru a simți acea emoție proprie istoriei noastre, care calcă mereu pe marginea prăpăstiilor.

Un secol care începe în Marea Caraibelor cu Bolívar și care se încheie în aceeași mare cu José Martí trebuie să rămână în istoria umanității ca o lampă a cărei lumină nu se stinge.

XX

ULTIMII PIRAȚI

„Tell your commander I found the principal of this gang so an old offender, and so very bad a man, that I have saved him the trouble of taking him to the United States. I hung him myself.“¹

LAFITTE

Sînt dușmanii speciei umane, *Hostis humani generis*, spune căpitanul Johnson în istoria pirateriei pe care a scris-o. Cu steagul negru pe catargul cel mare, decorat cu craniul clasic și cu cele două tibia, navele lor sinistre ridică propria prin spumă de sînge. Legenda lor e legenda Caraibelor. Numai la rostirea numelui lor tremură spaniolii la Havana, la Kingston, englezii, francezii, în Martinica, în Curaçao, olandezii, pe mări, marinarii, bogătașii, pe pămînt, și chiar și în umbra pădurilor, femeile, călugării și copiii. Pe vremea reginei Elisabeta se începea prin a fi pirat și se termina ca amiral al regatului. Sosește însă momentul în care englezii se simt victime ale propriei lor invenții. Regatul pierde mai multe corăbii și bani în mîinile piraților decît în cele ale francezilor și

¹ „Spuneți comandantului dumneavoastră că văzînd ce bătrîn nelegiuit și ce om rău este căpetenia bandei, i-am cruțat osteneala de a-l duce în Statele Unite. L-am spînzurat eu însumi.“ (Engl.)

spaniolilor puși laolaltă. Regele sfîrșește prin a da celebrul lui decret de urmărire a piraților, prin care oferă iertarea sa egală numai acelor care cu umilință o vor cere înainte de 5. septembrie 1718. Cu această dată, va începe lupta împotriva piraților și ea va dura o sută de ani.

Căpitanul Teach, „Barbă Neagră“, care a semănat groază în Antile, se înfățișează plin de căință în fața guvernatorului din Carolina de Nord : guvernatorul îi acordă grația regală. Piratul, îndreptat, se căsătorește cu o copilă de șaisprezece ani. Guvernatorul e martor la această unire edificatoare și din adîncul sufletului său mișcat, îi spune : „Sănătate și viață nouă“. Barbă Neagră se suie pe corabie și, peste puțin timp, o mantie de teroare acoperă rîul în toată lungimea lui. În sate, din clopotnițe, pe rîu, de pe puntea ambarcațiunilor, oamenii pîndesc îngroziți, așteptînd în fiecare clipă să vadă barba acestui scoțian neobișnuit, care aduce oamenilor cu barba lui, mai multe calamități decît orice cometă care a fost anunțată pe cer. E o barbă nemaipomenit de lungă, pe care piratul și-o prinde cu panglici. Sub borul pălăriei, poartă aprinse niște fitile, care dau chipului său un aer și mai diabolic și-i servesc să aibă gata pregătît focul pentru pistoale. Uneori și diavolul apare în echipajul său. Urcă nouăzeci în port și, cînd fac numărătoarea, găsesc nouăzeci și unu. După cîteva zile, la numărătoare sînt iarăși nouăzeci. Ucigă-l-toaca se suie și se coboară de pe corabie, nimeni nu știe cum, nimeni nu știe cînd. Și astfel, între adevăruri și legende, nu e odihnă decît în ziua în care Teach e prins și i se taie capul și-l atîrnă ca felinar al victoriei de catargul cel mare al unei corăbii. Noaptea, continuă încă să plutească peste păduri barba lui ca o cometă neagră. Oamenii care s-au născut pirați, pirați trebuie să moară.

În mod obișnuit, își au tabăra lor în insula Providencia, în insulele din Bahamas. În istoria piraților — rămîne să verificați de ce — marea majoritate sînt veniți din

Scotia. Furturile lor se întind în Cuba, Mexic, Martinica, Cartagena. Pe ei nu-i interesează dacă vasul este spaniol, francez sau englez. În anii ce urmează după edictul regelui Angliei, englezii sînt cei ce plătesc cota cea mai grea. Regele își mișcă și el justiția cu diligența, și navele lui inspectează întreaga mare a Caraibelor. Pirații nu se tem și ajung cu isprăvile lor pînă pe coastele Africii. Le place să rățăcească pe valuri. Uneori, justiția dobîndește mici victorii. La Charleston, la New York, la Jamaica se obișnuiește să se țină judecăți care se termină așa cum se cuvine. Într-o zi, la White Point, aproape de Charleston, populația are satisfacția să vadă 24 de pirați spînzurați de copaci. Sînt camarazii căpitanului Bonnet. Toți, din Aberdeen, Bristol, Dublin, Glasgow. Sărmanii, au făcut tot ce le-a stat în putință pentru ca Stevenson să aibă bune modele pentru cartea sa *Comoara din Insulă*.

Evident însă, există pirați de toate națiunile. Din Jamaica au fost destui. Cîțiva, din New York. Și spanioli, precum *don* Pedro Gibert, un catalan frumos, pe care femeile îl consideră cel mai seducător bărbat, cu ochii lui mari și negri, cu dinții ca niște șiraguri de perle, cu părul ca pana corbului, cu fruntea lată și sfidătoare. Pornește, într-o zi, din Havana. De la castelul Morro se vede ambarcația lui grațioasă alunecînd pe cearceafurile verzi ale mării. Prima navă întîlnită în drumul său este „Mexican“ care vine din Massachusetts, din Salem. Gilbert nu lasă să-i scape nimic : butoaiile pline de monede, cele două ceasuri de aur. În peregrinările ulterioare ajunge pînă în Africa. Se împrietenește cu un rege negru, îngroapă în nisip monedele, cumpără mult fildeș, broaște țestoase de mare, ulei de palmier și sclavi. Englezii îl urmăresc pînă acolo și-l prind. Îl duc la Boston să fie judecat. Sînt doisprezece pirați. Împreună cu Gilbert se găsesc Francisco Ruiz, Bernardo de Soto, Antonio Ferrer... Apărarea face tot ce e cu putință ca să-l salveze cel puțin pe Bernardo de Soto și pe bietul bucătar negru. Bernardo de Soto, într-o

anumită împrejurare, cu îndrăzneala lui, a salvat șaptezeci de americani. „Sultanul Turciei — spune apărătorul — poate băga în saci cîteva femei și să le arunce în Bosfor, fără ca aceasta să constituie materie de comentarii mai mult de un ceas. Aici, însă, nu : aici viața are valoare : Gîndiți-vă... !“ Și tocmai atunci sosește soția lui Bernardo de Soto, care a navigat de la Barcelona să-și salveze soțul, îngenuche în fața președintelui Jackson și prin gestul ei îi smulge iertarea. Se salvează de la spînzurătoare bucătarul negru și Bernardo de Soto. „Murim — spune Gilbert — ca niște spanioli viteji.“ Preotul Varella, care îi asistă, cînd li se pune lațul de gît pentru a-i ridica, spune : „Spanioli, urcați-vă la cer.“

Pirații din Havana atacă orice vas american pe care-l întîlnesc, căci lovesc în comerțul cu negri. Astfel îl prind pe căpitanul Johnson, care naviga spre Boston : îi iau ceasul de aur și două cutiuțe de tutun. Căpitanului Lincoln, a cărui corabie pare o piață de mărfuri, îi fură făină, carne de porc, untură, pește, ceapă, cartofi, mere : alimente ce erau exportate din Boston în Cuba. Cum pe vapoare se află amestecați pirați francezi, portughezi, spanioli, scoțieni, în momentul asaltului înalță steagul care li se năzărește, atunci cînd nu se mulțumesc să-l ridice numai pe cel negru. Pe căpitanul navei americane îl atacă sub pavilion mexican. „Mă predau — spune — steagului vostru mexican, care indică onoare și prietenie, la care ne putem aștepta chiar și de la spanioli...“ Pirații izbucnesc în hohote de rîs, coboară în cală și beau de nu mai pot, și în fața ochilor îngroziți ai căpitanului pregătesc cea mai copioasă cină pe care a văzut-o vreodată un om.

Există o teorie istorică care afirmă : te naști pirat după cum te naști cavaler. Cel care se naște în inima nobilei Anglii, chiar în Westminster, e firesc să fie un cavaler. Edward Low se naște însă pirat. În Scoția nu face altceva decît să distribuie pumni colegilor săi. Băiețandru încă,

traversează marea și ajunge la Boston să-și încerce norocul. Călătorește în Honduras, în insulele Barlovento, pînă ce e spînzurat în Martinica. Mai neliniștit e cunoscutul pirat nordamerican Charles Gibbs. Se naște în Rhode Island, și excelenții lui părinți, care nu pot să-l aducă pe drumul bun nici cu bătaia nici cu sfaturile, mor de mîhnire. Băiatul a fugit și s-a îmbarcat pe un vas de război. Ia parte la bătălia de la Chesapeake, dar nu obișnuiește să aibă superiori. Deschide o prăvălie de grîne la Boston, aproape de Tin Top, taverna unde se adună toate prostituatele și bețivii din oraș. Se împrietenește cu toți, le deschide credite în prăvălia sa, pierde tot ce are și, pentru a se reface, organizează jafuri, care-l poartă din Florida pînă la Buenos Aires. La Buenos Aires se căsătorește. Se spune că a ajuns să omoare patru sute de persoane. Revine la Havana, la New York și cum are în buzunar 30 000 de dolari, pare un cavaler. Izbucnește atunci războiul dintre Brazilia și Argentina, în anul 1826. Își oferă serviciile Argentinei și se prezintă amiralului Brown, la Buenos Aires. E încorporat în echipajul vasului „25 Mai“. Gibbs povestește că amiralul i-a spus : „Ceea ce nu vreau e să am lași în marină.“ „În ce mă privește, să nu vă faceți griji“, i-a răspuns Gibbs. Și a luptat bine. Află de războiul dintre Franța și Algeria ; se duce să ofere regelui serviciile sale. Ajunge în deșert, vede nisipurile și spune : „Asta nu e pentru mine.“ Și se întoarce. „M-am distrat văzînd ruinele Cartaginei și amintindu-mi de războiul pe care l-au avut romanii.“ Ajunge, în sfîrșit, la centrul său : la Noul Orleans. Aici își desfășoară, cu succes, întreaga activitate. Într-o zi, asaltînd un vas, îl omoară pe căpitan și pleacă cu un butoi de dolari mexicani. În cele din urmă e prins și sentința care se dă la New York sună astfel : „Să fie spînzurat pînă ce moare, iar cadavrul lui să fie dat colegiului de medici și de chirurgi.“

Floarea pirateriei se găsește însă în Noul Orléans. Este locul de întîlnire al contrabandiștilor, un Versailles al regilor steagului negru. Cînd Jean Lafitte se plimbă

prin Piața Armelor, în Le Vieux Carré, ochii lui îndrăzneți, mustața sa frumoasă, bogatul lui păr castaniu sînt urmărite de privirile metiselor, femeilor albe, ale poporului. E un domn splendid, care strălucește mai întîi la Operă, iar la baluri și la mesele de joc nu poate fi privit fără să se spună : Acesta este deci Jean Lafitte... !

Noul Orléans este piața firească a contrabandei. Coloaniile Angliei, Franței, Spaniei și Republica, pe cale de a se naște, a Statelor Unite nu se pot apăra de acești negustori temerari și abili care alunecă pe canalele fluviului Mississippi. Fiecare insulă e o tabără misterioasă. Par grădini plutitoare ale legendei negre, unde vin cu plăcere coloniști și negustorii de la distanțe de mile pentru a cumpăra la licitațiile lui Jean Lafitte mărfuri furate de pe navele spaniole. Anglia a luat în stăpînire insulele Guadalupe și Martinica. A restrîns importul de sclavi, așa încît proprietarii de pămînturi din sud trebuie să se ducă pînă la principala insulă a piraților ca să și-i procure : insula Barataria. E ciudat să constați ce a ajuns să fie fantastica guvernare a lui Sancho Panza... Lafitte își vinde sclavii, calculîndu-i un dolar ocaua.

Locuitorii Noului Orléans își dau aere de lume mare. Evident, uneori, pe rochiile fine de brocart pe care le poartă doamnele se văd picături de sînge : nu e de așteptat să fie prădat un vas fără a improșca puțin. Este însă primul oraș în care saloanele se îmbracă în oglinzi, sînt luminate cu policandre de cristal și se împodobesc cu frumoase mobile stil. Mult mai atrăgătoare decît balurile doamnelor albe sînt cele oferite de metise. Călătorii din Europa vin atrași de fairna acestora, iar fiicele mulatrelor sînt de o frumusețe care seduce pe cei mai exigenți cavaleri de pe malul celălalt al Atlanticului. Metisele deșteaptă în asemenea măsură gelozia albelor încît guvernul trebuie să dea o ordonanță, interzicînd ca ele să poarte veșminte de lux pentru ca la Operă să nu le umbrească pe doamnele din înalta societate. Este zădărnice : atracția arzătoare a acestor femei deslănțuie pasi-

uni romantice. Noul Orléans e grădina dueliștilor. Nu e noapte în care să nu se audă, prin pădurile învecinate, împușcături de pistol de la întâlnirile de onoare, sau să nu scînteieze încrucișarea săbiilor. Întotdeauna, din cauza vreunei metise. La cimitir, sînt nenumărate pietre funere pe care se poate citi drept orice comentariu : „A căzut într-un duel de onoare.“

E curios să vezi cu ce repeziciune Noul Orléans se lustruiește, se cizelează și dobîndește un caracter atît de propriu. Are un aer de orgoliu stilat asemănător cu cel al cavalerilor care alternează hazardata luptă pe mare cu manierele elegante ale jucătorilor de la club. Se nasc arogante formule sociale din scrupulosul simț al onoarei pe care îl au cartoforii. Se schițează gesturi galante la balurile cu oglinzi, mătase și excelent coniac. Toate acestea sînt produsul unei vieți trăite la marginea ilicitului, alternînd cu autentică distincție a marilor proprietari care, acolo, pe plantații, încep să formeze o aristocrație rafinată și strălucitoare, cea mai cultă și ceremonioasă la aceste latitudini. Piața Armelor din Noul Orléans pare un colț din Europa. Creolii nu pot suporta grosolana barbarie a americanilor din nord — *Kaintockes* — cum îi numesc. Noul Orléans începe să se umple de istorie : e unul din locurile unde călătorului i se va spune : Aici l-au întemnițat pe Pierre Lafitte, în taverna aceasta a venit generalul Jackson în ajunul bătăliei, sau aceasta era casa destinată lui Napoleon. În același fel în care sînt arătate relicvele din Salamanca, Rouen sau Canterbury, în cealaltă emisferă.

Cu siguranță însă că locul cel mai important e vechea fierărie în care Lafitte și-a început negustoria. Era locul unde veneau moșierii și-i spuneau : am nevoie de douăzeci de negri. A doua zi, Jean Lafitte pornea cu moșierul pe canale, și în insula Barataria cumpărătorul putea să aleagă după placul său. Lafitte își cinstea oaspeții cu mese îmbelșugate, servite cu veselă de argint, le oferea vinuri bune franceze și delicioasele havane. Contraban-

diștii din Barataria îl salutau ca pe căpitanul lor. Sub pavăza prestigiului, curajului și politicii sale abile se simțeau în siguranță. Flota lui Lafitte nu-și pierdea vremea, chiar atunci când trebuia să captureze corăbiile Statelor Unite sau pe acelea ale englezilor.

Lafitte nu îngăduie niciodată să i se spună pirat. Sînt corsar — afirmă mîndru — și steagul meu este cel al Cartagenei. Coloniile spaniole s-au răzvrătit împotriva regelui. Bolívar duce un război pe viață și pe moarte. În Noua Granada, Cartagena a fost una dintre primele colonii care și-au proclamat independența. Lafitte spune că are autorizație de corsar din partea republicii Cartagena pentru a ataca navele spaniole, și în împrejurimile insulei Barataria nu se văd decît steaguri de ale Cartagenei.

Sosește o zi în care Barataria e teroarea mărilor. Nu se mai poate călători în siguranță spre portul Veracruz. Imensele pacheturi care coboară pe apele fluviului Mississippi, împinse de rîngile pe care vîslașii și le proptesc în piept, navighează într-o continuă primejdie. Un căpitan, jefuit în golf, sosește la Noul Orléans și în gura mare se plînge în piață, în tinda bisericii, la colțuri, pe stradă, în casa guvernatorului. Pirații ! Pirații ! Un alt cuvînt nerostit îi face ecou : Lafitte ! Lafitte. Străzile care dau în piață sînt ticsite de lume. Cei din Barataria aud murmurarea, dar continuă liniștiți să ofere stridii, raci, sepîi, pe tarabele lor de pescari. Indignarea și lășitatea își dau mîna. Brusc se așterne o liniște care înfioară. Semeți, surîzători, Pierre și Jean Lafitte trec prin mijlocul tuturor, mari și umili, care se înclină satisfacți în fața acestei sfidări disprețuitoare, Noul Orléans răsplătește temeritatea, curajul. Frații Lafitte își scot mînușile să le salute pe doamne, își netezesc cu mîinile fine mustățile răsucite și poartă spadă la centură, așa cum se poartă o batistă, ieșind din buzunar.

Într-o zi, guvernatorul nu mai poate suporta. A vrut să curețe de contrabandiști Noul Orléans. A cerut ajutoare Congresului în repetate rânduri, însă nimeni nu l-a auzit. Se simte umilit, văzînd cum frații Lafitte își bat joc de el chiar sub nasul lui. Pregătește o cursă judiciară. Face să treacă pe la biroul său pe cetățenii mai de seamă pentru ceva foarte confidențial și, luîndu-le declarații, intentează un proces secret împotriva lui Jean Lafitte. La colțurile străzilor apar anunțuri ale guvernatorului : se va da o recompensă de 500 de dolari persoanei care îl va preda pe Jean Lafitte, învinuit că s-a dedat la un trafic infam, că nu a vrut să se prezinte în fața autorităților, că a violat legea... După două zile, la aceleași colțuri de străzi unde apăruseră anunțurile guvernatorului, apare alt anunț, de data aceasta al lui Jean Lafitte : e copia fidelă a celui al guvernatorului, cu două mici modificări : că va da 500 de dolari celui care i-l va preda pe guvernator și semnează : Jean Lafitte. Noul Orléans, pentru a doua oară, sărbătorește cu entuziasm fanfarnadele lui Jean Lafitte...

Odată și odată trebuia să cîștige și guvernatorul. Pierre Lafitte se află în închisoare. Jean urlă de furie. În Noul Orléans sînt doi avocați, cei mai buni din Louisiana, dintre primii din întreaga țară. E vorba de Livingston și Grymes. Livingston a fost primar la New York și avocat al guvernului federal pe vremea lui Jefferson. Grymes este procuror al Noului Orléans, post la care renunță pentru a se ocupa, împreună cu Livingston, de cazul Pierre Lafitte. Guvernatorul a angajat însă tot prestigiul său în această arestare. Avocații nu reușesc să-l scoată din închisoare pe Pierre. Primesc, desigur, cei patruzeci de mii de dolari, pe care Jean Lafitte îi plătește pentru apărare, în monede bune de aur. Cînd vin să-și încaseze onorariile, Lafitte îi cinstește ca un prin-

cipe al insulei Barataria. Fostul procuror Grymes, care petrece acolo o săptămână întreagă, declară că niciodată mai înainte nu a locuit în casa vreunui cavaler atît de amabil ca Jean Lafitte.

Soseşte la Barataria o escadrilă engleză. Căpitanul vrea să vorbească cu Jean Lafitte. Aduce scrisori din partea coroanei, prin care i se oferă o sumă mare de bani şi o înaltă funcţie de ofiţer al marinei engleze, dacă trece de partea Angliei în lupta împotriva rebelilor nord-americani. Lafitte îl are pe fratele său în ghiarele guvernatorului, legăturile lui cu noua republică nu sînt prea strînse, nu a avut alt steag decît pe cel al Cartagenei. Citeşte scrisorile cu mare atenţie. Îl primeşte pe englez cu semne de curtenie. Nu trebuie uitat că Lafitte e marele cavaler. Cere un termen ca să răspundă : trebuie să discute cu tovarăşii săi şi imediat ce va hotărî cu aceştia asupra ofertei, va da răspunsul ofiţerului englez. Îl însoţeşte pînă la corabie, mulţumind mult pentru dovezile de apreciere din partea Angliei.

Răgazul cerut de Lafitte e pentru a trimite toate scrisorile din partea Angliei guvernatorului şi unui prieten al său care e deputat al Adunării din Luisiana, spunîndu-le că e dispus, ca bun american, să ia parte, cu toţi oamenii săi, la apărarea Noului Orléans. Nu cere decît un loc în armată şi să fie anulată scoaterea în afara legii a lui şi a oamenilor săi. Propunerea e ispititoare, căci Noul Orléans stă prost în ce priveşte apărarea sa, şi să ai o armată de bandiţi e cel mai bun lucru la care poţi să aspiři pentru a lupta într-un război. Guvernatorul, însă, nu numai că nu-i răspunde lui Lafitte, dar organizează chiar o expediţie militară împotriva insulei Barataria. Asaltul se dă prin surprindere, guvernul pune mîna pe depozitele generale, marfa confiscată ridicîndu-se la aproximativ jumătate de milion de dolari, mulţi oameni de ai lui Lafitte, căzuţi prizo-

nieri, sînt băgați în închisoare, Lafitte scapă ca prin minune.

Lafitte, cu toată prada ce i-a fost luată și pierderea insulei, continuă să fie un om puternic. Are arme, i-au rămas oameni. Englezii pornesc lupta împotriva Noului Orléans. Generalul Jackson izbuteste să organizeze apărarea și să dea bătălia. În consiliul de apărare pe care el îl alcătuiește se găsesc cîțiva prieteni ai lui Lafitte. În Noul Orléans se va arăta vizitatorului, un secol mai tîrziu, și întotdeauna, o tavernă unde se vindea absint. „Aici — i se va spune — Jackson și Lafitte au avut întrevvedere.” Pierre Lafitte fuge din închisoare. Toți cei din Barataria, în frunte cu Lafitte, intră să sporească rîndurile armatei lui Jackson. Lafitte ajunge să fie iarăși personajul popular. Mărturiile despre bătălie, lăsate de generalul Jackson, sînt cît se poate de măguitoare pentru el. Cel mai apropiat asociat al lui Lafitte — Dominique You — care a venit în America cu trupele lui Leclerc — cînd Napoleon a luat ofensiva împotriva insulei Haitî — este unul din eroii bătăliei de la Noul Orléans. Cînd se dă marele bal pentru sărbătorirea victoriei, se află acolo, cu redingotele lor frumos colorate, contrabandiștii din Barataria. Atracția sărbătorii este însă Jean Lafitte. Tinerele notează în jurnalele lor: Astăzi l-am cunoscut pe Jean Lafitte. Doamnele: Jean Lafitte mi-a spus... sau, Jean Lafitte mi-a povestit că odată...

Noul Orléans se întoarce la viața lui obișnuită. Operă, baluri organizate de metise, dueluri, trișări la cărți, raci, stridii, orez cu pui, bucătărie creolă, vinuri franceze, lampadare de cristal, veșminte de brocart. Într-o mare curte interioară, pardosită cu cărămizi, metisa Sanité Dédé face pe regina cultului Vodú. Vodú-ul din Noul Orléans nu are decît un rival: pe cel din Haitî. Noul Orléans e un mare tîrg pentru vrăjitorii care vînd fire

de păr, picioare de păianjeni, unghii de pisică, măruntaie de broască, pentru a alunga spiritele, a cuceri inimile, a aduce moartea dușmanilor. S-a luptat să nu mai fie aduși negri din Congo, care sînt răspunzători de aceste superstiții, dar continuă să sosească negri de toate felurile din Africa, și Vodú este sacru pentru negri. Să-i lipsești pe aceștia de Vodú e ca și cum i-ai fi smuls lui Drake Biblia lui Eduard al VI-lea. Negrii se îmbulzesc în curtea pardosită cu cărămizi. Sainté Dédé conversează cu șarpele vrăjit : animalul scoate limba lui subțire ca un pai și răspunde cu ea la toate întrebările. Negrii asudă, strigă, cîntă, plîng, rîd. Au dansurile lor în piață. Departe de aceste petreceri sălbatice, adică la trei sau patru sute de metri, se desfășoară viața fastuoasă a sălilor de joc și a caselor de plăcere.

Eroii din Barataria se plictisesc. Lafitte se gîndește să întemeieze un nou imperiu. O a doua republică a piraților. Pleacă la Galveston, și în insula Campeachy începe să pună pe picioare afacerea. Mai întîi cumpără opt nave. Apoi își mărește flota. Iarăși prosperă negoțul său. Lafitte lucrează sub steag mexican sau venezuelan sau sub cel al lui Bolívar. Se deslănțuie un uragan. Smulge toate casele din Campeachy. Lafitte le ridică din nou. Este de neînvins atît timp cît are de-a face cu elementul său, furtuna. Secolul al XIX-lea avansează însă prea mult pentru ca pirații să poată rezista. Se organizează o expediție militară cu scopul de a lichida noua republică. Ofițerul care trebuie să îndeplinească această sacrcină are o întrevvedere cu Lafitte. Lafitte înțelege că nu mai există modalitate pentru a rezista. „Acordați-mi două luni — îi răspunde — și veți fi satisfăcuți.“ „De acord — acceptă ofițerul — : Aștept aici.“ Lafitte face ca oamenii lui să revină la viața obișnuită. Îi stabilește pe bandiți, unul cîte unul, acolo unde dorește fiecare. Pînă ce insula, cu casele ei bune, de cărămidă, cu marile ei depozite, cu importanța sa, rămîne pustie. Cele două luni s-au împlinit. Lafitte incendia-

ză totul, distruge totul pînă ce nu mai rămîne cărămidă pe cărămidă. Silueta lui se pierde în legendă.

Dominique You nutrește alte gînduri. El a rămas în Noul Orléans, ca un burghez cinstit și pacific. E o figură populară și iubită. În Caraibe, istoria lui Napoleon a rămas plutind în văzduh, prinsă parcă de pieptenele palmierilor. You, la urma urmelor și înainte de orice, a fost soldat în trupele lui Napoleon. Și pentru el, ca pentru orice pirat, Napoleon este marele căpitan. Englezii îl țin acum prizonier în insula sfînta Elena și mulți sînt cei care se gîndesc să-l fure de la englezi, să-l elibereze, să-l aducă în Antile, la Noul Orléans, într-un loc demn de geniul său. Oamenii care știu ceea ce spun, povestesc că el a vrut să vină în America. Primarul din Noul Orléans, care e milionar, spune : „Eu plătesc cheltuielile.“ I se pregătește o casă splendidă. Și e trimisă în secret nava care va face isprava. Ultimul vis al piraților este să-l fure pe Napoleon și să-l aducă la Noul Orléans. Este și ultimul vis al lui Dominique You.

Bătrînele vor povesti după aceea, cu voce groasă și misterioasă, copiilor : „Și l-au furat... Cel care este îngropat la Paris e altul, cel adevărat e aici, în Noul Orléans.“ Și e adevărul : nu pentru că oasele lui ar fi ajuns în aceste cimitire unde sicriile navighează în lagune de noroi, ci pentru că acel căpitan al vulturilor francezi și-a clădit ultimul cuib în inima piraților din Barataria. În mintea ultimului corsar.

XXI

ROMANTISM, GUERILIERI, POEȚI ȘI PIRAȚI

*„Schimb viața pentru candida-aureolă
de sfânt sau de idiot.
O schimb pentru colierul roș
pus strîns pe gît grăsanului Capet
sau pentru dușul țepăn ce-a străpînt
ceafa lui Carol, regele englez.”*

LEÓN DE GREIFF

Revoluția franceză, independența Americii, triumful burgheziei asupra regilor, emanciparea sclavilor, imperiul liber-cugetătorilor ridicat pe ruinele Inchiziției dau secolului al XIX-lea o îndrăzneală fără precedent. Tineretul care a fost prizonier al școlilor dogmatice are impresia tangibilă că lumea se deschide înaintea ochilor lui. În Mexic, Iturbide își pierde capul și se încoronează împărat cu speranța de a incorpora Mexicului întreaga Americă Centrală. În sud, președintele Paraguayului declară război Braziliei, Argentinei și Uruguayului. Rosas, în Argentina, cu ai săi *gauchos* nepotoliți, sfidează Franța. În Columbia este aprobată constituția cea mai liberală din lume, pe care Victor Hugo o consideră cucerirea maximă a acestor timpuri electrizate de o nouă credință în destinele omului. Dictatorul Boliviei îl suie pe un măgar pe ministrul Marii Britanii și-l plimbă astfel pe străzi. Coloniile, transformîndu-se în republici, plănuiesc sisteme ambițioase. Politicienii din Statele

Unite cred că destinul vădit al țării lor trebuie să-i ducă la dominarea Mării Caraibelor, printr-o lărgire neconținută a zonelor de influență, dominate de politica dolarului. Descoperirea minelor de aur din California este un loz câștigător prin care soarta prefăce visurile cele mai optimiste în imagini palide a ceea ce nordamericii posedă în realitate. Convoaiele zboară prin câmpiile fluviului Mississippi, iar în Panamă și Nicaragua sînt improvizate drumuri care să asigure sosirea cît mai repede în California.

America Centrală se transformă într-un cîmp de lupte religioase chiar din momentul în care se naște gîndul independenței. Sînt demnitari eclesiastici alături de republică și alții împotriva republicii. De la arhiepiscop pînă la ultimul laic din San Francisco, împărțiți în două partide, coboară în stradă, și prin aer zboară pietre, sticle, excomunicări, gloanțe. E un adevărat vîrtej de cuțite lungi : sar brațe și capete, șiroind de sînge. Dintre precursorii independenței în San Salvador, Delgado, licențiat și preot, este primul om al bisericii care participă la conspirațiile împotriva intendentului general spaniol. El este cel care redactează actele Independenței, și nu există juntă, întrunire sau adunare revoluționară pe care să n-o onoreze cu prezența și să n-o ațîțe cu discursurile. Se înfruntă cu arhiepiscopul Guatemalei, care e șeful reacțiunii. Arhiepiscopul aruncă întreaga putere a autorității sale pe talerul drept al cîntarului și totuși talerul se ridică de parcă toiagul și mitra ar fi de paie și de plută. America Centrală nu vrea să mai fie colonie. Republica se ridică la rang de episcopie. Salvadorul, pentru a ieși de sub jurisdicția arhiepiscopului, și-l consacră episcop pe părintele Delgado. Începe schisma. Călugării nu vor să accepte constituția : guvernul îi amenință, și sfîrșește prin a-i vedea plecîndu-se supuși sub steagul independenței și jurînd pe codul republicii.

Încetul cu încetul, de la amvoane, începe discordia. Femeile se împart în partide și fac adevărate vîrtejuri în jurul preoților. Episcopul Salvadorului și arhiepiscopul Guatemalei își păstrează la Roma avocații respectivi. În cele din urmă, papa își îndreaptă fulgerele împotriva părintelui Delgado : „Și ai comis atîtea lucruri atît de îngrozitoare, încît cu deplin adevăr ți se poate aplica ceea ce glăsuiește *Evangelia* (și o spunem plîngînd) că ai intrat ca hoț și bandit în turma de oi... pentru a omorî și duce la pierzanie... Dacă am ști că în termenul acordat pentru îndreptarea crimei comise, tu nu ai dat satisfacție bisericii... deși ne-ar cauza durere (pentru a folosi cuvintele lui Crisóstomo), am plînge și ne-am tîngui și ne-am sfișia pieptul, ne-ar dura ca tăierea propriilor noastre membre... dar am ajunge la momentul... de a pronunța împotriva ta sentința de excomunicare.“ Sînt cuvintele cu care papa Leon al XII-lea înfierează faptele părintelui Delgado.

Clericii se pronunță împotriva unui medic, doctorul Cirilo Flores, vicepreședintele statului Gutemala. Întîmplarea are loc în Quezaltenango. Medicul caută azil în biserică. Femeile se năpustesc asupra lui, îl trag de păr pînă ce i-l smulg, îl ciomăgesc. Vicepreședintele se suie în amvon. Preotul scoate Sfintele Daruri și cere pace. Bisericoasele și tinereii mai pasionați ajung la amvon, unul îl trage de picioare și continuă să-i smulgă părul. În cele din urmă îl coboară din amvon, îl scot din biserică și îl omoară cu bîtele. În Honduras, Congresul declară că hotărîrile Sfîntului Scaun nu vor avea efect în țară, atîta timp cît nu primesc aprobarea guvernului. În Salvador, unde grupurile clericale au ars biblioteca doctorului Herrera și călugării se declară în favoarea imperiului, Congresul închide mînăstirile. Trupele împăratului Iturbide invadează America Centrală.

Sînt lupte inevitabile, căci Spania, exercitînd o putere absolută în timpul coloniei, nu i-a educat pe creoli pentru a putea să se guverneze singuri. În Statele Unite, unde americanii se guvernează ei înșiși încă dinainte de războiul pentru Independență, nu s-a întîmplat nimic. În America hispanică totul va trebui să fie dibuire, încercare, și chiar din momentul în care masele sînt încă înfierbîntate de războiul de Independență, reacțiunea și-a băgat caii ei troieni, coloana a cincea, acolo unde cu mai multă ușurință poate să se nască răzmeriță. Ambițiile sînt mari și nobile, există proiecte admirabile, pentru care luptă iluminiștii, dar care nu se pot sprijini pe turbulența unui popor analfabet, care nu lasă răgaz pentru a fi rezolvate problemele interne, supus fiind influenței forțelor exterioare ce agită mai mult decît trebuie apele și așa tulburate. În congresul din Guatemala se ordonă deschiderea canalului interoceanic. Doctorul Valle, în 1822, propune Uniunea Panamericană. Sînt tributuri la religia progresului, la fraternitatea americană, pe care războiul le face să se piardă. Mozarón îl expulzează pe arhiepiscopul Guatemalei și pe preoții turbulenți, care nu lasă să se guverneze. Se ordonă vinderea bunurilor eclesiastice. La Honduras se fac două capitale : liberalii în León, conservatorii în Granada.

În 1822 se declară abolită sclavia în America Centrală, hotărîre romantică dacă se ia în considerație că în 1823 Anglia nu a putut să ia o rezoluție atît de radicală și dacă se ține seama și de faptul că în acel an, cînd în Parlamentul din Londra se aprobă un proiect pentru abolirea treptată, proprietarii din Jamaica îi adresează regelui un memoriu în care se spune : „Dacă această insulă urmează să fie scena unui experiment atît de temerar, cerem să nu fim amestecați în consecințele lui oribile. Dacă sclavia e o ofensă adusă lui Dumnezeu, la fel este și anarhia, dezolarea și sîngele. Parlamentul Angliei să devină proprietarul legal al proprietăților noastre, cumpă-

rîndu-le, iar noi ne vom retrage din insulă, lăsînd cîmp liber filantropiei moderne să le lucreze." În Statele Unite, republica se află în ajunul războiului ei cel mai sîngeros, pentru că stăpînii de sclavi din sud, a căror economie e bazată pe sclavie, întrucît pe negri și-au întemeiat moșiile și cu negri adună recolte, se ciocnesc de burghezii liberali și umanitari din nord, care nu au nici un negru pe cîmpurile și în fabricile lor și care pot, fără prejudeicii pentru interesele lor, să cînte libertatea.

În Noul Orléans trăiește un jurnalist tînăr și impetuos care și-a luat licența în drept și în medicină și crede că sclavia e destinul firesc al negrului și traficul legitim al albului. Este William Walker. Mai crede William Walker și că destinul vădit al Statelor Unite e de a înghiți pămînturile din Caraibe. Pe deasupra are și suflet de aventurier și va intra în istorie ca ultimul dintre pirați. Soția lui moare de febră galbenă, și Walker, pentru a-și înăbuși durerea, zboară de la Noul Orléans la San Francisco, unde în loc de febra galbenă apare febra aurului. Acolo face jurnalistică și ia parte la două expediții pentru invadarea pămînturilor mexicane din Sonora și California de Sud și cere să fie incorporate Statelor Unite, aplicîndu-se sistemul folosit pentru a face din Texas un stat al Uniunii. Eșuează în aceste tentative, i se întentează proces pentru piraterie, e absolvit, iar numele lui începe să fie considerat ca al unui conducător.

Ocazia favorabilă pe care Walker o vede imediat este America Centrală. Agitația care domnește în micile state poate fi folosită pentru penetrație. Interesul americanilor este acum enorm, căci în Panamá și Nicaragua încep să se dezvolte întreprinderi bogate de transport la dispoziția imigranților care se îndreaptă spre California. Comandorul Cornelius Vandervilt din New York, bunăoară, a încheiat cu președintele Chamorro un contract pentru stabilirea traficului de pasageri pe lacul Nicaragua. Vasele din New York ajung în portul San Juan din nord : acolo

se găsesc navele comandorului, gata să-i ducă pe căutătorii de aur mai întâi pe fluvii, apoi pe lacul Nicaragua și, în sfârșit, pe malul lacului, unde îi așteaptă omnibuzele care îi lasă în portul Atlanticului. Afacerea este splendidă. Posibilitățile, în acea zonă, cele mai bune. În California și în Noul Orléans se consideră că această țară de tranzit, în loc să fie stăpînită de niște băștinași stupizi, s-ar găsi mult mai bine sub steagul nordamerican. Walker face propunerea să colonizeze Nicaragua. Cu 56 de coloniști ajunge în León, se amestecă în politică și în războaie, devine șef al armatei și, deși locuitorii din America Centrală nici nu visaseră la aceasta, piratul Walker, care are numai 31 de ani, ajunge dictator al Nicaragiei. Costa Rica, Guatemala și Salvador se opun lui Walker, dar el stăpînește în Honduras.

La început, Walker se mulțumește să fie șeful armatei, guvernînd prin intermediul unui președinte marionetă, *don Patricio*. *Don Patricio* trimite ca ministru la Washington pe părintele Virgil, care e primit de președintele Pierce. Pe neașteptate, Walker îl înlătură pe *don Patricio*, face să fie ales președinte în Honduras și, la opt zile după depunerea jurămîntului de rigoare, sosește la palatul prezidențial ministrul Statelor Unite și-i adresează aceste cuvinte : „Am instrucțiuni din partea președintelui Statelor Unite să comunic excelenței-voastre că țara mea a hotărît să stabilească relații cu acest stat.“ Piratul Walker, în cartea lui de memorii, recunoaște expres ideea înaltă pe care a putut să și-o formeze despre acest excelent ministru american. El a văzut limpede situația țării și a putut să acționeze fără dificultățile și întîrzierile pe care le întîlnește la Washington părintele Virgil, unde diplomații din alte țări s-au străduit să-i creeze o atmosferă defavorabilă. Walker are o armată întreagă de nord-americani, pe care i-a atras treptat. În California scrierile lui au deșteptat cel mai mare entuziasm. În ierarhiile înalte se întîlnesc doar nume englezești. Walker face răz-

boi și declară război. Pe domnul Salazar, adversarul său, îl spînzură, într-o duminică, în piață, în mijlocul unei bucurii generale și profitînd de faptul că e zi de tîrg, pentru ca un cît mai mare număr de persoane să se bucure de un spectacol atît de solemn.

Bazele programului administrativ al lui Walker sînt expresia fidelă a caracterului său : face ca engleza să fie limba oficială, la fel ca și spaniola. Pămînturile să fie în mîinile albilor. „Toate actele și decretele adunării federale constitutive se declară nule și fără nici o valoare.“ Punctul fundamental este însă problema sclaviei. „Fanteziile nebunești ale lui Rousseau — scrie —, sarcasmul ascuțit al lui Voltaire, au infectat pe cititorii din vremea lor cu un fel de hidrofobie — o aversiune morală față de cuvîntul sclavie. Hamilton și Washington, deși au luptat împotriva unor noțiuni franceze, erau într-o oarecare măsură sub influența rătăcirilor genevezului în privința egalității și fraternității. Mr. Jefferson nu numai că a adoptat felul de a gîndi și de a simți al francezilor, ci, mai mult, le-a cultivat, ca și cum ar fi fost roade ale rațiunii și filozofiei.“ Nu : Walker e deasupra acestor nețoți. El știe ce înseamnă, pentru progres, sclavia în lumea modernă. „Pe conservarea sclaviei — spune — se bazează relațiile vitale dintre capital și muncă, pentru că punînd munca pe un fundament solid, i se permite unei societăți inteligente să înainteze cu hotărîre spre cucerirea de noi forme de civilizație...”

Alt punct important : Walker confiscă proprietățile comandorului Vanderbilt. Corbii încep să-și scoată ochii. Comandorul jură să isprăvească cu piratul. Vanderbilt li se alătură englezilor din Belice și-i sprijină pe revoluționarii din Costa Rica. Începe războiul. Walker se vede pierdut în orașul Granada, pe care hotărăște să-l incendieze, dar sfîrșește prin a se preda și a se înapoia în Statele Unite. În Noul Orléans și pînă la New York e primit ca un erou. Toată lumea vrea să-l sărbătorească și nu

întîmpină greutăți pentru a face o a doua incursiune în Nicaragua. De data aceasta însă succesele lui sînt mai precare. Din nou trebuie să se întoarcă, și ajunge în Noul Orléans, unde i se intentează un proces care nu servește decît pentru a-i înălța prestigiul : este consacrat ca ultimul pirat filibuster. Și mai face o a treia tentativă. De data aceasta este însă înfrînt de englezii din Belice care-l predau autorităților din Honduras. Walker e executat.

Prietenii lui Walker rostesc înflăcărate discursuri de protest în Statele Unite. În jurnale, coloane întregi îi proslăvesc memoria. Henningsen, care fusese camaradul lui în campanii, publică într-un jurnal din New York, în *Day Brook*, o scrisoare care se termină așa : „Nu pot să cred că spiritul întreprinzător al lui William Walker a rămas îngropat în mormînt și pot prezice, cu toată siguranța, că din fiecare picătură a singelui său va ieși o nouă căpetenie înflăcărată. În momentul în care s-a aflat vestea morții lui Walker, datorită intervenției engleze, am fost copleșit de comunicările oamenilor activi, nerăbdători și doritori să zboare pe scena tragediei, precum și a persoanelor care se mărginesc să se susțină cu resursele lor. Le voi răspunde atît unora cît și celorlalți, spunîndu-le să aștepte, și cînd va sosi ziua nu va lipsi cel care să conducă cauza lor.“

XXII

BAZARUL FRANCEZ

„Vă dau un tron pe un munte de aur.“

NAPOLEON AL III-LEA CĂTRE MAXIMILIAN

*„Trebuie să ascult dulcele cântec
al sirenelor.“*

MAXIMILIAN

Franța și America... Acesta este noul stindard care apare atunci când Spania nu mai posedă în America decât coloniile Cuba și Santo Domingo, și pretutindeni se visează puțin la lucrurile din Franța. În Franța, Lamartine și Chateaubriand reconstruiesc cu lirismul lor personajele noastre, iar moștenitorii lui Napoleon cred că vulturii Franței ar putea încerca alt zbor pentru a cădea asupra acestor plaje. Militarii vorbesc de cuceriri ; ideologii, de America Latină. Victor Hugo ajunge să fie o figură familiară în noile țări : barba lui poate fi văzută în orice casă ca un portret de fundal obligatoriu, un fel de bunic poet. Un portret al lui Victor Hugo, un bust al lui Napoleon, o măsuță Ludovic al XV-lea și, pe măsuță, *Istoria Girondinilor* de Lamartine constituie salonul de primire în orice casă la țară din „America Latină“ Prima noastră carte de lectură : *Cei trei mușchetari*.

Să amintim o poveste din Noul Orléans și un moment din istoria Mexicului.

Iată povestea din Noul Orléans.

Un om bogat din Nantes adună avere, aducînd la Santo Domingo mătăsuri, catifea, vinuri. Timp de ani și ani, nava lui norocoasă va trece metodic printre cele ale englezilor fără să sufere vreun atac. Căpitanul își are aventurile lui amoroase în insulă, o soție în Nantes, grămezile lui de aur în fundul cufărului. La Santo Domingo are o plantație. Odată sosește în Franța cu un copil. De unde l-a scos ? Din Santo Domingo ? Din Noul Orléans ? Căpitanul nu are copii și-l adoptă pe acesta. Este o istorie misterioasă, care în mod natural trebuie să-l înconjoare pe un căpitan de vas ce se îmbogățește între Nantes și Antile. Într-o bună zi însă curioșii vor începe să facă socoteli : copilul are vîrstă pe care ar trebui s-o aibă fiul lui Ludovic al XVI-lea : căpitanul face parte din bogătașii din Vendée, care întotdeauna au fost regaliști. Apoi... Cînd copilul se face mare, învăluie întotdeauna în mister origina sa. În orice oraș american care se respectă trebuie să existe o familie ce descinde din Delfinul Franței. Așa se va întîmpla și cu acest copil. Imediat ce sosește în America, oamenii care-l văd cîntînd din flaut, la vioară sau din cimpoi, ori citind sub copaci pe La Fontaine, sau dansînd gavote, pavane și menuete, nu pot să nu se gîndească la Delfinul Franței.

Căpitanul Audubon a arătat, de fapt, în îngrijirea acestui copil o stăruință care nu e obișnuită. Vrea ca el să studieze multe lucruri, să fie ofițer de marină. Băiatul preferă însă să prindă fluturi în pădure, să adune cui-buri, să pieteze păsări. Are o dispoziție cu totul neobișnuită pentru desen și căpitanul îl duce la atelierul lui David, cu nădejdea ca pictorul acelor portrete atît de elegante, a acelor medalioane eroice, să-l inițieze în secretele artei sale. Băiatul preferă însă să deseneze păsări decît să traseze cu cărbunele, pe hîrtie crem, profile de ipsos. Căpitanul, dintr-un motiv bănuît secret, îl trimite pe băiat în Statele Unite. Aici viața lui e plină de întîm-

plări. Se căsătorește. Pictează. Colecționează păsări. Niște negustori îi fură mica avere pe care o are ; este însă momentul în care frontiera se mișcă de la răsărit la apus, în care Mississippi e un fel de drum național al Americii de Nord și, coborînd pe Mississippi, ajunge la Noul Orléans și își petrece zile, luni, ani, pe canalele din deltă, în cîmpurile învecinate, la Natchez, prin insulele în care Lafitte avusese republica sa de pirăți. Pictînd mereu păsări. Vrea ca nici una să nu scape vîntorii penelului său, dorește să prindă silueta sfioasă, zborul culorilor și să le fixeze într-o stămpă. Va veni o zi în care va prezenta într-o carte cea mai completă viziune a păsărilor din America.

Noul Orléans, cu doamnele bogate ale societății sale ciudate, e un centru de artiști. Se duce o viață bohemă și pictorii trăiesc pe canale, în căsuțe plutitoare. Jean Jacques La Foret Audubon pictează portretul soției cizmarului ca să-și facă o pereche de pantofi. sau pe cel al fiicei unui bogătaş, ca să trimită un dar soției sale. Și astfel se descurcă, cu destul eroism, pînă ce lumea îl consacră drept unul dintre cei mai uimitori artiști, iar planșele lui ajung să fie un lux pe care îl caută cei ce știu să prețuiască aceste lucruri. Și atunci, cumetre și croniciari se dedică, cu entuziasm, să îngrașe rădăcinile arborelui familial al lui Audubon cu legenda Delfinului. E bună această fantezie pentru a consacra pe cel care a făcut din capul său un cuib de păsări. Singurul lucru cert e că pe nava căpitanului din Nantes s-a legănat copilăria unui om care face stampe frumoase. Și aceasta ajunge pentru a pune sub aripa Franței acest moment din viața Noului Orléans.

Istoria din Mexic e altfel. Acolo scena franceză e mai reală. Cavalerul care sosește nu are nimic fantastic și e precedat de treizeci de mii de soldați. Îi trimite Napoleon

al III-lea, care visează o Americă Latină, condusă de el însuși. Crede că opera cea mai măreață a domniei lui va fi cucerirea Mexicului. De unde a putut să-i vină această idee ?

Procesul care are loc în Mexic e cel mai tragic din istoria Independenței Americii. A fost o oscilare constantă între dictatură și pretențiile imperiale, de o parte, și revoluția romantică, de cealaltă parte. Războiul e tonul normal al vieții, și prin război statul sărăcește. Se recurge la creditori, care avansează bani numai cu dobânzi fantastice, și vine momentul în care guvernul nu are cu ce plăti nici dobânzile, nici pe funcționari, nici trupele. Bogația e în mâinile Bisericii și singura soluție pe care o găsesc revoluționarii e aceea de a o expropria. Războiul ia un aspect de luptă anticlerică. Biserica își apără bunurile lumești cu ardoare inflexibilă. Bătăliile obișnuiesc să fie ciocniri de țărani înarmați împotriva clericilor. În mijlocul anarhiei, conservatorii folosesc această ocazie pentru a arunca invectiva împotriva democrației, a federației și a republicii. Ei visează la imperiu, la dictatură, la importarea unui principe. Sînt dominați — lucru care se întîmplă adesea — de nostalgia colonială. Încetul cu încetul, Mexicul rămîne ca un triumphi strîns de trei puteri care ar vrea să pună stăpînire pe viitorul lui : Anglia, Franța și Statele Unite.

Cînd Yucatán încearcă să dobîndească independența, din colonia engleză Belice, sînt trimise arme răsculaților. Creditorii din imperiul britanic reclamă livra lor de carne cu o impertinență care e la înălțimea dreptului lor indiscutabil. Tezaurul federal nu are nici o lețcaie. Santa Ana se face dictator pentru a pune ordine. Planul lui este simplu : să se sprijine pe elementul clerical, să favorizeze reacția, nici un fel de congrese, de guvern central, puternic, fără larmă democratică, fără libertăți federale, fără presă liberă, fără necuviințe la adresa bisericii. Prietenii lui îl numesc împărat, și el însuși își amintește de Itur-

bide și vede în Napoleon al III-lea un model demn de imitat. Mexicul nu se hotărăște însă să-și înăbușe lupta pentru independență în acest vis al conservatorilor, și Santa Ana trebuie să fugă ca să-și scape pielea. De pe tot pământul mexican țîșnesc baionete, armate ale poporului.

Revoluția nu are însă decît idealul luptei. S-a văzut că în trezcriere nu există nici un ban și că bogăția e în mîinile bisericii. I se confiscă bunurile și biserica se declară în rebeliune față de guvern. Preoții fulgeră în ex-comunicări. Papa dezaprobă noua constituție. Pasiunile se întetesc. Li se iau preoților livezile. Sînt expulzate pînă și călugărițele surori de caritate. Războiul condus de Juárez are un neplăcut nume protestant : Reforma. Juárez caută sprijinul Statelor Unite și contractează cu ele un împrumut, iar șeful revoluției oferă cu multă larghețe garanții creditorilor. Ministrul Spaniei, de conivență cu biserica, ațîță la nesupunere față de guvern. Juárez le trimite pașapoartele. E provocarea sfidătoare. Spania, Franța și Anglia se găsesc în fața unei țări distruse de anarhie. Statele Unite ar putea ajuta Mexicul, dar cu războiul de secesiune abia dacă pot face față treburilor lor interne. Reacționarii din Mexic sînt de acord cu clica europeană și vor să importe împărat, să învelească mizeria cu spectacolul unei mantii imperiale. Napoleon al III-lea trimite trupele sale pentru a invada Mexicul. Invadarea implică posibilitatea ca în urma trupelor să vină un principe străin care să facă pe împăratul Mexicului.

Trupele franceze debarcă și începe invazia. Prima ciocnire pe care o au cu revoluționarii constituie un eșec. La 5 mai, generalul Zaragoza îi învinge la Puebla. Nu e o mare bătălie, dar e o mare victorie a poporului mexican. Zaragoza, învingătorul armatei Franței, e un erou care, atunci cînd moare în toată gloria tinereței sale, primește cel mai grandios omagiu pe care un popor îl poate aduce celui mai bun dintre fiii săi. În cele din urmă, însă francezii se impun și intră în capitală. Clerul, incîn-

tat, iese să-i primească. Plouă cu flori asupra străinilor care sînt o promisiune de a aduce împărat. Prin fața reprezentantului Franței defilează întreaga armată, strigînd : „*Vive l'Empereur !* Se formează o juntă de guvernare, în frunte cu arhiepiscopul. Se convoacă inevitabila adunare a notabilităților. Și notabilitățile cer împărat, așa cum prevăzuse Napoleon al III-lea.

Împăratul pe care îl avea pregătit Napoleon al III-lea este Maximilian, fratele împăratului Austriei. La castelul Miramar sosesc delegații Mexicului și oferă coroana lui Maximilian. Omul este aventurier prin temperament, al doilea fiu prin naștere, poet prin vocație. Se gîndește la un imperiu adevărat. „Ceea ce îmi aduceți — le spune delegaților — este numai o oscilare din partea notabilităților din orașul Mexic. Pentru a accepta generoasa dumneavoastră ofertă, ar trebui ca națiunea s-o ceară.“ Pentru a răspunde la aceste dorințe sînt în Mexic conservatorii și francezii. Plebiscitul se face cît ai clipi din ochi.

Maximilian, după ce primește binecuvîntarea emoționată a papei Pius al IX-lea, se îmbarcă cu Carlota. Intră în Mexic. Indienii, curioși să vadă și ei un împărat, se îngrămădesc pe străzi și rîd cu o maliție care ascunde în ea hazul, curiozitatea și îndoiala. Spectacolul e frumos, dar viitorul nu e surîzător. Împărăteasa — frumoasă floare habsburgică, căzută pe pămînt barbar, cum va spune D'Annunzio — își plimbă silueta ei semeată prin saloanele de la Chapultepec. Albii se simt fericiți.

Maximilian e mai francez în ideile lui decît se închiuia. Vrea mult liberalism și multă putere a statului. Să fie îndeplinite legile reformei : e primul lucru pe care îl spune. Nunțiul sanctității-sale se exaltă, discută, și Maximilian îl oprește brusc. Miniștrii pe care îi numește sînt liberali. Și nefericitul împărat începe să piardă totul. Liberalii din Mexic vor mexicani, conservatorii vor împărat,

dar reacţionar ; clerul, mulţumit, că este imperiu, dar nemulţumit de faptul că, în loc să se termine cu o cruce, coroana lui Maximilian se termină cu un ananas. Revoluţia creşte. Americanii, care au terminat cu războiul lor civil, îl sprijină pe Juárez ; Maximilian nu mai are nici măcar sprijinul Franţei. Napoleon al III-lea, încolţit de Bismarck, are nevoie de o armată mare, iar generalii lui îi spun : „Majestate, armata e în Mexic“. „Ducă-se dracului afurisitul ăla de Mexic, dar să-mi fie trimişi înapoi oamenii mei.“ Timp de cinci ani, Napoleon i-a promis lui Maximilian sprijinul său, şi acum, când acesta are nevoie de el, se găseşte în faţa unui ordin al lui Napoleon care spune : „Să se întoarcă armata, şi dacă e nevoie să fie adus Maximilian cu bagajele.“

Împărăteasa Carlota se înfurie. Va merge personal să ceară lui Napoleon împlinirea promisiunilor sale şi, în timpul acesta, Maximilian să țină piept furtunii. Trecînd călare pe drumurile de piatră care duc de la capitală în port, în mijlocul unor vijelii îngrozitoare, sub soare şi sub apă, împărăteasa zboară — spun istoricii — ca şi cum ar fi o stampă a *doñei* Juana la Loca¹. Când soseşte la Paris, împăratul o primeşte cu brutalul refuz de a duce la îndeplinire vreuna din promisiunile sale. Carlota pierde şi ultimul dram de echilibru al spiritului său. În acest timp, Maximilian vede cum se ridică maréa revoluţie. Ultimul batalion francez care pleacă din Veracruz, pentru a îndeplini chemarea lui Napoleon al III-lea, poartă „steagul înnegrit : pleacă de la tragedia de aici la aceea de acolo.“

Pe colina Las Campanas, Maximilian, generalul Miramón şi Tomás Mejía urmează să fie împuşcaţi. Miramón, general conservator, de la vîrsta de 25 de ani a purtat

¹ Fiica, nebună, a Regilor Catolici ; soţia lui Filip cel Frumos, mama lui Carol al V-lea (n.t.).

steagul reacțiunii cu nestins curaj, și însuși împăratul, în momentul în care trebuie să pășească în lumea cealaltă, o recunoaște și-i cedează locul de onoare. Tomás Mejía e catolicul fanatic : și-a pus întreaga lui speranță în imperiu și moare cu o credință și mai aprinsă încă, fericit de a fi un martir, disprețuind pe cei ce îl vor împușca în numele unei reforme blestemată, care pentru el nu are decît valoarea unei victorii fugare a ereticilor protestanți. Maximilian, confundîndu-se cu propriul său imperiu, disprețuindu-l pe Napoleon care l-a trădat, credincios misiunii sale regale, a tras la Querétaro ultimul său cartuș, a rezistat republicii pînă în ultima sa clipă și nu are nimic de obiectat destinului său. Îi scrie lui Juárez o scrisoare foarte demnă. Juárez este acum figura centrală. Este indianul care a păstrat aprins focul republicii și care, în numele poporului, refuzînd grațierea care ar fi salvat viața lui Maximilian, pare să împuște însăși umbra lui Moctezuma. Această împușcare nu încheie episodul invaziei franceze ; vrea să încheie istoria a patru secole. Cînd pe colina Las Campanas răsună împușcăturile plutonului de execuție care trimit de pe lumea aceasta pe cei trei oameni care simbolizează imperiul, reacția și colonia, bronzul lui Juárez se înfioară de emoție.

XXIII

MIRANDA, VAGABOND AL LIBERTĂȚII

*„Este un Quijote, cu deosebirea
că nu e nebun.“*

NAPOLEON

E luna ianuarie a anului 1787. În trăsura principelui Grigore Potemkin — favoritului chior al împărătesei Ecaterina a Rusiei — călătorește, în drum spre Crimeea, venezuelanul Francisco de Miranda. Rămîn în urmă străzile din Kherson — străzi murdare, cum spune Miranda —, care sînt adevărate viituri de noroi, în fața cărora se întinde stepa acoperită de alba mantie a iernii. Căii trec în galop peste gheața tare care acoperă apele Niprului. Principele se întoarce către venezuelan : „Nădăjduiesc, domnule conte, că această experiență să fie nouă pentru dumneavoastră : presupun că în patria voastră fluviile sînt trecute în alt chip.“

Principele tratează drept conte pe venezuelan pentru că așa glăsuiește pașaportul pe care i l-a dat la Constantinopole ministrul Austriei. Venezuelanul nu are acte eliberate de guvernul spaniol, care-l urmărește ca pe un dușman. Nu de mult, ambasadorul Spaniei la Londra a primit instrucțiuni de la Floridablanca să pună mîna pe Miranda, considerîndu-l contrabandist. Conte sau contrabandist, călătorul acesta are ceva care-l intrigă pe principele Potemkin. Poate povestirea aventurilor lui răz-

boinice, a călătoriilor din necunoscutul continent american și din Spania monahală, unde inchișitorii exercită dictatura medievală a rugurilor. Miranda privește, uimit, turme de berbeci, cirezi de vaci și herghelii de cai care pasc pe zăpadă, grupuri de tătari și de cazaci de la Don, care vin să-i prezinte principelui omagiu servil. Fanfara de cornuri de vânătoare răsunînd în stepă îi oferă o serenadă sonoră. Se opresc în fața mînăstirii dervișilor. E frig și ninge din belșug. Țăranii, pentru a-și încălzi măduarele, beau ceai și rachiu. Într-o zi, într-un oraș, asistă la un concert. Pe Miranda îl surprinde disciplina și acordul muzicanților. Cum e posibil să fie obținute? „Cum se face muzică aici?” I se răspunde: „Cu ciomagul.” Principele povestește istoria războiului din Crimeea: este istoria vieții sale.

Miranda are 37 de ani. Va fi de toate, chiar și conte... Se trage din acea familie de duci de Miranda care prin rudenția ei cu familia Caraccioli aparține însuși arborelui genealogic ilustrat de Sfîntul Tomas de Aquino. În Spania, pe baza purității sîngelui său, a fost admis, la 22 de ani, imediat după venirea lui din Caracas, în Regimentul Prințesei, cu grad de căpitan. Descrierea blazonului său începe așa: „Un scut cu cîmpul roșu și, așezate pe acesta, cinci jumătăți de trupuri de fecioare, fără vreo podoabă...” Destinul său, prevestit de heraldică, vor fi războaiele și aventurile printre tinere fără vreo podoabă.

Ceea ce însă îl intrigă pe principe este viața rătăcitoare a aventurierului. El nu a plecat în Spania să-și răsucescă mustața în garda regimentului. A plecat să cunoască lumea și să lupte. După ce dobîndește merite într-o campanie din Africa, este mutat în teatrul de lupte al Americii: în Marea Caraibelor. Sosește în Cuba, și din Cuba trece în Luisiana, unde guvernatorul Bernardo Gálvez pornește din Noul Orléans să se războiască cu

englezii. Împreună cu Miranda, care e unul dintre învingătorii de la Pensacola, intră în orașul încercuit pentru a coborî steagul Marii Britanii și a-l înălța pe cel spaniol. Astfel a urcat steaua lui Miranda. În Cuba, guvernatorul a început să simtă simpatie pentru el, l-a numit locotenent-colonel și l-a trimis cu o misiune specială în Jamaica. Încep însă geloziiile și rivalitățile. Este acuzat de contrabandă. Împotriva lui Miranda se pornesc interminabile procese spaniole... În timp ce în camera lentă a Justiției se îngrămădesc hîrtille, Miranda pune apele mării între el și judecată. Pleacă în Statele Unite. De aici începe lanțul călătoriilor sale care, cu fiecare zi, trage mai departe verigile lui. Pînă ce ajunge acum în stepele din Crimeea.

Care e pasiunea care-l mîină pe contele Francisco de Miranda? Libertatea. Hazardul îl poartă chiar pînă la curtea Ecaterinei a Rusiei. Altă aventurieră ambițioasă și fantastică : ieșită din leagănul barbar al unui minuscul principat german, ajunge, prin lovituri ale soartei și hazardului, să fie împărăteasa libertină și liberală care întinerește curtea țarilor, se înconjoară de artiști și de militari chipeși, instaurînd acel despotism luminat, prezidat în iatacul ei de entuziaste lecturi din Voltaire.

Ieșind din serviciul Spaniei, Miranda a asistat, în Statele Unite, la nașterea unei republici. Jurnalul său, în care niciodată nu a încetat să scrie, e plin de stampe clar schițate. Cititorul poate să vadă acolo cum apare noua națiune anglo-saxonă, unde alternează naiva bucurie populară cu ambiția marilor oameni de stat. Pe cînd Miranda se află în Newberne, în Carolina de Nord, într-o zi bătăile de tobă au anunțat poporului suspendarea ostilităților cu Anglia : au fost trase 4 salve de artilerie, „și cam pe la ora unu după amiază s-a adus *barbecue* —

adică un porc fript — și un butoi de rom, pe care l-au mâncat și l-au băut laolaltă primii magistrați și notabilitățile țării cu cei mai de jos oameni din popor, dându-și mîna și bînd din același pahar. Este cu neputință să concepi, fără să fii văzut, o adunare mai democratică și care să acrediteze ceea ce poezii și istoricii greci ne povestesc despre alte reuniuni asemănătoare la popoarele libere ale Greciei. La sfîrșit au fost cîțiva oameni beți, s-au înghiontit voioși, cu pumnii, a fost un rănit, dar la căderea nopții fiecare s-a dus la culcare, și astfel, după ce s-a dat foc la cîteva butoaie goale în chip de *feu-de-joie*, sărbătoarea s-a sfîrșit.“

Miranda a plecat la Filadelfia. Tocmai atunci Washington trecea pe acolo, în drum spre Annapolis, unde va prezenta Congresului renunțarea sa la demnitatea de comandant suprem al armatei. Pe străzi se îmbulzesc copii, bărbați, femei, pentru a-l aclama pe erou, „ca și cum Mîntuitorul ar fi intrat în Ierusalim.“ În timpul zilelor în care Washington a rămas în Filadelfia, Miranda s-a așezat la aceeași masă cu el. Washington, de 51 de ani, în culmea gloriei, oferea venezuelanului fără experiență, în vîrstă de numai 23 de ani, imaginea splendidă a bărbatului care eliberase un popor.

Clopotul din Filadelfia a bătut în sufletul lui Miranda. Se transformă în cavalerul rătăcitor al libertății. La Boston alcătuiește primele planuri pentru independența Americii hispanice și le discută cu generali nordamericani. Din America se îndreaptă spre Londra, crezînd că va găsi acolo aliați posibili. Apoi, rătăcind prin Europa, începe să studieze viața politică a națiunilor, întocmind planuri pentru sistemul de guvernare pe care îl vor avea coloniile, atunci cînd el va duce în inima lor războiul eliberator. Tinerețea lui e ardentă, iscoditoare și rămîne, ca pe stemă, semănată cu aventuri de dragoste. În fiecare oraș e o femeie la care se oprește, așa cum zăbovește cîteva momente în fața catedralelor sau într-un

muzeu. Sînt clipe pe care le consacră plăcerii fugare. Dragostea lui constantă e dragostea de libertate. Aparține unei armate de eliberatori care există numai în imaginația lui și nu vrea să întîrzie sosirea lui la întîlnirea cu lupta. Mergînd la întîmplare, după himerele sale, a ajuns în Rusia.

Principele Potemkin se întoarce spre contele Miranda : „Iubite conte, ar fi foarte rău văzut dacă ați părăsi Rusia fără să vă prezentați în fața Împărătesei...“, și Miranda se îndreaptă spre Kiev, unde se găsește curtea. De la Kherson pleacă cu o *kibitka* zburătoare. Merge în căutarea inimii Rusiei și a inimii Ecaterinei. Păduri, rîuri înghețate, sate defilează prin fața ochilor lui, pînă ce, în sfîrșit, de la o distanță de 14 verste, de pe o înălțime, dincolo de rîu, zărește orașul : cu bisericile lui cu cinci cupole aurite, în formă de bulbi.

Împărăteasa ascultă povestirile venezuelanului. Se simte mîndră văzîndu-se mai presus de retrograzii regi spanioli : strălucește și mai mult la curtea sa prețuirea ce se dă literelor din Franța atunci cînd se vorbește de despotismul întunecat al Inchiziției. Zeloși și servili, curtenii se înclină în fața venezuelanului, pentru că o uimește pe Ecaterina cu povestirile lui. El e cronică vie a celor două emisfere, cu povestiri, în fundal, din cealaltă lume. Ecaterina îl reține, drăgostoasă, cînd i se pare că vremea e rea și că ar fi periculoasă pentru Miranda traversarea rîurilor. Împărăteasa insistă să rămînă în Rusia ca ofițer în armata sa. Îl pune în legătură cu regele Poloniei. E grijulie să nu lipsească la reuniunile de la Curte. Îl distinge cu atenția sa la masă. Îl pune să pipăie țesăturile rochiilor sale pentru a deștepta prin aceste atingeri familiare un sentiment de mai mare intimitate. Ecaterina e o regină matură, veterană, inteligentă, luminată, ușuratică, îndrăzneată. Miranda are 31 de ani, Ecaterina, 58, ar putea să-i fie mamă. Focul juvenil al lui

Miranda îl face să aspire la gloria de a fi eliberatorul Americii. Pleacă din Rusia. Scrisorile și banii Ecaterinei îi deschid drumuri în Suedia, Norvegia, Danemarca, Prusia. Călătorește sub nume imagine, îl urmăresc ambasadorii Spaniei, dar în fiecare țară găsește umbra protectoare a împărătesei. Discută cu regi și-i luminează pentru ca aceștia să facă să progreseze țările lor. Intră în loji masonice. Se informează asupra lucrurilor din America. Din rîndurile celor de jos se va ridica strigătul independenței...

În Anglia, Miranda intră în contact cu Pitt, primul ministru. Acesta îl primește în casa lui de la țară, și venezuelanul începe demersuri pe lângă demnitarul englez pentru independența Americii. Formulează planul său de război și de guvernare. Ar urma să se proclame un imperiu independent, întinzîndu-se de la strîmtoarea Magellan pînă la paralela 45, în America de Nord, și avînd fluviul Mississippi ca hotar între Statele Unite și noua națiune. Havana ar rămîne ca o cheie a golfului Mexic și în Panamă s-ar deschide un canal pentru a facilita comerțul cu China... Împăratul ar fi un descendent al incașilor, iar sistemul parlamentar ar funcționa ca în Anglia, cu o Cameră a Comunelor, aleasă de popor, și un Senat de șefi indieni.

Pitt nu întreprinde nimic. Memoriile lui Miranda se rătăcesc. Și în timp ce Londra întîrzie, de partea cealaltă a Canalului Minecii se aprinde revoluția. Ludovic al XVI-lea a căzut în mîinile poporului. Prusia e în război cu Franța. Burghezia se pregătește să-și apere cuceririle cu sînge și foc. E o scenă ideală pentru Miranda, care, cine știe, va putea să pescuiască în apele tulburi ajutorul pe care-l caută pentru independența Americii. Traversează canalul. Este numit general al armatei franceze și, sub comnada lui Dumouriez, face campania din nord împotriva prusienilor. E de față la învingerea acestora la

Valmy. Încercuiește și cucerește Anvers și, în absența lui Dumouriez, este generalul comandant al trupelor franceze. La un moment dat se vîntură ideea să-i fie încredințată campania din Antile, pentru a recuceri Santo Domingo, și de acolo să irumpă în coloniile spaniole și să sfărîme pentru totdeauna „lanțurile făurite de Cortés și Pizarro“. Miranda e o celebritate politică, dar se află pe marginea abisului nenorocirii sale. Înlăuntrul contradicției permanente, care de acum înainte îl va purta de la triumf la înfrîngere, se va vedea frecvent într-o anticameră, care, trebuind să fie cea a consacrării sale, va fi cea a închisorii. Dumouriez, care sfîrșește prin a trăda revoluția, plănuiește greșit noua campanie din nord, iar Miranda, care trebuie să se retragă în bătălia de la Neerwinder, e trimis în judecată. Îl va judeca tribunalul revoluționar din Paris.

Procesul lui Miranda pasionează poporul, pe intelectuali, pe poeți. Mîndru, hotărît, sigur de sine, venezueleanul îi pune în încurcătură pe acuzatori și ține un discurs formidabil. Lucrurile acestea au ecou puternic în Parisul revoluției. Tribunalul îl achită, poporul îl sărbătorește, oamenii se îngrămădesc să-l îmbrățișeze. E dus în triumf acasă. După cîteva zile cad girondinii, se ridică montagnarzii; Robespierre — omul zilei — nu îi este prieten lui Miranda, și Comitetul Salvării Publice decretează încă o dată întemnițarea sa. Ar fi fost împușcat, așa cum au fost cîțiva din camarazii lui, dacă moartea lui Robespierre nu i-ar fi deschis porțile închisorii.

În Franța, Miranda e prins în vîltoarea furtunoasă a acelor timpuri care merg de la domnia stupidă a lui Ludovic al XVI-lea la triumful haotic al revoluției, de la luptele Directoratului la așa-numitele războaie ale Primului Consul. Ajunge la un moment dat să viseze — rătăcirile lui îl autorizează la aceasta — să fie unul din consulii Franței; frecventează saloanele la modă, întreține corespondență cu Madame de Staël. Napoleon îl con-

sideră un Quijote căruia nu-i lipsește decît nebunia pentru a se identifica cu personajul cervantian... Directoratul ordonă întemnițarea sa. Fuge în Anglia și intră în insulă cu perucă albă și ochelari verzi, ca domnul Mirandov, pentru a avea o nouă întrevvedere cu Pitt în casa de la țară a acestuia și pentru a relua demersurile în vederea independenței Americii. Nu înaintează cu nimic, nici de data aceasta, în Anglia. Ochii lui privesc acum spre partea cealaltă a Atlanticului. Călătorește în Statele Unite. În fundal, rămîne la Paris romanul lui de dragoste cu ușuratica Delfine, marchiză de Costine, ale cărei mingîieri le-au cunoscut Chateaubriand, Fouché, Alexandre de Beauharnais... Franța va săpa pe arcul de triumf din Paris numele lui Miranda.

În iarna anului 1805, la New York, cînd se ivește pe la geamuri barba de vată a Sfîntului Nicolae și copiii visează la sania plină cu jucării, care face să răsune clopoței ei printre nori, *don* Francisco de Miranda și Mr. Ogden pregătesc o navă misterioasă — „Leandro” — pe care și-ar dori-o chiar și corsarii pentru jafurile lor. Sînt îmbarcate pe ea mai bine de 500 de puști, flinte și carabine, 19 tunuri, cuțite, săbii, hangere, 6 500 cartușe, 10 000 cremene de pușcă, cinci tone de plumb. Numai Mr. Ogden și *don* Francisco cunosc aceste cifre. Încărcătorii care urcă lăzile grele o bănuiesc, și în cîrciumile din apropierea cheiului se șoptește. Încotro va porni oare „Leandro” ?

Trec zăpezile lui ianuarie. Februarie începe să se lumineze. Curînd primăvara va aprinde primii muguri pe pomi. Oamenii încep să-și scuture la soare lenea din spirit, din brațe. Mr. Ogden și oamenii săi, în secret, îi invită pe cei care au înfățișare de aventurieri să se imbarce pe „Leandro”. Vagabonzii încep să dea frîu liber

imaginației : unii cred că ar fi pentru „garda președintelui“, alții vorbesc de pepite de aur, cei mai mulți, sau aproape toți, de întreprinderi de piraterie. Cine nu a visat în copilărie să ajungă pirat? New York, în 1806, e un mic port care fierbe de ambiție. Are aproape 80 000 de locuitori. Furnicînd pe străzi și stradele, care în vîrfurile insulei Manhattan par să pornească din biserica Trinidad, newyorkezii, de origine pestriță, văd cum lumea crește în jurul lor.

Cînd „Leandro“ se desprinde de chei înălțîndu-și pînzele, cei două sute de americani care s-au îmbarcat nu știu încotro merg. Curînd, misterul se lămurește, pentru că generalul Miranda, care e văzut adeseori pe punte, pare că va comanda expediția și destăinuie cîte ceva din intențiile sale. Se scot armele din lăzi și toți se grăbesc să le facă să strălucească. Dulgherii fac mînere pentru lănci. Celor care se pricep puțin la militarie li se dă gradul de sergent, ca să-i instruiască pe ceilalți în arta militară. Se alcătuesc companiile. Miranda a inventat un nume : Columbia. A inventat un steag : steagul columbian — roșu, albastru, galben — pe care îl ridică pe catargul cel mare. Pentru prima oară vîntul Americii, briza caldă a Caraibelor, mîngîie această pînză divină, care se mișcă asemeni unei flăcări și palpită ca o inimă, în centrul însuși al bolții albastre. Pe întinderea neliniștitei mări a Americilor dau onor cei două sute de soldați — altă invenție a lui Miranda — scoși din taverne, din atelierele de croitorie și tîmplărie din New York. E un răpăit de sînge înnebunit în sufletul marțial al venezuelanului care apare în uniformă de gală. Odată cu lăncile și spadele, Miranda a îmbarcat și o tiparniță și, chiar pe navă, încep să editeze proclamații. Napoleon a arătat că războiul se face, în primul rînd, cu literatură. Caraibe, vechia mare a sclaviei, e acum noua mare a libertății.

După ce a fost atît de aproape de tronuri, după ce a stat la masă cu atîția oameni de seamă, Miranda s-a cre-

zut autorizat, în zilele lui bune, să plănuiască o mare coaliție europeană împotriva Spaniei. Întotdeauna a avut succes, pînă în momentul în care a prezentat ideea lui de eliberare a Americii. Atunci toți s-au îndoit, toți s-au eschivat. În realitate, nu se sinchiseau de țările sălbatice ale Americii de Sud. Pentru aceasta s-a certat cu francezii, pentru aceasta s-a îndepărtat de Pitt. Nici Jefferson, care tocmai cumpăraseră Luisiana, care vedea lărgindu-se viața internațională a Statelor Unite, nu era dispus la un conflict cu Spania : cînd Miranda a pornit cu „Leandro“, președintele a trimis o scrisoare ziarului lui Franklin, negînd că l-ar fi ajutat pe conspirator. Ei bine : dacă nimeni nu-l ajută oficial, atunci Miranda va pleca ca un pirat filibuster. Și așa a plecat, și de aceea îl vedem cu cei două sute de aventurieri ai săi pornind să elibereze Venezuela. La Santo Domingo i se mai alătură două corăbioare. Cu aceste trei nave solitare, Miranda, generalul veteran din Europa, cel care a învins cu armatele sale pe destoinicii militari ai Germaniei, va sfida cel mai mare imperiu al lumii și-i va disputa dreptul de a guverna coloniile care se află de trei secole sub steagurile sale. Pare o îndrăzneală nebunească, mai potrivită pentru un tînr ucenic revoluționar decît pentru un războinic cu experiență.

- La linia orizontului zărește spinările colinelor, profilul patriei, ascuns ochilor săi mai bine de treizeci de ani. Vasul amiral poartă ca steag de luptă o lună albă care coboară pe un fond albastru și un soare rotund care răsare. În plus, pe o flamură roșie, această deviză : „Moarte tiraniei ! Trăiască Libertatea !“

Visul lui Miranda arde de data aceasta așa cum arde o frunză de tutun. În Statele Unite s-a răspîndit vestea aventurii sale imediat ce „Leandro“ s-a aflat în largul

mării. În timp însă ce unele jurnale vedeau în ea eliberarea continentului și se vindeau eșarfe cu portretele lui Washington și Miranda, cu legenda „Aurora Americii de Sud“, ministrul spaniol, marchizul de Casa Yrujo, trimitea înștiințări la Caracas, Mexic, Havana, pentru ca spaniolii să se pregătească de apărare. Când Miranda a sosit pe țărmurile patriei sale, paza coastei îl aștepta cu tunurile încărcate și a fost nevoit să dea înapoi. Debarcă apoi la Vela del Coro, și după o scurtă luptă, în care izbutește să învingă garnizoana spaniolă și să înalțe propriul său steag în locul în care flutura cel dușman, o armată de 1 500 de spanioli îl încercuiesc. Nu era greu cu acest număr de ostași să-i învingi pe piratii, puțini la număr, ai lui Miranda, care vorbeau englezește și care nu putuseră să intre în contact cu oamenii din popor din împrejurimi, oameni pe care generalul își construise fortăreața iluziilor sale. Miranda se retrage, trecînd în insule și lăsînd în Venezuela fărîme de lucruri, tiparnița, descurajarea.

Miranda revine la Londra, să reia discuțiile, după moartea lui Pitt. Cu Sir Arthur Wellesley — viitorul duce de Wellington — are o discuție acră, căci Anglia nu e de acord să-i urmeze planurile și să facă război Spaniei în America. În acest timp, prin colonii circulă „Portretul și biografia trădătorului Miranda“ : la Caracas sînt arse efigia și steagul său, din trădător și bandit nu e scos...

Spania se scufundă. Nu Spania populară care, la urma urmei, îi pune pe fugă pe soldații lui Napoleon, ci Spania regală, peste ale cărei mizerii se pot plimba, trufași, cezarul din Franța și chiar și veselul său frate, Joseph Bonaparte, care, pentru că e betiv, e numit în Madrid Pepe Botellas. Rezumînd, scrie Madariaga : „Carol al IV-lea, prin imbecilitatea sa, și Fernando al VII-lea, prin cru-

zimea și josnicia lui, au dezonorat coroana, identificînd-o cu nedemnele lor capete." În America se ridică popoarele. Consiliile municipale lărgite proclamă adeziunea față de Fernando al VII-lea, pentru că el e un simbol împotriva ambiției lui Napoleon, dar, în realitate, ceea ce clocotește este ideea lui Miranda, vechea speranță a oamenilor din popor : independența. Chiar în adunările de la Bayona, Francisco Antonio Zea, granadianul neli-niștit care reprezintă Guatemala, subliniază și primește ideile corpului legislativ francez, care a declarat că nu se vor opune independenței coloniilor spaniole, considerînd aceasta în ordinea firească a lucrurilor. Quito, Mexic, Caracas, Santa Fé, Buenos Aires... fiecare oraș al Americii e un rug care începe să ardă, iar la Londra, în casa lui din Grafton Street, Miranda îi primește pe toți cei ce sînt prieteni ai revoluției : conspiratori din America spaniolă care se agită prin Anglia, Spania, Franța, vizitînd loji, căutînd arme. Miranda publică un ziar *El Colombiano*. Prin intermediul prietenei sale Lady Townsend intră în relații cu ducele de Cumberland și cu oamenii politici ai vremii : îi explică lui J. Bentham problemele Americii... Primește pe delegații din Caracas care vin să caute sprijinul Angliei : López, Méndez, Andrés Bello, Simón Bolívar...

Miranda are 60 de ani, Bolívar, 27. Bolívar privește viitorul cu optimismul, credința și fervoarea tinereții. Pictorul Gill îi face portretul fără nici o cută pe frunte, ochii mari și întunecoși larg deschiși, părul bogat, fluturînd ca un rodnic steag negru de conchistador, pe buzele cărnoase surîsul satisfăcut al celui care a descoperit adevăratul drum în viață, pe umerii fermi mantia elegantă din stofă fină cu broșa de aur. Miranda are capul alb, și pe energicul său profil militar viața a pus o tușă austeră de hotărîre, alungînd orice surîs grațios ; don-

juanismul vieții sale rătăcitoare a cedat locul unei liniști discrete, bine păstrate în fortăreața obiceiurilor sale. Bolívar se îmbarcă pe „Sapphire“, și o lume care se naște, o istorie care începe, o glorie care abia se insinuează își surîd : e bagajul care-l însoțește. După câteva luni Miranda se îmbarcă pe „Avon“ ; duce cu el hîrtii, memorii, greutatea unei istorii care se termină, a unei vieți care se încheie, a unei glorii care se sustrage, sfioasă, chemărilor bătrînului visător.

Cavalcada ajunge în orașul Caracas. Au coborît pînă în portul Guaira, ca să-l întîlnească pe Miranda, mulți cetățeni ; tînărul Simón Bolívar, oameni care vroiau să strîngă mîna compatriotului a cărei viață dramatică se desfășurase pe cinci continente. Mulțimea se îngîrămădește să vadă stampa legendară. Cine știe ce idei diabolice poate să aducă acest soldat al revoluției franceze, gîndesc notabilitățile orașului... Și Miranda, strîngînd friurile calului său alb care aleargă cu pași mici pe pietrele rotunde ale străzii, privește mulțimea, poporul care-l aclamă ca pe un salvator, ca pe un Washington al Americii spaniole și el îi măgulește cu surîsuri și salutări. Îți amintesti, Miranda, Filadelfia care părea un nou Ierusalim ? Ce frumoase îi par revoluționarului străzile din Caracas, cu soare și democrație, amintindu-și-le pe cele din New York, acoperite de zăpadă și el cerșind favoarea piraților ; cînd se gîndește că ani de zile le-a străbătut pe cele din Londra, fără succes, prin ceața nordică și circumspecția domnilor din City. Miranda e găzduit în casa tînărului Bolívar.

Acum e locotenent al armatei. Națiunea nu i se dăruie însă bătrînului, așa, de la început. Urmează neîncrederea notabilităților : se ivește competiția cu cei tineri, care vor să se afirme. Pentru congresul care se va întruni, abia dacă e ales deputat al localității San Juan Batista de Pao,

pierdută pe cîmpiile dogorîte, unde oamenii — toți vâcari neciopliți — nu se pricep decît la iepe, catîri și vite și își cîștigă viața făcînd brînză. Caracas nu s-a gîndit la numele lui. Congresul desemnează un triumvirat să guverneze, din care Miranda e exclus : nu obține decît opt voturi. El are însă locul său în adunare, ține discursuri pentru independența imediată, e elocvent, e ascultat. E numit în comisia care urmează să deseneze steagul și prezintă cele trei culori ale sale — galben, albastru, roșu — pe care deputații îl salută ca pe un simbol național. În piața mare din Caracas, cinci ani mai înainte, autoritățile spaniole arseseeră aceste culori, culorile sale...

Începe războiul. Miranda — nu poate fi altfel — merge în fruntea armatei. Nu sînt trupele renumite cu care a luptat împotriva germanilor în Belgia, nici minunatele cadre militare pe care Ecaterina a Rusiei i le oferise să le comande : sînt vâcari din *llanos*¹, țărani din provincii, meșteșugari din Caracas. Urmează înfrîngerea. Bolívar are sarcina de a apăra fortăreața Puerto Cabello, și o pierde din cauza trădării lui Vinoni.

„Cu ce curaj pot îndrăzni să iau tocul să vă scriu dumneavoastră, după ce a fost pierdută din mîinile mele fortăreața Puerto Cabello ?“ îi scrie lui Miranda. Miranda vede că, pentru moment, războiul e pierdut. Privirea lui experimentată prinde într-o clipă semnificația acestei înfrîngeri. El, împreună cu patru prieteni, se află într-o încăpere, ținînd în mînă comunicatul prin care se anunță catastrofa, tăcuți, cu frunțile plecate. Pedro Gual intră în acel moment. „Ce se întîmplă ?“ Și Miranda : „*Tenez Venezuela est blessée au coeur*“².

Se semnează un armistițiu. Patrioții se evaporă. Spaniolii devin impertinenți. Dacă Monteverde, spaniolul, îndeplinește cele semnate, nu este pierdut totul. Miranda,

¹ *Llano*, cîmpie cu ierburi, savană (n.t.).

² Iată : Venezuela e rănită în inimă (fr.) (n.t.).

în Guaira, se pregătește să fugă. Trebuie să caute refugiu în Antile sau, poate, să fugă în Europa, pînă se depășește eșecul. Acesta este și va fi, de-a lungul anilor de război, soluția firească pentru patrioți. Pe străzile portului merg însă și strigă grupuri de tineri turbulenți : că Monteverde nu va îndeplini cele semnate ; că vina — așa cum se întîmplă întotdeauna — o poartă Miranda ; că a fost o greșeală să se semneze armistițiul. Cel mai exaltat e Bolívar. „Să-l predăm — spune — pe Miranda spaniolilor : să nu plece !“

E ora trei dimineța. Bat la ușa locuinței lui Miranda. Acesta se scoală, deschide ușa și la lumina lămpii vede chipurile tinerilor agitați care cer întemnițarea lui : îi conduce Simón Bolívar. Miranda, puțin plictisit, fără emoție și fără să opună rezistență, se predă și spune : „Zurbagii, zurbagii, oamenii aceștia nu știu altceva decît să fie zurbagii.“

E predat autorităților spaniole. Înainte de a se ivi zorele, bătrînul face cale întoarsă pe străzile din Guaira, sub grosolana insolentă a soldaților Spaniei. Este întemnițat mai întîi în castelul San Carlos și e trecut apoi într-o celulă pentru pedepsirea bandiților, unde apa îi ajunge la glezne. E prins în lanțuri și pus la regim de pîine și apă. Ceea ce privește Miranda din gaura aceasta e mai rău decît ceea ce vede în propria-i celulă : flutură iarăși în vînt steagul spaniol și vede sosind „șiruri de oameni, aparținînd celor mai ilustre și distinse stări, clase și condiții, tratați ca niște bandiți : am văzut cum îi îngropau alături de mine în acele îngrozitoare temnițe subterane...“

Șase luni în închisoarea de la Guaira. Apoi șase luni sub bolțile — cimitir pentru oameni vii — ale cetății San Felipe în Puerto Cabello : aceeași cetate unde a fost pierdut războiul atunci cînd Vinoni l-a trădat pe Bolívar și pe Miranda. Apoi șase luni în închisorile fortăreței

Morro la Puerto Rico. Și de acolo, în închisoarea Carraca din Cádiz.

În Venezuela și în toată America, războiul — acum prodigiousul război al lui Bolívar — a început din nou și a cunoscut victorii și înfrîngerii. Miranda e de doi ani la Carraca și-i ajung știri din port : mai bine de zece mii de ostași, înarmați cu tot felul de arme, încep să plece, sub comanda generalului Morillo, să recucerească America. În curînd cad Caracas și Santa Maria. La Cartagena patrioții rezistă la o încercuire de trei luni, pînă ce Morillo intră în orașul eroic pentru a găsi că a treia parte a locuitorilor au murit de foame. Pe conducătorii care mai trăiesc îi împușcă. Avansează spre Santa Fe : familiile, cu femei, bolnave, cu bătrîni reumatici, cu sugari, pleacă în exod precipitat, traversînd ținuturi pustii, pentru a căuta refugiu în arzătoarele pampe solitare. Chiar acolo Santander și Páez organizează trupe de țărani de pe cîmpii și de refugiați, care vor fi mai tîrziu brațul victoriei republicane. Bolívar se va refugia în Jamaica, unde scrie nemuritoarea sa scrisoare.

Țîmpul își urmează cursul. Bolívar trece din Jamaica la Haiti, unde negrul Petiôn îi întinde mîna și în oferă ajutor, în sprijinul ideii pe care o are Bolívar de a porni încă o dată lupta în Venezuela. Abia dacă sînt iluzii, pentru că Morillo este mai hotărît ca oricînd în coloniile recucerite, și în momentul acesta semnează la Santa Fe sentința de moarte împotriva patrioților și le exilează pe doamnele care au devenit suspecte întrucît fiii sau soții lor au făcut parte din trupele republicane. Miranda e în agonie. De trei ani și jumătate se află în închisoarea din Cádiz.

Azi e 14 iulie, 1816. Aniversarea luării Bastiliei. Pedro José Morán, servitorul lui Miranda, care i-a stat alături ca un cîine credincios, scrie în această zi următoarea scrisoare stăpînilor lui din Cádiz :

„Venerații mei seniori : La această dată, la ora 1 și 5 minute dimineața, iubitul meu stăpîn, *don* Francisco de Miranda, și-a încredințat sufletul Creatorului. Preoții și călugării nu mi-au dat voie să-i fac funeralii, astfel încît, imediat ce și-a dat sufletul, cu salteaua, cearceaful și cu toată rufăria de pat, l-au ridicat și l-au dus să-l îngroape ; imediat s-au întors să ia toată îmbrăcămintea și lucrurile sale pentru a fi arse. E tot ceea ce pot să vă aduc la cunoștință și vă rog să-mi spuneți ce trebuie să fac cu unele hîrtii pe care el le păstra cu multă grijă.“

XXIV

MAREA LUI SIMON BOLÍVAR

*„Libertatea Lumii Noi
este speranța Universului“*

BOLÍVAR

19 ianuarie, 1799. Un vînt cald, impregnat de sare, umflă pinzele. Cîțiva muși se mișcă ca niște dansatori pe frînghie și desenează în aer glume malițioase. Din portul La Guaira se desprinde nava „San Ildefonso“. S-au ridicat ancorele, s-au slăbit cablurile, ca răspuns umil la comenzile căpitanului, cu voce răsunătoare, și la interjecțiile marinarilor. Trosnește acum scheletul de lemn al navei și oamenii din port — albi, mulatri, negri — formează pe plajă un grup de bronz care, abia respirînd, urmărește manevrele mai mult cu emoție decît curiozitate. În jurul navei călătoare, vîslesc — în bărci, canoe sau pe trunchiurile de copac — trupuri de abanos.

Pleacă „San Ildefonso“ spre Spania, dar nu va ajunge de partea cealaltă a oceanului nici în ianuarie, nici în martie, nici în aprilie. Mai întîi va trîndăvi prin Caraibe. Se va duce la Veracruz. Aceasta satisface curiozitatea tînărului de șaptesprezece ani care e la bord și care, pentru prima dată calcă pe puntea unei corăbii. Inima îi palpită cu presimțire de aventuri. Lumea largă i se va deschide, desvăluindu-i secretele ei. E bogat, bine făcut și aproape analfabet. Simón Rodríguez, maestrul lui,

urmînd sfaturile lui Rousseau, l-a educat ca pe un sălbatic, învățîndu-l să se cațere pe munți, să treacă riurile înot și să galopeze ca un centaur pe cîmpii. Sînt doi ani de cînd s-a înrolat în batalionul voluntarilor albi din valea Aragua; verișoarele lui privesc cu încîntare fața tînărului cu o ușoară nuanță de scortîșoară și uniforma lui viu colorată. Casa din oraș, minele de aur, plantația de cacao și cea de trestie de zahăr din San Mateo îl situau în plan de preeminență față de creolii din Caracas. Și acum, ce-i rezervă această plecare pe mări? La ce se gîndește Simón Bolívar? La verișoarele sale Aristiguetas? La sclavii săi negri? La nebunul acela de Simón Rodríguez, care atunci cînd avea paisprezece ani începuse să-i vorbească de filozofiile cele mai liberale și care acum cutreieră, probabil, America de Nord sau Franța, exilat, pentru că a făcut pe conspiratorul?

Cele trei catarge ale lui „San Ildefonso” oscilează, dungînd albastrul cerului, legăîndu-se în mijlocul unui zbor de pescăruși. Viața călătorului se scurge tot așa de lent ca și umbra arătătorului unui ceas de soare. Băiatul care a avut mai înainte drept teatru cîmpiile Venezuelei, unde era o bucurie să înteească galopul cu pîteni nazarieni, nu are aici, pentru a-și dezmoști picioarele, decît pașii numărați de pe pîntea vasului. Trec două săptămîni. Se apropie de coasta Mexicului, de Veracruz. Aici nava va face o lungă escală. Băiatul coboară pe pămînt. Vrea să se dezmoștească. Închiriază un cal și străbate cele 260 de mile care separă portul de capitală, ca și cum ar da înconjur casei sale. Cunoaște pe arhiepiscop și pe vicerege, privește pentru prima dată splendoarea unei curți viceregale. Trec februarie și martie, Bolívar se înapoiază în port, „San Ildefonso” își continuă drumul, zăbovește două zile la Havana și, în sfîrșit, navighează în largul oceanului. Vor intra în Spania prin pămîntul bunicilor săi, prin țara bască a familiei Bolívar. Vasul va ajunge la marea Biscayei, va

ancora în golful Santona, va merge prin rada Nervionului la Bilbao. La puține ore după Bilbao se află satul lui Bolívar, casa strămoșească a familiei Bolívar Jáuregui. Băiatul ușuratic și vijelios, va avea în fața ochilor, pentru a-și satisface curiozitatea, continentul regilor despotici și al liber-cugetătorilor de care vorbea *don Simón Rodríguez*.

Iulie, 1802. Oamenii din Guaira fug pe străduțele strâmte care, ca niște scări de piatră, coboară în port. A sosit „San Ildefonso“. Au trecut trei ani și jumătate de când a plecat de aici, în aceeași corabie, adolescentul Simón Bolívar și acum se întoarce bărbat și căsătorit cu Maria Teresa Toro, nepoata domnului marchiz. Simón îi arată Mariei primele înfățișări ale patriei: iată schitul Carmen, și clopotnița San Juan de Dios, și turnul El Guamacho, care are sus un balcon de jur împrejur, iată, pe vârful colinei, fortăreața Vigía. Șerpuind, drumul pentru călăreți urcă spre Caracas.

Acest crîmpei al patriei îl face pe Bolívar să uite stampele șederii sale în Europa, unde se poate spune că a învățat să citească lumea și a devenit mare dansator. Acum îl desparte oceanul de casa unchiului său Esteban Palacios, omul care a dat la o parte perdeaua pentru ca tinărul să vadă indecențele și micimile curții, în frunte cu Regina Maria Luisa, bătrînă fără dinți, trupeșă și cu viață desfrînată, „capabilă să compromită un regat numai ca să-și înalțe amantul și care se afla în amoruri simultane cu un căpitan al gărzii, venezueleanul Manuel Mallo, și cu Godoy, primul ministru. Îi trece prin minte ca o străfulgerare amintirea cursei pe care i-a întins-o Godoy, în ziua în care străjerii l-au arestat la Madrid, crezînd că duce un mesaj de dragoste al reginei către Mallo; el a trebuit să se apere, scoțînd sabia. Toate acestea și imaginea lui Napoleon, aclamat de populația

din Paris ca salvatorul republicii, și cea a prietenului său, marchizul de Estariz, care l-a inițiat în lectura autorilor francezi, nu mai au importanță. Acum e în Venezuela, care va face și mai dulci orele fericite ale lunii sale de miere.

Aceasta e Guaira Guayra : aceasta e Guaira sonoră. Guaira cea neîmblinzită, conspiratoare, liberală. Aici au căzut și au încolțit semințele revoluției franceze, aduse pe corăbiile companiei Guipuzcoana. Aici, acum cinci ani, José María España și Manuel Gual au încercat să urzească un război de independență. Aici, la trei luni după ce tânărul Bolívar a plecat spre Spania, José María España a căzut în mâinile spaniolilor : în piața mare a orașului Caracas l-au tăiat în bucăți, iar capul lui, pus într-o cușcă, a fost trimis ca dar Guairei.

Călări, Simón și Maria Teresa înaintează printre felicitările prietenilor și uralele sclavilor. Iată casa martirului José María España, unde se întâlneau conspiratorii și unde au fost găsite cele o sută de volume din opere interzise, franceze, engleze și chiar spaniole, care i-au scandalizat pe ofițerii regelui. Iată sala jurămintelor, unde au fost redactate instrucțiunile pentru revoltă și unde rebelii au făgăduit solemn că mai degrabă vor muri decât să abandoneze cauza lor dreaptă ; își amintea de publicarea Drepturilor Omului pentru a le distribui în întreaga națiune, se da drept consemn pentru răscoală strigătul : „Trăiască poporul american !“ Se vor elibera sclavii, iar indienii, mulatrii vor fi declarați egali cu albi, vor desființa impozitele, guvernul va fi ales, vor avea steag...

Simón și Maria Teresa înaintează veseli spre luna lor de miere. Toată această cronică a orașului e înăbușită de tropotul căilor, de larma cărăușilor și de privirile de dragoste pe care și le aruncă tinerii căsătoriți. Abia dacă Maria Teresa zărește craniul galben al lui José María España, pus în cușcă.

Iunie, 1803. Simón Bolívar se află din nou în portul Guaira și iarăși în drum spre Europa. A închiriat un vas. Aripa tragediei îi întunecă fruntea și îi maturizează tinerețea. S-a scufundat în tenebre scurta sa lună de miere. Ce noapte înfiorătoare aceea în care sclavii cu torțe o coborau din San Mateo pe Maria Teresa aproape muribundă ! Ce coșmar ziua în care au dus-o să o înmormînteze. Pentru prima oară, pe chipul lui Simón Bolívar, se vede umbra destinului său. Se îmbarcă luînd drept tovarășe de drum cărțile lui Plutarh, Montesquieu, Rousseau și lăzi de cacao, indigo, zahăr, care îi vor deschide drumurile lumii. Își va înăbuși, romantic, durerea în vîltoarea vieții europene.

Februarie, 1807. Acesta este portul Charleston, din Carolina de Sud, pe coasta atlantică a Statelor Unite. Pe micul vas de transport care ridică ancora spre Guaira, se îmbarcă un om care poartă semnele vieții arzătoare de la Paris : e Simón Bolívar. Aurul primit pe cacao și indigo, el l-a presărat ca praf de scortîșoară asupra ispitelor aprinse pe care le întâlnește pe pămîntul Franței. Bolnav fiind, într-o bună zi e smuls din această viață de către nebunul Simón Rodríguez, care îl ia cu el să cuture muntii din Elveția. Bolívar, din cauza jocului de cărți, avea punga aproape goală. Rodríguez îi arată pagini din Rousseau. Umblînd și tot umblînd, au ajuns în Italia. Vorbeau despre libertate. De pe înălțimea colinei Aventin, privind în jos panorama Romei, Bolívar s-a exaltat. „Eu voi elibera America spaniolă, o jur“. Și în loc să se întoarcă la Opera din Paris, în saloane, la cazinouri, a vizitat lojile unde se făcea politică. Avea contacte și discuții cu americani care conspirau. Fanny de Villars, care-l dorea, nu a putut să-l rețină. A plecat la Hamburg și s-a îmbarcat să se întoarcă în America. A vizitat, în Statele Unite, Filadelfia și

Washington, orașele independenței nordului. A aflat la Boston și New York cronica lui Miranda, precursorul.

Cînd se îmbarcă e un om la care boala își arătase simptomele. Avusese febră mare și ochii îi străluceau ca niște fulgere. Vaporul trece de capul Florida, continuă drumul prin fața Antilelor, poate fi văzut din Guaira. Ca o limbă de foc se aprinde în Bolívar amintirea unchiului său, José Félix Ribas, un conspirator fanatic, care asista la Paris-la întrunirile secrete, purtînd pe cap boneta roșie a libertății.

9 iunie, 1810. America este altceva: pare o Lume Nouă. Amiralul Cochrane, guvernatorul din Jamaica, a pus la dispoziția juntei patriotice din Caracas, care a luat guvernarea, o bergantină de război, pentru a trimite deputați la Londra. Și la bordul vasului „General Lord Wellington“ se îmbarcă astăzi aici, în Guaira, „colonelul și deputatul“ general Simón Bolívar, López Méndez, al doilea deputat, și secretarul, domnul Andrés Bello. Cum s-a întîmplat miracolul?

În casele creolilor din Caracas, în cea a lui José Félix Ribas, se adunau prietenii patriei libere să țină reuniuni clandestine. Ca în timpurile acelor *comuneros* și ale lui José María España și Miranda, s-a vorbit din nou de independență. Cu o insistență sporită în fiecare zi, se cerea să asume puterea Consiliul Municipal. Era revoluție. Un preot chilian, canonicul Cortés de Madariaga, a ținut un discurs incendiar, incitînd să se pună mîna pe guvernare. Emparán, împuternicitul spaniol, a căzut sub presiunea juntei patriotice. În piața și pe străzile din Caracas s-a impus un nou suveran: poporul. Poporul legiferează, ordonă și execută. Toate acestea vor duce la război, dar pentru luptă e nevoie de arme, de bani, și creolii își întorc privirea spre Washington, călătoresc în Antilele engleze. Atunci le sugerează Cochrane, din Jamaica, să plece la

Londra. Bolívar, care a călătorit, e bogat și poate plăti cheltuielile misiunii, are profil și aroganță revoluționară, apare pe scenă. Aerul de la San Mateo i-a redat vigoarea tinerească.

5 decembrie, 1810. Nu au trecut nici șase luni, și Bolívar intră iarăși în Guaira. Sosește cu „Avon“, bergantină engleză. După el, la câteva zile, va veni Miranda, precursorul, părintele intelectual al revoluției, cu „Sapphire“. Bolívar l-a cunoscut la Londra, în casa acestuia din Grafton Street, unde căutau refugiu natural agitații din întreaga Americă pentru a plănuși întreprinderi războinice. Miranda i-a deschis lui Bolívar ușile saloanelor din Londra și l-a adus în atelierul lui Gill, elev al lui Reynolds, care, făcându-i portretul, i-a pictat pe piept o medalie pe care scria : „Fără libertate, nu există Patrie“. Aceste cuvinte, pe drept înscrise pe inima lui, îi fixează destinul. Bolívar va fi eliberatorul. Nu a obținut sprijin direct de la Londra, dar știe că Anglia ar privi cu plăcere un război de independență care să distrugă puterea Spaniei în America. A smuls din Londra pe bătrînul Miranda, care va merge, ca un panasă înflorit, în fruntea trupelor de patrioți. Caraibeles strălucesc acum în fața ochilor lui, cu făgăduința unei lumini noi : războiul pentru libertate.

27 august, 1812. Nu mai este acum eleganta bergantină de război „General Lord Wellington“, în care a traversat Atlanticul. Nici „Avon“, grațioasă, care, cu svelta-i chilă, era propria vișurilor sale. Acum nu e decît o goeletă, lăsată la mila Domnului : „Jesús, María y José“. Așezați pe suluri de sîrmă, Simón Bolívar și unchiul său José Félix Ribas dialoghează fără a vorbi. Merg de la Guaira la Curaçao. Sînt naufragiați ai războiului lui

Miranda. Bolívar a pierdut Puerto Cabello, și cu Puerto Cabello a fost pierdut războiul și a eșuat prima republică a Venezuelei. Spaniolul Monteverde, după ce a semnat o capitulare cu patrioții, nu și-a ținut promisiunile și a dezlănțuit o campanie de crude represalii. Temnițele din Guaira gem de patrioți albi legați cu lanțuri de negri pentru a pune în practică, în ironica întunecime a celulelor, egalitatea pe care au predicat-o. Bolívar a trăit ceasurile cele mai chinuitoare din viața sa. I-a scris lui Miranda o scrisoare sfârșietoare, considerându-se un mizerabil pentru pierderea lui Puerto Cabello, dar apoi îl predă autorităților spaniole, într-un moment de exaltare confundându-l cu un trădător pe acest conducător, simbol precursor al libertății. Acum fuge din Venezuela, cu un pașaport de șef spaniol : i s-a dat considerându-se că Bolívar nu înseamnă nimic. Ajunge la Curaçao cu zece mii de pesos, pe care autoritățile din insulă i le confiscă. Cu pământurile lui din Venezuela în mâinile spaniolilor, învins, trebuie să înceapă o nouă viață, pornind de la nimic. S-a gândit la soluții disperate. Printre altele, să plece în Spania, să lupte alături de Sir Arthur Wellesley împotriva lui Napoleon.

Noiembrie, 1812. De abia au trecut două luni de când a sosit la Curaçao și se imbarcă pe o bergantină pe care o închiriază, vânzând tot ce i-a mai rămas : un pumn de bijuterii. Pleacă împreună cu el José Félix Ribas. Încotro se îndreaptă ? Spre Cartagena. Și în Noua Granada s-a cîntat pentru Independență. Poporul s-a răsculat. Consiliile populare s-au transformat în focare revoluționare, și Cartagena, cea cu ziduri de piatră și sînge și soare, este în stăpînirea patrioților. Bolívar debarcă și spune : „Granadieni, eu sînt un fiu al nefericitului Caracas, scăpat ca prin minune din mijlocul ruinelor sale fizice și politice, și, mereu credincios sistemului liberal

și drept pe care l-a proclamat patria mea, am venit să urmez aici stindardele independenței care flutură atît de glorios în aceste state.“

Comandantul fortăreței îi dă lui Bolívar cîteva trupe. Sosește aici ca un necunoscut : și se naște sau renaște printre aceste pietre, pentru a apărea deodată ca eliberatorul Americii. Cu aceste trupe, urcîndu-le în susul rîului în „șampane“, va ocupa porturile spaniole de pe malurile fluviului Magdalena, cucerind drumul care duce spre interiorul Noii Granade și făcînd legătura între cele două orașe ale independenței : Cartagena, portul din Marea Caraibelor și Santa Fe, capitala din Anzi. „Armata“ e o mină de „metiși din drojdia celor de jos, țărani ruinați sau indieni pe jumătate sălbatici, care se înrolează voluntar sub steagurile discreditate ale revoluției : trupe fără nici o ordine, desculți, fără altă îmbrăcăminte decît niște pantaloni cîrpiți și un pătrat de pătură nenorocită, cu o gaură în mijloc, pe unde iese capul, acoperit cu o pălărie mare, ale căror boruri se destramă.“ Cu oamenii aceștia asaltează și ia prin surprindere Tenerife, apoi Mompox, curăță intrarea fluviului Magdalena, se cațără pe vîrfurile Anzilor, vîrîndu-se prin pădurile arzătoare pînă ce ajunge pe culmile încoronate de zăpadă, de unde cade asupra Venezuelei. Poartă un război feroce, „pe viață și pe moarte“, în care sînt trecuți prin ascuțișul armelor sau sînt omoriți cu pietre, prizonierii sau chiar și bolnavii din spitale. Cu spada roșie de răzbunare, intră în triumf în Caracas. Orașul se revarsă în flori pe umerii lui triumfători. Sclavii îi sărută picioarele. Așa se naște Eliberatorul !

8 septembrie, 1814. La bordul goeletei „Arrogante“ a corsarului italian Bianchi, fuge din nou din Venezuela. Bolívar nu mai e omul victoriei, ci umbra înfrîngerilor.

Are 31 de ani și biograful său spune că arată patruzeci. În mai puțin de doi ani, de când a început prodigioasa sa campanie de la Cartagena la Caracas, numele lui a trecut de la cea mai înaltă glorie la cea mai adâncă restriște. Cu războiul acesta pe moarte nu a izbutit să oprească hordurile barbare ale lui Boves, care vor trece în legendă. Boves este un obscur negustor spaniol care avea prăvălia sa în savană, la Calabozo, și care deodată a devenit șeful reacției regaliste. Cu călăreții lui indieni, purtînd drept deviză la pălărie urechile victimelor lor, îi dispută lui Bolívar, una cîte una, toate cuceririle, pînă ce, de la stăpînirea asupra orașului Caracas pînă la cele mai umile sate, nu a rămas nimic în mîinile patrioților. Este războiul cel mai sîngeros al istoriei. Din cei 421 000 de locuitori, cît avea provincia Caracas, au pierit 228 651. Bolívar a fost nevoit să abandoneze Caracas-ul în fruntea unei mulțimi care emigrează în masă în savană : femeile cu copiii lor, bătrînii cu bărbile lor albe, toți cu mizeria lor, ca să lase străzile pustii la bunul plac al tigrului din cîmpie. Ricaurte, la San Mateo, a făcut să explodeze parcul de muniții concentrat în casele de pe proprietatea lui Bolívar, pentru a opri cu această vilvătaie, în care zburau și bucăți din trupul său, uraganul în mers al lăncilor însîngerate ale lui Boves. După înfrîngerile din La Puerta și Aragua, Bolívar e șters din cadrele de război. Propriul lui unchi, José Félix Ribas, ia comanda, îl expulzează din armată, îl acuză de hoție. Boves — „*taita Boves*“, cum îl numesc oamenii din cîmpie — moarte înjunghiat în plină luptă, dar bestiile lui îi răzbună memoria tăind capul lui José Félix Ribas, pe care îl prăjesc în undelemn, pentru ca apoi să-l expună la Caracas.

Toate acestea le lasă în urmă Bolívar. Cum însă este încăpățînat în credința sa, „Arrogante“ întinde pînzele spre Cartagena. Dacă în Venezuela a fost pierdut acest

al doilea război și această a doua republică, acolo e Noua Granada pentru a se reface a doua oară și a triumfa.

Astăzi este 6 septembrie, 1815. Acesta este orașul Kingston, în Jamaica. Bolívar termină de scris o scrisoare „unui domn din insulă”. Tot așa cum Columb, în aceeași insulă, a scris cea mai patetică scrisoare și a sondat în străfundul nenorocirilor sale pentru a da una din paginile cele mai cutremurător de dureroase pe care le păstrează istoria, Bolívar încheie aici, acum, scrisoarea cea mai sagace și pătrunzătoare a vieții sale. Vorbește ca un șef de stat sau ca un vizionar, pentru a valorifica posibilitățile Americii, pentru a anunța eliberarea sa și a zugrăvi elementele anarhice care vor face să fie instabilă existența ei. Punctul lui de plecare pentru discutarea acestor lucruri este mizeria celei de a treia înfrângeri a sa. O înfrângere fără lupte. Cel care a fost creolul bogat din Venezuela, cel care a stîrnit vîlvă în saloanele Parisului, frumosul cavaler purtînd libertatea în inimă, pictat de Gill la Londra, este acum un biet om, din nou fără nici un ban în buzunar, care se ceartă cu proprietăreasa, vorbește de sinucidere, umblă să împrumute o sută de pesos de la M. Hyslop pentru a plăti spălătoresei, tipografului, francezei creole care îi închiriază odăi și în al cărei han își găsește găzduire ca orice marinăr de pe goeletă. Bolívar, în Noua Granada, nu a știut cum să înfrunte armatele recuceririi spaniole. „Providența — spune — a decretat ruina acestor nefericite țări”. Și cel care domină acum Caracas și asediază Cartagena nu e un șef improvizat ca Boves, ci generalul Morillo, unul din marii militari ai Spaniei, cu o armată de veterani care l-au învins pe Napoleon și cu o voință de dominare care strînge lațul infamant în jurul gîturilor tuturor paladinilor libertății.

Bolívar face pe jurnalistul, scrie la *Royal Gazette*, redactează scrisori, memorii, căutînd sprijin pentru cauza independenței. „Noi — spune — nu avem alte arme pentru a-l înfrunta pe dușman decît propriile noastre brațe, piepturile noastre, caii noștri și lăncile noastre; cel slab are nevoie de o luptă lungă pentru a învinge; cel puternic, ca la Waterloo, dă o bătălie și dispare un imperiu“. În scrisoarea pe care astăzi o încheie, se situează, ca în toată literatura lui, mai presus de micile și marile neli-niști ale propriei sale vieți și nu atît ca șef al armate-lor Venezuelei și Noii Granade, ci ca om care întreză-rește măreția și nenorocirile sale, care știe ce se va întîmpla cu America, face bilanțul crud și real al ace-s-tei lumi contradictorii, anarhice, neasemănătoare cu nimic, atacă mitul unității sale, care este cert numai ca destin final și zugrăvește „domnului din insulă“ un tablou profetic.

„Provinciile americane care sînt prinse în lupta de emancipare, vor obține, în cele din urmă, succesul; unele se vor constitui într-o formă, puțin obișnuită, de republici federale și centrale; aproape inevitabil, se vor funda monarhii, pe mari întinderi, și unele vor fi atît de nefericite încît își vor devora elementele constitutive, fie în revoluția aceasta, fie în altele viitoare. Nu va fi greu să se consolideze o mare monarhie; o mare repu-blică va fi imposibilă... E o idee grandioasă aceea de a vrea să formezi din toată Lumea Nouă o singură nați-une, cu o singură stăpînire, care să lege părțile între ele și pe acestea cu întregul. Deoarece au aceeași origină, limbă, obiceiuri și religie, ar trebui, în consecință, să aibă un singur guvern, care să confedereze diferitele state ce se vor forma; nu este însă cu putință, deoarece clima deosebită, situații diverse, interese opuse, caractere dife-rite împart America... Ce frumos ar fi dacă istmul de Panamá ar fi pentru noi ceea ce a fost Corintul pentru greci!... Fie ca într-o zi să avem norocul să instalăm

acolo un august Congres al reprezentanților republicilor, regatelor și imperiilor, să trateze și să discute asupra intereselor înalte ale păcii și ale războiului cu națiunile din celelalte trei părți ale lumii...”

La trei luni după ce a scris această scrisoare, un servitor al lui Bolívar, un libert, plătit nu se știe de cine, intră într-o noapte, tot atît de neagră ca gîndul și ca sufletul său, se apropie de hamacul Eliberatorului și înjunghie cu cuțitul, de cîteva ori, silueta nedeșlășită. Lovitura dă greș : în noaptea aceea nu Bolívar e cel care doarme acolo. După cîteva zile, Bolívar rătăcește iarăși pe mări, începînd o peregrinare prin insule. Ajunge la Haití. În insulă guvernează fiul negresei Ursula, Alexandre Petión, fierarul. El a oferit lui Bolívar sprijinul său pentru expediția eliberatoare. Președintele republicii de negri și fiul de albi din Caracas își dau mîna și încep o nobilă prietenie. Pe stîncile din mare, la San Luis, Bolívar îi adună pe patrioți. Soldații libertății, care din zece insule pîndesc ora în care să plece, se îndreaptă spre locul întîlnirii. Stau de vorbă la adăpostul pavilionului negrilor. Brión, un armator olandez și Luis Aury, un corsar din Franța, sînt cu ei. De grabă adună o mică flotă : șase goelete și o felucă : Bolívar, Nariño, Constitución, Brion, Piar, Feliz și Conejo. Fiecare dintre aceste nume — cititorul să le revadă fără grabă — este un adevărat simbol în această istorie plină de aventuri și de contradicții. Bolívar, împreună cu conspiratorii săi, se aruncă pe mare, pentru a recuceri Venezuela pentru libertate, pentru eliberarea sclavilor, aceasta e tot ce cere fiul negresei Ursula. Pornesc să caute sprijinul vitejilor *llaneros*¹, care acum nu mai pornesc cu lăncile lor după Boves, cel din Spania, ci îl urmează pe căpățînosul Páez, tigrul republican ; pentru a crea pe malurile Orinocului, la Angostura, un jurnal,

¹ Locuitorii șesurilor întinse denumite *llanos* (n.t.).

un congres, o capitală, un stat, de unde Bolívar, cu o armată de oameni care-și acoperă capul cu pălării de paie și au în mâini ciomege, se va adresa națiunilor cu siguranța de sine a unui suveran. Și astfel va merge Eliberatorul pînă la Boyacá, Junín, Ayacucho, de la țărmul Caraibelor pînă la frontierele Argentinei, alăturîndu-i-se negri, mulatri, indieni, albi, metiși, într-o avalanșă umană care preschimbă Anzii în pădure de lauri și înfige luminoase steaguri republicane de-a lungul vechilor viceregate.

Iunie 24, 1830. Cartagena. Cîte lupte s-au dat în acești cincisprezece ani de război ! Peste o lună, Bolívar va împlini 47 de ani. Pe pieptul lui supt, pe pielea arsă de soare a chipului lui brăzdat de chinuri și de amărăciuni, nu se văd decît umbrele nopții lungi care îl cheamă. În golful albastru, printre lanurile de grîu ale soarelui, îl și așteaptă neagra barcă. În această mare a Caraibelor pe care o are în față, pe goelete proaste, pe bergantine de război, pe punți, a visat la libertate. Nopti de dragoste luminoase, în zile tulburi de înfrîngere, zori de credință : valurile acestea capricioase au legănat toate aceste trăiri. Se perindă prin mintea lui diferite nume : „San Ildefonso“, „Jesús, María y José“, „Avon“, „Arrogante“, „Bolívar“... unități izolate ale unei flotile ideale care se adună numai acum, în imaginație, în apropiere de portul morții. Aici, în Caraibe, se găsesc Curaçao, Jamaica, Haití ; insulele care au fost refugiu al înfrîngerilor sale. Iată și porturile pe unde a intrat și a ieșit la fiecare schimbare de scenă a dramei vieții sale. Iată zidurile Cartagenei și iată pietrele din Guaira Guayra și în Puerto Cabello, forturile infernale.

Omul acesta este acum umbra umbrei sale. Din Perú pînă în Venezuela, în fiecare provincie în care a cîștigat o victorie pentru libertate începe acum scînteierea anar-

hiei. Generalii care au fost alături de el în războiul pentru independență nu vor să acorde nici favoarea libertății nici darul păcii. Columbia cea Mare se desface în bucăți. La Santa Fe, conspiratorii au pătruns pînă în camera sa de culcare pentru a omorî în el dictatura. Trebuie să fugă, trebuie să caute un port sigur, de partea cealaltă a oceanului ! Da : el vrea să treacă oceanul, dar ce căpitan de navă va îmbarca pe vasul său acest trup distrus, în care tuberculoza își sapă cavernele ? Ea sfișie pe dinăuntru pe acel semeț călăreț, care zbură peste cîmpii și trecea munți, pe acel grațios dansator pe care, la Paris, prin 1806, Fanny Villar îl mîngîia, lacomă de dragoste.

Într-o căsuță, la poalele colinei Popa, asistînd la propriul său asfințit, Bolívar primește știrea brutală a morții celui mai credincios prieten al său, cel mai viteaz dintre generalii lui, asasinat în munți...

La picioarele zidurilor, fără grabă, barca neagră așteaptă.

Bolívar nu se îmbarcă pe nava neagră. Asfixiindu-se de căldura care se adună înăuntru zidurilor, pleacă, pe pămînt, la Soledad, la Barranquilla și pune mîna pe o goeletă. „Să mergem — spune — la Jamaica“. La insula prietenilor săi englezi, a lui Mr. Hyslop, a servitorului ucigaș, care a fost executat în piața Kingston, a scrisorii profetice.

Cu acele spumegări ale mării Caraibelor, goeleta saltă pe valuri. Bolívar e pe moarte. Superstițioși, marinarii întrezăresc silueta bărcii negre. Schimbă direcția, scurtează călătoria, se apropie de Santa Marta. Un oraș alb, un golf albastru, potcoava perfectă a unor coaste cu nisipuri de aur și păduri verzi. Îl coboară pe Bolívar de pe goeletă cu grija cu care e mișcat un sac de oase unde mai e încă o inimă care palpită.

17 decembrie, 1830. Aceasta este casa, pe moșia San Pedro, a hidalgului spaniol *don* Joaquín de Mier. Pe coridoare nu se aud pașii negrilor desculți, nu se aud, în dormitor, suspinele albilor. Eliberatorul agonizează. Înainte, iluminează scinteieri de glorie. În urmă, continuă să răsunе cuvintele pe care muribundul le dictează notarului : „Columbieni : ați fost de față la strădaniile mele de a face să domnească libertatea acolo unde mai înainte era tiranie... Dușmanii mei au abuzat de credulitatea voastră și au călcat în picioare ceea ce e mai sfint pentru mine... dragostea mea pentru libertate. Cei ce mă urmăresc m-au adus în pragul mormintului. Îi iert... Dacă moartea mea va ajuta să înceteze diviziunea partidelor și să se consolideze uniunea... voi coborî liniștit în mormânt.“

Astăzi a murit Simón Bolívar, la Santa Marta, în fața Mării Caraibelor, Marea Libertății.

XXV

CUM ȘI-A DOBÎNDIT CUBA LIBERTATEA

„Cînd va fi lună plină
voi merge la Santiago de Cuba,
voi merge la Santiago
într-o trăsură de ape negre.
Voi merge la Santiago.
Vor cînta acoperișele de palmier.
Voi merge la Santiago.
Cînd palmierul vrea să fie barză.
Voi merge la Santiago.
Și cînd vrea meduza să fie platan.
Voi merge la Santiago.

.

O, Cuba ! O, ritm de semințe uscate !
Voi merge la Santiago.
O, cingătoare fierbinte și picătură de lemn !
Voi merge la Santiago.
Harpă de trunchiuri vii, caiman, floare de tabac !
Voi merge la Santiago.
Totdeauna am spus că aș merge la Santiago
într-o trăsură de ape negre.
Voi merge la Santiago.“¹

FEDERICO GARCÍA LORCA

¹ Traducerea acestui poem, intitulat *Cîntec de negri în Cuba*, aparține lui Th. Balș și a fost publicată în volumul *Romancero țigan și alte poeme*, Ed. Minerva, „Biblioteca pentru toți“, București, 1977 (n.t.)

După Ayacucho, nu mai rămîne nimic din stăpînirea Spaniei asupra continentului american. Ultimii viceregi, guvernatori, generali, dacă nu și-au lăsat oasele să îngrășe pămîntul american, trebuie să se întoarcă în peninsula pentru a spune regelui lor, sau cui o fi, că America nu e un pămînt ce poate fi redus la servitute, ci torță vie a libertății. Fiecare încercare nouă de recucerire e o aberație și din ceea ce a fost imperiul colonial al Spaniei în America nu rămîn decît insulele Santo Domingo, Cuba, San Juan de Puerto Rico, corăbii solitare unde își caută refugiul cei înfrinți de Bolívar, întocmai ca naufragiatul care se agață de o scîndură. Trupele care se întorc în Spania trebuie să treacă prin Cuba. Sînt soldați care vin din Florida, Mexic, America Centrală, America de Sud. Platoșa de piatră a turnului Morro de la Havana le dă, în cele din urmă, o impresie de siguranță, între cămașa dantelată a valurilor calde. Înăuntru, în oraș, viața cîntă, și cîntă femeile, fără să-și deslipească buzele, cînd înfășoară tutunul pentru tată, logodnic sau frate. Mai înăuntru țării, pe cîmpiile fertile, iată agricultorii liberi care privesc cum crește foaia de smarald și o cultivă „ca și cum fiecare plantă ar fi o ființă delicată“. Apoi, plantațiile de trestie de zahăr și sclavii care se încovoie asemenea unor animale lucitoare întetînd tăierea. Este contrapunctul de tutun și zahăr de care vorbește Fernando Ortiz, și contrapunctul acesta se termină, cum spune el, într-o doctorie, într-o dușcă, într-o sticlă de alcool.

Cuba nu e numai refugiu de soldați ci și de pirați sau de corsari. Sub steagurile Columbiei sau ale Mexicului, vagabonzii mării, născuți în Anglia, Franța sau America de Nord, se depărtează grațios de insulă sau se ascund în cotiturile ei pentru a-i surprinde pe englezi.

Ce e de făcut cu insula Cuba? Armatele independenței, care au mers de la Caracas pînă la hotarele Argentinei, care au mărșăluit din Mexic pînă în Costa

Rica, erau armate de infanteriști și de călăreți care se considerau stăpîni pe pămînt, de vreme ce treceau Anzii, dar nu îndrăzneau să se avînte pe drumul unduios al valurilor. Cubanezii nu au putut să elibereze mica lor insulă, să lupte singuri împotriva puterii spaniole. Refugiații vădesc toate neroziile patriei mame, iar în piepturile lor se adăpostește ultimul suflu al trufiei spaniole.

Proprietarii privesc cu groază republica negrilor din Haitî. Și se înfioară la gîndul că într-o zi furia neagră poate să se deștepte în Cuba : mai bine de jumătate din populație — patru sute de mii sînt negri, iar din aceștia, două sute nouăzeci de mii sînt sclavi. Tinerii se gîndesc la faptele glorioase ale lui Bolívar.

Tema independenței este de rigoare, dar încercările de a o dobîndi nu au importanță, nici posibilități de succes. Sînt unii care aspiră la o încorporare a Cubei la Statele Unite, dar președintele Monroe se opune acestei idei. Bolívar și mexicanii răspîndesc zvonul că se pregătesc flote pentru a invada insula, invazie care ar putea fi oprită numai prin recunoașterea imediată a independenței continentului de către Spania. E un joc politic care face să se nască speranța în sufletele locuitorilor insulei. Există columbieni care merg de la New York pînă la Havana, semănînd drumul cu pulbere. Loja masonică „Soarele și razele lui Bolívar“ se mișcă în umbră. Sosește momentul în care mișcarea separatistă pare că va izbucni, dar în prag de a acționa, conspiratorii care se apropie de Bolívar și de Santander primesc de la aceștia răspunsul că, deși simpatizează cu ideea, nu au nave să treacă marea. Odată cu execuția în piața din Puerto Príncipe a lui Francisco Agüero și Manuel Andrés Sánchez, originari din Camagüey, li se răpește oamenilor visul războiului. Agüero și Sánchez porniseră din insulele Filadelfia, din Filadelfia la Cartagena, de la

Cartagena la Kingston, și de la Kingston la Puerto Príncipe, uneltind pretutindeni pentru a aduna mijloacele necesare revoltei. La Cartagena li s-a dat gradul de sublocotenenți ai marinei columbiene.

Spania se rostogolește în abisul de prostie al Burbonilor, care din deviza „despotismului luminat“ a lui Carol al III-lea nu au păstrat decît primul cuvînt. Fernando al VII-lea pornește împotriva constituționaliștilor de la Cádiz, împotriva liberalilor, cu toate forțele pe care i le dau puterea și fanatismul său. La rugăciunile publice care se fac pentru restabilirea păcii, alternată cu răscoala lui Riego, iau parte „mulți călugări, cu spadele încinse pe deasupra raselor, cu crucifixul atîrnînd de veșmintele aspre și, pe dedesubt, pumnalul și pistoalele prinse de serafice cingători de frînghie“. În Spania, se luptă cu adevărat și cînd au loc „jertfele pietății“, monarhul nu conduce, la drept vorbind, un regat creștin, ci prezidează o trupă de actori sîngeroși, în care execuțiile nu se numără cu zecile, nici cu sutele, ci cu miile. Trei deputați ai Cubei, care obținuseră de la Cortés-urile din Cádiz un vot în favoarea autonomiei insulei, își salvează viața fugind la Gibraltar și, de la Gibraltar, în Statele Unite.

Din fericire, Cuba nu e o periferie a Madridului și pînă în Cuba nu se prea simte brațul răzbunător al lui Fernando al VII-lea, care nu poate ajunge atît de departe. Mulți liberali din Spania se refugiază în insulă și găsesc delicios acest colț de pămînt cald și senzual, unde femeile, ca și încîntătorii palmieri, „se nasc din soare pentru suris, cresc la adierea brizei oceanului și se leagănă sub neasemuita puritate a cerului“.

În realitate, guvernul Spaniei a învățat prea puțin din războaiele din America. Sînt tot mai strînse legătu-

rile de sînge care unesc familiile din peninsulă cu cele din insulă, sînt numeroși spaniolii care devin indieni trecînd marea pentru a se bucura de pămîntul culturilor de tutun și totuși, în nici un alt colț de pămînt, regii nu guvernează cu o stîngăcie atît de oarbă. Castelar va spune că regii care în Spania erau constituționali erau absoluți în Cuba ; că miniștrii care se arătau responsabili în Spania erau, în Cuba, arbitrari. Deputații pe care îi alege Cuba pentru Cortés-urile din Spania se întorc fără să-și fi îndeplinit misiunea, pentru că insulei i s-au făgăduit legi speciale și, atît timp cît ele nu sînt elaborate, cubanezii nu pot lua cuvîntul în Spania. Și legile întîrzie șaiszeci de ani ca să ajungă în Cuba. Cei ce guvernează în Spania nu au în minte decît o singură afacere : sclavia. Ceea ce îi interesează pe guvernatorii insulei e să se îmbogățească în complicitate cu traficanții de negri. Timp de zece ani, de la 1821 la 1831, trei sute de expediții frauduloase ale traficanților de negri, pe care Anglia nu reușește să le oprească, se soldează cu 60 000 de sclavi în plus pentru insulă. Guvernanții pot să considere demn propriul lor negoț, arătînd că ducesa de Rián-sares, văduva lui Fernando al VII-lea, e acționară a companiilor care se îndeletnicesc cu negoțul de negri.

Aceste împrejurări fac să se nască, ca reacție, revolta, ideal al poeților și aventurierilor. Toți cubanezii care au visat și vor visa libertatea sînt, fără excepție, poeți. La fiecare zece sau douăzeci de ani există cineva care ia asupra lui organizarea vreunei conspirații. Și întotdeauna va fi un visător, care va plăti îndrăzneala sa cu eșafodul, sau care va cădea rănit în luptă. Cuba, de la Plácido pînă la José Martí, este un simbol al acestui destin în istoria Americii, mereu împinsă spre întreprinderi fantastice de către oameni cu imaginație, care în loc să vorbească obișnuiesc să cînte.

Plácido cade primul, în 1844, și e bine să fie așa, pentru că simbolul e mai desăvîrșit cu el : în afară de

faptul că e poet, are și sînge negru. Cu lovituri de bici îi smulg mărturisirea delictului său și, ca și negrul Pimienta, muzicantul, și ceilalți tovarăși ai săi, face parte dintre negrii liberi care mor pentru a dobîndi libertatea negrilor sclavi. După ei, urmează Narciso López, aventurier, care-și încheie viața prin gîtuire, și Céspedes și Figueredo, cei cu proclamația din Yara, considerată drept prima dată solemnă în independența Cubei.

Céspedes se aruncă în luptă cu „un baston de baga cu minierul de aur“. Este avocatul fin și de neam, care uneori scrie poeme de dragoste și sonete în care peisajul pămîntului său, Bayamo, este atît de bine zugrăvit încît fetele știu versurile lui pe dinafară. Într-o bună zi, Céspedes pornește la luptă și timp de zece ani luptele care se duc în Cuba sînt de o asemenea violență încît înfruntarea se soldează cu 200 000 de cadavre. Spania promite o pace generoasă, dar după încetarea ostilităților își trădează cuvîntul cu cinism batjocoritor. Din luptă au rămas cîteva stampe neobișnuite, bunăoară aceea care-l înfățișează pe Céspedes punînd, într-o zi, șeaua pe Telemac și mergînd călare la San Lorenzo pentru a-i învăța să citească pe copiii din sat. Céspedes a pierdut comanda, s-a refugiat în munți, călare pe Telemac, ca un adevărat cavaler, cu vesta de catifea și cu revolverul cu șase gloanțe. Spaniolii îl surprind și deschid focul asupra lui. Céspedes se apără retrăgîndu-se pe marginea unei prăpăstii. Trage, unul cîte unul cartușele, rezervîndu-și ultimul. Cîndva spusese: „Îl rog pe Dumnezeu să-mi dea destul curaj ca să mor cu demnitatea cu care trebuie să moară un cubanez, deși cred că aceasta nu se va întîmpla, căci revolverul meu are șase gloanțe, cinci pentru spanioli și unul pentru mine“. Nu a avut timp. Glonțul lui Brigido Verdecia îi străpunge inima și trupul lui Céspedes se rostogolește în prăpastie. Cînd e scos cadavrul, în revolver mai rămăsese încă un glonte.

Perucho Figueredo este și el, ca și Céspedes, din Bayamo, și, asemeni acestuia, romantic, bogat, de neam. La serate, în loji, Perucho vorbește despre revoluție. În străvechiul său conac, la Bayamo, visează la Cuba lui liberă, în timp ce, la pian, compune melodii care devin populare. Scrie versuri, satirizează în caricaturi, desenate cu măiestrie. Proiectează viața sa pe un fundal de muzică războinică : un marș pe care el îl compune și-l îndrăgește ca pe propria lui *Marseilleză* și care, fără să i se știe bine intenția, este cîntat la toate pianele, îl fluieră lumea pe străzi, îl fredonează sclavii negri de pe plantații. Oamenii îl numesc „Marșul lui Perucho“. Pînă și guvernatorul își adoarme băiețelul cu acest cîntec de leagăn, fără să bănuiască că este cîntecul de leagăn al libertății. Izbucnește revoluția. În Las Mangas, moșia lui Perucho, se muncește zi și noapte, ca într-un arsenal ; se fac gloanțe, se încearcă să se monteze o fabrică de praf de pușcă. Divizia pe care a organizat-o revoluționarul, „La Bayamesa“, se adună în curțile domeniului. Pe străzile propriului lui oraș, Bayamo, călare pe armăsarul său svelt, în plin soare, Perucho trece în goană, împărțind proclamația de război, prin care cheamă la arme poporul. Cînd guvernatorul își dă seama, proclamația incendiară este în mîinile tuturor și Perucho, în drum spre moșia sa, zboară să pregătească atacul la Bayamo. Marșul lui Perucho cîntă în sufletele patrioților și începe să sună a provocare. În cartierul revoluționarilor, bărbați și femei încearcă să combine un steag care să aibă aceleași culori cu cel pe care-l purtase Narciso López. Pentru a avea o pînză albastră, Perucho smulge vâlul care învăluie portretul în ulei al soției sale. Pentru realizarea ideală a combinației de culori, se consultă o carte unde sînt reproduse toate steagurile. Steagul Cubei libere este gata. Cu toții — copile, femei, albi și negri — jură să-i închine viața. Sclavii sînt decla-

rați liberi, sar ca niște diavoli amețiți, strigînd cuvinte africane, fluierînd marșul lui Perucho. Bayamo e încercuit. Măcelul e înfiorător, triumful rapid. De îndată încep să bată cu toată puterea clopotele, iar tunurile vestesc victoria. În piață, Perucho strigă: „Trăiască Cuba liberă!” Un cor imens fredonează marșul lui. Poporul îi cere zgomotos să scrie cuvintele. Pe capătul șei de călărit, ținîndu-și pentru cîteva clipe calul în frîu, improvizează strofele. Pentru un moment, larma se stinge, așa cum se înclină capetele cînd se înalță Sfințele Daruri la liturghia de duminică. Tăcere, căci e pe cale de a se naște cîntarea Cubei Libere, cîntarea de la Bayamo. Perucho scrie nervos și apoi cîntă:

*„Luați armele, eroici bayamezi,
Căci Patria privește orgolioasă
Cum mergeți spre o moarte glorioasă.
E viață vie moartea de viteji...”*

Nimeni nu se mai gîndește la cei morți. Poporul înaintează pe străzi cu noul lui cîntec. Perucho merge în frunte și, alături de Perucho, portdrapelul său. Portdrapelul este Candelaria, fiica lui. Are șaisprezece ani.

Urmează războiul lung, nenorocirile, persecuția. Perucho, bolnav, singur cu servitorul său, se vede înconjurat de dușmani. Se apără pînă la ultimul cartuș și, pierdută orice speranță, încearcă să se sinucidă, aruncîndu-se cu toată greutatea trupului său pe vîrfurile sabiei. Propria lui lipsă de putere îl trădează. Îl prind viu. Din capela în care își așteaptă sentința, care urmează să fie executată a doua zi, îi scrie soției sale: „Iubita mea Isabel: eri după-amiază am ajuns aici și-l rog pe Dumnezeu ca tu și copiii noștri să vă bucurați de sănătate. Astăzi s-a ținut consiliu de război pentru a fi judecat, și cum rezultatul e neîndoios, mă grăbesc să-ți scriu pentru a te sfătui la resemnare creștinească...”

În Florida, la New York, în Mexic, Guatemala, Bogotá și Caracas există cămine ale unor imigranți cubanezi, care întrețin flacăra speranței. Primul război a fost pierdut, dar acum voința de a elibera Cuba e mai dîră ca înainte. Cînd la teatrul din Havana, un actor spune, după libretul piesei *El Perro Huevero*¹: „Trăiască pămîntul care produce trestia de zahăr“, cineva de la galerie răspunde: „Trăiască Cuba“, iar cei din loji strigă: „Trăiască Spania“: zboară scaune, se sparg geamuri și se descarcă revolve. Cînd pe străzi defilează voluntarii care s-au înrolat în armata spaniolă, la ferestre se văd zîmbetele ironice ale studenților și ale fetelor. Voluntarii năvălesc în casele zeflemitorilor și-i zvîrle în închisoare. Un voluntar primește un bilețel de la trei colegi de școală care-l întreabă: „Știi oare cum se pedepsea în antichitate apostazia?“ Tînărul insultat duce bilețul la autorități și în ziua următoare zac în temniță cei trei semnatori. Cel care a redactat bilețul e pedepsit cu șase ani de muncă în carierele de piatră. Numele lui: José Martí. E doar un copil. În carieră, spărgînd piatra sub un soare dogoritor ca focul, mor alături de el, doborîți de muncile istovitoare, criminali înrăiți. Ca și Plácido, Céspedes, Perucho, Martí e un poet. Și, ca și Perucho, intrînd în închisoare, scrie o strofă care amintește Marșul:

*„Mă cheamă Patria, și moartea chiar,
În lupta pentru ea e bucuria.“*

Într-o zi, un om milos și cu influență îl scoate pe Martí din închisoare și-l trimite în exil în Spania. Poetul, oratorul, discută în cafenele, la ieșirea din teatre, oriunde se găsesc doi spanioli dispuși să discute, adică oricînd și oriunde. Tinerelul e palid și bolnav, dar pare încărcat de electricitate, ceea ce îl face să cucerească prietenii și dragoste. Pare ultimul romantic. La Havana,

¹ Ciinele care fură ouă (n.t.).

studenții continuă să fie ținta miniei spaniolilor. Sub un pretext oarecare, opt studenți de la Medicină sînt împușcați și treizeci și opt condamnați la închisoare. Printre ei se află prieteni de ai lui Martí. Martí ridică la Madrid strigătul mînios al protestului. Discursuri, articole în ziare, o broșură. Tînărul care intră la adunări palid, cu ochi strălucitori și frunte înaltă, iese în aplauze și respectat. I se spune Apostolul.

Din Spania în Mexic, în Guatemala, la New York... Este intinerariul unei vieți, mereu aceeași, pe care Martí o trăiește cu nestinsă ardoare, aceleași versuri de dragoste, aceleași discursuri care înflăcărează inimile întregii Americi. Strigătul Cubei libere e acum un strigăt continental. Numele lui Martí, un stindard în Cuba, ca și în Mexic sau în Columbia. Și vine ora faptei. E de necrezut, dar acest poet care nu făcuse decît discursuri, la momentul potrivit are la New York trei nave pline de muniții. Cei ce urmează să fie generali sînt gata să-l servească. Cubanezii îl așteaptă. Există, desigur, un trădător, și guvernul american descoperă navele și le confiscă. Poliția îl vinează pe Martí. El zboară pe cal, pe drumuri, trece ca o umbră prin orașe, menține contactele cu revoluționarii, reface din centime precarul capital al revoluției, convinge pe toată lumea. În Cuba se știe că Apostolul trebuie să sosească și războiul se precipită. Martí arde de bucurie : „Patria nu va fi niciodată pentru mine triumf, ci agonie și datorie... Singura mea dorință ar fi să rămîn acolo, îmbrățișînd ultimul copac, ultimul luptător...”

De pe vasul de fructe care-l aduce în patrie, întrezărește, pe seară, munții Cubei. E Marea Caraibelor. Țărmul, la trei mile, primește tumultul valurilor. În mica ambarcație se află șase oameni. Pe această coajă de nucă, zguduită de vîntul furios ce cade năpraznic asupra valurilor înalte, bărbatul arde de dorința de a

ajunge cît mai degrabă. Ating pămîntul sacru și stelele strălucesc în noaptea de ajun.

Este emoția Cubei Libere care se naște în mîinile lui, acum, pentru totdeauna. Trecînd peste rîuri, străbătînd păduri și mlaștini, Martí vrea să stea cot la cot cu soldații, să simtă el însuși — împreună cu poporul său — emoția pericolului, să se contopească în risc și în luptă cu albul și cu negrul, cu studentul și cu veteranul, cu toți acei care iubesc libertatea. Și cînd începe bătălia, absurd, temerar, fără ca rațiunea să poată pune frîu unei inimi care galopează, unei inimi care nu mai bate pulsul în ceasul vieții, ci invitînd către moarte, se aruncă la atac, în galop, primul din avangardă, pentru ca dușmanul să-l lase pe cîmp, înfășurat în steagul roșu al propriului său sînge.

Cadavrul este pus pe targă, băgat într-un sicriu de scînduri murdare și dus de spanioli la Santiago, ca trofeu al unei bătălii pe care ei o vor pierde în bilanțul final al războiului; ei nu-și pot închipui că a muri pentru patrie înseamnă să trăiești și că e o mare izbîndă pentru consacrarea lui Martí. E intrarea imediată în glorie. Insula e acum o navă enormă, stropită de sînge, așa cum au fost întotdeauna toate navele din Antile și peste care flutură un pavilion de cîntece: sînt cîntecele nemuri-toare ale lui José Martí.

Din imensa dramă a războiului cubanez nu am scos nici un învățămînt, spune spaniolul Angel Osorio: ne-a rămas numai o *zarzuela*¹: *Gigantes y Cabezudos*². Războiul s-a precipitat, așa cum era firesc. Guvernul din Spania își bate joc de Maura sau de P. Margall, care proclamă necesitatea de a deschide compasul pentru ca să fie independentă Cuba în aceeași formă în care sînt și trebuie să fie toate vechile colonii. De asemenea idei năstrușnice rîd cei din Madrid, rîd generalii și rîd dom-

¹ *Zarzuela*, operetă, revistă muzicală (n.t.).

² *Giganți și căpățînoși* (n.t.).

nișorii, în timp ce în Statele Unite se merge spre soluția inevitabilă, care poate însemna un prejudiciu pentru suveranitatea republicii proiectate. Valeriano Weyler, generalul căruia Spania îi încredințează soarta armatelor sale, transformă Cuba în cîmpuri de concentrare, în care bărbați, femei și copii, suspecti de dragoste pentru libertate, trăiesc ca animalele. Zilnic mor sute dintre ei, de foame sau de febră. Consulul american încunoștințează guvernul său și lumea că în aceste cimitire pentru vii se găsesc patru sute de mii de persoane. Mai bine de jumătate din populația provinciei La Havana se află în astfel de tabere.

Acestea sînt bazele pe care guvernul Spaniei așează problema Cubei și care, din această cauză, se rezolvă așa cum se rezolvă. Intervin Statele Unite, și Spania pierde Cuba, Puerto Rico și Filipinele. Cuba trebuie să continue să lupte pentru libertatea pe care i-au refuzat-o domnii de la Madrid.

XXVI

PRELUDIU LA CANALUL PANAMĂ

„Speak softly and carry a big stick.“¹

THEODORE ROOSEVELT

Din însăși ziua în care Balboa a zărit oceanul Pacific, imaginea canalului a început să ia forma unui vis care i-a obsedat pe oameni timp de patru secole. Se poate spune că acest conchistador, plin de energie, ieșit din rîndurile poporului, a purtat pe umerii săi primele nave care au trecut istmul. Vroia să exploreze noua mare: marea lui. S-a dus în păduri cu oamenii săi, cu securi, a tăiat trunchiurile cele mai înalte și cît mai egale pentru catarge, a tăiat, cum a putut, cu ferăstrăul, scîndurile, și pe umerii indienilor și ai albilor, urcînd crestele, a cărat totul, birne, scînduri, pînze, cuie, pe malurile unui rîu, unde și-a construit vasele ca să coboare cu ele pînă la apele albastre ale mării. Ceea ce vedea el, ceea ce vedeau tovarășii lui, în bucățile de lucruri pe care le purtau pe cărările de pădure, era corabia. Fiecare din ei, în mîinile care strîngeau securea, pe umerii pe care încărcau lemnele, pe spinările încovoiate sub greutatea cablurilor, ducea o bucată de corabie. Poalele colinelor, o pădure deasă, clocotitoare, în care ramurile

¹ „Vorbește blînd și poartă cu tine o bîtă mare.“ (Engl.)

cu strălucitoare frunze verzi — lauri — loveau frunțile oamenilor, servind drept umbră împotriva soarelui aprig și ca adăpost împotriva ploilor torențiale, păreau valurile unei mări vegetale : pe aceste valuri înainta, legănându-se, în imaginația oamenilor, nava. Patru secole mai târziu, inginerii dărîmă colinele, leagă mările, și transatlanticele cu elici mecanice trec prin canal : minunea aceasta nu va izbuti niciodată să șteargă măreția primei stampe — barbară, plină de pasiune și de sudoare — în care se contopește violența acestor bărbați războinici și dîrzi cu candoarea visului lor de descoperitori. Cîtă disproporție există între mîinile aspre, bărbătești, ale lui Balboa, care se împreună pentru a primi, ca într-un căuș, cea mai mare întindere de ape a pămîntului, oceanul, care palpită între ele ca o pasăre în cuibul ei ; fantezia de a construi corăbii la margine de pădure pentru a îmbarca pe ele trupe și a coborî spre a cunoaște nenumărate lucruri noi, insulele cu ouă de aur și golfurile cu bancuri de perle : nebunia de a întinde pînzele în păduri, de a ajunge pe mări pe firul rîului, de a legăna visul oceanului atunci cînd erau înșfăcați de ghiarele pămîntului ferm : toate aceste lucruri sînt o epopee în istoria canalului.

Căutînd strîmtoarea, trecerea directă, după Balboa pornesc alți navigatori, geografi, ingineri din toată lumea. Poate fi alcătuit cu numele lor cel mai complet catalog de visători care amintesc de istoria minunată a descoperirilor.

Istoria canalului de Suez se desfășoară în același fel. Cele două canale se înfrățesc în ceea ce privește lupta omului pentru a cuceri mările. Încă o dată marea Mediterană și cea a Caraibelor își oglindesc reciproc imaginile în oglinzile îndepărtate ale apelor. Și sub numele de Ferninand Lesseps cele două cuvinte se leagă în nodul unei

vieți care oscilează între glorie și abisurile mizeriei omenești.

E aproape imposibil să se spună când a început istoria Suezului. Problema canalului, în lumea veche și în cea nouă, se impune chiar din momentul în care oamenii se mișcă prin istmurile Suez și Panamá. Pe mapamond, cele trei întinderi gigantice de pământ care sînt Africa, Asia și Europa apar unite doar prin fișia de pământ, un fel de nod, care se interpune între Marea Roșie și Mediterana și deoarece pentru omul în mișcare asemenea legături ale pământului nu constituie decît un obstacol, tăierea acestui nod e ca un strigăt de independență și de libertate. Așa au simțit egiptenii, grecii și asiaticii, din ziua în care și-au deschis aripele. În ruinele templului de la Karnak există o inscripție care vorbește de existența unui canal cu 1380 de ani înainte de Cristos. Acest canal a trecut în istorie, și faraonul Necho a încercat să creeze un nou canal : 120 000 de oameni și-au dat viața pentru a-l deschide. În diferite rînduri însă, în epoci îndepărtate, navele au putut să treacă din Marea Roșie pe Nil, și de acolo în Mediterană, încărcate cu perle, canfor, piper, eunuci...

În timpuri mai recente, în secolul al XV-lea, venețienii au vrut să negocieze cu Egiptul deschiderea canalului. Leibniz, în secolul al XVII-lea, îi recomanda acest lucru lui Ludovic al XIV-lea, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, Napoleon a vrut s-o facă și a ordonat să fie întocmite planurile ; la începutul secolului al XIX-lea, adepții francezi ai lui Saint Simon concepeau deschiderea celor două canale, Suezul și Panamá, ca parte a planurilor lor pentru propășirea lumii. Ferdinand Lesseps, cîțiva ani mai tîrziu, a găsit momentul oportun, a interesat în această lucrare pe cei puternici și pe cei umili, a construit canalul și, după terminarea lui, geniul lui Disraeli a pus mîna pe el cu o elegantă repeziciune, care face de neuitat numele lui în analele imperiului britanic.

În istoria Americii, descoperirile s-au învîrtit la început în jurul aceleiași probleme. Continentul începuse să se desfășoare sub ochii uimiți ai navigatorilor, care nu-și doreau un asemenea continent, ci o trecere directă prin India. Pentru America a fost un mare noroc acest mic obstacol care a împiedicat goana oamenilor... Cînd totul a fost cercetat și s-a văzut că nu aveau în față o strîmtoare, ci un istm, au început proiectele pentru a se deschide trecerea pe care geografia uitase s-o facă. O istorie care a durat două secole. Pînă în ultima zi, spaniolii au dat tîrcoale problemei. A fost una din cauzele care au prilejuit călătoria a doi geografi, Jorge Juan și Antonio Ulloa. Spaniei întreprinderea nu-i părea peste puteri. Nu foarte departe de Panamá fusese construit un canal cu o lungime de multe leghe pentru a stabili comunicație între Cartagena și fluviul Magdalena. Era canalul Dique, unde zeci de mii de sclavi, săpînd în nisipuri, deschizînd drum printre mlaștini, au trudit pînă ce s-a putut naviga cu ușurință și marele port a putut comunica cu interiorul viceregatului. N-au lipsit nici cei care, pe cont propriu, au încercat și au izbutit o comunicație interoceanică. Antonio Cerezo, un preot din Nóvita, a făcut un mic canal care unea fluviul San Juan cu un afluent al lui Atrato : în 1788, treceau pe aici canoele dintr-un ocean în altul. Ca și în canalul Suezului, canalul Panamá are o preistorie bogată în stampe...

Problema inițială era aceea de a ști pe unde se va deschide canalul. Francisco Miranda interesează, în Anglia, pe Pitt în studiul rutei Panamá. La Condamine, în Academia de Științe din Paris, a propus ruta Nicaragua. Cortés-urile spaniole, în 1814, au luptat pentru construirea lui prin istmul Tehuantepec. Humboldt a semnalat nouă trasee posibile : cinci dintre ele situate în diferite puncte între Columbia și Mexic. Totul era confuz. Așa

cum spunea Humboldt, deși era o problemă fundamentală pentru comerțul lumii, nu s-a făcut o explorare care să servească drept bază pentru vreo concluzie științifică. Fiecare își lansa ideile la întâmplare. Uneori, cei care vedeau mai just erau cei mai puțin calificați. Un țaran francez din Provența, care pentru un delict oarecare fusese condamnat la galere și era ocnașul nr. 1 336, i-a trimis lui Franklin un proiect pentru pacea perpetuă. Franklin s-a entuziasmat citindu-l și l-a editat. Condamnatul avea o idee foarte clară despre navigația pe cele șapte mări, întrucît putuse s-o elaboreze pe îndelete în timpul lungilor ani de meditație în care a strîns în mîini vislele infamante: „Există istmul Panamă în America — spunea el — și cel al Suezului între Asia și Africa, care împiedică legătura între cele patru mări și care obligă pe cei ce înconjoară pămîntul să piardă pentru aceasta trei ani, riscîndu-și viețile pe mări furtunoase și uneori înghețate, ajungînd pe țărmuri nelocuite. Aceste două istmuri trebuie tăiate de două canale, late de șaiszeci de picioare, pe o lungime de patruzeci de leghe, și cu o adîncime de treizeci de picioare. Prin aceste canale se va putea face înconjorul globului pămîntesc...”

Nici chiar Goethe nu a văzut problema cu atîta claritate ca acel condamnat. În anumite lucruri a vădit însă un miros demn de un om politic. „Humboldt — afirma Goethe —, cu o mare cunoaștere a problemei, semnalează alte cîteva puncte, poate mai bune decît Panamă, pentru a face canalul, profitînd de curenții din golful Mexicului. Mă întreb însă dacă Statele Unite vor lăsa să le scape din mîini această ocazie. Pentru ei este absolut indispensabil să facă un pas din Golful Mexicului în Oceanul Pacific, și sînt sigur că-l vor face...”

Pînă aici istoria. Acum încep proiectele. Pe unde se va construi canalul? Prin Panamă? Prin Nicaragua?

Prin Tehuantepec ? Nu se pune numai problema traseului. Acolo unde istmurile sînt mai înguste, se află coline. E o epocă de mari construcții, și a mașinilor, mintea se exaltă cu fantezii inginerești. Căpitanul James Buchanan Eads propune un drum de fier *à la* Gargantua, în istmul Tehuantepec, care să primească navele în Atlantic și să le transporte în Pacific pe enorme platforme cu roți, „așa cum mama își poartă copilul în brațe“. Pe desenele căpitanului se văd platforme care poartă transatlanticele, trase de trei locomotive, pe șase șine : proiectul deșteaptă entuziasm și va putea fi văzut mult timp după aceea ca una dintre cele mai frumoase stampe din acele vremuri. Alții propun să se deschidă un tunel : deschiderea unui canal la nivelul mării pare un lucru imposibil, și în timp ce adepții școlii mecanice vorbesc de ecluze, susținătorii școlii de construcții terestre vorbesc de tunele. Un francez, Airiau, redactează un fel de memoriu asupra canalului din Darién, adresat președintelui Columbiei, unde, primul lucru care surprinde pe cititor, cînd deschide cartea, e un plan în culori al proiectatei capitale a Dariénului — cel mai mare oraș din lume — : din centrul unei piețe octagonale, care e străbătută de canal, pornesc bulevardele, formînd o stea : totul este împodobit cu străzi și grădini geometrice și, în jurul metropolei, se găsesc bulevardele Antioquia Cauca, Boyacá, Cundinamarca, Santander, Panamá. Edificiile se vor reflecta în oglinzile canalului, care tremură la trecerea navelor.

Treptat, fantezia este înlăturată și părerile se fixează asupra celor două puncte ale dilemei : fie Panamá, fie Nicaragua. Pentru deschiderea drumului prin Nicaragua, obțin, succesiv, privilegii o companie franceză, episcopul din Salvador — monsenior Viteri — o firmă de negustori din New York și Noul Orléans. Nimeni nu face nici măcar un pas înainte. În America Centrală, ca și în toate

coloniile spaniole, precum, probabil, în toată lumea, speranța e Franța. În Franța se află oameni de știință, din Franța vin inspirațiile îndrăznețe. În America Centrală nu lipsesc romanticii. Și romanticii visează să-l elibereze pe Ludovic Napoleon, prizonierul lui Ludovic Filip în fortăreața Ham, să-l aducă în America Centrală și să-l pună în fruntea celei mai mari întreprinderi a secolului : Canalul interoceanic, canalul Napoleon. Ministrul Americii Centrale la Paris, cu un pretext de curtenie, izbuște să-l viziteze pe prizonier și-i explică proiectul. Mai târziu, Ludovic Napoleon reușește să fugă în Anglia, se ocupă intens de întreprindere, publică o broșură invitându-i pe prietenii progresului s-o înfăptuiască și, repetând frazeologia cunoscută, spune : „Așa cum Constantinopole a fost centrul lumii antice, tot așa acum...” Izbucnește însă revoluția din 1848. Ludovic Napoleon se întoarce în Franța, devine președinte al Republicii, se încoronează, cu numele de Napoleon al III-lea și uită de Nicaragua. Se gîndește la Mexic, și știm prea bine ceea ce se întîmplă cu armata sa în Mexic și ce se întîmplă cu Maximilian, așa-zisul lui împărat.

Chiar în vremea în care Ludovic Napoleon luptă pentru președinția Franței, pe partea cealaltă a Atlanticului are loc un eveniment care răstoarnă datele vieții în America : descoperirea minelor de aur din California. Pînă în ajun, canalul era lipsit de semnificație americană. Oamenii se gîndeau la el ca trecere în celălalt ocean, sub imperiul ideii că lumea nu are decît două centre de interes : Europa și Asia. Timp de secole, Europa a fost preocupată doar să cumpere mărfuri din Orient : era ceea ce bogătașii vroiau să aibă în casele lor, ceea ce ațîța ambiția burghezilor. Pentru a deschide drumurile spre Asia, au pornit cruciatele comercianții din Italia ; pentru a găsi drumuri mai ieftine și mai sigure, Columb a desco-

perit Lumea Nouă. Humboldt, La Condamine, Miranda sau condamnatul le galere cu nr. 1 336 se mai gîndeau încă la canal numai ca la o legătură între cei doi termeni de neeludat ai ecuației : Europa, Asia. Și, totuși, adevărul este altul. Piperul nu mai valorează ceea ce valora în secolul al XV-lea. Trecerea spre celălalt ocean reprezintă, înainte de orice, cucerirea Americii. Poate, cu scurgerea secolelor, să dobîndească Pacificul acea valoare Europa-Asia pe care i-au dat-o erudiții din secolul al XVI-lea. Astăzi însă cucerirea lui, accesul ușor, are alt sens : să dea circulație vieții americane. Europa considera America numai ca o stație de tranzit : trei secole și jumătate nu o făcuseră să înțeleagă că era vorba de o Lume Nouă.

Descoperirea minelor din California a determinat o schimbare de criterii. A urmat, ca o explozie, goana vertiginoasă a americanilor din est către Pacific. Frontiera Americii de Nord, care timp de trei secole se mișcase cu încetineală de broască țestoasă, care în 1800 nu trecea de Mississippi și lăsa jumătatea nordică a continentului ca pe o pășune rezervată bizonilor și indienilor sălbatici, se mișcă acum cu mare iuțeală. Carele cu două roți saltă pe cîmpia undulată, între nori de praf, în goana cailor pe care îi biciuiesc, înnebuniți, vînătorii de aur. Întinse, nu glumă, mai sînt aceste cîmpii !... Traversarea lor pare să n-aibă sfîrșit ! În timp ce caii se deșală, căruțele saltă și zilele trec, vînătorii de aur care au pornit pe pămînt vād, cu imaginația lor înfierbîntată, că alții mai norocoși au ajuns mai întîi. Cum să faci să grăbești sosirea ? Luînd calea mării. Îmbarcîndu-te, în New York sau în Noul Orléans, pe un vapor cu aburi care să te ducă la Panamă sau Nicaragua, făcînd un salt peste istm, luînd alt vapor pe Pacific.

Prima companie de vapoare pentru navigația pe Pacific se constituie, întîmplător, în ajunul descoperirii mi-

nelor. Vaporul care e trimis în inaugurareze linia, înconjurînd strîmtoarea lui Magellan, ajunge în portul Callao tocmai cînd s-a răspîndit în lume vestea despre mine și o sută de peruani se suie pe corabie, spre surpriza și nemulțumirea căpitanului. Cînd sosesc la Panamă, în port îi așteaptă cinci sute de americani. Vasul e mic și nu încap în el mai mult de o sută cincizeci de persoane. Americanii vor să-i dea jos, în pumni, pe peruani. Birourile companiei, transformate în cîmp de bătălie, sînt asaltate de un adevărat vîrtej de solicitanți agresivi. Nimeni nu vrea să piardă primul vas care va ajunge la San Francisco. Pentru a-și păstra dreptul de prioritate, peruanii, deși se prăjesc sub soarele din Panamă, nu coboară pe pămînt să respire aer proaspăt. Punînd paturi de campanie pe coridoare, îngrămădindu-se în cabine, culcîndu-se pe jos, 365 de pasageri pleacă spre San Francisco. Nu e hrană și n-au unde să se spele. Se termină combustibilul vasului : scaune, uși, mese sînt aruncate pe foc pentru a face să urce presiunea în cazane, dar nici așa nu se ajunge în port. Călătoria continuă cu vele. Se înaintează. A și început să se zărească gura golfului San Francisco. Într-o clipă nu mai e nici țipenie de om pe vas. Pînă și bucătarii sar ca niște căprioare pentru a merge spre interior, spre mine, spre bogăție.

În felul acesta continuă linia de navigație. Înghesuiți ca niște ciorchini umani care înaintează încet în ritmul zgomotoaselor roți ale vasului, pasagerii se distrează jucînd zaruri, bînd, spunînd măscări îngrozitoare, provocînd dueluri, mereu gata să izbucnească furtună omească, care se risipește însă ca prin farmec atunci cînd vasul intră în San Francisco prin poarta aurită. Căpitanii o știu : abia au întins scările pentru a se coborî pe pămînt, și vasul se și golește, iar căpitanul nu vede decît praful iscat pe drum de goana celor care, cu iuțea de ogari, pornesc după aur.

În timp ce, în felul acesta, trecerea prin Panamá e înnegrită de aventurieri, în Nicaragua se întâmplă același lucru. O companie americană, care a obținut concesiunea pentru a deschide canalul și a stabili tranzitul, vede ceea ce se întâmplă în Panamá. Lasă de o parte proiectul canalului, și comandorul Vanderbilt, conducătorul companiei, intră grăbit în luptă cu concurenții. Pune imediat la dispoziție vapoare — se spune că sînt adevărate cocine plutitoare — care merg de la New York în portul San Juan del Norte : pe fluviul San Juan intră pasagerii pe ambarcațiuni, care ajung la portul fortului San Carlos, pe lac, și, de acolo, în Atlantic, sau, alteori, pe spinare de catiri sau în omnibuzele strălucitoare ale companiei, vopsite în alb și albastru : culorile Nicaragueli.

Americanii care încep să sosească în Panamá găsesc o regiune poate mai sălbatică decît cea pe care o cunoscuse Drake în vremea lui. În timpurile coloniei, pe aici trecea drumul pe care-l urmau chiar și negustorii din Argentina, pentru că spaniolii au deschis o singură dată, timp de trei sute de ani, portul Buenos Aires comerțului liber. După independență, drumul a încetat să mai fie legătura între continente. Republicile ce se nășteau s-au izolat. A crescut iarba printre pietrele drumului de căruțe.

Guvernul din Bogotá menține o comunicare lîncedă și greoaie cu istmul. Nu se ajunge ușor la Panamá cea moartă, cu febra galbenă și cu năpîrcile ei. Francezii au negociat o concesiune pentru construirea căii ferate, dar construcția nu înaintează. Primele valuri de americani traversează istmul pe catiri și în canoe, se îngrămădesc în hanuri, sînt mai degrabă un front de bătălie și un campament de țigani decît călători pe drumuri civile și locuind în orașe adevărate. Oamenii privesc cum se abate

asupra locurilor o avalanșă de nebuni. Pe de o parte se formează companii de transport pe catiri; pe de altă parte, bande de hoți. Cei ce sosesc trebuie să aștepte în port și, pînă vine vaporul, joacă, beau, se bat, vagabondează. Din Panamá spre California sînt folosite drept vapoare ambarcații rudimentare, în care oamenii călătoresc ca ciorchinii.

Un grup de americani iau asupra lor construirea căii ferate. În curînd calea ferată și compania maritimă se contopesc într-o singură întreprindere. Cu o duzină de bărbați înarmați cu *machetes*¹ se începe deschiderea drumului prin pădure. Căldura, țințarii, febra galbenă îi omoară pe muncitori ca pe muște. Traversele putrezesc. De cîteva ori, compania e în prag de eșec. Se importă din toate părțile, pînă și din China. Chinezii aduc ceaiul și opiul. Albii mor de febră: chinezii, de nostalgie, sinucigîndu-se. În cele din urmă lucrarea e terminată. Columbia vrea ca portul terminal la Atlantic să se numească Colón², compania însă îi dă numele directorului de la „*Pacific Mail*”³ — Aspinwall. Pentru a-și impune punctul său de vedere, guvernul Columbiei dă dispoziții oficiului poștal să întoarcă întreaga corespondență care sosește la Aspinwall, localitate necunoscută. Colón rămîne Colón. Cu acest tren e trimis tot aurul din California la New York. Calea ferată devine o formidabilă afacere și ajunge să dea dividende de 44%. Între 1856 și 1904 se realizează un cîștig de 37 800 000 de dolari.

Într-o zi, în aprilie 1856, 950 de călători așteaptă în Panamá să se îmbarce pe vasele companiei „*Pacific Mail*”.

¹ Cuțite lungi (n.t.).

² Forma spaniolă a numelui propriu Columb (n.t.).

³ Curierul Pacificului (engl.) (n.t.).

Vaporul întârzie, așteptînd să urce marea, și se anunță că nu va pleca înainte de ora 11 noaptea. Pasagerii, vagabondînd, beau prin hoteluri și taverne, pentru a omorî ultimele ceasuri. Femeile și copiii stau în sala de așteptare a gării. Jack Oliver e beat : se apropie de o tarabă unde un negru vinde pepeni verzi, ia o felie și dă să plece. „Domle ! — spune negru — dator zece centime !“ Domnul nu se uită la negru. „Zece cenți, domnule !“ — strigă negrul. Negrul aleargă după domn. Domnul rîde și nu plătește. Scandal, strigăte. Negrul scoate cuțitul, alt domn îi aruncă o monedă, dar e prea tîrziu. Se iscă ceartă. Localnicii țin partea negrului. Americanii sînt alături de alb. Începe lupta : americanii se refugiază în gară : mor 15 pasageri și doi panamezi. Mai sînt răniți 13 panamezi și 17 americani.

Împuternicitul american care cercetează cazul ajunge la concluzia că Jack Oliver a scos pistolul împotriva negrului, dar că alt american i l-a smuls și a tras primul foc. Guvernatorul din Panamá declară că americanii au săvîrșit agresiunea și tot așa declară consulii Marii Britanii, Franței și Ecuadorului. Împuternicitul american sfătuiește guvernul său să ocupe imediat istmul, de la ocean la ocean, în afară de cazul în care Columbia ar asigura o perfectă protecție a americanilor. Ca urmare, se prezintă două vase de război care debarcă trupe. Nu se întîmplă nimic. Nu se trage nici un foc, trupele se îmbarcă din nou, vasele pornesc în larg.

Știrea micului război al feliei de pepene ajunge la Washington în timpul în care președintele Pierce, cel mai tînăr dintre mandatarii pe care i-a avut pînă atunci Statele Unite, desfășoară politica sa de expansionism agresiv. „Destinul manifest“ la Statelor Unite este acela de a-și exercita dominația în zona Caraibelor. În privința negrilor, Pierce este partizan fățiș al sclaviei. A

privit cu ochi buni intervenția lui Walker în Nicaragua, a recunoscut guvernarea acestuia. La Ostende, trei miniștri ai săi semnează un manifest în care se cere anexarea Cubei. Președintele va strânge acum în clește Columbia.

Pierce desemnează pe ministrul american la Bogotă și pe domnul Isaac E. Morse, pentru a prezenta „reclamația”. Cere Columbiei să declare orașe libere Colón și Panamá, să cedeze Statelor Unite insulele din golful Panamá pentru baze navale, să le transfere drepturile asupra căii ferate și să plătească o indemnizație pentru pierderea de vieți americane.

Columbia primește cu indignare această cerere. Urmează o lungă controversă. Conferințe, scrisori. Americanii evaluează la 400.000 de dolari despăgubirile pentru cetățenii americani morți, pe care Columbia trebuie să le plătească. După multe discuții aprinse, Columbia se vede obligată să semneze un acord, angajându-se să plătească 195.410 de dolari despăgubiri pentru cei morți, 65.070 pentru alte reclamații anexe, 9.277 pentru „cheltuieli judiciare” și 142.637, dobânzi : în total 412.394 dolari. Este felul în care marile puteri obișnuiesc, pentru cauze asemănătoare, să-și încaseze plățile în America Latină. În Nicaragua se întâmplă ceva asemănător. Căpitanul Routh, coborînd pe lacul Nicaragua în portul San Juan del Norte, trage asupra unui vîslaș și-l omoară. Unul dintre pasageri, clasicul mister, neagă autorităților locale dreptul de a deschide procedura împotriva unui cetățean nordamerican și face ca negrii să se întoarcă la munca lor, lăsînd pe cel mort, ca pe un cîine, pe drum. În timpul nopții însă negrii se răzvrătesc și „domnul” care a spus acestea primește o sticlă în față. Urmează reclamația împotriva atacului cu sticla. Ordinul secretarului de stat din Washington către reprezentantul său comercial e de a cere satisfacție guvernului din Nicaragua și o indemniza-

zație de 24.000 de dolari pentru povestea cu sticla. Pe deasupra trimite și instrucțiuni ca, în cazul în care nu s-ar obține satisfacție imediată, să se bombardeze portul San Juan del Norte. Împuternicitul execută ordinul. Orașul este bombardat, iar ce rămîne în picioare după bombardament e incendiat. Așa se întîmplau lucrurile pe vremea aceea. Vremea președintelui Pierce. Cînd președintele Pierce își încheie mandatul și figura lui Lincoln începe să se întrezărească la orizont, negrii din Cuba cîntă :

*„Pășește înainte, Lincoln, înainte;
Speranța noastră e în tine...”*

XXVII

GEOGRAFIA UMANĂ A CANALULUI

„The pity of it was that Roosevelt could not be patient enough to do it honestly.“¹

JAMES TRUSLOW ADAMS

„Ar trebui, oh, Roosevelt, să fii chiar Dumnezeu, Pușcaș fără cruțare, puternic Vinător, pentru-a ne ține-n ghiara-ți de fier, ai totul, dar un lucru îți lipsește : dreptatea cea divină !“

RUBÉN DARÍO

Stampa ținuturilor Colón și Panamá : frigurile galbene, bieții negri, bețivii albi, casele cu lumină roșie, mesele cu postav verde, țințarii. Se spune că pentru fiecare traversă a căii ferate a murit un muncitor : poate de aceea în Columbia traversele sînt denumite *durmientes*². Se povestește că de pe acoperișurile caselor cad scorpioni, că pe sub paturi se strecoară năpîrci, că prin piață se plimbă caimanii. Exagerări, fantezii. Fapt este că aurul Californiei se transportă pe acest drum de fier și că ochii lumii încep să-și ațintească privirea asupra istmului ca drumul crucial al națiunilor de care a vorbit Bolívar. Zona, prin urmare, e periculoasă. În Columbia se spune că țara plătește patru sute de mii de dolari pentru o felie de

¹ „Regretabil în această afacere a fost faptul că Roosevelt nu a avut răbdarea să o ducă la sfîrșit în mod cinstit“. (Engl.)

² Adormiții (n.t.)

pepene verde care nu făcea nici zece centime pentru Jack Oliver. Romanticii radicali, întruniți pentru a da țării o nouă construcție, propune să se mute capitala de la Bogotá la Panamă : aici, spun ei, se află viitorul lumii. Un membru malițios și cinic al congresului afirmă : „Băgați de seamă că țara noastră, Columbia, are forma unui cocoș, gîtul lui fiind Panamă : în ziua în care ni se taie gîtul acesta, pierdem totul...” Nimeni nu mai pomeneste de proiectul mutării.

De cealaltă parte a Atlanticului, tocmai se inaugurasese canalul de Suez. Lesseps, care este omul marilor reprezentatii, al inaugurărilor spectaculoase, organizează o ceremonie de neuitat. O prezidează, fastuos, Kediul. Șaizeci și opt de nave purtînd diferite pavilioane naționale trec din Marea Roșie în Marea Mediterană. În fruntea lor deschide drumul un „crușetor al regilor“, la bordul căruia se află împărăteasa Eugenia a-Franței, împăratul Austriei, principele de Gales, moștenitorul coroanei Prusiei... Faima lui Lesseps străbate continentele : pe pleptul lui nu mai încap decorațiile. Gambetta îl consacră : „marele francez“. Victor Hugo bate, în cinstea lui, medalia unei fraze : „Lesseps uimește lumea arătîndu-ne lucrurile care pot fi aduse la îndeplinire fără război“. Europa nu mai are decît o religie : aceea a progresului.

Cinci sute de nave trec în fiecare an prin canalul de Suez. La Paris se întrunește o conferință de somități sub auspiciile Societății Geografice. Scopul convocării : a studia comunicarea între Atlantic și Pacific, deschizîndu-se un canal prin America Centrală. Lesseps explică ce a făcut în Suez, experții cad de acord asupra posibilității opereii. *Société civile Internationale du Canal Interocéanique du Darién* propune să finanțeze studiile preliminare, și se

trimite un delegat pentru a se obține la Bogotá autorizația provizorie pentru proiectarea operei. Sublocotenentul Lucien Napoléon Bonaparte Wyse, împreună cu un grup de experți, merge la Panamá să studieze terenul.

Din nou apare pe harta Caraibelor numele Napoleo-
nilor. Acesta de acum este fiul nelegitim al prințesei
Letiția Bonaparte, verișoara lui Napoléon și amanta celui
cu care a trăit — separată fiind, de fapt, de soțul ei legi-
tim — scriitorul irlandez Thomas Wyse. Fiul nu este, prin
urmare, Wyse, dar este Napoléon și, pe deasupra, abil,
energic, ambițios. În puține zile termină lucrările tehnice,
vede posibilitățile lor și, călărind pe un catîr, se grăbește
spre Bogotá, traversînd cele trei ramuri ale Anzilor care
separă portul Buenaventura de capitală. Merge să obțină
concesiunea definitivă. Izbutește cagubernul să i-o atri-
buie, congresul să i-o aprobe și președintele să o sancțio-
neze, în două luni de febrilă activitate. Se întoarce la Pa-
namá, prepară proiectele, inventează bugete și detaliază
în imaginație operele tehnice, esențiale, se pregătește pen-
tru a veni la Paris, oprindu-se, în treacăt, în Nicaragua și
Washington. Semnalează patru posibilități de soluționare a
problemei : canalul profund la nivelul oceanelor, sau ca-
nalul cu ecluze, sau canalul cu un tunel de zece mile, sau
altul care necesită un tunel de numai trei mile și jumă-
tate. Și chiar la acest ultim tunel s-ar putea renunța, dar
ar însemna o cheltuială suplimentară de trei milioane de
dolari. „A renunța la tunel — spune — ar fi o mare
ușurare pentru cei sperioși : dar merită să ținem seama
de aceștia ?“

La Washington și la New York, Wyse încearcă să in-
tereseze pe americani și îi invită la reuniunea de specia-
liști ce va avea loc la Paris. Vorbește cu președintele
Hayes și cu secretarii acestuia la Washington. Numai că

secretarul Evarts se vădește a fi o persoană bănuitoare, susceptibilă, greu de convins. „Am avut cu el o întrevedere dificilă, din cauză că el crede a vedea, în spatele acestei afaceri, mîna guvernului francez ; nu ține seamă că, datorită relațiilor mele cu familia imperială, eu voi avea de suportat asaltul guvernului republicii“.

Congresul din Paris este una din cele mai impunătoare și teatrale adunări care se pot imagina. Scenariul societății geografice din Bulevardul Saint Germain este ocupat de 136 de experți, bancheri, oameni politici, aparținînd a 36 de națiuni. La parter, pe fotolii, o strînsă afuență de doamne. Discursuri. Fervoare. Lucrări în comitete. Banchete, multe banchete. Timp de cincisprezece zile, acest congres constituie atracția Franței. Napoleon Bonaparte Wyse își vede triumfînd ideile și planurile, în așa grad încît unii spun că întreg congresul a fost făcut numai pentru el. Părerea aceasta e exagerată. Acela spre care se îndreaptă privirile este bătrînul Lesseps : cu cei șaptezeci și cinci de ani glorioși, pare un stejar robust și aduce o notă luminoasă prin gestul cordial, surîsul și salutul curtenitor cu care răspunde la grațioasele înclinări ale doamnelor pe care le învăluie cu fină politețe. Din ființa bătrînului favorizat de soartă, emană optimism.

În ședința plenară de închidere, Lesseps se ridică și propune o rezoluție prin care congresul să declare realizabilă construirea unui canal interoceanic la nivelul mării, pornind de la golful Limón în estuarul Panamá. Votarea rezoluției se face nominal. Cînd îi vine rîndul, Lesseps se ridică în picioare și exclamă cu voce profundă, care umple sala și rămîne, răsunătoare, în aer : „Votez da și am acceptat conducerea întreprinderii !“. Rafală de ovații. Lesseps, și Franța cu el, își vor uni numele cu cele două mari canale ale lumii.

Biografia lui Lesseps este pasionantă. Face parte din categoria celor care poartă gardenie la butonieră și pantofi francezi, cu talpă scîrțitoare, a celor care se formează în lumea internațională și cunosc temeinic secretele meselor rafinate, ale balurilor în săli cu oglinzi, ale cluburilor. A fost neîntrecut înotător, călăreț, vînător și dansator. Își începe cariera cu funcția de consul la Tunis, Alexandria, Barcelona, Madrid. Trece ca ministru la Roma. Se împrietenește cu Mohamed Said, fiul lui Abas Pașa, și cînd acesta moare, Mohamed se grăbește să invite pe Lesspes la festivitățile de inaugurare a guvernării sale. Mohamed și Lesseps, călărind pe armăsari arabi pur-sînge, vor merge de la Alexandria la Cairo, prin deșert. Lesseps a citit memoriul lui Le Père, inginerul șef al expediției pe care Bonaparte a numit-o pentru a studia canalul, și concepe ideea de a-l interesa pe Pașă la realizarea lui. Calculînd cuvintele pe care avea să le spună, momentul și locul potrivite pentru a-i insinua ideea, în timp ce călăresc prin nisipuri, Lesseps vorbește. Pașa vede că norocul îi iese în întîmpinare : se va asocia uneia dintre cele mai mari întreprinderi ale lumii, va relua în Egipt o tradiție întreruptă de două mii de ani, deschizînd din nou trecerea între cele două mări. La banchetul inaugural, Pașa se ridică și anunță opera în momentul toastului. Lesseps, prietenul lui, va construi canalul.

Și urmează bătăliile pentru a învinge opoziția sinuoasă a Angliei, pentru a scăpa de bancherii care cer 5% comision ca să vîndă acțiunile, pentru a-i convinge pe oamenii simpli din Franța să le încredințeze economiile. Lesseps cîștigă toate aceste bătălii. Are o simpatie irezistibilă, care-i atrage pe oamenii umili și îl face să se impună celor puternici. Cele 400.000 de acțiuni sînt subscribe și revin imperiului otoman, lui Mohamed și

chelnerilor de la cafenelele Parisului. Din 400.000 de acțiuni, 207.111 le cumpără chelnerii, croitoresele și pantofarii din Paris, Bordeaux, Nantes, Cherbourg... Într-o noapte, Lesseps coboară dintr-o trăsură de piață și, plătind vizitiului, observă pe fața acestuia un suris pe sub mustață, avînd un aer de cordială ironie. „Mă cunoști?” „Cum să nu vă cunosc, domnule Lesseps, dacă sînt unul din acționarii companiei dumneavoastră?...“ E ceea ce spune Lesseps : „Oamenii de rînd au făcut Suezul și acum vor face Panamă“.

Charles Lesseps, fiul lui Ferdinand, nu vede problema canalului Panamă atît de clară cum o vede tatăl său. Napoleon Bonaparte Wyse e un șarlatan. Nu a făcut studii pentru traseu. Tatăl lui, acum un om bătrîn, nu este inginer și cunoaște Panamă doar din auzite. „În viață, îi spune cu afecțiune, nu se poate întîmpla decît un singur miracol...” „Nu-ți face griji, fiule, în viața mea vor fi două“. Și Charles, care nu crede în această operă, va trebui să meargă de acum înainte orbește, după tatăl său, pentru că nu-l va abandona. Și datorită devoțiunii va ajunge pînă la închisoare. Căci întreprinderea se transformă într-unul din cele mai mari scandaluri ale secolului, irosind o bună parte din prestigiul Franței în Lumea Nouă.

Deși este un mare promotor, Lesseps a uitat un detaliu : presa. Și cum presa nu a primit obișnuitul bacșiș, se întoarce împotriva proiectului. Lesseps hotărăște să facă un gest teatral : să meargă cu soția și cu trei fii ai săi la inaugurarea șantierului. Una din atracțiile pe care le au cei care obișnuiesc să se plimbe prin Bois de Boulogne este să-l vadă pe Lesseps cu nevasta și cu ultimii nouă copii, făcîndu-și plimbarea duminicală, ca o

demonstrație de afecțiune paternă și de neistovită virilitate, apreciată la întreaga ei valoare de către burghezii care-l salută cu venerație pe domnul Lesseps și surid pluralității de vlăstare. Domnul Lesseps, așa cum a făcut cunoscut, pleacă la Panamá. Orașul se pregătește să-l primească: se trage, omagial, cu pistoalele, se aprind lampadare. Și în anul 1880, de Anul Nou, Lesseps, soția, copii, funcționarii publici, episcopul, inginerii, trimișii gazetelor se înghesuie într-un vaporeș, „Tobaguilla“, pentru a merge la ceremonia formală a inaugurării. Cu mese, sărutări de mâini și galanterii, trece timpul. Cade noaptea și sînt departe de punctul unde Tototte Lesseps, cu grația celor șapte anișori ai săi, va scoate prima lopată de pămînt. Întrucît treaba este simbolică, se spune că Tototte a înfipt lopata într-o cutie cu nisip, pe coverta lui „Taboguilla“, și episcopul a binecuvîntat în aceste condiții. Așa începe canalul Panamá.

Lesseps se îndreaptă spre Statele Unite. Vizitează New York, se urcă în ascensor, admiră edificiul lui Equitable Life, care are șase ascensoare, merge la gări. Banchete, discursuri, recepții. Semeț, răsucindu-și vîrfurile mustății, se bucură văzînd întruchipările progresului. Și rectifică o eroare inițială: uitarea presei. Acum, se merge din plin. Întreprinderea se transformă într-un canal de hîrtie. Publicitatea absoarbe bani în mod vertiginos. Băncile încasează cîte 50.000 de dolari anual numai pentru a-și împrumuta numele în diferite operații financiare. Lesseps nu mai este omul sgîrcit cu centimele, care, pentru a scăpa de comisioanele cerute de Rotschild ca să vîndă acțiunile canalului Suez, a rupt tradiția pieței, făcînd vînzare directă. Acum începe să irosească banii cu o ușurință senilă. Comitetului care se constituie la New York, cu scopul de a aranja cumpărări, îi plătește un milion două sute de mii de dolari pentru servicii neprestate. Bănuții vizitiului din Paris

se rostogolesc cu iuțeală pe canalele lacome ale comisionarilor. În Panamá, după ce Tototte a scos prima lopată, lopețile nu se mișcă...

Greșeala fundamentală a lui Lesseps consistă în a lua hotărîrea să se construiască acest canal la nivelul oceanelor. Timp de șapte ani se lucrează pe această bază și se cheltuiesc milioane de franci fără speranță. La fiecare nou împrumut, Lesseps organizează conferințe în toată Franța. El și fiul său merg din teatru în teatru. Charles vorbește. Ferdinand, așezat pe scenă, aprobă cu capul, surîde. E începutul tragediei. Presa se declară favorabilă, își rectifică primele atacuri. Nu există ziar care să nu primească bani de la companie. Guvernul ajută, căci primește și el. Dar anii trec, muntele de aur nu este aprovizionat, prin ceea ce se face, și canalul nu înaintează. Acum e târziu, se adoptă ideea ecluzelor. Gustav Eiffel, cel cu celebrul turn din Paris, le va construi.

În opt ani, compania a cheltuit circa 13.000.000 de franci pentru a cîștiga afecțiunea a 2.575 de ziare. Vine o zi cînd nu se mai întrevide decît o soluție : să se obțină de la Congres o lege care să autorizeze suspendarea plăților. Legea nu trece. Compania dă faliment și urmează judecarea penală a lui Lesseps și a asociaților săi. Se va desfășura în fața Înaltei Curți din Paris, ținînd seama că Lesseps este ofițer al Legiunii de Onoare. Lesseps are 87 de ani. O gazetă, *La Libre Parole*¹, denunță faptul că pentru a face să treacă legea care a autorizat ultimele împrumuturi, douăzeci de senatori și deputați și-au vîndut voturile : semnalează concret ca autori ai mituirii pe baronul de Reinach, pe domnii Cottu, Blanc și Arton. Ministrul justiției ordonă continuarea investigațiilor și, cu fiecare pas nou, se dezvăluie proporțiile monstruoase ale unui scandal în care se văd implicate

¹ Cuvîntul liber.

personaje care s-au mișcat în cele mai înalte sfere. Reinach, Hertz, Arton sînt evrei de origine germană. Poporul, pasionat pentru un proces în cursul căruia se cercetează cum s-a aruncat pe fereastră agoniseala lui, deslănțuie o furtună de ură împotriva evreilor și ia naștere procesul lui Dreyfus. Reinach face declarații despre cele trei milioane care au trecut prin mîinile lui și au fost cheltuiți pentru publicitate. După ce stringe mîna prietenului său Georges Clemenceau, se retrage în departamentul lui, unde moare, se pare, otrăvit. Arton, persoana indicată de Reinach ca mînuitor direct al problemei, fuge în Anglia. După o spectaculoasă vînătoare, în care detectivi din toate țările îl urmează pas cu pas prin jumătate de Europă, un ziarist îl descoperă, și omul va ajunge la închisoare, după ce, cu simplitate și cinism, arată în fața judecătorilor cum a distribuit cele două milioane de franci pe care i le-a predat baronul Reinach : „Eu n-am cumpărat pe nimeni : am dat cecuri de zece, douăzeci, cincizeci, o sută de mii de franci, așa cum faci cadou o cutie de havane unei persoane față de care te simți obligat“. Hertz, cel mai abil membru al bandei, izbutește să fugă și, dintr-o localitate balneară din Anglia, se distrează văzînd neputința autorităților de a-i obține extrădarea.

Acești oameni au operat ca bancheri, pentru a obține comisioane. Banii au ieșit, prin mîinile lui Lesseps, din casele de fier ale companiei. A acționat orbit de obsesia de a construi canalul nu numai sfărîmînd stînci în Panamá, dar și săpînd în noroiul Parisului. Își mărturisește greșeala și spune în apărarea sa că, în fond, crima lui consistă în a fi fost asaltat de voracitatea inevitabilă și insașibilă a politicienilor francezi.

Istoria scandalului cuprinde volume întregi. Cei care izbutesc să precizeze mai bine lucrurile formează două

școli : unii spun că numărul deputaților care și-au vîndut voturile se ridică la 150, alții cred că la 104. Se spune că primului ministru Floquet, i s-au plătit 250.000 de franci. Lesseps declară, că a trebuit să dea 375.000 ministrului de interne, Baïhaut, și Baïhaut termină prin a mărturisi în formă patetică : „Sînt vinovat, timp de cincisprezece ani am servit Franța leal, ca deputat și ca ministru, nu pot să-mi explic cum am căzut în păcat...”

Scandalul nu are limite. Într-o zi, deputatul Déroutède are destul curaj pentru a afirma : „Există un nume, domnilor deputați, care se află pe buzele tuturor, dar pe care nimeni nu îndrăznește să-l pronunțe de teama a trei lucruri : spada, pistolul și limba lui... ei bine, eu voi sfida aceste trei lucruri și-l voi numi : este domnul Clemenceau !!!...” Clemenceau, în alte împrejurări, apare într-adevăr ca primind bani pentru ziarul său *La Justice*. Vine provocarea la duel. Se schimbă focuri de armă. În acest caz, domnul Clemenceau nu nimerește ținta.

Să ne întoarcem un moment înapoi în această poveste și să o luăm pe altă parte. În Școala Politehnică din Paris studiază un tînăr ambițios, hotărit să facă din viața lui un roman, pentru că are suflet de aventurier. Se relatează că într-o zi, citind veștile despre deschiderea canalului de Suez, i-a spus mamei sale : „Sînt nenorocit pentru că nu am avut prilejul să-mi leg numele de această operă”. „Nu te mîhni — îi răspunde mama — Suezul s-a sfîrșit, dar rămîne de făcut canalul Panamá, poți să-l faci tu”. În școală are un coleg care mai tîrziu va plăti _ foarte scump sîngele său evreiesc : Alfred Dreyfus.

Vine ziua cînd se proiectează canalul Panamá și apoi încep lucrările. Se înalță figura lui Lesseps, și tînărul, care în acest moment primește titlul de inginer al Școlii de poduri și șosele, vrea să se încorporeze imediat ultimei mari aventuri a secolului. Dar Panamá este o întreprindere particulară și, potrivit regulamentului școlii, el trebuie să servească cinci ani în lucrări publice. Merge în Africa, apoi participă la construirea șoselei dintre Paris și Cherbourg, pînă ce i se realizează visul : Panamá. Prin împrejurări accidentale ajunge acolo inginer șef. Are douăzeci și șase de ani. Studiază încă o dată proiectul canalului și, deși e tîrziu, izbutește ca versiunea sa să fie adoptată de compania franceză. Totodată se inițiază în două aspecte ale vieții în Panamá : frigurile și oamenii. Din cauza frigurilor trebuie să se întoarcă în Franța. Și pe măsură ce se amestecă în diferite afaceri, vede scufundîndu-se compania lui Lesseps. Se gîndește atunci că ceea ce nu a putut face Lesseps, destinul i-a rezervat lui însuși, să realizeze. Acest inginer cu suflet de mușchetar și de negustor, perspicace, ambițios, bun vorbitor, intrigant, se numește Philippe Buneau-Varilla. Renunță la titlul de inginer al Școlii de poduri și șosele pentru a intra în tot felul de speculații, și în puțini ani este inginer în Congo belgian, la construirea căilor ferate, lucrează la regularizarea rîurilor în România, este președinte al societății de cale ferată Madrid—Cáceres—Portugalia, devine unul din principalii acționari ai jurnalului *Le Matin* din Paris, scrie articole de fond, își lansează candidatura la alegerile de deputați, cu ideea de a împinge Franța încă o dată, de la tribuna Camerei, spre întreprinderea canalului. E înfrînt în alegeri și termină prin a publica o carte : *Panama — Le passé — Le présent — L'avenir*.

Într-un tren, Buneau-Varilla face cunoștința contei rus Sergiu Witte, îi vorbește de Panamá și se străduiește să-i demonstreze că Panamá reprezintă viitorul marelui imperiu rus. Așa cum canalul de Suez este coloana vertebrală a lumii anglo-saxone și continuarea drumurilor de fier care străbat continentul american, canalul Panamá — îi spune — trebuie să fie dezvoltarea naturală a căii ferate transiberiene. Contele rămîne uluit și convins. Fără șovăială, îi promite lui Buneau-Varilla că îndată ce va sosi la Petersburg va supune problema țarului...

În timp ce în Rusia lucrurile înaintează și nu prea, Buneau-Varilla se îndreaptă spre englezi și le spune tot ce i-a spus contelui, dar invers. Pentru că acum ceea ce are la inimă Buneau-Varilla este gloria imperiului britanic.

Cum însă lucrurile avansează în Anglia foarte puțin, Buneau-Varilla își întoarce privirea spre Statele Unite, pentru că în canalul Panamá se află viitorul Statelor Unite, în care își pune toată încrederea convingătorul inginer...

Interesul lui Buneau-Varilla de a căuta un mare specialist se explică prin arzătoarea sa dorință de a salva gloria Franței. Și mai este ceva : atunci cînd Franța a primit vestea falimentului lui Lesseps, singura soluție care s-a găsit pentru a nu se pierde totul a fost înființarea unei noi companii, și Buneau-Varilla a investit în această speculație finală o bună parte din banii săi, care nu sînt puțini. Concesiunea columbiană e pe punctul de a expira și dacă Rusia, Anglia sau Statele Unite nu intră în vreo operație oarecare, inginerul își va pierde importantul capital investit.

În Statele Unite primul lucru pe care trebuie să-l facă Buneau-Varilla este să convingă guvernul și Con-

gresul că Nicaragua nu este locul potrivit pentru a construi canalul, așa cum gîndește, poate, majoritatea cetățenilor. Își începe deci lucrul pe culoarele Congresului, în ziare, în cluburi, la dineuri. I se asociază alt aventurier : avocatul Cromwell, din New York. Publicul și-a dat seama de urgența construirii unui canal datorită unei împrejurări accidentale : în timpul războiului din Cuba, cuirasatul „Oregon“, care se afla la San Francisco, a trebuit să navigheze cu viteza maximă pentru a participa la bătălia din apele orașului Santiago. A fost necesar să bată recordurile, străbătînd 13.000 de mile ale rutei ocolite, trecînd prin strîmtoarea lui Magellan în 68 de zile. Era evident că atît timp cît dăinuia această situație, Statele Unite aveau să fie la discreția adversarilor. Buneau-Varilla publică o broșură. Insistă asupra mării greșeli a soluției Nicaragua, unde lucrările vor fi mult mai lungi și unde canalul va trebui să străbată o zonă presărată cu vulcani. Harta Americii Centrale pe care o întocmește francezul este plină de guri de foc. Numai Panamá este pămînt ferm. Argumentul este psihologic. În Martinica tocmai făcuse erupție Mont Pelée, și orașul Saint Pierre fusese îngropat sub propriile-i ruine. Publicul american, de felul lui impresionabil, este dominat de publicitatea spectaculoasă care se dă acestor vești. Francezul nu mai are nevoie să facă decît o precizare : „Priviți-vă în această oglindă, domnilor prieteni ai canalului prin Nicaragua : în Nicaragua vă așteaptă Momotombo ; în Panamá sîntem atît de departe de un cutremur încît, din zilele în care Morgan a asaltat orașul, a rămas în picioare arcul Catedralei din San Domingo, care a fost printre puținele clădiri ce au scăpat de flăcări ; acest arc rupt și subțire s-a păstrat intact pentru că Panamá este un pămînt ferm“.

Propaganda cutremurelor este atît de intensă încît guvernul Nicaragiei se consideră obligat să intervină. În Nicaragua nu există nici cutremure de pămînt nici zgudui, spune un comunicat oficios, din 1835. Francezul sfărîmă această afirmație, invocînd următoarea întîmplare veridică : în 1902 Motomombo a făcut erupție, și, cu un gust italian pentru cărțile poștale ilustrate, guvernul nicaraguez a lansat un timbru poștal în care apare, în fund, vulcanul ca un Vezuviu, iar jos, lacul și drumul-de-fier. Buneau-Varilla cumpără de pe piața filatelică a New York-ului cîte timbre poate găsi și le lipește pe foi subțiri ca cele de anunțuri mondene, pe care le așează pe pupitrul fiecărui senator în Washington, cu o legendă care începe astfel :

„Martor oficial al activității vulcanice în istmul din Nicaragua...”.

În fundal, ca spectator interesat de aceste dezbateri, stă un personaj aproape mut : Columbia. Panamá este teritoriu columbian și republica știe că aici se află cheia viitorului său. Pe stema țării se vede, la bază, istmul, desenat ca un braț de pămînt aurit între două mări albastre : deasupra au mai desenat graficienii pricepuți în heraldică boneta frigiană a libertății, iar jos, două cornuri ale abundenței. Mai mult decît o stemă, pare o stampă a întregii istorii a poporului columbian, care a început să se pună în mișcare cu trei-patru sute de ani în urmă, chiar de aici, din această bucată de pămînt iluminat de speranța că într-o zi va găsi libertatea și abundența.

Columbia a trebuit însă, pentru a se organiza și consolida, să sufere vărsările de sînge din timpul războaielor civile și să treacă prin romantica și eroica dezordine din secolul al XIX-lea. Chiar acum, partidele se zbat

într-o luptă violentă. Conservatorii, aflați la guvern, îl dau jos pe propriul lor președinte, un bătrîn de peste optzeci de ani, și îl pun în locul lui pe vicepreședinte, de aceeași vîrstă, cu lăcomia și ușurătatea care atîta certurile de familie. Noul mandatar, sceptic și șovăitor, se găsește în acel moment al vieții în care, dacă nu află pacea în politică, știe că o va afla foarte curînd, cînd își va odihni capul pe perna de piatră.

Din balconul îndepărtat care este Bogotá, pe un podiș atît de înalt încît depășește norii, panorama apare confuză. Acea Franță, venerată cu pasiune ca leagăn al libertăților, ca mamă a progresului și centrul inteligenței — totul la superlativ, cum se cuvine într-o epocă romantică — este acum teatrul scandalului. Numele Panamá, în mîinile marelui francez, după calificativul dat de Gambetta, s-a prefăcut într-un cuvînt murdar, într-un cuvînt tabú. Țara vede cum tragedia se precipită în formă de coșmar pentru că e vădită imobilitatea Columbiei. În defileurile Anzilor, căile ferate nu se pot construi cu aceeași ușurință cu care se aștern șinele pe preriile lui Mississippi, așa încît trebuie încă mers pe catîri. Panamá este mai aproape de New York, pe mare, cu vaporul, decît de Bogotá, pe drum de care.

Se adună oameni amăgiți, șmecheri, traficanti și agenți ai progresului, care plănuiesc, în Franța și Statele Unite, combinații pentru o întreprindere care trebuie realizată pe teritoriul columbian. În Washington se ajunge la un acord referitor la trecerea companiei franceze în mîinile guvernului american, pe bazele elaborate de Buneau-Varilla. Între secretarul de stat și ministrul Columbiei se stabilește, într-un tratat, că, pentru a folosi acest acord și a face canalul, cele două guverne vor supune înțelegerea senatorilor din Washington și Bogotá. Ministrul columbian a făcut tot ce i-a stat în putință pentru

a obține clauze acceptabile, dar textul definitiv al tratatului, care în mare parte este opera avocatului Cromwell, angajat de compania franceză, nu-i satisface pe columbieni. Acordul Buneau-Varilla și tratatul lui Cromwell, așează, evident, în primul plan, interesele companiei franceze : Statele Unite îi vor plăti patruzeci de milioane de dolari, ceea ce este un preț foarte mare pentru un cadavru. Francezii cereau numai 10.141.500 de dolari. Nu aceasta este, însă, partea cea mai gravă, ci termenii în care e conceput tratatul : Columbia își vede știrbită suveranitatea sa asupra istmului și țara se consideră în aceeași situație în care a voit să pună Statele Unite secretarul de stat Hay, când a semnat acordul anglo-american asupra canalelor din America Centrală cu ministrul englez Pauncefote. Apărind interesele Statelor Unite, senatul american a refuzat să aprobe tratatul, și cine a îndemnat, într-o arzătoare campanie, la acest refuz, a fost chiar Theodore Roosevelt. Este dreptul elementar al Parlamentelor.

Acum, același Roosevelt, de la președenție, izbutește ca Senatul să aprobe la Washington tratatul care s-a semnat cu Columbia și așteaptă ca și Columbia să facă același lucru, iar pentru aceasta își propune să o oblige mai mult cu forța decît cu rațiunea. Președintele este un om care clocotește de energie, vînător de tigri, fermier, și crede că destinul manifest al Statelor Unite este să domine Caraibe. Privește țărișoarele latino-americane ca pe niște șobolani. Într-o zi, Anglia, Italia și Germania blochează coasta Venezuelei și bombardează două forturi pentru a încasa o datorie în stil european. Roosevelt lasă la o parte, pentru moment, doctrina Monroe, fiindcă i se pare excelent „să-i tăbăcească fundul” — sînt cuvintele lui — nerușinatei de Venezuela, care trebuie să învețe să-și îndeplinească angajamentele. Preșe-

dintele se mișcă înlăuntrul unui optimism insolent, pentru că țara lui e pe cale să se impună lumii din cauza unui vertiginos progres. Anglia a declarat că ar vedea cu ochi buni dacă Statele Unite și-ar asuma tutela Americii Latine pentru a ieși din încurcături și a trata cu o putere responsabilă.

În Bogotă, președintele este un iubitor de tertipuri, de pantofi de casă și de scufie de lină, înconjurat de guerilieri și de conspiratori. Urcă la putere pe cărări piezișe : o părăsește pe altele mai compromițătoare.

Cînd tratatul este adus în fața Congresului Columbiei, nu sînt speranțe să fie aprobat. Patrioții îl atacă cu argumentul încălcării suveranității. Cei prudenți, pe terenul indemnizațiilor pe care urmează a le primi Columbia. Toți, pentru că Washingtonul nu vrea să discute, ci să impună. Ministrul Statelor Unite la Bogotă transmite guvernului său o sugestie : din cele patruzeci de milioane oferite companiei franceze, zece să fie pentru Columbia, iar în loc de zece pentru concesiune, să i se dea cincisprezece. E o treabă de pesos și centime, care va impresiona totuși în Columbia, unde s-a văzut cum compania americană de căi ferate a cîștigat în cîțiva ani cincizeci de milioane de pesos. Columbia consideră, de asemenea, ca o jignire faptul că este estimată și așezată mult mai jos decît compania franceză, care apare ca fiica naturală a mamei scandalului. Roosevelt respinge *de plano* orice modificare. „Deși președintele — spune Miles P. Duval — își formase părerea în favoarea soluției Panamă, trebuie să se înțeleagă cu Senatul american și să se pregătească pentru alegerile din noiembrie“.

Alt lucru remarcat este că Roosevelt, care a determinat respingerea tratatului Pauncefote de către Senatul

american, nu acceptă ca Senatul în Columbia să poată fi un corp deliberant. În presa americană, Senatul Columbiei este apostrofat în acești termeni : „Președintele Roosevelt a optat pentru ruta canalului prin Panamá. Nu are intenții să înceapă negocieri cu Nicaragua... Știrile primite zilnic din Bogotá arată că s-a format o mare mișcare de opoziție față de tratat... De asemenea, sosesc informații în acest oraș că Panamá este gata să se separe de Columbia și să semneze tratatul cu Statele Unite... Se va organiza o nouă republică... Președintele Statelor Unite ar fi pregătit să recunoască noul guvern...” La rîndul său, secretarul de stat telegrafiază ministrului american în Bogotá : „Dacă tratatul ar fi respins de Columbia sau s-ar întîrzia nejustificat ratificarea lui, înțelegerea prietenească dintre cele două națiuni ar fi compromisă în asemenea grad încît toate măsurile pe care le-ar lua Congresul nostru în iarna viitoare vor fi deplînsse de toți prietenii Columbiei“. Și Buneau-Varilla, care se consideră un personaj tot atît de important, telegrafiază președintelui Columbiei : „Neratificarea tratatului ar deschide două căi : sau construcția canalului prin Nicaragua... sau construcția prin Panamá după separarea și declararea independenței istmului sub protecția Statelor Unite, cum s-a întîmplat în Cuba...” Se înflăcărează discuția în Bogotá. Notele secretarului de stat cad ca o bombă. Roosevelt devine nerăbdător și, în limbajul său inimitabil, îi spune secretarului de stat : „Fă cunascut, cît se poate de categoric, domnului Beaupré (ministrul american la Bogotá), că trebuie să arate pigmeilor de nimic din Bogotá cît de mult își compromis propria lor situație și ne stînjenesc viitorul“. Ministrul Beaupré, urmînd rețeta, se adresează ministrului de externe columbian, tocmai cînd se discută tratatul, și îi scrie „...Dacă într-adevăr Columbia dorește să mențină relațiile prietenești care există între cele două na-

țiuni... tratatul pendinte trebuie ratificat exact așa cum este, fără nici o modificare“.

În Columbia, Senatul respinge tratatul.

Reacția lui Roosevelt apare limpede în aceste cuvinte dintr-o scrisoare intimă pe care o trimite secretarului de stat : „Dragă John, mă tem că va trebui să le dăm o lecție iepurilor ăstora de pădure...” (așa îi numește întotdeauna pe columbieni).

Prietenului său Schurman îi scrie : „Dacă Congresul mi-ar da o anumită libertate de mișcare și o anumită cantitate de timp, cred că lucrul cel mai bun pe care l-aș putea face ar fi o acțiune imediată. Dar bineînțeles, nu știu ce va face Congresul“. Cinci zile mai târziu, îi scrie secretarului de stat : „Deocamdată, văd două alternative : 1. să ne decidem pentru Nicaragua ; 2. într-o anumită formă sau prin vreun mijloc oarecare să intervenim la momentul oportun pentru a ne asigura ruta Panamă fără alte tratative cu nerozii cumpărați și sîngeroși din Bogotá. Eu înclin să nu mai avem nimic de a face cu indivizii aceștia din Bogotá“.

Desigur, acesta este temperamentul președintelui și acesta este limbajul epocii. Cînd ziarele americane sugerează că există oarecare distanțare între președinte și secretarul său de stat, președintele îi scrie „multiubitului său John“ o scrisoare în care îi spune : „fără îndoială, nu trebuie luate în seamă nici un moment ziarele și celelalte porcării care se desfată inventînd povești despre relațiile noastre...“ Senatorul Hanna îi scrie lui Roosevelt : „Trebuie să facem unele concesii datorită situației politice a Columbiei și naturii acestor animale cu care trăim...“ Răspunsul lui Roosevelt : „Nu sînt chiar atît de sigur ca dumneata că singura virtute pe care trebuie să

o folosim este răbdarea. Mai util ar fi să ne gândim dacă nu e cazul să-i avertizăm pe acești iepuri că, oricât de mare este răbdarea noastră, ea poate să se termine...”

Încă înainte de a se semna tratatul pe care trebuia să-l studieze cele două congrese, Roosevelt luase măsuri. Doi ofițeri americani care se aflau în Venezuela au primit ordinul de a se duce în Panamá, îmbrăcați civil și ascunzându-și identitatea. Trebuia să pară că fac călătoria din proprie inițiativă. Ofițerii își îndeplinesc misiunea, se întorc la Washington și-l informează pe președinte că în Panamá se crede că va izbucni o revoluție separatistă. Buneau-Varilla scrie în *Le Matin* un articol de fond, anunțând că în Panamá va fi o revoluție care va declara independența sa față de Columbia și că Roosevelt va negocia cu Panamá, imediat, un tratat. „Pentru că drepturile națiunilor de felul Columbiei — afirmă — au o limită : binele umanității”. Și Roosevelt — adăugă — va acționa bazându-se pe acest principiu. Buneau-Varilla trimite articolul președintelui, călătorește apoi în Statele Unite și se instalează în camera 1162, la hotelul „Waldorf Astoria”. În Panamá s-a format un grup de prieteni ai independenței și unul din conducătorii lor, doctorul Amador, vine la New York și are o întrevedere cu Buneau-Varilla în camera 1162. Aici, Buneau-Varilla îi sugerează un plan complet : Buneau va servi drept intermediar spre a obține vasele de război necesare pentru ca trupele Columbiei să nu poată debarca și zădărnici revolta. Panamá îl va numi pe Buneau-Varilla ca primul ei ministru plenipotențiar la Washington și el va obține să se semneze imediat tratatul pentru construirea canalului. Totul este acceptat.

Buneau-Varilla se deplasează la Washington, discută cu Roosevelt și rămîne convins că acesta nu va pierde ocazia, cînd se va ivi. Roosevelt consemnează, într-o scrisoare către un prieten, impresia pe care i-o lasă această întrevvedere. „În particular, aş putea spune că m-ar încînta ca Panamá să fie un stat independent, sau să se transforme astfel în acest moment, dar pentru mine, să o spun în public, ar însemna o instigație la revoltă și, ca atare, nu o pot face...”

Buneau-Varilla lucrează. Redactează o constituție și o proclamație de independență. Inventează un steag național, pe care îl brodează soția lui. Își răsucesce bogata mustață franțuzească și visează : „Fac o republică”. În Panamá nu ia seama la aceste lucruri, dar adevărul este că toți se gîndesc la promisiunile de bani, de recunoaștere, de sprijin militar. Fără să i se spună ceva direct, Buneau-Varilla știe că Washingtonul va trimite vasele, și dă asigurări în acest sens prietenilor panamezi. Nici un om nu pare să fi practicat cu atîta succes ca el arta de a citi printre rînduri și nici să fi avut un dar mai mare de a auzi cuvintele care nu se rostesc.

La Colón sosesc cîteva trupe columbiene. E ceva incidental. De revoluție, nici urmă. Trupele trebuie să treacă de la Colón la Panamá și, de acolo, poate la frontiera cu Costa Rica. Domnul Shaler, însărcinat cu problemele căii ferate la Colón, îi primește pe ofițeri cu atenție și amabilități în vagonul lui de lux și face să plece locomotiva. „Și trupele ?” întreabă ofițerii. „Am dat dispoziții să vină cu primul tren”. Ofițerii sosesc la Panamá. Recepție solemnă la sediul guvernatorului. Ofițerii sînt încîntați, dar nu au venit pentru asta. Insistă ca guvernatorul să ceară companiei de căi ferate transportarea trupelor. De la calea ferată : „Nu le transportăm dacă nu se plătesc cu

anticipație biletele“. Ofițerii : „Se plătesc biletele imediat, dar aduceți trupele“. Spune guvernatorul : „Nu vă îngrijorați, că sosesc...“ Nu sosesc : este contribuția domnului Shaler la reușita revoluției fără vărsare de sînge... Revoluția nu a izbucnit.

Mister Loomis, prietenul lui Buneau-Varilla, secretar al departamentului de stat, trimite de la Washington o telegramă alarmată consulului american la Panamá : „Ni se comunică știrea că ar fi avut loc o revoltă în istm. Informați departamentul complet și rapid“. Răspunsul consulului : „Revoltă nu a avut loc încă. Se spune că va fi astă-noapte“.

Și izbucnește revoluția. Nici un mort. O minusculă canonică columbiană, care izbutește să se apropie, trage singurele șase încărcături pe care le are, și cad pe străzile orașului un locuitor și un măgar. Conform planului, două vase de război americane se situează automat la intrarea portului pentru a împiedica debarcarea trupelor columbiene : sînt Mashville și Dixie. La 6 noiembrie — după o zi, 17 ore și 41 de minute de la primirea, la Washington, a depeșii consulului american despre revoluție — secretarul de stat declară : „Poporul panamez, într-o mișcare aparent unanimă, a rupt legăturile politice cu republica Columbiei și și-a asumat independența“. Imediat, expediază instrucțiuni ministrului american la Bogotá pentru a comunica faptul că Statele Unite au recunoscut noua republică și că lucrul cel mai bun ar fi ca republica Columbia să intre în relații cu noul stat.

Între timp, Buneau-Varilla este numit trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al republicii Panamá pe lângă guvernul Statelor Unite. În 13 noiembrie, Roosevelt îl primește oficial la Casa Albă. În 15 — dumi-

nică — primește de la secretarul de stat Hay proiectul de tratat. În 16, ora 10 noaptea, Buneau-Varilla a terminat textul complet și definitiv pe care îl restituie pe ziua de 17 secretarului de stat. Când sosește la New York comisia de juriști pe care Panamá o trimite pentru a revedea textul unui tratat care va decide viața viitoare a țării, Buneau-Varilla telegrafiază membrilor comisiei : „Rămîneți pe loc și nu spuneți pentru ce veniți...” În 18, cu mare solemnitate, se semnează tratatul între secretarul de stat Hay și Buneau-Varilla, în numele celor două guverne. Folosesc călimara care a aparținut lui Lincoln, iar pentru sigilare, Hay oferă două inele : acela pe care-l purta Byron în ziua morții sau acela cu emblema și armele familiei Hay. Buneau-Varilla sigilează cu inelul acesta, Hay cu acela al lui Byron. Avocatului care l-a ajutat pe Buneau-Varilla să perfecționeze textul tratatului, duminică noaptea, i se plătesc 10.000 de dolari. În 24, se trimite tratatul cu vaporul care pleacă de la New York la Colón. Vasul ajunge la Colón în ziua de 1 decembrie. În 2, guvernul Panamá aprobă tratatul. În 4, este înapoiat cu toate sigiliile. În 7, Roosevelt deschide congresul cu un mesaj în care relatează cele întîmplate. Deși scandalul Panamá izbucnește din nou cu putere și chiar se ajunge să se ceară în Senat deschiderea unei anchete asupra procedurilor lui Buneau-Varilla, tratatul este aprobat și ancheta nu se mai face. În definitiv, Buneau este reprezentantul oficial al unei națiuni prietene.

Comentariul lui Roosevelt, într-o scrisoare către directorul ziarului *Out West*, din Los Angeles : „...Despre această afacere, impresia mea este că dacă se poate obiecta ceva este că nu am mers atît de departe cît trebuia. Afară de Turcia, nu există în lume un despotism asemănător celui al așa-numitei republici Columbia, sub ac-

tuala ei conducere politică și eclesiastică... Celor mai rele caractere ale Spaniei lui Filip al II-lea, Columbia le-a adăugat propria ei sălbăticie murdară și a combinat cu admirabilă scrupulozitate cele mai detestabile forma de despotism și anarhie, de violență și prostească fragilitate, de lugubră ignoranță, cruzime, perfidie, lăcomie și vanitate absolută. E imposibil să simt mai puțin respect decît simt pentru o astfel de țară..." Aceste elegante expresii ale lui Roosevelt au drept cauză faptul că parlamentul columbian nu a aprobat un tratat pe care nu l-a considerat bun.

La trei luni și douăzeci de zile de la proclamarea independenței republicii Panamá, Senatul din Washington aprobă, fără nici o modificare, tratatul lui Buneau-Varilla, cu 66 de voturi contra 14. În 25 decembrie se schimbă instrumentele de ratificare. Buneau-Varilla scrie : „Am apărut opera geniului francez, am servit Franța“. Două luni mai târziu, trezoreria Statelor Unite emite un cec în valoare de 40 de milioane de dolari în favoarea companiei franceze. „Marele mister care nu s-a lămurit niciodată — scrie Flagg Bemis — a fost să se știe cine a luat cele patruzeci de milioane“. Buneau-Varilla se retrage din diplomatie, renunțînd la postul său de ministru. Misiunea lui e împlinită, spune că nu a luat decît puțin mai mult de o sută de mii de dolari, valoarea acțiunilor sale. Franța îl face ofițer al Legiunii de Onoare.

În 1906 Academia Suedei îi conferă lui Roosevelt Premiul Nobel pentru Pace. În 1911, la universitatea din California, cu toga academică învăluindu-i umerii puternici, Roosevelt vorbește în fața tineretului american reunit în teatrul grec din frumosul „campus“. Construcția canalului este aproape terminată și în curînd se vor uni oceanele. Cu voce răsunătoare și în cuvinte sarcastice, Roosevelt spune, stîrnind rîsetele și aplauzele ascultăto-

rilor : „Din fericire, criza a venit în momentul în care eu puteam acționa fără impedimente. Ca urmare, am luat istmul, am început canalul și am lăsat congresul să discute, nu despre canal, ci despre mine...”

Trec timpurile furtunoase ale imperialismului. Roosevelt se duce în pădurile Braziliei să exploreze, să omoare șerpi și caimani. Wilson se urcă la președenție. El este cel care, apăsând pe un buton electric la Washington, face să sară în aer ultima stîncă și să unească oceanele. Atitudinea lui internațională este de ratificare. Față de Columbia, recunoaște că Roosevelt a procedat cu violență. Condamnă, în discursurile lui, imperialismul. Se proiectează un tratat, care începe cu o clauză în care guvernul american exprimă regretul său sincer pentru cele întîmplate. Cînd Roosevelt, la întoarcere din junglă, găsește noua situație, izbucnește în aceste cuvinte : „Tratatul care se propune este o crimă împotriva Statelor Unite. E un atac la onoarea națională, și, dacă se va aproba, va acoperi de infamie Statele Unite... Despăgubirea propusă a se plăti ar putea să se justifice numai pe baza că țara a jucat rolul unui hoț sau a acționat ca depozitar de lucruri furate...”

Senatul american aprobă tratatul abia în 1922, la trei ani după moartea lui Roosevelt.

Canalul este o realizare magnifică. Franța a plătit experiența. Columbia a primit lovitura, Gorgas a omorît țîntarii, s-au făcut ecluzele, au trecut vapoarele. E un fel de minune, un fel de teatru pentru copii să vezi, de departe, cum intră enormele transatlantice, cum urcă nivelul ecluzelor și trec apoi din Atlantic în Pacific, trase de un fel de măgăruși mecanici. Par elefanți pe care niște cîini îi trag de lanț. Truslow Adams, marele istoric al Statelor Unite, nu deplînge decît faptul că Roosevelt nu

a avut răbdarea să facă lucrurile în mod cinstit. Bemis notează : „Intervenția din 1903 este, în realitate, pata neagră a politicii latino-americane a Statelor Unite și, pe deasupra, o mare pată neagră“. În Nicaragua nu s-a făcut nimic, dar din Nicaragua a pornit expresia lirică, prin care toată America hispanică, l-a condamnat pe Roosevelt. Pentru oamenii acestei Americi, apostrofa lui Rubén Darío reprezintă ceea ce reprezintă poemele lui Whitman pentru America de Nord.

CRONOLOGIE

1451 Nașterea lui Columb, la Genova.

1454 Nașterea lui Vespucci, la Florența.

1475 Simonetta Vespucci e aleasă Regină a Frumuseții la Florența.

1476 Moare Simonetta Vespucci.

1485 Henric al VII-lea e încoronat rege al Angliei.

1492 Descoperirea Americii

Regii Catolici cuceresc Granada.

Moartea lui Lorenzo de Medici.

1493 Papa Alexandru al VI-lea emite o bulă prin care împarte între Spania și Portugalia noile pământuri descoperite.

1493—1496 A doua călătorie a lui Columb.

1497 Prima călătorie a lui John Cabot.

Vasco da Gamma înconjoară Capul Bunei Speranțe.

1498—1500 A treia călătorie a lui Columb.

1499 Călătoria lui Sebastian Cabot.

1500 Cabral descoperă Brazilia.

1502—1504 A patra călătorie a lui Columb.

1504 Moartea reginei Isabel a Spaniei.

1505 Moartea Papei Alexandru al VI-lea.

1506 Moartea lui Columb.

Filip cel Frumos intră în Spania ; moare în același an.

1509 Moartea lui Henric al VII-lea al Angliei. Îi urmează Henric al VIII-lea (n. 1491).

1510 Sînt aduși în Antile primii sclavi negri.

1513 Balboa descoperă Pacificul.

Ponce de León descoperă Florida.

1515 Francisc I (n. 1494) e încoronat rege al Franței.

1516 Moare Fernando Catolicul. Începe regența lui Cisneros.

1517 Carol Quintul (n. 1500) e încoronat rege al Castiliei.

1519 Carol Quintul al Spaniei e ales împărat al Germaniei.

1519—1521 Mișcarea „*los comuneros*” și războiul contra ei în Spania.

1519—1522 Călătoria lui Magellan.

1519—1522 Cortés cucerește Mexicul.

1519 Apar corsarii englezi.

1523 Verrazano capturează un vas încărcat cu metale prețioase, trimis de Cortés în Spania.

1525 Francisc I e luat prizonier la Pavia.

- 1527 Expediția lui Pánfilo de Narváez în Florida.
- 1528 Călătoria lui William Hawkins în Brazilia.
- 1531 Pizarrro cucerește Perú.
- 1534 Rabelais publică *Gargantua*.
- 1536—1538 Jiménez de Quesada cucerește Noua Granada.
- 1538 Se întemeiază la Santo Domingo prima Universitate din America.
- 1539 Expediția lui Hernando de Soto în Florida.
- 1539 În Mexic se publică prima carte.
- 1547 Moartea lui Henric al VIII-lea al Angliei. Îi urmează la tron Eduard al VI-lea.
- Moare Francisc I al Franței. Îi urmează Henric al II-lea.
- Moartea lui Hernán Cortés la Sevilla.
- 1551 Se întemeiază Universitatea din Mexic.
- 1553 Moare Eduard al VI-lea al Angliei. Îi urmează la tron Maria Tudor.
- 1556 Carol Quintul abdică în favoarea lui Filip al II-lea.
- 1558 Elisabeta se urcă pe tronul Angliei.
- 1562 Prima călătorie a lui John Hawkins.
- 1564 A doua călătorie a lui John Hawkins.
- 1567 A treia călătorie a lui John Hawkins și înfrângerea sa la San Juan de Ulúa.
- 1572 Incursiunile lui Drake în Panamá.
- 1577 Drake navighează în jurul lumii.

- 1585 Raleigh întemeiază colonia Virginia.
- 1586 Incursiunile lui Drake în Santo Domingo și Cartagena.
- 1587 Incursiunea lui Drake în Cádiz.
- 1588 Dezastrul Invincibilei Armada.
- 1595 Prima călătorie a lui Raleigh în Guayana.
- Ultima călătorie a lui Hawkins și Drake și moartea lor.
- 1598 Moare Filip al II-lea. Îi urmează la tron Filip al III-lea.
- 1600 Se întemeiază, în Anglia, „*East India Company*“.
- 1603 Moare regina Elisabeta a Angliei. Îi urmează Iacob I.
- 1605 Se publică *Don Quijote de la Mancha*.
- 1610 Asasinarea lui Henric al IV-lea al Franței.
- 1612 Călătoria lui La Ravardière în zona Amazoanelor.
- 1617 Ultima călătorie a lui Raleigh în Guayana.
- 1618 Raleigh e decapitat.
- 1620 García Girón de Loaisa respinge incursiunile corsarilor în Cartagena.
- 1625 Pirații olandezi atacă Puerto Rico.
- 1635 Se organizează, sub auspiciile lui Richelieu, „*Compagnie des Isles de l’Amerique*“.
- Nașterea lui Henry Morgan.
- 1648—1661 Spania pierde Țările de Jos.

1655 Pen și Venables ocupă Jamaica.

1658 Nașterea lui William Paterson.

1664 Se întemeiază, sub auspiciile lui Colbert, „*Compagnie de la France Equinoctiale*“.

1665 Englezii ocupă San Eustasio, Saba și Tobago.

Carol al II-lea e încoronat rege al Spaniei.

1666 Francezii ocupă Antigua, Monserrate și San Cristóbal.

1666 Olandezii ocupă Guayana.

1667 Pacea de la Breda.

1668 Morgan capturează Portobelo.

1671 Danezii ocupă Santo Tomás.

Morgan cucerește Panamă.

Ia ființă, „*Compania daneză a Indiilor Occidentale*“.

1678 E publicată cartea lui Esquemeling.

1685 Ludovic al XIV-lea decretează Codul pentru Negri.

1688 Moartea lui Morgan.

1695 Ducasse atacă Cartagena.

Se întemeiază „*Company of Scotland Trading to Africa and the Indies*“.

1698 Paterson ocupă Darienul.

1700 Moartea lui Carol al II-lea al Spaniei și sfârșitul dinastiei Habsburgice. Coroana trece asupra lui Filip al V-lea, care inaugurează domnia Burbonilor din Spania.

1702—1713 Războiul de Succesiune pentru coroana Spaniei.

1704 Englezii ocupă Gibraltarul.

1707 La Havana se publică prima carte.

1713 Tratatul de la Utrecht. Anglia concesionează monopolul traficului de sclavi.

1717 Ia ființă în Franța „*Compania fluviului Mississippi*”.

1718 E fundat Noul Orléans.

1719 Se publică *Robinson Crusoe*.

1721 Ia ființă Universitatea din Caracas.

E fundată Universitatea din Havana.

1722 Apare în Mexic primul număr al jurnalului *Hoja Volante*.

1728 Se organizează „*Compania Guipuzcoana*”.

1729 Apare *Gaceta de Guatemala*.

1739 Vernon cucerește Puerto Cabello.

1741 Vernon ridică asediul Cartagenei.

1746 Moare Filip al V-lea al Spaniei. Îi urmează Fernando al VI-lea.

1746—1804 În Spania iau ființă Societățile Prietenilor Țării.

1749 Moare Fernando al VI-lea al Spaniei. Îi urmează la tron Carol al III-lea.

1759—1772 În Franța se publică *Enciclopedia*.

1761 Se semnează Pactul de Familie: Franța și Spania contra Angliei.

1762 Englezii ocupă Havana.

1763 Franța cedează Angliei Florida, Canada, San Vicente, Tobago, Dominica și Granada prin tratatul de la Paris.

1767 Expulzarea iezuiților din America Spaniolă.

Expulzarea iezuiților din Spania.

1788 Moartea lui Carol al III-lea. Îi urmează Carol al IV-lea.

1789 Izbucnește Revoluția Franceză.

1795 Toussaint L'Ouverture instituie guvernarea sa în Haití.

1796 Napoleon se căsătorește cu Josefina.

1801 Haití declară deplina sa independență.

1802 Leclerc îl arestează pe Toussaint L'Ouverture.

1803 Statele Unite cumpără Luisiana.

1803 Franța se retrage din Haití.

1806 Miranda debarcă în Venezuela.

1808 Răscoala din Aranjuez, în favoarea lui Fernando al VII-lea.

Fernando al VII-lea și Carol al IV-lea abdică la Bayona. Joseph Bonaparte devine regele Spaniei.

1808—1814 Războiul poporului spaniol împotriva lui Napoleon.

- 1809 Englezii ocupă Martinica și Guadelupe.
- 1810—1824 Războaie de independență hispano-americane.
- 1810 Piratul filibuster Jean Lafitté e șeful contrabandiștilor din Bărătaria.
- 1812 Constituția de la Cádiz.
- 1814 Fernando al VII-lea se întoarce în Spania și abrogă Constituția de la Cádiz.
- 1822 Iturbide se încoronează ca împărat al Mexicului.
- 1823 Proclamarea Doctrinei Monroe.
- 1830 Moare Simón Bolívar.
- 1836 Spania recunoaște independența republicilor sudamericane.
- 1851 Walker pleacă în America Centrală.
- 1855 William Walker, președinte al Nicaragunei.
- 1860 Walker este executat în Honduras.
- 1863 Trupele lui Napoleon al III-lea ocupă Mexicul.
- 1867 Împăratul Maximilian al Mexicului este executat.
- 1868—1878 Primul război pentru Independența Cubei.
- 1869 Inaugurarea Canalului de Suez.

1879 Are loc la Paris *Congrès International d'Etudes du Canal Interocéanique*.

1880 Lesseps începe lucrările pentru Canalul Panamá.

1895 Al doilea război pentru independență al Cubei.
Moartea lui Martí.

1898 Spania pierde Cuba și Puerto Rico.

1902 Cuba se declară independentă.

1903 Roosevelt hotărăște construirea Canalului Panamá.

1903 Panamá se separă de Columbia.

CUPRINS

Cartea a doua SECOLUL DE ARGINT (Continuare)

XII	Lupta de cocoși	7
XIII	La Copenhaga, ca și la Edimburg, sint oameni care visează la Roza Mărilor	26

Cartea a treia SECOLUL LUMINILOR

Prefață	55
XIV Cîntec de leagăn pentru Mississippi	58
XV Cavalerii Iluminismului, Enciclopedia și Tricornul	72
XVI Relatarea amiralului englez și schiopul <i>don Blas</i>	89
XVII Pactul dintre vărul luminat și vărul descreierat	100
XVIII Revoluția Franceză și negrii din Haiti	116
XIX Napoleon, împărăteasa creolă și împărății negri	139

Cartea a patra SECOLUL LIBERTĂȚII

Prefață	155
XX Ultimii pirati	158

XXI	Romantism, guerilieri, poeți și pirați	171
XXII	Bazarul francez	179
XXIII	Miranda, vagabond al libertății	187
XXIV	Marea lui Simón Bolívar	204
XXV	Cum și-a dobândit Cuba libertatea	220
XXVI	Preludiu la Canalul Panamá	232
XXVII	Geografia umană a Canalului	246

Cronologie	273
----------------------	-----

Lector : ELENA MURGU
Tehnoredactor : ELENA CĂLUGĂRU

*Bun de tipar 25.X.1978. Tiraj 27.120 ex. broșate.
Coli ed. 12,60. Coli tipar 9.*

Tiparul executat sub comanda
nr. 5.187-1978 la întreprinderea
poligrafică Bacău, str. Eliberării
nr. 63.

REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Lucrarea a fost tipărită pe hîrtie
fabricată de C.C.H. „Letea” Bacău

germán arcinlegas

DIN VIITOARELE APARIȚII ALE „BIBLIOTECII PENTRU TOȚI”

Gheorghe Șincai :
Hronica românilor, 3 vol.

E. Lovinescu :
Critice, 2 vol.

* * *

*Antologie de proză scurtă
românească de la Negruzzi
la Pavel Dan*, 4 vol.

Homer :
Iliada, 2 vol.

Cardinalul de Retz :
Memorii, 3 vol.

Oliver Goldsmith :
Vicarul din Wakefield, roman

Francis Parkman :
Pe calea Oregonului

José Antonio Ramos :
Caniqui, roman

J. B. Priestley :
Prieteni de nădejde, roman,
3 vol.

Meto Jovanovski :
Brumă pe florile de migdal

editura minerva

Vol. I – II, 4ei 10